

UNIWERSYTET EKONOMICZNY W POZNANIU
Wydział Zarządzania

UNIVERSITÄT POTSDAM
Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliche Fakultät

Anna Flotyńska

**OPODATKOWANIE DOCHODÓW PRZEDSIĘBIORSTW
W ŚWIETLE KONCEPCJI PODATKU DOCHODOWEGO
ZORIENTOWANEGO NA KONSUMPCJĘ**

Rozprawa doktorska

Dr hab. Jan Sobiech, prof. nadzw. UEP
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Prof. dr hab. Hans-Georg Petersen
Universität Potsdam

Poznań – Potsdam 2010

PRZEGLĄD TREŚCI

WSTĘP	6
I. GENEZA I ROZWÓJ KONCEPCJI ZORIENTOWANEGO NA KONSUMPCJĘ OPODATKOWANIA DOCHODU	18
1. Dochód osiągniany a dochód wydatkowany jako podstawa opodatkowania.....	18
2. Uzasadnienie zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu.....	30
3. Dochody z działalności gospodarczej a opodatkowanie zorientowane na konsumpcję.....	34
4. Podsumowanie	66
II. ZORIENTOWANE NA KONSUMPCJĘ OPODATKOWANIE DOCHODÓW PRZEDSIĘBIORSTW W DOTYCHCZASOWYCH BADANIACH I DOŚWIADCZENIACH PRAKTYCZNYCH	68
1. Konstrukcja podstawy opodatkowania w zorientowanym na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw	69
2. Uzasadnienie zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw	94
3. Znaczenie fiskalne zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw ..	101
4. Podsumowanie	118
III. SYMULACJA JAKO METODA BADANIA FISKALNYCH SKUTKÓW ZMIAN PODSTAWY OPODATKOWANIA	125
1. Zastosowania symulacji w badaniach zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw	126
2. Źródła danych	140
3. Adaptacja danych dla potrzeb badania	148
4. Pomiar skutków fiskalnych modyfikacji podstawy opodatkowania	154
5. Podsumowanie	158
IV. REZULTATY SYMULACJI FISKALNYCH SKUTKÓW ZMIANY PODSTAWY OPODATKOWANIA W PODATKACH OD DOCHODÓW PRZEDSIĘBIORSTW	161
1. Podatek zerowy	162
2. Ubytek wpływów podatkowych.....	169
3. Tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego	183
4. Koncentracja obciążeń podatkowych	193
5. Stawka podatkowa niwelująca ubytek wpływów podatkowych	198
6. Podsumowanie	201
ZAKOŃCZENIE	205
LITERATURA	213
SPIS TABEL	228
SPIS WYKRESÓW	231
SPIS SCHEMATÓW	233

SPIS TREŚCI

WSTĘP	6
I. GENEZA I ROZWÓJ KONCEPCJI ZORIENTOWANEGO NA KONSUMPCJĘ OPODATKOWANIA DOCHODU.....	18
1. Dochód osiągniany a dochód wydatkowany jako podstawa opodatkowania	18
1.1. Tradycyjne teorie dochodu podatkowego	20
1.2. Formy opodatkowania konsumpcji.....	24
2. Uzasadnienie zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu	30
3. Dochody z działalności gospodarczej a opodatkowanie zorientowane na konsumpcję.....	34
3.1. Klasyczne koncepcje opodatkowania konsumpcji roku.....	38
3.2. Koncepcje opodatkowania konsumpcji roku z odrębnym podatkiem od przedsiębiorstw.....	48
3.3. Koncepcje opodatkowania konsumpcji życia z odrębnym podatkiem od przedsiębiorstw.....	52
3.4. Podejścia do opodatkowania dochodów przedsiębiorstw w badanych koncepcjach	59
4. Podsumowanie	66
II. ZORIENTOWANE NA KONSUMPCJĘ OPODATKOWANIE DOCHODÓW PRZEDSIĘBIORSTW W DOTYCHCZASOWYCH BADANIACH I DOŚWIADCZENIACH PRAKTYCZNYCH	68
1. Konstrukcja podstawy opodatkowania w zorientowanym na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw	69
1.1. Przepływy pieniężne jako podstawa opodatkowania w koncepcjach teoretycznych	69
1.2. Wdrożenia podatku od przepływów pieniężnych.....	75
1.3. Dochód pomniejszony o koszt kapitału własnego jako podstawa opodatkowania w koncepcjach teoretycznych	77
1.4. Wdrożenia podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego	83
1.4.1. Wariant klasyczny	85
1.4.2. Warianty częściowe	88

2. Uzasadnienie zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw	94
3. Znaczenie fiskalne zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw	101
3.1. Podatek od przepływów pieniężnych w badaniach symulacyjnych	103
3.2. Podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w doświadczeniach praktycznych	107
3.3. Podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w badaniach symulacyjnych.....	112
4. Podsumowanie	118

III. SYMULACJA JAKO METODA BADANIA FISKALNYCH SKUTKÓW ZMIAN PODSTAWY OPODATKOWANIA 125

1. Zastosowania symulacji w badaniach zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw	126
1.1. Ogólna charakterystyka symulacji podatkowych	126
1.2. Przegląd wybranych badań symulacyjnych	132
2. Źródła danych	140
2.1. Charakterystyka i uzasadnienie doboru źródeł	140
2.2. Zakres badania	145
3. Adaptacja danych dla potrzeb badania.....	148
3.1. Adaptacja danych z „Monitora Polskiego B”	148
3.2. Adaptacja danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów..	152
4. Pomiar skutków fiskalnych modyfikacji podstawy opodatkowania	154
4.1. Ubytek wpływów podatkowych	154
4.2. Koncentracja obciążeń podatkowych	156
5. Podsumowanie	158

IV. REZULTATY SYMULACJI FISKALNYCH SKUTKÓW ZMIANY PODSTAWY OPODATKOWANIA W PODATKACH OD DOCHODÓW PRZEDSIĘBIORSTW 161

1. Podatek zerowy	162
2. Ubytek wpływów podatkowych	169
2.1. Ubytek podatku dochodowego od osób fizycznych	169
2.2. Ubytek podatku dochodowego od osób prawnych.....	173

3. Tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego	183
3.1. Tarcza podatkowa w podatku dochodowym od osób fizycznych	184
3.2. Tarcza podatkowa w podatku dochodowym od osób prawnych.....	188
4. Koncentracja obciążeń podatkowych	193
5. Stawka podatkowa niwelująca ubytek wpływów podatkowych.....	198
6. Podsumowanie	201
ZAKOŃCZENIE.....	205
LITERATURA.....	213
SPIS TABEL	228
SPIS WYKRESÓW	231
SPIS SCHEMATÓW	233

WSTĘP

1. Przedmiot rozprawy i problem badawczy

Zarówno w dyskusji naukowej, jak i w debacie publicznej, interesującym i niezmiennie aktualnym tematem jest „reforma opodatkowania”. Temat ten budzi zawsze spore kontrowersje, gdyż nie jest chyba możliwe takie ukształtowanie konstrukcji poszczególnych podatków, a także całego systemu podatkowego, aby spełnione były jego różne, często przeciwstawne, cele. Dyskusję taką uznać jednak należy za wysoce pożądaną, ponieważ może ona stanowić źródło inspiracji dla tworzenia lepszych – spójniejszych, mniej zniekształcających, bardziej sprawiedliwych – regulacji podatkowych. Zdanie takie wyraził J. S. Mill, wyjaśniając, co rozumie przez określenie „idealne opodatkowanie”: *„like other standards of perfection, cannot be realized; but the first objective in every practical discussion should be to know what perfection is”*¹. A zatem dyskusja nad opodatkowaniem nie powinna być oderwana od teorii opodatkowania, nawet jeśli, z oczywistych względów, w głównej mierze musi ona dotyczyć aspektów praktycznych.

Jednym z podatków odgrywającym dużą rolę w systemie podatkowym, a jednocześnie posiadającym głęboką podbudowę teoretyczną, jest podatek dochodowy. Zdefiniowanie dochodu dla potrzeb opodatkowania nie jest łatwym zadaniem stojącym przed władzą podatkową. Powinien on być określony w taki sposób, aby w możliwie najmniejszym stopniu zniekształcał decyzje podmiotów gospodarczych przy jednoczesnym zapewnieniu podstawowej funkcji – jaką jest dostarczanie dochodów publicznych – i ewentualnie funkcji pozafiskalnych. Dochód może być definiowany od strony uzyskania oraz od strony spożytkowania. Rozróżnienie między tymi dwoma podejściami stało się podstawą wielowątkowej dyskusji, której istotę można streścić w pytaniu, jakie posłużyło za tytuł jednej z amerykańskich konferencji naukowych: *„Co powinno być opodatkowane – dochód czy konsumpcja?”*.

Definicji dochodu od strony powstawania odpowiada podstawowa, najbardziej rozpowszechniona, teoria Schanza-Haiga-Simonsa, zgodnie z którą podstawę opodatkowania tworzą dochody pochodzące z różnych źródeł, niezależnie od ich rodzaju oraz regularności.

¹ J. S. Mill (1848), *Principles of Political Economy*, cyt. za: R. A. Musgrave (1990), *On Choosing the ‘Correct’ Tax Base – A Historical Perspective*, w: *“Heidelberg Congress on Taxing Consumption”*, red. M. Rose, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, s. 39.

Z kolei spojrzenie na dochód podatkowy od strony jego wykorzystania wymaga dokonania rozróżnienia pomiędzy konsumpcją i oszczędnościami.

Konsumpcja może być opodatkowana na różne sposoby. W większości państw powszechnie stosowane są podatki pośrednie w postaci podatków obrotowych (skonstruowanych na przykład jako podatek od wartości dodanej) czy selektywnych podatków akcyzowych. Niniejsza rozprawa nie koncentruje się jednak na nich, lecz na tzw. podatkach dochodowych zorientowanych na konsumpcję. Pojęcie to oznacza podatki dochodowe o tak skonstruowanej podstawie opodatkowania, że ciężar spada właśnie na konsumpcję. Jest ono dosłownym tłumaczeniem nazewnictwa powszechnie stosowanego w niemieckojęzycznej (*konsumorientierte Einkommensteuer*) i angielskojęzycznej (*consumption-based income tax*) literaturze przedmiotu.

Pojęcie podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję jest bardzo pojemne, gdyż obejmuje liczne koncepcje szczegółowe. Stosowane są w nich odmienne podejścia do konstrukcji podstawy opodatkowania i innych elementów zmiennych podatku; łączy natomiast to, że opodatkowana jest część dochodu przeznaczona na bieżące spożycie, wyłączone są zaś oszczędności gospodarstw domowych, względnie inwestycje przedsiębiorstw. Zdecydowana większość wypracowanych w międzynarodowym piśmiennictwie koncepcji została omówiona w rozprawie.

Zorientowane na konsumpcję opodatkowanie dochodów jest uzasadniane w dwojaki sposób. Historycznie wcześniejszy argument nawiązuje do sprawiedliwości opodatkowania. Zgodnie z nim konsumpcja jest lepszym od dochodu miernikiem zdolności podatkowej. Z biegiem czasu ekonomiści zaczęli podkreślać drugą istotną cechę tej formy opodatkowania, jaką jest likwidacja tzw. podwójnego obciążenia oszczędności. Ogranicza ono akumulację kapitału, zniechęcając do tworzenia oszczędności i inwestowania. Zorientowane na konsumpcję opodatkowanie dochodu posiada atrakcyjną właściwość – nie zniekształca decyzji podmiotów gospodarczych. Co istotne, w oparciu o cechę neutralności podatkowej na poziomie mikroekonomicznym, niejako intuicyjnie wyciągany jest wniosek, iż przekłada się ona na pobudzenie procesów oszczędzania i inwestowania w skali makroekonomicznej. Zgodnie z tą argumentacją można się spodziewać, że zorientowany na konsumpcję podatek dochodowy posiada pro wzrostowy charakter.

Bardzo trudno ten pogląd zweryfikować – nie jest to też zadaniem niniejszej rozprawy. Dotychczasowe doświadczenia praktyczne są niewielkie i nie dostarczają

jednoznacznych wskazań. Większość rezultatów przeprowadzonych badań symulacyjnych generalnie potwierdza słuszność takiego przypuszczenia. Opierają się one jednak, co zrozumiałe, na modelowych uproszczeniach, stąd też mogą argument ten jedynie wzmocnić, nie zaś potwierdzić z całkowitą pewnością. Z tego względu w rozprawie przyjęto, niejako w charakterze założenia, pogląd, że pobudzenie wzrostu gospodarczego jest prawdopodobną konsekwencją wprowadzenia podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję.

Kluczowym elementem różniącym opodatkowanie dochodu uzyskiwanego i dochodu wydatkowanego jest dochód kapitałowy – a dokładniej jego część, odpowiadająca pewnej minimalnej stopie procentowej, określana mianem normalnego zwrotu z kapitału. W podejściu zorientowanym na konsumpcję nie podlega ona obciążeniu podatkiem, przy czym odnosi się to zarówno do opodatkowania dochodów indywidualnych, jak i do opodatkowania na poziomie przedsiębiorstwa. Zorientowany na konsumpcję podatek dochodowy może być z powodzeniem zastosowany w odniesieniu do obydwu tych obszarów – warunkiem jest jedynie zidentyfikowanie elementów dochodu pod względem kryterium ich przeznaczenia. Uzasadnienie dla tego faktu leży w tym, że ostatecznie wszelkie dochody – w tym także uzyskiwane z działalności gospodarczej – przynależą ludziom, właścicielom przedsiębiorstw. Podobnie jak w odniesieniu do gospodarstw domowych, także i w zakresie opodatkowania działalności gospodarczej zostało wypracowanych wiele koncepcji szczegółowych, z których większość omówiono w dysertacji.

Przedmiotem rozprawy jest zorientowane na konsumpcję opodatkowanie dochodów przedsiębiorstw – dochodów z działalności gospodarczej (z przedsiębiorczości), niezależnie od formy prawnej, w jakiej jest ona prowadzona. Określenia przedsiębiorstwo i przedsiębiorca są przy tym, dla uproszczenia, stosowane zamiennie. Na potrzeby empirycznej części rozprawy przedmiot badania zawężono do podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego (ang. *allowance for corporate equity*). Jest to przykładowa forma niezniekształcającego (przynajmniej w ujęciu teoretycznym), zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw.

Oś prowadzonych w rozprawie rozważań stanowi podstawa opodatkowania. W zorientowanych na konsumpcję podatkach dochodowych jest ona węższa aniżeli w ujęciu tradycyjnym. Z tego względu przeciwnicy koncepcji podnoszą argument, że tak

skonstruowany podatek – jakkolwiek atrakcyjny teoretycznie – może w zbyt ograniczonym stopniu pełnić funkcję fiskalną.

Jest to niezwykle istotna kwestia, biorąc pod uwagę fakt, iż generowanie dochodów publicznych stanowi podstawową, a niekiedy wręcz jedyną, przesłankę nakładania obciążeń podatkowych. Poza nielicznymi wyjątkami, w których świadomym zamierzeniem towarzyszącym konstruowaniu daniny publicznej jest modyfikacja zachowania podmiotów gospodarczych, podatek traci w zasadzie uzasadnienie, jeżeli nie przynosi wpływów. Nawet klasyczny postulat nakładania niezniekształcających podatków nie może być utożsamiany z radykalnym ograniczaniem opodatkowania – byłoby to podejściem mało realnym. A zatem idealne rozwiązanie polegałoby na umiejętnym połączeniu obydwu tych aspektów.

Ubytek wpływów podatkowych z pewnością wystąpiłby bezpośrednio po wprowadzeniu tego typu reformy. Długookresowe efekty nie dają się już tak łatwo określić – zależałyby od tego, na ile zorientowane na konsumpcję opodatkowanie dochodu faktycznie dostarczyłoby bodźców rozwojowych, na skutek których doszłoby do rozszerzenia bazy podatkowej. Same już jednak krótkookresowe skutki fiskalne należy uznać za istotny obszar badawczy. Świadczą one bowiem o skali swoistej „ceny”, jaką należałoby ponieść za lepiej skonstruowaną – z teoretycznego punktu widzenia – podstawę opodatkowania.

Problem badawczy rozprawy dotyczy konsekwencji fiskalnych zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Badanie przeprowadzone zarówno na gruncie teoretycznym, jak i empirycznym, dotyczy dwóch obszarów, między którymi występuje zależność przyczynowo-skutkowa: konstrukcji podstawy opodatkowania i jej przełożenia na pełnienie funkcji fiskalnej.

Badanie przeprowadzone w rozprawie nie stanowi próby formułowania rozwiniętych postulatów konkretnej reformy podatkowej dla Polski. Zadanie badawcze polega raczej na sprawdzeniu rzędu wielkości spodziewanych skutków fiskalnych spowodowanych modyfikacją podstawy opodatkowania na przykładzie materiału empirycznego dotyczącego polskich przedsiębiorstw.

Z rozważań wyłączono kwestie związane z implementacją koncepcji zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw w praktyce, dotyczące między innymi zgodności z krajowym i międzynarodowym prawem podatkowym, problemu ucieczki przed opodatkowaniem czy kosztów procesu fiskalnego. Tak szerokie potraktowanie zagadnienia byłoby niezmiernie trudne w ramach jednej pracy.

Problem znaczenia fiskalnego zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodu przedsiębiorstw jest dostrzegany w światowej, w tym między innymi w niemieckiej literaturze przedmiotu. Większość opracowań ogranicza się jednak do jego zasygnalizowania. Analizy oparte na materiale empirycznym są wciąż jeszcze nieliczne, co wynika z jednej strony z niewielu doświadczeń praktycznych, a z drugiej strony z utrudnionego dostępu do informacji dotyczących przedsiębiorstw. Przeprowadzone dotąd obliczenia obejmują wybrane fragmenty systemu podatkowego, bazują na określonych założeniach i wykorzystują stosunkowo odległe w czasie dane.

Natomiast w polskim piśmiennictwie koncepcja zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego nie została do tej pory szerzej omówiona. Brakuje opracowań, które w kompleksowy sposób traktowałyby o jej założeniach, cechach i konsekwencjach. Odnosi się to siłą rzeczy także do problemu jej skutków fiskalnych. Poza jednym badaniem symulacyjnym, jakie zostało przeprowadzone dla wszystkich państw Unii Europejskiej – w tym dla również Polski – nie są znane analizy o charakterze empirycznym, które nawiązywałyby do tej problematyki. Niniejsza rozprawa stanowi próbę, choćby częściowego, wypełnienia tak zarysowanej luki badawczej.

2. Cel rozprawy i hipotezy badawcze

Problem badawczy znalazł odzwierciedlenie w celu i hipotezach rozprawy, jak również w jej układzie i toku prowadzonego wywodu. Sprecyzowano cztery obszary, na których jest on analizowany.

Celem głównym rozprawy jest sprawdzenie, jakie skutki fiskalne powoduje modyfikacja podstawy opodatkowania w podatkach od dochodów przedsiębiorstw zgodna z koncepcją zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu. Identyfikacja skutków fiskalnych jest prowadzona na podstawie:

- (1) teoretycznych koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję,
- (2) dotychczasowych wdrożeń koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję,
- (3) dotychczasowych badań nad zorientowanym na konsumpcję podatkiem od dochodów przedsiębiorstw,
- (4) własnej symulacji fiskalnych skutków zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw.

Cztery wymienione obszary wzajemnie się uzupełniają, tworząc obraz koncepcji, z punktu widzenia której rozpatrywane jest opodatkowanie dochodów przedsiębiorstw.

Realizacja celu głównego jest możliwa poprzez rozwiązanie problemów szczegółowych, sformułowanych w postaci pomocniczych pytań badawczych. Sformułowano je zarówno w zakresie dociekań teoretycznych, jak i na obszarze badania empirycznego. Odpowiadają one kolejnym krokom badawczym, podejmowanym w następujących po sobie częściach rozprawy.

Cele cząstkowe polegają na znalezieniu odpowiedzi na następujące pytania:

cele realizowane w teoretycznej części rozprawy:

1. Jakie podejścia do opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej można wyodrębnić w teoretycznych koncepcjach podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję?
2. W jaki sposób podstawa opodatkowania została zdefiniowana w koncepcjach teoretycznych i praktycznych wdrożeniach zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw?
3. Jakie wnioski dotyczące wpływów podatkowych generowanych przez zorientowany na konsumpcję podatek od dochodów przedsiębiorstw wynikają z dotychczasowych badań i doświadczeń praktycznych?

cele realizowane w empirycznej części rozprawy:

4. Jakie podejścia metodologiczne zastosowano w dotychczasowych badaniach symulacyjnych nad fiskalnymi skutkami zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw?
5. Jaka część podatników przestałaby płacić podatek dochodowy na skutek modyfikacji podstawy opodatkowania?
6. Jaka byłaby skala ubytku wpływów podatkowych bezpośrednio po wprowadzeniu modyfikacji podstawy opodatkowania zgodnej z koncepcją podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję?
7. Jak kształtowałby się rozkład obciążeń podatkowych na skutek wprowadzenia zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw?
8. Jaki wzrost nominalnych stawek podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych byłby konieczny (przy niezmiennych pozostałych czynnikach) dla zachowania wpływów podatkowych na dotychczasowym poziomie?

W wyniku przeprowadzonej analizy dotychczasowego dorobku naukowego i praktycznego, których odzwierciedlenie stanowią punkty (1)-(3) głównego celu rozprawy, sformułowano hipotezy badawcze.

Hipoteza główna: Ubytek wpływów podatkowych, będący bezpośrednim skutkiem konstrukcji podstawy opodatkowania według koncepcji zorientowania na konsumpcję, nie wyklucza pełnienia funkcji fiskalnej przez podatki od dochodów przedsiębiorstw.

Weryfikacja hipotezy głównej została przeprowadzona w drodze weryfikacji trzech **hipotez częściowych**. Pierwszą z nich jest hipoteza o zerowym podatku: W wyniku konstrukcji podstawy opodatkowania według koncepcji zorientowania na konsumpcję całkowitej redukcji ulega podatek należny od niektórych podatników. Drugą – hipoteza o zróżnicowanej skali ubytku wpływów podatkowych: Skala ubytku wpływów podatkowych jest zróżnicowana w zależności od formy prawnej, branży i wielkości przedsiębiorstw. Trzecią – hipoteza o koncentracji obciążeń podatkowych: Konstrukcja podstawy opodatkowania według koncepcji zorientowania na konsumpcję powoduje zmianę stopnia koncentracji obciążeń podatkowych przedsiębiorstw.

Wymienione hipotezy zostały poddane weryfikacji w empirycznej części rozprawy. Badanie zostało przeprowadzone przy następujących **założeniach**:

1. W badaniu nie są uwzględnione powiązania międzynarodowe i ich konsekwencje dla opodatkowania.
2. Modyfikacją objęte są wyłącznie podatki dochodowe.
3. Modyfikacja podstawy opodatkowania jest jedyną zmianą konstrukcji podatków od dochodów przedsiębiorstw. Stawka podatkowa jest stała i równa stawce obowiązującej w Polsce w latach 2004-2008.
4. Modyfikacja podstawy opodatkowania polega na wyłączeniu kwoty stanowiącej 5% bilansowej wartości kapitału własnego na koniec okresu obrotowego.
5. Badaniu podlegają bezpośrednie skutki zmiany podatkowej (ang. *first-round effects*) – podatnicy nie reagują na modyfikację podstawy opodatkowania.

3. Omówienie literatury i stanu badań

Piśmiennictwo dotyczące koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję jest bogate. Opracowania, które wywarły znaczny wpływ na kierunki toczącej się dyskusji powstawały na przestrzeni całego XX wieku, głównie w Stanach Zjednoczonych, Niemczech i Wielkiej Brytanii. W rozprawie wykorzystano liczne opracowania, z których najstarsze pochodzą z lat trzydziestych ubiegłego wieku, a najnowsze z roku 2009. Ten szeroki zakres czasowy świadczy z jednej strony o silnym zakorzenieniu badanej problematyki w literaturze przedmiotu i jej głębokiej podbudowie teoretycznej, a z drugiej strony o niesłabnącym zainteresowaniu nią na przestrzeni kolejnych dekad. Nie straciła ona na aktualności, lecz przeciwnie – postępująca integracja gospodarcza przyczynia się do powstawania nowych obszarów zainteresowań badawczych.

W rozprawie wykorzystano różne rodzaje opracowań, począwszy od artykułów i monografii naukowych, poprzez referaty w formie „papierów dyskusyjnych” i raporty instytucji badawczych, na źródłach internetowych i projektach ustawodawczych kończąc. Istniejące monografie można podzielić na dwie grupy.

Pierwszą grupę stanowią opracowania o charakterze pierwotnym – w tym sensie, iż traktują one o autorskich koncepcjach podatkowych. Twórcą pierwszej pracy omawiającej konkretną propozycję reformy podatkowej był I. Fisher. Jego projekt nie uzyskał jednak tak dużego rozgłosu, jak późniejsza publikacja N. Kaldora na temat podatku od wydatków. Propozycje podatków zorientowanych na konsumpcję zgłosili między innymi: D. Bradford, S. O. Lodin, J. Mitschke, J. E. Meade, J. A. Kay i M. A. King, H. Aaron i H. Galper, C. McLure i G. Zodrow, R. Hall i A. Rabushka, a także ekonomiści i prawnicy skupieni w Heideberskiej Grupie Podatkowej oraz Instytucie Studiów Podatkowych w Londynie.

W drugiej grupie znajdują się opracowania, których twórcy, często w ramach prac dysercyjnych, dokonują różnorodnych klasyfikacji zastanego dorobku naukowego oraz analizują go pod kątem teoretyczno - modelowym, prawniczym, powiązań międzynarodowych czy problemów aplikacyjnych. Ich zainteresowania skupiają się przy tym zarówno na opodatkowaniu gospodarstw domowych, jak również przedsiębiorstw.

W rozprawie prześledzono opracowania o charakterze pierwotnym. Wykorzystano również klasyfikacje przeprowadzone przez innych autorów, dokonując w niektórych miejscach ich modyfikacji zmierzających do położenia akcentu na kwestie istotne z punktu widzenia celów rozprawy i postawionych w niej hipotez badawczych.

Ograniczona liczba opracowań skupia się, jak już wspomniano, na problemie realizacji funkcji fiskalnej przez zorientowane na konsumpcję podatki dochodowe. W rozprawie dokonano przeglądu dotychczasowego dorobku naukowego na dwóch wyodrębnionych obszarach. Pierwszy dotyczy badań zaobserwowanych w praktyce skutków fiskalnych zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Były one prowadzone przez M. Keena i J. Kinga; A. Klemma; R. Bardazzi, V. Parisi i M. Pazienkę; F. Oropallo i V. Parisi oraz Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Drugi obejmuje symulacje skutków hipotetycznych reform podatkowych przeprowadzone przez S. Bacha; R. Gordona, L. Kalambokidis i J. Slemroda; J. Beckera i C. Fuesta; H.-G. Petersena, A. Fischer i J. Flach; Instytut Studiów Podatkowych oraz M. Devereux i R. de Mooija.

Ponadto w rozprawie przeprowadzono przegląd bogatego piśmiennictwa z zakresu zastosowań symulacji w badaniach nad opodatkowaniem. Dokonano zestawienia wybranych opracowań, w których wykorzystana została metodologia podlegająca adaptacji dla potrzeb badania własnego.

4. Metody i materiały źródłowe

Przeprowadzone w rozprawie badanie obejmuje skutki fiskalne podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Jest ono oparte na historycznych danych empirycznych i dotyczy hipotetycznej sytuacji – służy do znalezienia odpowiedzi na pytanie typu „co by było, gdyby?”. Stąd też adekwatną metodą badawczą jest symulacja. Pozwala ona na realizację szczegółowych celów sformułowanych w postaci pomocniczych pytań badawczych, dostarczając podstaw do weryfikacji postawionych hipotez badawczych i realizacji celu głównego.

Istnieje wiele rodzajów symulacji wykorzystywanych w naukach ekonomicznych, w tym także w analizach polityki podatkowej. W rozprawie zastosowano metodę mikrosymulacji oraz symulacji grupowej. Polegają one na przeprowadzeniu rozliczenia podatkowego w sytuacji wyjściowej oraz z uwzględnieniem modyfikacji podstawy opodatkowania. Pierwsza metoda opiera się na znacznej liczbie danych jednostkowych, tj. informacjach o pojedynczych podatnikach, natomiast druga – na danych w większym stopniu zagregowanych. Obydwie metody często znajdują zastosowanie w badaniach nad opodatkowaniem gospodarstw domowych. W badaniu własnym wykorzystano

je w odniesieniu do przedsiębiorstw, co jest spotykane rzadziej, ze względu na ograniczenia w dostępie do danych.

Dotychczasowe badania wykorzystujące wspomniane metody różnią się od siebie w zakresie rozwiązań szczegółowych, takich jak rodzaj wykorzystanych źródeł danych, kryteria ich grupowania, liczebność badanej zbiorowości, horyzont czasowy czy sposób pomiaru skutków fiskalnych. Z tego względu w rozprawie dokonano adaptacji metody mikrosymulacji i symulacji grupowej do potrzeb narzuconych przez problem badawczy oraz charakter i zakres wykorzystanych danych empirycznych.

Te ostatnie pochodzą z trzech źródeł. Pierwszym są jednostkowe sprawozdania finansowe największych podmiotów publikowane w Dzienniku Urzędowym „Monitor Polski B” i udostępniane w formie elektronicznej w bazie *Emerging Markets Information Services*. Drugie źródło danych stanowią publikacje Głównego Urzędu Statystycznego, a także zestawienie przygotowane na indywidualne zamówienie, dotyczące danych finansowych podmiotów prowadzących księgi rachunkowe, zatrudniających więcej niż dziewięć osób. Informacja publikowana przez Ministerstwo Finansów na temat rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych stanowi trzecie, uzupełniające źródło danych.

Wykorzystane do obliczeń informacje finansowe zostały poddane daleko posuniętej adaptacji dla potrzeb badania. Jej zasadnicze etapy polegały na grupowaniu, sortowaniu, a także dokonywaniu korekt w celu uzyskania miarodajnych wartości wyjściowych.

W badaniu zostały uwzględnione przedsiębiorstwa niezależnie od formy prawnej: spółki kapitałowe, spółki osobowe oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Dotyczyło ono podatku dochodowego od osób prawnych oraz podatku dochodowego od osób fizycznych (wyłączono uproszczone formy opodatkowania działalności gospodarczej). Ostatecznie symulacja opiera się na danych obejmujących ok. 40 tysięcy przedsiębiorstw rocznie, co stanowi ok. 3 % wszystkich działających w Polsce podmiotów. Ograniczenie tej liczby jest spowodowane faktem, iż znakomita większość przedsiębiorstw w Polsce (ok. 95 %) to mikroprzedsiębiorstwa w rozumieniu klasyfikacji Głównego Urzędu Statystycznego. Ponadto znaczna część podmiotów niezakwalifikowanych do mikrojednostek prowadzi uproszczoną ewidencję. Nie mogły zostać uwzględnione w badaniu, gdyż dostępne bazy danych nie zawierają dostatecznie szczegółowych informacji na ich temat.

Zakres czasowy badania obejmował lata 2004-2007 dla mikrosymulacji oraz lata 2004-2008 dla symulacji grupowej. Obliczenia symulacyjne zostały powtórzone dla każdego

roku osobno w celu sprawdzenia, jak dużą zmienność w czasie wykazują uzyskane wyniki. Obliczenia przeprowadzono za pomocą programu Microsoft Excel 2007.

5. Układ i treść rozprawy

Rozprawa składa się ze wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia. Rozdział pierwszy i drugi tworzą część o charakterze teoretycznym, a rozdział trzeci i czwarty tworzą część o charakterze empirycznym, dotyczącą badania symulacyjnego. Rozdziały pierwszy i trzeci służą wprowadzeniu do treści zawartych w rozdziałach drugim i czwartym.

Układ rozprawy został podporządkowany realizacji celu głównego i celów szczegółowych, prowadzącej do weryfikacji poszczególnych hipotez badawczych. Przeprowadzono stopniowe zawężenie badanej problematyki i sprecyzowano problem badawczy.

W konstrukcji wywodu istotną rolę pełnią podsumowania każdego z czterech rozdziałów. Są w nich formułowane spostrzeżenia i wnioski wynikające z treści danego rozdziału. Pozwalają one na sprawdzenie, czy zrealizowane zostały poszczególne cele częściowe rozprawy.

W rozdziale pierwszym zaprezentowano istotę i cechy koncepcji zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodów. Przedstawiono prowadzoną w literaturze dyskusję dotyczącą jej uzasadnienia na gruncie sprawiedliwości i efektywności podatkowej. Następnie dokonano przeglądu istniejących koncepcji szczegółowych. W zakresie niezbędnym przedstawiono kwestie związane z opodatkowaniem dochodów osób fizycznych, by następnie przejść do sposobu rozwiązania w nich problemu opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej. Służyło to zawężeniu zagadnienia kontynuowanego w dalszych częściach rozprawy i sformułowaniu problemu badawczego.

W rozdziale drugim skupiono się na sposobach konstrukcji podstawy opodatkowania w zorientowanym na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Poddano analizie dwie formy opodatkowania – opartą na przepływach pieniężnych oraz na dochodzie pomniejszonym o koszt kapitału własnego. Przytoczono argumenty przemawiające za tymi koncepcjami na gruncie postulatu neutralności opodatkowania. W dalszej kolejności dokonano przeglądu dotychczasowych badań nawiązujących do funkcji fiskalnej zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Na tej podstawie

sformułowano główną hipotezę badawczą oraz hipotezy cząstkowe, poddane następnie weryfikacji w empirycznej części rozprawy.

Rozdział trzeci rozpoczęto od dokonania krytycznego przeglądu stosowanych podejść metodologicznych w dotychczas przeprowadzonych badaniach symulacyjnych na obszarze zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Dokonano adaptacji metod stosowanych przez innych autorów i na tej podstawie zdefiniowano poszczególne kroki badania własnego. Sprecyzowano pięcioetapową procedurę badawczą, obejmującą: identyfikację badanej zbiorowości przedsiębiorstw wraz z doбором bazy źródłowej, wybór metody badawczej, grupowanie materiału empirycznego, jego adaptację dla potrzeb badania oraz pomiar skutków fiskalnych modyfikacji podstawy opodatkowania w zorientowanych na konsumpcję podatkach od dochodów przedsiębiorstw. Na tej podstawie sformułowano założenia, przy których przeprowadzona została symulacja.

Rozdział czwarty poświęcono prezentacji i omówieniu wyników przeprowadzonego badania symulacyjnego. Kolejność omawianych zagadnień podporządkowano weryfikacji poszczególnych hipotez badawczych.

Rozprawę zamyka zakończenie, w którym podsumowano uzyskane rezultaty i zasygnalizowano możliwe kierunki dalszych badań.

I. GENEZA I ROZWÓJ KONCEPCJI ZORIENTOWANEGO NA KONSUMPCJĘ OPODATKOWANIA DOCHODU

W pierwszym rozdziale rozprawy wyjaśniono, na czym polega zorientowane na konsumpcję opodatkowanie dochodu oraz w jaki sposób powinna zostać skonstruowana podstawa opodatkowania, aby je osiągnąć. Przedstawiono prowadzoną w literaturze dyskusję dotyczącą uzasadnienia tej formy opodatkowania. Następnie omówiono, ujęte w trzech grupach, teoretyczne koncepcje podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję, skupiając się w szczególności na zagadnieniu opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej. W zakresie koniecznym z punktu widzenia problematyki rozprawy nawiązano przy tym do opodatkowania dochodów indywidualnych.

Prowadzone rozważania podporządkowano realizacji pierwszego częściowego celu rozprawy, polegającego na znalezieniu odpowiedzi na pytanie o *podejścia do opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej, które można wyodrębnić w teoretycznych koncepcjach podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję*. Na tej podstawie dokonano stopniowej konkretyzacji treści stanowiących przedmiot drugiego rozdziału oraz sformułowano problem badawczy.

1. Dochód osiągniany a dochód wydatkowany jako podstawa opodatkowania

Jeden ze zwolenników opodatkowania dochodu od strony konsumpcji, D. Bradford, w oparciu o wcześniejsze prace I. Fishera wskazał, że dochód można definiować na dwa, równoważne względem siebie, sposoby. Pierwszy jest oparty na podejściu od strony źródeł („*sources concept of income*”), drugi zaś – na podejściu od strony przeznaczenia („*uses concept of income*”)². Innymi słowy jest to rozróżnienie między dochodem osiąganym a wydatkowanym, czy też dochodem w fazie tworzenia i dochodem w fazie podziału³.

² D. Bradford, (1977), *Blueprints for Basic Tax Reform*, Department of the Treasury, Washington, s. 27 i nast.

³ J. Sobiech (2003), *Kontrowersyjne problemy opodatkowania dochodów w Polsce*, w: „Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego”, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej,

Można zapisać dwa równania definiujące dochód:⁴

$$Y = E + rW + A \quad (1)$$

$$Y = C + S \quad (2)$$

gdzie:

Y – dochód,

E – wynagrodzenie za pracę,

r – stopa procentowa,

W – majątek,

A – spadki, darowizny i inne dochody o charakterze nieregularnym,

C – konsumpcja,

S – oszczędności.

Równanie pierwsze przedstawia źródła pochodzenia dochodu. Stanowią je zasadniczo praca (dochody niefundowane) i kapitał (dochody fundowane)⁵. Czynnikiem pracy jest pierwotnym źródłem obydwu rodzajów dochodów. Kapitał jest względem niego wielkością wtórną – powstaje z uzyskanych we wcześniejszych okresach dochodów z pracy, a jego tworzenie jest możliwe dzięki rezygnacji z konsumpcji⁶. Dochody z kapitału (z majątku) są niejednorodną pozycją. Obejmują zarówno dochód z kapitału rzeczowego, jak i finansowego: zyski ze sprzedaży środków trwałych, dochód z najmu i dzierżawy, jak również dochody z działalności gospodarczej w formie przedsiębiorstw nieposiadających osobowości prawnej, dywidendy, odsetki.

Drugie równanie przedstawia dochód od strony jego wykorzystania – na konsumpcję lub na oszczędności. Oszczędności traktuje się przy tym jako konsumpcję odroczoną w czasie⁷.

Lublin, s. 195; A. Komar (1996), *Finanse publiczne w gospodarce rynkowej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz, cyt. za: A. Krajewska (2010), *Podatki w Unii Europejskiej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 168.

⁴ H.-G. Petersen (2005), *Konsumorientierte Besteuerung als Ansatz effizienter Besteuerung*, Diskussionsbeitrag Nr. 50, Universität Potsdam, s. 4-8; R. Boadway, D. Wildasin (2007), *Opodatkowanie a oszczędności*, w: "Efektywność polityki podatkowej", red. M. Devereux, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, s. 139-143.

⁵ Warto nadmienić, że nazewnictwo to było stosowane w Ustawie o państwowym podatku dochodowym obowiązującej w Polsce w latach dwudziestych XX wieku. Przez dochody fundowane rozumiano dochody ze stałych źródeł kapitałowych, między innymi nieruchomości gruntowych, budynków i przedsiębiorstw. Ustawa ta regulowała zarówno opodatkowanie osób fizycznych, jak i osób prawnych.

Por.: L. Adam (1962), *Podatki i opłaty w kapitalizmie*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 102.

⁶ H.-G. Petersen (2005), op. cit., s. 7.

⁷ Motywy oszczędzania mogą wykraczać poza cel realizowania wyższej konsumpcji w przyszłości, na przykład poprzez oszczędzanie na przyszłą emeryturę, lub obejmować także perspektywę międzypokoleniową, w której istotne znaczenie mają transfery majątku w postaci spadków.

Por.: H.-G. Petersen (2005), op. cit., s. 3 i nast.

Jeżeli uwzględnimy w rozważaniach istnienie państwa i podatków, należy zauważyć, że podstawa opodatkowania w podatkach dochodowych może być skonstruowana w taki sposób, aby nawiązywała do pierwszego lub do drugiego równania dochodu. Pierwsze z podejść jest w rozprawie określane jako „tradycyjne”, drugie – jako zorientowane na konsumpcję. W następnym etapie zostaną scharakteryzowane oba te podejścia.

1.1. Tradycyjne teorie dochodu podatkowego

Punktem wyjścia w dyskusji nad definicją dochodu podatkowego są rozważania ekonomistów na temat tzw. „dochodu psychicznego” (ang. *psychic income*)⁸. Stanowi on wyraz użyteczności, satysfakcji i pozytywnych doznań czerpanych z szeroko pojętych dóbr i usług nabywanych przez człowieka. I. Fisher zdefiniował dochód jako sumę usług dostarczanych jednostce przez posiadany przez nią majątek. Jednakże „dochód psychiczny” – jako pojęcie abstrakcyjne i skrajnie subiektywne – byłby trudny w pomiarze i przez to niezmiernie problematyczny w zastosowaniu dla potrzeb podatkowych. Wprawdzie za jego przybliżeniem można by uznać dochód przeznaczony na konsumpcję, z drugiej jednak strony dochód psychiczny powstaje nie tylko na skutek konsumpcji, ale także oszczędności i inwestycji – czyli alternatywnych sposobów rozdysponowania dochodu⁹. Ta właśnie kwestia, dotycząca wyodrębnienia dla potrzeb podatkowych elementów dochodu w zależności od ich przeznaczenia, nabrała zasadniczego znaczenia w późniejszej dyskusji nad definicją podstawy opodatkowania w koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję.

Dochód przyjęty jako podstawa opodatkowania powinien być przede wszystkim możliwy do skwantyfikowania i wyrażenia w jednostkach pieniężnych. Tym wymogom odpowiadała podstawowa koncepcja dochodu podatkowego – teoria czystego przyrostu majątkowego (ang. *accretion theory*). Za jej twórców uznaje się: G. von Schanza w Niemczech oraz R. M. Haiga i H. Simonsa w Stanach Zjednoczonych – przez co określana

⁸ K. Holmes (2000), *The Concept of Income. A multidisciplinary analysis*, International Bureau of Fiscal Documentation Publications, Amsterdam, s. 35 i nast.

⁹ Ibidem, s. 48.

jest mianem koncepcji Schanza-Haiga-Simonsa (SHS)¹⁰. Definiuje ona dochód w sposób szeroki i jest niekiedy nazywana formułą całkowitego dochodu (ang. *comprehensive income tax base*)¹¹.

Według G. von Schanza indywidualny dochód jest zdeterminowany przyrostem „siły ekonomicznej” (ang. *economic power*), który można utożsamić z „przypływem netto majątku w danym przedziale czasowym”¹². Autor upatruje jego źródła m.in. w pracy własnej, wykorzystywaniu posiadanych na własność składników majątku oraz w przysporzeniach majątkowych w formie niepieniężnej.

R. Haig stwierdził, że dochód stanowi suma: środków pieniężnych otrzymanych jako wynagrodzenie czynników produkcji, darowizn, dochodów o charakterze nadzwyczajnym, korzyści w formie rzeczowej, przyrostu netto wartości majątku oraz dochodu przypisanego (ang. *imputed income*) – który oznacza wartość środków, jakie podatnik musiałby wydać, np. w postaci opłat czynszowych za mieszkanie, gdyby nie był właścicielem danego składnika aktywów¹³. W niemieckiej literaturze dokonywane jest rozróżnienie między teorią *dopływu* czystego majątku (niem. *Reinvermögenzugangstheorie*) G. von Schanza, w której nie są uwzględniane niezrealizowane zyski i straty kapitałowe oraz teorią *przyrostu* czystego majątku (niem. *Reinvermögenzuwachstheorie*), w której stanowią one składnik dochodu.

Według H. Simonsa na wielkość dochodu podlegającego opodatkowaniu wpływa konsumpcja oraz akumulacja: „*Personal income may be defined as the algebraic sum of (1) the market value of rights exercised in consumption and (2) the change in the value of the store of property rights between the beginning and the end of the period in question.*”

¹⁰ Niekiedy w opracowaniach powstałych na obszarze anglojęzycznym jako twórców szerokiej definicji dochodu podatkowego wymienia się tylko R. Haiga i H. Simonsa. Nie jest to poprawne, ponieważ G. von Schanz, a także E. Sax, doszli do tych samych rezultatów wiele lat wcześniej. Zbliżona definicja dochodu została sformułowana także w piśmiennictwie włoskim.

Por.: H.-G. Petersen (1993), *Finanzwissenschaft*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, s. 248, a także K. Holmes (2000), op. cit., s. 57.

¹¹ J. Sokołowski (1991a), *Oddziaływanie podatków dochodowych i od wartości dodanej na procesy gospodarcze*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 25.

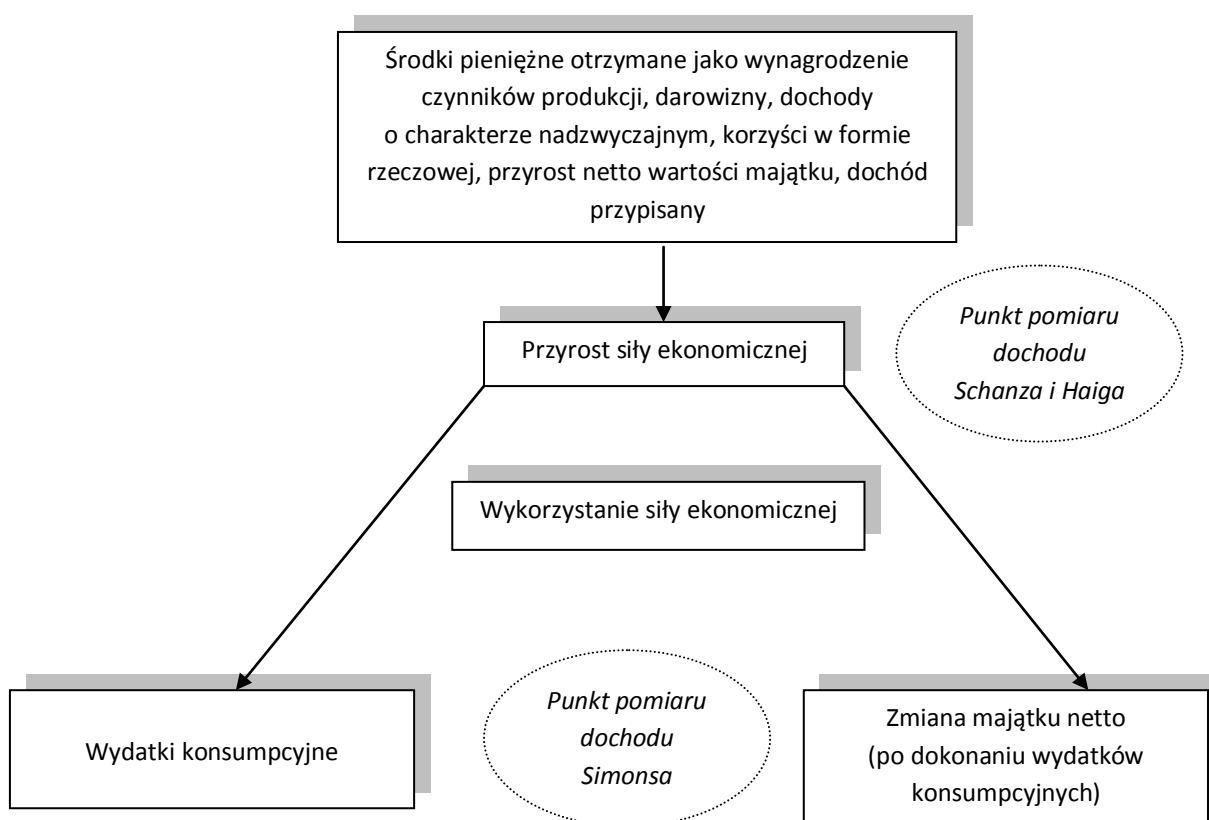
¹² G. von Schanz (1896), *Der Einkommensbegriff und die Einkommensteuergesetze*, „Finanzarchiv“ Nr. 13, cyt. za: K. Holmes (2000), op. cit., s. 58.

¹³ R. M. Haig (1921), *The Concept of Income – Economic and Legal Aspects*, w: „The Federal Income Tax”, red. R. M. Haig, Columbia University Press, New York, cyt. za: K. Holmes (2000), op. cit., s. 60.

*In other words, it is merely the result obtained by adding consumption during the period to "wealth" at the end of the period and then subtracting "wealth" at the beginning*¹⁴.

K. Holmes zwraca uwagę, że podejścia G. von Schanza, R. Haiga oraz H. Simonsa są tożsame, z tą jednak różnicą, że pierwsi dwaj autorzy odwołują się do „siły ekonomicznej” w momencie jej powstawania, natomiast H. Simons na późniejszym etapie jej spożytkowania. Przedstawia to poniższy schemat¹⁵.

Schemat 1. Teoria czystego przyrostu majątku według G. von Schanza, R. Haiga i H. Simonsa

Źródło: K. Holmes (2000), op. cit., s. 69.

Charakterystyczne dla koncepcji SHS jest ujmowanie dochodów niezależnie od ich źródeł oraz regularności¹⁶. Odróżnia to ją od innego znanego podejścia do dochodu

¹⁴ H. C. Simons (1938), *Personal Income Taxation – The Definition of Income as a Problem of Fiscal Policy*, University of Chicago Press, Chicago, cyt. za: K. Holmes (2000), op. cit., s. 66.

¹⁵ Poczynione przez H. Simonsa rozróżnienie między dochodem uzyskiwanym oraz dochodem wydatkowanym zostało wykorzystane przez zwolenników zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu, o czym będzie mowa w dalszej części rozdziału.

¹⁶ A. Nita (1995), *Konstrukcja dochodu podatkowego w niemieckim podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Monitor Podatkowy” nr 8.

podatkowego wywodzącego się od B. Fuistinga – teorii źródeł, nazywanej również teorią periodyczności¹⁷. Według niej dochód charakteryzują trzy cechy: regularność wpływów, osobisty charakter i stałość źródła uzyskania¹⁸. Jednorazowe, rzadkie, nieregularne dochody nie powiększają podstawy opodatkowania, a straty o takim charakterze nie mogą być od niej odliczone. Oznacza to, że nie uwzględnia się zysków i strat kapitałowych wynikających ze zmian wartości składników majątku w czasie, ani też spadków, darowizn, wygranych loteryjnych itp. Przykładowo czynsz otrzymywany regularnie przez właściciela mieszkania jest składnikiem podstawy opodatkowania. Nie ma natomiast wpływu na jej wielkość zysk bądź strata ze sprzedaży, ani też szkody spowodowane zdarzeniami losowymi, np. pożarem¹⁹.

G. von Schanz był przeciwnikiem takiego podejścia. Zasadniczą jego wadę dostrzegał w braku nawiązania do zdolności płatniczej, a co za tym idzie – niespełnianiu wymogu sprawiedliwego opodatkowania²⁰. Miało ono natomiast zwolenników wśród polskich ekonomistów okresu dwudziestolecia międzywojennego²¹. Na systemy opodatkowania dochodu współczesnych państw wywarła wpływ zarówno teoria czystego przyrostu majątku i teoria źródeł, jak ich modyfikacje dokonane przez innych autorów. Żadna z teorii nie znalazła jednak wiernego odwzorowania w praktyce gospodarczej²². Koncepcja SHS jest najczęściej stawiana w opozycji do opodatkowania dochodu od strony konsumpcji.

¹⁷ L. Adam (1962), op. cit., s. 104.

¹⁸ H. Litwińczuk, P. Karwat (2008), *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, tom I, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa, s. 75.

¹⁹ S. Homburg (2007), *Allgemeine Steuerlehre*, Verlag Franz Vahlen, München, s. 197.

²⁰ G. von Schanz argumentował następująco: „Jeżeli co tydzień darowałbym 6 marek rodzinie cierpiącej niedostatek, uzyskałaby ona dochód, jeżeli natomiast sprezentowałbym jej jednorazowo 200 marek, nie miałaby dochodu (...)”. W następujący sposób autor uzasadniał teorię czystego przyrostu majątku: „Chcemy wiedzieć, jaką ekonomiczną zdolnością ponoszenia ciężaru podatkowego dysponuje osoba w określonym przedziale czasu, bez konieczności naruszania majątku albo zaciągania długu, czym dysponuje ona np. w konkretnym roku; bez znaczenia w danym roku jest to, czy kwota ta pojawi się ponownie w przyszłości, co się na nią składa, czy będzie można ją ponownie uzyskać”.

Ibidem, s. 197-198.

²¹ Według R. Rybarskiego dochód musi się charakteryzować stałością. Jednorazowa nadwyżka wartości gospodarczej z określonego źródła to „jednorazowy zysk”, ale nie dochód. Podobnie argumentował S. Gąbiński: „W skład dochodu wchodzi wszystkie stałe przychody czyste (...). Wpływy chwilowe, nadzwyczajne (...), nie są dochodem, lecz ‘przyrostem majątkowym’.”

Cyt. za: J. Zdzitowiecki (1939), *Pojęcie dochodu w polskim podatku dochodowym*, Gebethner i Wolff, Poznań, Warszawa, s. 13.

²² H. Litwińczuk, P. Karwat (2008), op. cit., s. 76.

1.2. Formy opodatkowania konsumpcji

Obok opodatkowania dochodu osiąganego możliwe jest również nałożenie podatku na dochód wydatkowany. Istnieje kilka metod konstrukcji podatków obciążających konsumpcję.

Podstawowa metoda opiera się na bezpośrednim odniesieniu podatku do wydatków konsumpcyjnych ludności. Polega ona na sumowaniu wszystkich płatności za dobra i usługi o charakterze konsumpcyjnym. Dla celów rozliczenia podatku wymagane jest gromadzenie dowodów zakupu.

Jak podaje I. Fisher, zwolennikami podatku od wydatków o charakterze bezpośrednim byli między innymi A. Marshall, A. Pigou, L. Einaudi. Panowało wówczas przeświadczenie, iż jest to jedyny sposób sięgnięcia do konsumpcji jako podstawy wymiaru daniny publicznej. Podejście to niosłoby jednak ze sobą znaczne problemy techniczne, z czego zdawano sobie sprawę: „(...) *most of these authorities have regarded this ideal as unattainable because (so they thought) 'spendings' can be measured only by means of records which might be incomplete and incorrect.*”²³ W takiej sytuacji istniałoby ryzyko unikania przez podatników opodatkowania. Ponadto bezpośrednie opodatkowanie konsumpcji niosłoby zagrożenie łamania swobód obywatelskich poprzez zbyt daleko idącą ingerencję w osobistą sferę życia obywateli, którzy byliby zobligowani do przedstawiania władzom skarbowym dokumentów wszystkich dokonanych w roku podatkowym zakupów. Wady te spowodowały, iż bezpośrednia forma opodatkowania konsumpcji nie była rozważana jako realna alternatywa dla funkcjonujących systemów opodatkowania dochodu²⁴. We wszystkich kolejnych podejściach sięgano do konsumpcji w sposób pośredni.

Najbardziej rozpowszechnionym w praktyce sposobem opodatkowania konsumpcji jest stosowanie podatków obrotowych, nawiązujących do transakcji kupna i sprzedaży dokonywanych w obrocie gospodarczym. Należą do nich: ogólny podatek obrotowy, podatki

²³ I. Fisher, H. W. Fisher (1942), *Constructive Income Taxation*, Harper & Brothers Publishers, New York, London, s. 4.

²⁴ S. Bach (1993), *Die Idee der Cash-flow-Steuer vor dem Hintergrund des gegenwärtigen Steuersystems*, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Duncker & Humblot, Berlin, s. 182 i nast. Na ten temat również: C. Liesenfeld (2004), *Konsumorientierte Einkommensteuer und internationale Steuerordnung*, Peter Lang, Frankfurt am Main, s. 30; H.-M. Grambeck (2003), *Konsumsteuerreformen und Konsumbesteuerung. Eine vergleichende Analyse und Bewertung verschiedener Konsumsteuermodelle unter besonderer Berücksichtigung der Probleme in offenen Volkswirtschaften*, Peter Lang, Frankfurt am Main, s. 29.

akcyzowe, podatek od wartości dodanej. Zgodnie z kryterium stosunku przedmiotu opodatkowania do źródła podatku mają one charakter pośredni. Ze względu na fakt, że stanowią one składnik cen towarów, są łatwo przierzucane na ostatecznego konsumenta, który ponosi ich ciężar w sensie materialnym. Końcowi odbiorcy nie mają możliwości zróżnicowania wysokości obciążenia w zależności od swojej sytuacji osobistej – każdy, kto decyduje się na zakup określonego dobra, jest obciążony tą samą kwotą podatku. Podatki obrotowe mają regresywny charakter, co uwidacznia się w rosnącym udziale podatku w dochodach w miarę spadku zamożności.

Jak wskazuje J. Sobiech, w praktyce możliwe jest obciążenie konsumpcji także i w inny sposób, aniżeli w drodze nakładania podatków obrotowych. Można to osiągnąć poprzez specyficzną konstrukcję podstawy opodatkowania w bezpośrednich podatkach dochodowych, która de facto spowoduje obciążenie dochodu wydatkowanego²⁵.

Pierwszym ze sposobów jest wyłączenie z podstawy opodatkowania dochodu przeznaczonego na szeroko rozumiane oszczędności (jak na przykład krótkoterminowe lokaty czy odkładanie kapitału na przyszłą emeryturę). Powoduje to, iż akumulowany kapitał powstaje z dochodu, który jeszcze nie podlegał obciążeniu podatkiem²⁶. Oszczędzana część zostaje opodatkowana dopiero wówczas, gdy dochodzi do przeznaczenia jej na konsumpcję. Co istotne – wówczas podstawę opodatkowania powiększają również osiągnięte korzyści w postaci odsetek²⁷.

W oparciu o wcześniejsze sugestie J. S. Milla, I. Fisher sformułował konkretną propozycję wyłączenia oszczędności z dochodu podlegającego opodatkowaniu. W porównaniu z omówionymi wcześniej równaniami dochodu podstawę opodatkowania w podatku od konsumpcji (od wydatków) można przedstawić za pomocą formuły (3). Od dochodu różni ją wielkość oszczędności (konsumpcji odroczonej w czasie)²⁸.

²⁵ J. Sobiech (2003), op. cit., s. 195.

²⁶ Zagadnienie to zostało szczegółowo zaprezentowane w dalszej części rozprawy.

²⁷ C. McLure, G. Zodrow (1991), *Administrative Vorteile des individuellen Steuervorauszahlungs-Ansatzes gegenüber einer direkten Konsumbesteuerung*, w: "Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems", red. M. Rose, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Tokio, s. 120 i nast. oraz M. Rose (1991b), *Plädoyer für ein konsumbasiertes Steuersystem*, ibidem, s. 9 i nast.

²⁸ R. Boadway, D. Wildasin (2007), op. cit., s. 141.

$$C = E + rW + A - S \quad (3)$$

gdzie:

- C – konsumpcja,
- E – wynagrodzenie za pracę,
- r – stopa procentowa,
- W – majątek,
- A – spadki, darowizny i inne dochody o charakterze nieregularnym,
- S – oszczędności.

Istotą tego podejścia jest odroczenie płatności podatkowej – podatek nie jest pobierany, dopóki dochód nie przejdzie do sfery konsumpcyjnej. Jest ono często określane mianem „opóźnionej płatności podatkowej”²⁹. Poprzez wyłączenie szeroko rozumianych oszczędności z podstawy opodatkowania obciążeniu podlegają wydatki poniesione na konsumpcję w danym roku.

W dalszych częściach rozprawy stosowane będzie określenie „podatek od osobistych przepływów pieniężnych”, które wskazuje, że wysokość podstawy opodatkowania jest kształtowana przez zdarzenia powodujące wydatkowanie lub dopływ gotówki, i zamiennie „podatek dochodowy oczyszczony z oszczędności”³⁰.

Drugi sposób obciążenia konsumpcji w ramach konstrukcji podatku dochodowego polega na opodatkowaniu oszczędności w momencie ich tworzenia i wyłączeniu z opodatkowania korzyści (dochodów kapitałowych) uzyskiwanych w późniejszych okresach. W przeciwieństwie do poprzedniej metody oszczędności są tworzone z już opodatkowanego dochodu – ich wysokość zostaje ograniczona przez podatek nałożony w momencie ich tworzenia.

Podejście to polega na „przedpłacie podatku”³¹ i oznacza opodatkowanie konsumpcji życia. Wynika to z faktu, że w perspektywie jednego roku tak skonstruowany podatek nie obciąża samej tylko konsumpcji, ale także część dochodu przeznaczoną na inne cele.

²⁹ Ang. *tax postpayment method*, niem. *nachgelagertes Verfahren*.

³⁰ Wynika to z określeń stosowanych w piśmiennictwie angielskojęzycznym (*individual cash flow tax*) oraz niemieckojęzycznym (*sparbereinigte Einkommensteuer*).

³¹ Ang. *tax prepayment method*. C. McLure i G. Zodrow używają terminu „*individual tax prepayment (ITP)*”; niem. *vorgelagertes Verfahren*. W polskim tłumaczeniu opracowania autorów brytyjskich zastosowano określenie „podatek od wydatków opłacany z góry”.

Por.: M. Devereux, red. (2007), op. cit., s. 24.

Podobnie jak w przypadku podatku oczyszczonego z oszczędności, także i tutaj bazowano na określeniach najczęściej stosowanych w literaturze angielskojęzycznej (*interest- adjusted income tax*) oraz niemieckojęzycznej (*zinsbereinigte Einkommensteuer*). „Odsetki” oznaczają szerzej dochody kapitałowe.

Podatek ten przyjmuje charakter podatku konsumpcyjnego w perspektywie wieloletniej, ze względu na niewystępowanie podwójnego opodatkowania dochodu akumulowanego w postaci oszczędności.

W odniesieniu do tego podejścia w rozprawie będzie stosowane określenie „podatek dochodowy oczyszczony z odsetek”.

W literaturze zwraca się uwagę, że metody polegające na wyłączeniu z podstawy opodatkowania oszczędności oraz zysków z oszczędności skutkują należnościami podatkowymi, które wprawdzie przyjmują odmienne wartości w poszczególnych okresach (różny jest ich rozkład w czasie), jednakże ich wartość obecna jest jednakowa. Obrazuje to prosty przykład liczbowy przedstawiony w tabeli 1. Obejmuje on okres dwuletni.

Tabela 1. Obciążenie podatkowe oszczędności w podatku dochodowym oczyszczonym z oszczędności i podatku dochodowym oczyszczonym z odsetek

	Opodatkowanie nie występuje	Wyłączenie oszczędności z podstawy opodatkowania	Wyłączenie odsetek z podstawy opodatkowania
rok 1			
Dochód przeznaczony na oszczędności	1.000	1.000	1.000
Podatek dochodowy (25%)	0	0	250
Oszczędzany kapitał	1.000	1.000	750
rok 2			
Odsetki (r=4%)	40	40	30
Całkowity kapitał po roku	1.040	1.040	780
Podatek dochodowy (25%)	0	260	0
Zdyskontowana wartość podatku (koniec roku 1)	0	$260/(1,04) =$ $= 250$	250
Środki dostępne na konsumpcję	1.040	780	780
Łączne obciążenie podatkowe	0	$260/1040 =$ $= 25\%$	$250/1000 =$ $= 25\%$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Rose (2006), *Das Gesetz*, w: „Forschungsbericht zu einer grundlegenden Reform der Einkommens- und Gewinnbesteuerung in Deutschland“, www.einfachsteuer.de, s. 38-39.

Przykład ten jest uproszczeniem ze względu na restrykcyjne założenia, które leżą u jego podstaw. Przyjmuje się istnienie doskonałego rynku kapitałowego z jedną stopą procentową oraz niewystępowanie ryzyka. Ponadto w podatku dochodowym obowiązuje jedna stawka podatkowa, która dodatkowo jest stała w czasie³². W takich warunkach dochód

³² C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 77.

z kapitału nie jest opodatkowany. Jednakże, jak wskazuje G. Zodrow, podejście to spotkało się z istotnym zarzutem, że w warunkach niepewności metoda polegająca na opodatkowaniu dochodu pomniejszonego o zyski odsetkowe jest bardziej korzystna dla inwestorów osiągających stopy zwrotu przewyższające stopę wolną od ryzyka³³. G. Zodrow wykazał, iż ekwiwalencja dwóch form opodatkowania konsumpcji zachodzi również w warunkach niepewności, jeżeli przyjmie się – bardziej realistyczne – założenie, że niepewne wpływy podatkowe powodują powstanie kosztów u władzy publicznej, które winny być odzwierciedlone w stopie dyskontowej odbiegającej od stopy wolnej od ryzyka.

* * *

W dalszych częściach rozprawy używany jest termin „podatek dochodowy zorientowany na konsumpcję”. Odnosi się on zarówno do podatków od dochodów osobistych, jak i podatków od dochodów przedsiębiorstw³⁴. „Zorientowanie na konsumpcję” podatków dochodowych polega na takim ukształtowaniu podstawy opodatkowania, w wyniku którego obciążeniu podlega dochód przeznaczony na konsumpcję. Wyłączona zostaje natomiast oszczędzana lub inwestowana jego część (bądź też, jak już wspomniano, dochód kapitałowy). W ten sposób podatek zdefiniowany zgodnie z *uses concept of income* nabiera konsumpcyjnego charakteru³⁵.

Należy zgodzić się z poglądem, że podatki konsumpcyjne są rodzajem podatków dochodowych, tyle że nawiązują do niego pośrednio, obciążając nie dochód osiągniany,

³³ Z tego wynika, że aby była zachowana ekwiwalentność obydwu podejść, w podatku oczyszczonym z dochodów kapitałowych wyłączeniu spod opodatkowania powinien podlegać tylko dochód odpowiadający stopie wolnej od ryzyka, zaś przewyższające go zyski byłyby opodatkowane w ramach podatku od wynagrodzeń („*modified wage tax*” zaproponowanym przez S. M. Ahsana).

Por.: G. Zodrow (1995), *Taxation, uncertainty and the choice of a consumption tax base*, „Journal of Public Economies”, no. 58, s. 257 i nast.

³⁴ Jest to termin powszechnie stosowany w angielsko- i niemieckojęzycznym piśmiennictwie. W odniesieniu zarówno do opodatkowania dochodów osób fizycznych, jak i osób prawnych stosowane są określenia: *consumption-oriented*, *consumption-based*, *of consumption-type* oraz odpowiednio: *konsumorientiert*, *konsumbasiert*, *vom Konsumtyp*. W polskim przekładzie niemieckojęzycznych artykułów stosowano określenia „zorientowany według spożycia”, „ukierunkowany na konsumpcję”, natomiast F. Grądalski używa sformułowania „system podatkowy zorientowany na opodatkowanie konsumpcji bieżącej”.

Por. M. Rose, red. (1991c), *Niemiecki system podatkowy a reforma podatkowa w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, s. 3 i 51 oraz F. Grądalski (2006), *System podatkowy w świetle teorii optymalnego opodatkowania*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, s. 219.

³⁵ J. Slemrod (1997), *Deconstructing the Income Tax*, „American Economic Review”, vol. 87, no. 2, s. 151 i nast.

ale dochód wydatkowany³⁶. W literaturze można jednak spotkać wątpliwości dotyczące kwalifikowania tak skonstruowanych danin do podatków dochodowych³⁷. W. Adrews zauważył, że już zaproponowana przez I. Fishera definicja dochodu, nawiązująca do jego wydatkowania, nie spotkała się z pełnym zrozumieniem. W. Adrews zdecydowanie podkreśla, że w podatkach zorientowanych na konsumpcję przedmiotem opodatkowania jest dochód – tyle że ujęty nie w fazie tworzenia, lecz w fazie wykorzystania. Autor krytykuje nazwę, jaką N. Kaldor zastosował do zaproponowanej przez siebie koncepcji podatkowej – „podatek od wydatków”. Sugeruje ona bowiem, zdaniem W. Andrews, bezpośrednio sięganie do wydatków, obliczonych – jak należałoby oczekiwać – na podstawie gromadzonych dowodów zakupu, podczas gdy w istocie jest to podatek dochodowy oczyszczony z oszczędności. Z tego względu W. Andrews jest zwolennikiem określenia „podatek od dochodów osobistych typu konsumpcyjnego” (ang. *consumption-type personal income tax*)³⁸.

W podobny sposób argumentację W. Andrews wsparł D. Bradford³⁹. Podkreślał, że pomimo stosowanej w podatkach dochodowych zorientowanych na konsumpcję definicji dochodu od strony jego wykorzystania, nie powinno budzić wątpliwości zaliczanie ich do podatków bezpośrednich – podatków dochodowych.

Warto dodać, że w literaturze spotkać można pogląd mówiący, iż niezależnie od konstrukcji wszystkie podatki nawiązują do konsumpcji. M. Rose argumentuje, że skoro rzeczywisty ciężar każdego podatku ponoszony jest ostatecznie przez indywidualnych podatników, a ci – aby go ponieść – muszą poświęcić część swojej konsumpcji, to w takim rozumieniu każdy podatek jest w zasadzie podatkiem od konsumpcji. Jest to widoczne również w przypadku podatków, które w rozumieniu prawnym obciążają inne podmioty niż osoby fizyczne – jak na przykład podatek dochodowy od osób prawnych. Mogą one albo wpłynąć na cenę oferowanych dóbr i usług, ograniczyć wynagrodzenia lub inwestycje –

³⁶ B. Brzeziński (2008), *Wprowadzenie do prawa podatkowego*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń, s. 41; podobnie A. Krajewska (2010), op. cit., s. 168.

³⁷ H.-M. Grambeck (2003), op. cit., s. 29.

³⁸ W. Andrews (1974), *A consumption-type or cash flow personal income tax*, „Harvard Law Review”, vol. 87, no. 6, s. 1117.

³⁹ D. Bradford (1977), op. cit., s. 28.

w każdym jednak przypadku obciążona zostanie osoba fizyczna, a co z tego wynika – jej bieżąca lub przyszła konsumpcja⁴⁰.

W drugiej połowie XX wieku podejście to doczekało się licznych konkretyzacji w postaci alternatywnych koncepcji podatków dochodowych. Ich autorzy konsekwentnie zaliczają je do koncepcji podatków dochodowych⁴¹.

W piśmiennictwie nie ma pełnej ścisłości stosowanego nazewnictwa. Niektórzy autorzy, pisząc o „pośrednich podatkach konsumpcyjnych”, mają na myśli podatki dochodowe, które przez swoją konstrukcję nawiązują pośrednio do konsumpcji⁴². Częściej jednak stosowany jest termin „bezpośrednie podatki konsumpcyjne”, przez co podkreśla się, że obciążają one dochód⁴³. To określenie jest stosowane w rozprawie.

2. Uzasadnienie zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu

Dyskusja o tym, czy dochód osiągnięty czy też dochód wydatkowany stanowi lepszą podstawę opodatkowania, toczy się w międzynarodowym piśmiennictwie od wielu lat. Spór pozostaje jednak nierozstrzygnięty. Konstrukcja podstawy opodatkowania w podatkach dochodowych ma niewątpliwie istotne znaczenie dla decyzji podejmowanych przez podmioty gospodarcze⁴⁴. Przytaczane w dyskusji argumenty odwołują się najczęściej do ekonomicznej efektywności z jednej oraz sprawiedliwości podatkowej z drugiej strony⁴⁵.

⁴⁰ M. Rose (1991b), op. cit., s. 14 oraz M. Rose (2005), *Economic aspects of taxation of income from capital*, w: „The Notion of Income from Capital”, red. P. Essers, A. Rijkers, IBFD, EATLP International Tax Series, vol. I, Amsterdam, s. 55.

⁴¹ Przykładem jest propozycja podatku liniowego R. Halla i A. Rabushki: „*Nasz podatek liniowy przystaje do idei podatku konsumpcyjnego: ludzie są opodatkowania za to, co biorą z gospodarki, a nie za to, co w nią wkładają*”.

Por.: R. Hall, A. Rabushka (1998), *Podatek liniowy*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa, s. 10.

⁴² M. Devereux (2007), *Wstęp*, w: „Efektywność polityki podatkowej”, red. M. Devereux, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, s. 23.

⁴³ M. Kaiser (1992), *Konsumorientierte Reform der Unternehmensbesteuerung*, Physica-Verlag, Heidelberg, s. 32.

⁴⁴ J. Sokołowski (1995), *Zarządzanie przez podatki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 27.

⁴⁵ Jak zaznacza R. I. Dziemianowicz, ekonomicznej efektywności opodatkowania nie należy utożsamiać z efektywnością podatkową – pierwszy z terminów odnosi się do neutralności, zaś drugi do wydajności fiskalnej

Miedzy tymi dwoma podejściami można dostrzec związek, bowiem obydwie nawiązują do problemu podwójnego opodatkowania oszczędności.

Podwójne (wielokrotne) opodatkowanie w sensie ekonomicznym jest bezspornie zjawiskiem szkodliwym. Zniekształca ono rynkową alokację zasobów, powodując, że podmioty gospodarcze starają się podejmować takie działania, które pozwalają ograniczyć nadmierny ciężar podatkowy. Nałożenie podatku zarówno na dochód przeznaczony na oszczędności (nieuwzględnienie sposobu przeznaczenia uzyskanego dochodu), jak również na czerpane z nich w późniejszych okresach korzyści, powoduje wielokrotne obciążenie. Wprawdzie niektórzy ekonomiści uznają ten pogląd za dyskusyjny, zwracając uwagę, że zarobek na inwestycji jest „nowym” zyskiem, którego nie powinno się utożsamiać z dochodem pierwotnie wykorzystanym jako nakład inwestycyjny⁴⁶. Należy jednak zauważyć, że oszczędności powstają z już raz opodatkowanego dochodu, przez co przyszłe zyski są odpowiednio niższe, a poza tym podlegają one ponownemu pomniejszeniu o nałożoną daninę. Trzeba mieć również na uwadze, że z opodatkowania powinna zostać wyłączona część dochodu, którą można utożsamiać z „wynagrodzeniem za czekanie” – odroczenie konsumpcji. Problem ten został omówiony w dalszej części rozprawy poświęconej konkretnym koncepcjom podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję.

W wyniku podwójnego opodatkowania oszczędności dochodzi do kumulacji obciążeń podatkowych – zjawiska tzw. lawiny podatkowej⁴⁷. Nie sprzyja ono procesom kapitalizacji, a w okresie wieloletnim przybiera znaczące rozmiary. Ogranicza bodźce do oszczędzania i zakłóca międzyokresową alokację zasobów⁴⁸. W konsekwencji może wywierać negatywny

podatków. Problem realizacji funkcji fiskalnej przez zorientowane na konsumpcję podatki dochodowe jest przedmiotem rozważań w dalszej części rozprawy.

Por.: R. I. Dziemianowicz (2007), *Efektywność systemu opodatkowania rolnictwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 75 i nast.

⁴⁶ T. Famulska (2002), *Opodatkowanie dochodów z kapitałów pieniężnych – za i przeciw (aspekty teoretyczne i praktyczne)*, „Bank i Kredyt” nr 7, s. 35.

⁴⁷ Por.: H.-G. Petersen, M. Rose (2003), *Zu einer Fundamentalreform der deutschen Einkommensteuer: Die Einfachsteuer des „Heidelberger Steuerkreises“*, Diskussionsbeitrag Nr. 34, Universität Potsdam, s. 2.

Można spotkać również określenie „nadmierne obciążenie oszczędności” (ang. *overtaxation of saving*); por.: M. Gammie (1994), *Setting Savings Free. Proposals for the Taxation of Savings and Profits*, Institute for Fiscal Studies, London, s. 11 i s. 59.

⁴⁸ Sugestywnie ujęli to I. Fisher i H. W. Fisher, uzupełniając powiedzenie: „*the power to tax is the power to destroy*” własną opinią: „*But apparently no one has pointed out that this power to destroy is many times greater when savings are taxed than when merely spending are taxed*”.

Por.: I. Fisher, H. W. Fisher (1942), op. cit., s. 61.

wpływ na inwestycje i wzrost gospodarczy, a w kontekście międzynarodowym przyczyniać się do ucieczki kapitału do korzystniejszych lokalizacji⁴⁹.

To negatywne zjawisko jest związane również z pojęciem sprawiedliwości i zdolności podatkowej. Jako pierwszy na tę kwestię zwrócił uwagę T. Hobbes. Przytoczył słynny argument, że nie jest sprawiedliwe nakładanie obciążeń według wysokości uzyskiwanych dochodów, ponieważ osoby, które dzięki włożonemu wysiłkowi osiągają wyższe dochody, ponoszą większy ciężar opodatkowania w porównaniu z ludźmi pracującymi niewiele, którzy następnie całość środków natychmiast wydają. Takie opodatkowanie zniechęca do podejmowania wysiłku, w którego efekcie część dochodu mogłaby zostać przekształcona w oszczędności. T. Hobbes stwierdził, że sprawiedliwe byłoby opodatkowanie uzależnione nie od wysokości dochodu (który u osób pracowitych jest siłą rzeczy wyższy), lecz od wielkości konsumpcji⁵⁰.

Argumentacja T. Hobbesa miała charakter filozoficzno-etyczny. Dwieście lat później J.S. Mill, twórca zasady równości ofiary, rozwinął tę myśl, nawiązując obok sprawiedliwości również do kwestii efektywności ekonomicznej. Od tego czasu w literaturze powszechnie cytowana jest teza J. S. Milla mówiąca, że oszczędności są obciążone podatkiem dwukrotnie (najpierw opodatkowaniu podlega dochód, z którego są tworzone, a następnie generowane przez nie korzyści)⁵¹.

⁴⁹ R. Hall, A. Rabushka (1998), op. cit., s. 96; E. Nojszewska (2002), *Podatek dochodowy jako narzędzie polityki gospodarczej*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, s. 37; H.-G Petersen (2004), *Capital Flight and Capital Income Taxation*, Diskussionsbeitrag Nr. 41, Universität Potsdam, s. 4.

Główny kontrargument opiera się na przekonaniu, iż opodatkowanie oszczędności i dochodów z kapitału jest uzasadnione, gdyż obciąża ono podatników bardziej zamożnych. Ich krańcowa użyteczność dochodu jest bowiem znacznie niższa niż ludności uboższej, przeznaczającej całe lub prawie całe przychody na sfinansowanie bieżącego spożycia.

Por.: N. Kaldor (1993), *An Expenditure Tax*, Gregg Revivals, s. 88 i nast.

⁵⁰ T. Hobbes wyraził to w słynnych słowach: „*For what reason is there that he who labors much should be charged more than he though living idly gets little and spends all that he gets? But when the impositions are laid upon those things which men consume, everybody pays equally for what he uses; nor is the Commonwealth defrauded by the luxurious waste of private men.*”

Cyt. za: R. A. Musgrave (1990), op. cit., s. 33. Cytat ten został wykorzystany przez N. Kaldora jako motto znanej pracy pt. “The Expenditure Tax”.

⁵¹ J. Zdzitowiecki (1939), op. cit., s. 27.

J. S. Mill napisał: „*The proper method of assessing the income tax would be to tax only part of income devoted to expenditure, exempting that which is saved. For when saved and invested it henceforth pays income tax on the interest which it brings, notwithstanding that it has already been taxed on the principal. Unless, therefore, savings are exempted from income tax, the contributors are taxed twice on what they save and only once on what they spend. (...) The difference thus created to the disadvantage of prudence and economy is not only impolitic but unjust.*”

Cyt. za: R. A. Musgrave (1990), op. cit., s. 34.

Z tego względu wielu ekonomistów zaczęło stosować podejście wielookresowe. Argumentując, że podwójne opodatkowanie oszczędności nie odpowiada postulatowi sprawiedliwości, zarówno D. Bradford, jak i J. Stiglitz dzielą życie podatnika na dwa podokresy: aktywności zawodowej oraz emerytury. Autorzy wskazują, że w kontekście całego życia w tradycyjnym podatku dochodowym osoba, która nie odkłada żadnych oszczędności na przyszłość i całość dochodu wydatkuje na bieżąco, osiąga niższą wartość zaktualizowaną płatności podatkowych niż osoba o identycznym dochodzie w całym okresie, która część dochodu przeznaczyła na oszczędności. Dzieje się tak pomimo zrównania się wartości zaktualizowanej ich dochodów z całego życia⁵². Przyjęcie za miernik zdolności podatkowej wielokrotnie opodatkowanego dochodu, obliczonego zgodnie z tradycyjnym podejściem bazującym na roku podatkowego (zgodnym z koncepcją SHS), można więc uznać za błędne⁵³.

Ekonomiści i prawnicy skupieni w Heidelberskiej Grupie Podatkowej postulują takie skonstruowanie podatku, które zapewni, że dochód będzie opodatkowany tylko jeden raz w czasie całego życia podatnika (opodatkowanie „dochodu życia”, niem. *Lebenseinkommen*). Nie chodzi przy tym jednak o – dosłownie – jednokrotne opodatkowanie dochodu na końcu życia podatnika, które z oczywistych względów byłoby skrajnie niepraktyczne, lecz o pragmatyczne podejście pozwalające na opodatkowanie tej części dochodu danego roku podatkowego, która do tej pory nie była jeszcze obciążona daniną⁵⁴. W tradycyjnym podejściu do opodatkowania dochodu rocznego zaniebywane są bowiem związki pomiędzy dochodem, konsumpcją i akumulacją, natomiast opodatkowanie dochodu życia pozwala na uwzględnienie różnic w jego rozkładzie w czasie⁵⁵.

⁵² J. E. Stiglitz (2004), *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 693; D. Bradford (1977), op. cit., s. 39.

⁵³ J. Lang (2003), *Einfachheit und Gerechtigkeit der Besteuerung von investierten Einkommen*, w: „Integriertes Steuer- und Sozialsystem“, red. M. Rose, Physica-Verlag, Heidelberg, s. 97.

⁵⁴ H.-G. Petersen (2003b), *Werte, Prinzipien und Gerechtigkeit: Zu einem dynamischen Verständnis von Leistungsfähigkeit*, w: „Steuerpolitik – Von der Theorie zur Praxis. Festschrift für Manfred Rose zum 65. Geburtstag“, red. M. Ahlheim, H.-D. Wenzel, W. Wiegand, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, s. 69; J. Lang (2005), *The influence of tax principles on the taxation of income from capital*, w: P. Essers, A. Rijkers (2005), op. cit., s. 17.

⁵⁵ H.-G. Petersen (2003b), op. cit., s. 67. Na ten temat również A. Walasik (2008), *Dwie koncepcje zdolności podatkowej*, w: „Współczesne finanse. Stan i perspektywy rozwoju finansów publicznych“, red. J. Głuchowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 369.

A. Gomułowicz podaje trzy ogólne cechy zdolności płatniczej: (1) pokazuje ona zdolność do poniesienia ofiary finansowej, mierzoną możliwymi rozmiarami zaspokojenia indywidualnych potrzeb, (2) stanowi „finansową wytrzymałość” podatnika warunkującą możliwość poniesienia przez niego ciężaru podatkowego, (3) poniesiony ciężar podatkowy nie zmienia w zasadniczy sposób sytuacji podatnika⁵⁶. W opinii zwolenników koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję to właśnie konsumpcja jest odpowiednim miernikiem zdolności płatniczej. Tak rozumiana zdolność podatkowa – jako wyznacznik sprawiedliwego opodatkowania w ujęciu poziomym i pionowym – powinna być rozpatrywana w kontekście dynamicznym (niem. *dynamische Leistungsfähigkeit*). Tylko w ten sposób zapewniona zostaje międzyokresowa neutralność opodatkowania dochodu względem sposobu jego rozdysponowania⁵⁷. Podatek dochodowy zorientowany na konsumpcję nie zniekształca wyboru dokonywanego między konsumpcją w momencie bieżącym a jej odroczeniem w czasie.

3. Dochody z działalności gospodarczej a opodatkowanie zorientowane na konsumpcję

W poprzedniej części rozprawy ustalono, że osoba fizyczna osiąga dochody z dwóch zasadniczych źródeł: pracy oraz kapitału. W ich obrębie, a zwłaszcza w ramach dochodów z kapitału, wskazać można kolejne źródła. Podatkowo są one często traktowane w zróżnicowany sposób. Rozważania zawarte w niniejszym rozdziale koncentrują się na dochodach z działalności gospodarczej (z przedsiębiorczości).

Istnieje ścisłe powiązanie pomiędzy opodatkowaniem dochodów przedsiębiorstw a opodatkowaniem zorientowanym na konsumpcję. Wynika ono z dwóch zasadniczych powodów.

Po pierwsze oszczędności gospodarstw domowych przekształcają się w inwestycje przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwo, niezależnie od formy prawnej, jest formą lokaty kapitału,

⁵⁶ A. Gomułowicz (2001), *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa, s. 36.

⁵⁷ H.-G. Petersen (2003b), op. cit., s. 67; W. Andrews (1974), op. cit., s. 1167.

którego ostatecznym właścicielem są gospodarstwa domowe⁵⁸. Zdaniem wielu autorów zwrot z zainwestowanego kapitału, przynależny jego posiadaczom i przeznaczony na konsumpcję, powinien być objęty podatkiem. W tym sensie opodatkowanie dochodów przedsiębiorstw zorientowane na konsumpcję należy traktować jak obciążenie zysków, które płyną do gospodarstw domowych i stanowią źródło finansowania realizowanych przez nie wydatków⁵⁹.

J. Sokołowski odnosi się do powyższej kwestii w następujący sposób: *„Dla poszczególnych osób fizycznych będących właścicielami przedsiębiorstw w ostatecznym wynikowym rozrachunku liczą się przede wszystkim dochody, które będzie można przeznaczyć na konsumpcję. Ale aby uzyskać odpowiedni poziom konsumpcji i jeszcze go powiększać, trzeba zachować odpowiedni poziom akumulacji i zadbać o efektywne jej wykorzystanie”*⁶⁰.

Część wypracowanych z działalności gospodarczej dochodów nie płynie do właścicieli, lecz jest wykorzystywana do pokrycia nakładów na projekty inwestycyjne służące utrzymaniu zdolności wytwórczych oraz rozwojowi przedsiębiorstwa. Ten rodzaj zysków nie powinien być obciążony podatkiem – analogicznie do przyszłej konsumpcji gospodarstw domowych – ponieważ dotyczy on wyboru międzyokresowego, ma na celu finansowanie potencjału produkcyjnego w przyszłości⁶¹.

Po drugie powyższy argument o konsumpcyjnym (ostatecznie) charakterze dochodów z działalności gospodarczej jest ściśle związany z problemem relacji między opodatkowaniem dochodów przedsiębiorstw i dochodów indywidualnych oraz metody konstrukcji podstawy opodatkowania⁶².

⁵⁸ R. de Mooij, M. P. Devereux (2009), *Alternative Systems of Business Tax in Europe. An applied analysis of ACE and CBIT Reforms*, Working Paper no. 17, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, s. 7; M. Gammie (1994), op. cit., s. 24.

⁵⁹ S. Bach (1999), *Der Cash-flow als Bemessungsgrundlage der Unternehmensbesteuerung*, w: „Einkommen versus Konsum. Ansatzpunkte zur Steuerreformdiskussion”, red. C. Smekal, R. Sendlhofer, H. Winner, Physica-Verlag, Heidelberg, s. 87; J. Mintz (2007), *Podatek dochodowy od osób prawnych*, w: M. Devereux (2007), op. cit., s. 200.

⁶⁰ J. Sokołowski (1991b), *Podatek dochodowy jako instrument oddziaływania na zmiany w strukturze produkcji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 47.

⁶¹ M. Kaiser (1992), op. cit., s. 33.

⁶² Pierwsze z wymienionych zagadnień jest tematem niniejszej części rozprawy, natomiast drugie zostanie omówione w kolejnym rozdziale.

Podatek od przedsiębiorstw może występować oddzielnie, ale może być także wmontowany w podatek indywidualny – istotne jest, aby ich konstrukcja była spójna (czy, jak określała N. Gajl, zsynchronizowana⁶³). Historycznie wcześniejsze były systemy, w których występował jeden podatek dochodowy. Wszystkie dochody i straty, niezależnie od źródła, były przypisywane osobie fizycznej. Dopiero XX wiek przyniósł „dualizm opodatkowania dochodów”, polegający na wyodrębnieniu podatku od przedsiębiorstw⁶⁴. To, czy podmioty gospodarcze są nim objęte, czy też ich dochody (straty) przypisywane zostają właścicielowi, zależy wyłącznie od formy prawnej, w jakiej prowadzona jest działalność gospodarcza.

Systemy opodatkowania dochodów składające się z dwóch odrębnych podatków⁶⁵ są obecnie powszechne. Występuje w nich problem wewnętrznego podwójnego opodatkowania zysków wydzielonych, które podlegają opodatkowaniu obydwoma z nich (tzw. system klasyczny). Istnieje kilka sposobów bądź to likwidacji, bądź złagodzenia tego zjawiska, a techniki prowadzące do całkowitej lub częściowej integracji mogą być stosowane na poziomie spółki lub jej właściciela⁶⁶.

W całościowych koncepcjach reform zmierzających do obciążenia spożycia podatkami bezpośrednimi zorientowany na konsumpcję podatek od dochodów przedsiębiorstw stanowi uzupełnienie podatku od dochodów indywidualnych, mającego nadrzędny charakter. C. McLure i G. Zodrow podkreślali, że *„jest całkiem proste takie zaprojektowanie podatku od przedsiębiorstw, aby generalnie był on zgodny z zasadami opodatkowania konsumpcji”*⁶⁷.

W dalszej części rozdziału sprawdzono, jakie rozwiązania w tym zakresie zostały zastosowane w różnorodnych koncepcjach podatku dochodowego zorientowanego

⁶³ N. Gajl (1995), op. cit., s. 35.

⁶⁴ H. Litwińczuk (2008), *Podatki dochodowe w Polsce (ewolucja konstrukcji)* w: „Nauka finansów publicznych i prawa finansowego w Polsce. Dorobek i kierunki rozwoju. Księga Jubileuszowa Profesor Alicji Pomorskiej”, red. J. Głuchowski, C. Kosikowski, J. Szofno-Koguc, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 314-322 oraz N. Gajl (1995), op. cit., s. 34 i nast. oraz 61 i nast.

⁶⁵ Liczba podatków dochodowych może być większa i obejmować specyficzne podatki dodatkowe, w tym także nakładane przez jednostki samorządu terytorialnego. Przykładem jest stosowany w Niemczech podatek przemysłowy (*Gewerbesteuer*) i dodatek solidarnościowy (*Solidaritätszuschlag*).

⁶⁶ O metodach integracji podatków dochodowych m.in.: G. Break, J. A. Pechman (1975), *Relationship Between the Corporation and Individual Income Tax*, „National Tax Journal”, vol. 28, s. 341-350; R. G. Hubbard (1993), *Corporate Tax Integration: A View From the Treasury Department*, „Journal of Economic Perspectives”, vol. 7, no. 1, s. 122-125; S. Cnossen (1996), *Company Taxes in the European Union: Criteria and Options for Reform*, „Fiscal Studies” vol. 17, no. 4, s. 80-82; J. Uchman (2002), *Podatkowe uwarunkowania polityki wypłat dywidend spółek kapitałowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 80 i nast.

⁶⁷ C. E. McLure, G. R. Zodrow (1991), op. cit., s. 147.

na konsumpcję. Ze względu na wspomnianą niepraktyczność bezpośredniego podejścia do opodatkowania wydatków, wszystkie omówione koncepcje mają charakter pośredni – tzn. dochód jest w nich korygowany w taki sposób, aby w konsekwencji możliwe było uzyskanie wielkości odpowiadającej konsumpcji.

Na potrzeby analizy wyróżniono dwie grupy koncepcji. Do pierwszej grupy należą koncepcje klasyczne, w których nie występuje odrębny podatek od dochodów przedsiębiorstw⁶⁸. Druga obejmuje dwuczłonowe propozycje, w których opodatkowanie osób fizycznych i osób prawnych jest realizowane przez pobór podatku indywidualnego oraz podatku od przedsiębiorstw.

Tabela 2. Klasyfikacja koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję

		Koncepcje klasyczne – bez odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw	Koncepcje z odrębnym podatkiem od dochodów przedsiębiorstw	
			Cash flow tax	Allowance for corporate equity
Pośrednie opodatkowanie konsumpcji roku		I. Fisher N. Kaldor D. Bradford S. O. Lodin J. Mitschke	J. E. Meade J. A. Kay/M. A. King H. Aaron/H. Galper	
Pośrednie opodatkowanie konsumpcji życia	Podatek osobisty od dochodów z pracy		R. Hall, A. Rabushka D. Bradford C. McLure/ G. Zodrow	
	Podatek osobisty od dochodów z pracy i kapitału			Heidelberska Grupa Podatkowa Institute for Fiscal Studies

Źródło: C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 78, własne modyfikacje.

⁶⁸ Określenia tego użył J. Lang, zaliczając do nich model podatku braci Fisherów oraz N. Kaldora. Z kolei C. Liesenfeld używa określenia „czyste podatki konsumpcyjne” w odniesieniu do propozycji: N. Kaldora, D. Bradforda, S. O. Lodina, J. Mischkego. W rozprawie przyjęto określenie koncepcje klasyczne i zaliczono do nich propozycję każdego z wymienionych autorów.

Por. J. Lang (1999), *Konsumorientierung – eine Herausforderung für die Steuergesetzgebung?*, w: C. R. Smekal, R. Sendlhofer, H. Winner, red. (1999), op. cit., s. 148 oraz C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 78.

Tabela 2 przedstawia klasyfikację omawianych koncepcji. Kryterium podziału stanowi po pierwsze sposób ujęcia konsumpcji w podstawie opodatkowania (dochód oczyszczony z oszczędności – opodatkowanie konsumpcji roku, dochód oczyszczony z zysków kapitałowych – opodatkowanie konsumpcji życia), a po drugie stosunek do odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw⁶⁹.

W dalszej części rozdziału zaprezentowano podstawowe cechy wyżej wymienionych koncepcji, a następnie poruszono, najistotniejsze z punktu widzenia celu rozprawy i badanej problematyki, zagadnienie opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej.

3.1. Klasyczne koncepcje opodatkowania konsumpcji roku

Za twórcę klasycznego podejścia do opodatkowania konsumpcji roku uznaje się I. Fishera. Ekonomista ten najpierw samodzielnie, a kilka lat później wraz z bratem, zaproponował konstrukcję podstawy opodatkowania w podatku od wydatków, która nie wymagałaby dokumentowania dokonywanych przez podatnika zakupów. W latach pięćdziesiątych XX wieku N. Kaldor rozwinął propozycję I. Fishera, a dzięki jego znanej pracy „*An Expenditure Tax*” (1955) koncepcja podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję pojawiła się na stałe w międzynarodowej dyskusji nad systemem opodatkowania dochodów⁷⁰.

Do grupy klasycznych koncepcji opodatkowania konsumpcji roku należy zaliczyć: projekty I. Fishera i H. W. Fishera⁷¹ i D. Bradforda⁷² powstałe w Stanach Zjednoczonych,

⁶⁹ Kryteria te były wykorzystywane w klasyfikacjach koncepcji w niemieckim piśmiennictwie. Por. M. Kaiser (1992), op. cit., s. 74 i nast.; R. Schwinger (1992), op. cit., s. 206 i nast.; H.-M. Grambeck (2003), op. cit., s. 29 i nast.; C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 30 i nast.

⁷⁰ Pierwsze koncepcje podatku od wydatków zgłoszone na obszarze niemieckojęzycznym przypadają na okres pierwszej wojny światowej. Propozycja I. Fishera została rozwinięta ponad dwadzieścia lat później. N. Kaldor podaje: „*It was left to Irving Fisher to show that comprehensive records of personal expenditure are in fact unnecessary for the administration of the tax since expenditure could in principle be computed as the difference between certain money incomings and outcomings*”. Pomimo kilku publikacji koncepcja I. Fishera nie wzbudziła w tamtym czasie większego zainteresowania; renesans idei opodatkowania dochodu od strony wydatków nastąpił dopiero dwie dekady później.

W polskim piśmiennictwie koncepcja N. Kaldora została omówiona przez F. Grądalskiego i H. Litwińczuk jako jeden z przykładów alternatywnych koncepcji podatku dochodowego.

Por.: N. Kaldor (1993), op. cit., s. 12-13 i s. 191; F. Grądalski (2006), op. cit., s. 221-223; H. Litwińczuk, P. Karwat (2008), op. cit., s. 83.

⁷¹ I. Fisher, H.W. Fisher (1942), op. cit.

„podatek od wydatków” (ang. *expenditure tax*) N. Kaldora w Wielkiej Brytanii⁷³, „progresywny podatek od wydatków” (ang. *progressive expenditure tax*) S. O. Lodina w Szwecji⁷⁴ oraz podatek dochodowy J. Mitschkego w Niemczech⁷⁵.

Wykazują one daleko idące podobieństwa. Elementem nadającym tym podatkom konsumpcyjny charakter jest oczyszczenie podstawy opodatkowania z oszczędności, powodujące obciążenie konsumpcji zrealizowanej w danym roku. Ponadto każda z koncepcji przewiduje opodatkowanie dochodów z działalności gospodarczej ostatecznie w ramach podatku osobistego. Zasadnicze różnice dotyczą rozwiązań szczegółowych, związanych z jednej strony ze zdarzeniami gospodarczymi, których konsumpcyjny charakter budzi kontrowersje, z drugiej strony z problemem sprawiedliwego opodatkowania, nawiązującym do indywidualnej zdolności podatkowej.

N. Kaldor wskazał trzy główne obszary problematyczne w konstrukcji podatku od wydatków⁷⁶. Są nimi: po pierwsze wydatki osób fizycznych na dobra kapitałowe (dobra konsumpcyjne trwałego użytku), po drugie spadki, darowizny i wygrane, po trzecie sposób uwzględnienia osobistej sytuacji podatnika. W tabeli 3 zestawiono i porównano zasadnicze elementy schematu obliczania podstawy opodatkowania w klasycznych koncepcjach podatku dochodowego obciążającego konsumpcję roku, a następnie omówiono, w jaki sposób w wymienionych podejściach zostały potraktowane trzy obszary problematyczne zidentyfikowane przez N. Kaldora.

W analizowanych koncepcjach wpływy pieniężne zwiększające podstawę opodatkowania oraz zmniejszające ją wydatki pochodzą z rozmaitych źródeł i dotyczą zarówno zdarzeń powtarzalnych, regularnych (na przykład uzyskiwanie wynagrodzenia za pracę), jak również zdarzeń o charakterze nieregularnym (otrzymanie darowizny, wygrana w loterii, sprzedaż składnika majątku). Pod tym względem jest to podejście podobne do stosowanego w teorii czystego przyrostu majątku, z tą jednak zasadniczą różnicą, że w podatku od wydatków nadrzędna jest zasada ustalania podstawy opodatkowania jako

⁷² D. Bradford (1977), op. cit.

⁷³ N. Kaldor (1993), op. cit.

⁷⁴ S. O. Lodin (1978), *Progressive Expenditure Tax – an Alternative? A Report of the 1972 Government Commission on Taxation*, Liber Förlag, Stockholm.

⁷⁵ J. Mitschke (1976), *Über die Eignung von Einkommen, Konsum und Vermögen als Bemessungsgrundlagen der direkten Besteuerung*, Duncker & Humblot, Berlin.

⁷⁶ N. Kaldor (1993), op. cit., s. 194.

wypadkowej faktycznych przepływów pieniężnych (którą analogicznie jak w rachunkowości można by określić mianem „zasady kasowej”).

Tabela 3. Porównanie sposobu obliczania podstawy opodatkowania w klasycznych koncepcjach podatku dochodowego

		Fisher/ Fisher (1942)	Kaldor (1955)	Bradford (1977)	Lodin (1978)	Mitschke (1976) i późn.
W P Ł Y W Y	1. Stan środków pieniężnych w gotówce i na rachunkach bankowych na początku okresu					
	2. Wynagrodzenie za pracę					
	3. Emerytury, renty, zasiłki					
	4. Zaciągnięcie kredytu (pożyczki)					
	5. Spłata udzielonej pożyczki					
	6. Wpływy z kapitałów pieniężnych (otrzymane dywidendy, odsetki)					
	7. Inne wpływy z kapitału (najem i dzierżawa)					
	8. Wpływy z prowadzonej osobiście działalności gospodarczej					
	9. Wpływy ze sprzedaży składników majątku					
	10. Otrzymane nagrody					
	11. Otrzymane darowizny					
	12. Otrzymany spadek	Tak	Tak	Tak	Odrębny podatek	Tak
(1) Suma wpływów						
W Y D A T K I	1. Stan środków pieniężnych w gotówce i na rachunkach bankowych na końcu okresu					
	2. Wydatki poniesione w związku z wykonywaną pracą					
	3. Płatności składek ubezpieczeniowych, podatków					
	4. Spłata zaciągniętego kredytu (pożyczki)					
	5. Udzielenie pożyczki					
	6. Spłata odsetek od kredytu (pożyczki)					
	7. Wydatki związane z prowadzoną osobiście działalnością gospodarczą					
	8. Zakup konsumpcyjnych dóbr trwałego użytku	Tak	Tak, przy ograniczeniach	Nie	Nie, z wyjątkami	Tak, przy ograniczeniach
	9. Przekazana darowizna	Tak, przy ograniczeniach	Tak, przy ograniczeniach	Tak, przy ograniczeniach	Nie, z wyjątkami	Nie
(2) Suma wydatków						
Podstawa opodatkowania (1) – (2)*						

* Przed ewentualnymi odliczeniami.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie I. Fisher, H. W. Fisher (1942), op. cit., s. 6-17; N. Kaldor (1993), op. cit., s. 190-195; D. Bradford (1977), op. cit., s. 140-142; S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 41 i nast.; C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 39-43; J. Mitschke (1976), s. 172 i nast.

Po stronie wpływów widnieją wszelkie przyrosty gotówkowe, będące do dyspozycji podatnika, który może je przeznaczyć między innymi na konsumpcję. Ich suma ulega następnie pomniejszeniu o wydatki na cele inne niż konsumpcyjne – nie stanowią składnika podstawy opodatkowania. Zalicza się do nich z jednej strony koszty poniesione w związku z wykonywaną pracą i działalnością gospodarczą, z drugiej zaś strony przepływy o charakterze inwestycyjno-finansowym⁷⁷.

Dla wyznaczenia wysokości podstawy opodatkowania istotne jest porównanie stanu początkowego posiadanych przez podatnika środków pieniężnych ze stanem końcowym. Jego zmiana w ciągu roku świadczy o wzroście oszczędności (zmniejszającym podstawę opodatkowania) lub o ich rozwiązaniu (co w przypadku sfinansowania wydatków konsumpcyjnych zwiększa podstawę opodatkowania). Taka konstrukcja podstawy opodatkowania sprawia, że zostaje ona oczyszczona z elementów o charakterze oszczędności (inwestycji), mających przynieść korzyści i zwiększać potencjał konsumpcyjny w przyszłych okresach. Jak już wspomniano – metoda ta pozwala na nałożenie ciężaru podatkowego na konsumowaną część dochodu w sposób pośredni. Należy przy tym zwrócić uwagę, że opodatkowaniu podlega konsumpcja niezależnie od źródeł, z jakich jest finansowana. Stąd też podstawę opodatkowania zwiększają zaciągnięte przez podatnika kredyty i pożyczki, natomiast ich spłata powoduje jej zmniejszenie.

Odnosnie pierwszego, wyodrębnionego przez N. Kaldora, obszaru problematycznego – dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku (ang. *consumer durables*) – należy zauważyć, iż mają one charakter inwestycji dokonywanej przez gospodarstwo domowe. Ich użytkowanie („konsumowanie”) rozciąga się na większą liczbę okresów, w których podatnik uzyskuje korzyści dzięki dokonaniu wcześniej wydatkowi.

Kwestia ta była poruszana przez wszystkich twórców analizowanych podejść klasycznych. Dylemat polega na tym, czy należy tego typu wydatki traktować jak przeznaczanie środków na cele konsumpcyjne i obciążyć podatkiem w roku

⁷⁷ I. Fisher i H. W. Fisher stosują w odniesieniu do wszystkich operacji o charakterze innym niż konsumpcyjny pojemne określenie „inwestycje itd.”. Wyjaśniają: „The ‘ect.’ is added to insure the inclusion of certain operations closely identified or associated with investments – loan operations, the buying and selling of property, the receipt of windfalls and of money from any sources not explicitly mentioned in the following tax return”. Z kolei S. O. Lodin posługuje się terminem „non-taxable use of disposable assets”.

Por. I. Fisher, H. W. Fisher (1942), op. cit., s. 7; S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 43.

ich poniesienia, czy też jak inwestycję, która w zorientowanym na konsumpcję podejściu do opodatkowania dochodów jest z natury rzeczy wyłączona z podstawy opodatkowania⁷⁸. Jak wskazują autorzy koncepcji, pierwsze podejście niesie negatywne dla podatnika skutki w postaci znacznego wzrostu obciążenia podatkowego w roku dokonania zakupu. Wynika to z faktu, że wydatki tego typu ponoszone są raz na jakiś czas i mają stosunkowo dużą wartość. Efekt zwiększonego obciążenia podatkiem może zostać dodatkowo spotęgowany progresywną skalą podatkową⁷⁹. Z kolei drugie rozwiązanie wymagałoby opodatkowania korzyści, które płyną z inwestycji w przyszłych okresach, co wydaje się trudne ze względu na ograniczone możliwości ich pomiaru.

Bracia Fisher postulowali wyłączenie tego typu wydatków z podstawy opodatkowania⁸⁰. Z kolei N. Kaldor dokonał rozróżnienia pomiędzy dobrami trwałego użytku służącymi do bezpośredniego wykorzystania (jak własny dom, samochód) oraz dobrami nabywanymi w celu osiągnięcia zysków kapitałowych ze wzrostu ich wartości w czasie, a także niewymiernej, subiektywnej przyjemności, określanej jako, wspomniany już, „dochód psychiczny”. Ich przykładem są dzieła sztuki⁸¹. Autor postulował wyłączenie z podstawy opodatkowania wydatków na zakup domu i mieszkania; obciążeniu powinny jednak podlegać w kolejnych latach korzyści czerpane z tytułu zamieszkiwania we własnych nieruchomościach, ustalone w wysokości hipotetycznych czynszów, jakie właściciele płaciliby w wyniku zawarcia umowy najmu. W odniesieniu do innych dóbr długotrwałego użytku N. Kaldor proponował umożliwienie podatnikom wyboru pomiędzy jednorazowym zaliczeniem poniesionych wydatków do wydatków konsumpcyjnych podlegających opodatkowaniu, bądź też ich równomierne rozłożenie w okresie pięcioletnim. Z kolei zakup dóbr należących do drugiej grupy nie powinien zwiększać podstawy opodatkowania, analogicznie do wydatków o charakterze inwestycji w aktywa finansowe, zaś korzyści płynące z posiadania tego typu majątku należałoby ustalić ryczałtowo i zaliczyć do wpływów podlegających opodatkowaniu⁸².

⁷⁸ W. Andrews (1974), op. cit., s. 1113-1188.

⁷⁹ S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 77.

⁸⁰ I. Fisher, H. W. Fisher (1942), op. cit., s. 8.

⁸¹ N. Kaldor (1993), op. cit., s. 196 i nast.

⁸² N. Kaldor zaproponował, aby korzyści te stanowiły 5% ceny nabycia.
Por.: N. Kaldor (1993), op. cit., s. 200.

Podobnie zapatrywał się na tę kwestię J. Mitschke. Autor był zwolennikiem odliczania poniesionych wydatków od podstawy opodatkowania, zaś doliczania do niej kwot odzwierciedlających tzw. konsumpcję naturalną (niem. *Naturalkonsum*), płynących z wykorzystywania dóbr⁸³.

Z kolei D. Bradford był przeciwnikiem takiego rozwiązania ze względu na praktyczne trudności z pomiarem korzyści płynących z wykorzystywania dóbr trwałego użytku – także w odniesieniu do dochodów z tytułu zamieszkiwania we własnym domu lub mieszkaniu. Z tego powodu postulował zaliczenie kosztów poniesionych na zakup wszelkich składników majątku do wydatków o charakterze konsumpcyjnym – i ich opodatkowanie w roku poniesienia⁸⁴. Natomiast wpływy ze sprzedaży tych aktywów nie miały być wliczane do podstawy opodatkowania. Zdaniem autora cena nabycia trwałego dobra konsumpcyjnego odzwierciedla wartość obecną przyszłych korzyści płynących z jego użytkowania. Innymi słowy opodatkowanie wydatku w roku jego poniesienia stanowi niejako przedpłatę podatku przypadającego na przyszłe okresy.

S. O. Lodin, podobnie jak N. Kaldor, postulował szacowanie dochodów płynących z użytkowania własnego domu i mieszkania dla celów podatkowych. Wydatek na ich zakup nie podlegałby opodatkowaniu, w przeciwieństwie do oszacowanych jako ułamek wartości nieruchomości korzyści przypisanych podatnikowi w kolejnych okresach. Autor był zwolennikiem zaliczenia wydatków na zakup pozostałych dóbr konsumpcyjnych do wydatków podlegających opodatkowaniu w roku poniesienia. Świadomy jednak negatywnych dla podatnika skutków w postaci zwiększonych obciążeń podatkowych w roku dokonania zakupu, S. O. Lodin dopuszczał trzy rozwiązania mające na celu ich złagodzenie⁸⁵. Pierwsze zakładało możliwość zaciągania kredytu, który nie zwiększałby podstawy opodatkowania; jego późniejsza spłata nie uprawniałaby do jej zmniejszenia. Drugi sposób przewidywał tworzenie we wcześniejszych okresach oszczędności, które podlegałyby opodatkowaniu. Ich likwidacja i przeznaczenie środków na sfinansowanie wydatków byłyby z kolei wyłączone z opodatkowania, gdyż wcześniej doszło niejako do przedpłaty podatku.

⁸³ J. Mitschke (1976), op. cit., s. 190 i nast.

⁸⁴ Dobra konsumpcyjne trwałego użytku są traktowane w propozycji D. Bradforda jak aktywa finansowe nabyte bez pośrednictwa kont kwalifikowanych.
Por.: D. Bradford (1977), op. cit., s. 121 i nast.

⁸⁵ S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 77 i nast.

Trzecia metoda łagodzenia obciążenia polegała na rozłożeniu w czasie wydatków na dobra konsumpcyjne trwałego użytku i ich zaliczaniu do opodatkowanej konsumpcji przez pięć kolejnych lat.

Kontrowersje wokół drugiego obszaru problemowego w zorientowanym na konsumpcję podatku dochodowym – spadków i darowizn – wynikają z dwóch przyczyn. Z jednej strony zwiększają one możliwości konsumpcyjne otrzymującego, przez co powinny być u tej osoby opodatkowane. Ten pogląd wyrażali wszyscy twórcy analizowanych koncepcji klasycznych – postulowali oni opodatkowanie korzyści u obdarowanego bądź spadkobiercy w ramach podatku dochodowego względnie odrębnego podatku od spadków. Z drugiej jednak strony problematyczne jest podatkowe traktowanie przekazywania darowizn. Nie stanowią one bowiem ani konsumpcji darczyńcy, co uzasadniałoby ich obciążenie podatkiem, ani też jego oszczędności, które z punktu widzenia teorii opodatkowania zorientowanego na konsumpcję należałoby odliczać od podstawy opodatkowania⁸⁶.

I. Fisher i H. W. Fisher opowiadali się za drugim ze wspomnianych rozwiązań z zastrzeżeniem, że możliwość dokonywania odliczeń od podstawy opodatkowania powinna podlegać ograniczeniom w celu zapobiegania nadużyciom⁸⁷.

N. Kaldor był zwolennikiem odliczania darowizn od podstawy opodatkowania u osoby przekazującej i obciążenia wyłącznie u osoby obdarowanej pod warunkiem, że ta ostatnia charakteryzuje się złym stanem zdrowia lub jest małoletnia. Innego typu darowizny miałyby podlegać opodatkowaniu zarówno u darczyńcy, jak i obdarowanego⁸⁸. Powodowane w ten sposób podwójne opodatkowanie autor uważał za dopuszczalne, gdyż dotyczy ono różnych podatników. Podobny pogląd reprezentował J. Mitschke⁸⁹. Należy zwrócić uwagę, iż uzasadnienie podawane przez obydwu autorów oznaczało, że w tym przypadku nie mamy do czynienia z prawnym podwójnym opodatkowaniem. Obecne jest jednak ekonomiczne podwójne opodatkowanie, ponieważ ten sam przedmiot opodatkowania, za ten sam okres jest obciążony dwoma podatkami u różnych podmiotów⁹⁰.

⁸⁶ C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 33.

⁸⁷ I. Fisher, H. W. Fisher (1942), op. cit., s. 8.

⁸⁸ N. Kaldor (1993), op. cit., s. 201 i nast.

⁸⁹ C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 42.

⁹⁰ B. Brzeziński (2008), op. cit., s. 75.

N. Kaldor dopuszczał ewentualność wprowadzenia kwoty wolnej od opodatkowania dla osób otrzymujących darowiznę, spadek i wygraną loteryjną. W tym ostatnim przypadku opodatkowaniu powinny podlegać również wydatki konieczne do poniesienia w związku z udziałem w konkursie – słusznie przypisywano im konsumpcyjny charakter.

D. Bradford nie przewidywał odrębnego podatku od spadków i darowizn – przekazanie darowizny miało zmniejszać podstawę opodatkowania u osoby przekazującej, natomiast ciężar byłby nałożony na obdarowanego. Wyjątek mogłyby stanowić darowizny przekazane na rzecz organizacji charytatywnych – najbardziej praktyczne, zdaniem autora, byłoby opodatkowanie konsumpcji sfinansowanej dzięki darowiznom u darczyńcy, jednakże dopuszczał on również ich wyłączenie spod opodatkowania z uwagi na cele społeczne, jakim one służą⁹¹. Na otrzymany spadek miałby być nałożony podatek dochodowy u spadkobiercy. W celu uniknięcia wysokiego obciążenia na skutek progresywnej skali podatkowej podatnik mógłby ulokować środki otrzymane w drodze spadku bądź darowizny na specjalnym koncie kwalifikowanym – wówczas podstawę opodatkowania zwiększałyby jedynie ich część wycofana z konta, przeznaczona na konsumpcję⁹².

W koncepcji S. O. Lodina znalazło się miejsce dla odrębnego podatku od spadków. Z kolei darowizny miały być zaliczane do wydatków konsumpcyjnych darczyńcy w sytuacji, gdy były dokonywane z wcześniej zgromadzonych oszczędności, które dotąd nie podlegały opodatkowaniu. Zlikwidowany powinien być odrębny podatek od wygranych – korzyści z tego tytułu podlegałyby, podobnie jak w koncepcji N. Kaldora, obciążeniu w ramach podatku dochodowego⁹³.

Z kolei w propozycji J. Mitschkego podatek dochodowy w tradycyjnej formie i podatki od spadków i darowizn zostałyby zastąpione przez podatek konsumpcyjny i podatek od przyrostu majątku. Według autora dochód podatkowy jest, z punktu widzenia całego życia, nie tyle sumą dochodów poszczególnych lat podatkowych, lecz sumą konsumpcji zrealizowanej w każdym roku podatkowym powiększonej o majątek opodatkowany jednorazowo na końcu życia (niem. *Reinvermögenzuwachssteuer*). J. Mitschke uzasadniał

⁹¹ D. Bradford (1977), op. cit., s. 117.

⁹² Ibidem, s. 137 i nast.

⁹³ S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 94 i nast.

to tym, że majątek osoby fizycznej powstał z jej oszczędności gromadzonych w różnych fazach życia⁹⁴.

W odniesieniu do trzeciego obszaru problematycznego należy stwierdzić, że klasyczne podatki dochodowe zorientowane na konsumpcję miały docelowo zastąpić, a przynajmniej – jak w propozycji podatku od wydatków N. Kaldora – uzupełnić istniejące opodatkowanie dochodów. Z tego względu ich autorzy, poczynawszy od I. Fishera, nie rezygnowali z cechy postrzeganej jako jedna z największych zalet współczesnych podatków dochodowych, polegającej na możliwości kształtowania wysokości obciążeń w zależności od osobistej sytuacji podatnika.

Bracia Fisher przewidywali możliwość pomniejszenia podstawy opodatkowania o wydatki poniesione w celu zaspokojenia ważnych potrzeb, jak również progresywną skalę podatkową⁹⁵. Podatek od wydatków N. Kaldora posiadał osobisty charakter dzięki istnieniu stosunkowo wysokiej kwoty wolnej od podatku oraz łagodnie progresywnej skali podatkowej. Autor przewidywał również zróżnicowanie obciążeń uzależnione od sytuacji rodzinnej oraz losowej (dotyczącej na przykład stanu zdrowia podatnika)⁹⁶. Oczyszczony z odsetek bądź z dochodów kapitałowych podatek dochodowy D. Bradforda także miał charakter osobisty. Przewidziano w nim zarówno kwotę wolną od podatku, jak i progresywną skalę podatkową. S. O. Lodin zdecydowanie opowiadał się za progresywną skalą w podatku od wydatków, ze znaczącym wzrostem stawek podatkowych oraz kwotą wolną⁹⁷. W propozycji podatku dochodowego zgłoszonej przez J. Mitschkego występowała progresja pośrednia. Autor dopuszczał również dokonywanie odliczeń o charakterze osobistym, zbliżonych do tych postulowanych przez I. Fishera⁹⁸.

Interesujące jest, że w projekcie reformy podatku dochodowego przygotowanym przez zespół D. Bradforda przewidziano możliwość wyboru przez podatnika sposobu obliczania podatku – tradycyjnie lub z wykorzystaniem specjalnych bankowych kont

⁹⁴ J. Mitschke (1976), op. cit., s. 12 oraz C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 39.

⁹⁵ Do wydatków tych zaliczyli m.in. opłaty za usługi medyczne, składki na ubezpieczenie społeczne i prywatne, wydatki pogrzebowe, wydatki związane z narodzinami dziecka (do określonego limitu) oraz zapłacone kary.
Por. I. Fisher, H. W. Fisher (1942), op. cit., s. 8-9.

⁹⁶ N. Kaldor (1993), op. cit., s. 208 i nast.

⁹⁷ S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 63 i nast.

⁹⁸ C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 41.

(ang. *qualified accounts*). W przypadku korzystania z nich podatnik otrzymywałby informacje od instytucji finansowej na temat ruchów gotówki, potrzebne do obliczenia należności podatkowej za miniony okres podatkowy⁹⁹. W ramach kont kwalifikowanych dokonywane byłyby różnego rodzaju operacje finansowe, na przykład związane z zakładaniem lokat, nabywaniem obligacji skarbowych, zaciąganiem i spłatą kredytów oraz pożyczek. Odsetki uzyskane z inwestycji nie byłyby opodatkowane, dopóki podatnik nie dokonałby ich wypłaty z konta. Jeżeli przykładowo podatnik założyłby lokatę w ramach konta kwalifikowanego, kwota lokowanych środków nie weszłaby do podstawy opodatkowania w roku bieżącym, lecz w późniejszym okresie wraz z osiągniętymi zyskami. Jest to więc typowe podejście „opóźnionej płatności podatkowej” – w przypadku korzystania z konta kwalifikowanego podatek odnosi się do dochodu oczyszczonego z oszczędności.

Warto zaznaczyć, że zespół kierowany przez D. Bradforda przewidział również inną możliwość, polegającą na dysponowaniu oszczędnościami bez pośrednictwa wspomnianych kont. Wówczas miałyby zastosowanie procedura oczyszczenia dochodu z zysków kapitałowych – cały dochód zwiększałby podstawę opodatkowania niezależnie od jego przeznaczenia, natomiast dochody z oszczędności nie podlegałyby opodatkowaniu w kolejnych okresach. Jest to podejście polegające na „opłacie podatku z góry”. Dopuszczenie owego alternatywnego rozwiązania oznaczałoby w praktyce umożliwienie podatnikom dokonywania swobodnego wyboru rozłożenia płatności podatkowych w czasie¹⁰⁰.

Drugie z podejść zastosowanych przez D. Bradforda nawiązuje do koncepcji podatku dochodowego obciążającego konsumpcję życia, będącej przedmiotem dalszej części niniejszego rozdziału. Nim jednak zostaną one omówione, warto przedtem wspomnieć o trzech koncepcjach zbliżonych do podejść klasycznych, różniących się od nich wyodrębnieniem podatku dochodowego od przedsiębiorstw.

Na marginesie należy dodać, że praktyczne wdrożenie koncepcji podatku od wydatków miało miejsce w Indiach w latach 1958-1962 i 1964-1966 oraz w Sri Lance w latach 1960-1962. Inspiracją dla reform przeprowadzonych w obydwu krajach była koncepcja rozwinięta przez Kaldora (autor pełnił funkcję doradcą przy jej wprowadzaniu

⁹⁹ D. Bradford (1991), op. cit., s. 113 i nast.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 125.

w życie)¹⁰¹. Jednak zarówno wariant indyjski, jak również cejloński, dalece odbiegały od postulowanych przez niego pierwotnie rozwiązań. W obydwu krajach podatkiem od wydatków objęto jedynie nieliczną grupę najbogatszych podatników, wydatkujących dochód na dobra luksusowe (w Indiach 8.000 osób, w Sri Lance 2.000 osób). Ponadto rozwiązaniu temu towarzyszyły liczne ulgi podatkowe.

Funkcjonowania podatku od wydatków w obu tych państwach nie można uznać za udane. Wprowadzone regulacje dotyczyły niewielkiego fragmentu systemu podatkowego i dalece odbiegały od pierwotnej propozycji N. Kaldora¹⁰². Aparat skarbowy borykał się z problemem obchodzenia prawa podatkowego. Te czynniki przyczyniły się do tego, iż podatek od wydatków generował bardzo znikome wpływy podatkowe – rzędu 1%¹⁰³. W literaturze spotkać można zgodny pogląd, iż doświadczenia te są jednak zdecydowanie niewystarczające, aby na tej podstawie odrzucać koncepcję podatku wydatków¹⁰⁴.

3.2. Koncepcje opodatkowania konsumpcji roku z odrębnym podatkiem od przedsiębiorstw

W niniejszej części rozprawy zostały omówione koncepcje podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję, których autorzy – w przeciwieństwie do braci Fisherów, N. Kaldora, S. O. Lodina, D. Bradforda i J. Mitschkego – byli zwolennikami uzupełnienia zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów indywidualnych o odrębny podatek od dochodów przedsiębiorstw. Do grupy tej należą następujące koncepcje: „uniwersalny podatek od wydatków” (ang. *universal expenditure tax, UET*) J. E. Meade’a¹⁰⁵, „podatek

¹⁰¹ Wprowadzenie podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję jest rozważane również obecnie w państwach rozwijających się – na przykład na Jamajce.

Por. Bahl R., Wallace S. (2007), *From Income Tax to Consumption Tax? The Case of Jamaica*, „Finanzarchiv” vol. 63, no. 3, s. 396 i nast.

¹⁰² N. Kaldor (1958), *The Reform of Personal Taxation*, w: „Canadian Tax Journal”, vol. VI, no. 4, s. 25, cyt. za: P. Zumstein (1977), *Die Ausgabensteuer. Volkswirtschaftliche Begründung und praktische Durchsetzbarkeit*, Verlag Rüegger, Diessenhofen, s. 7. Na temat reform w Sri Lance również R. Goode (1960), *New System of Direct Taxation in Ceylon*, „National Tax Journal”, vol. 13, no. 4, s. 329-340.

¹⁰³ R. Peffekoven (1980), *Persönliche allgemeine Ausgabensteuer*, w: „Handbuch der Finanzwissenschaft”, red. F. Neumark, Band II, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, s. 448 i nast.

¹⁰⁴ S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 33-34; R. Peffekoven (1980), op. cit., s. 451.

¹⁰⁵ J. E. Meade (1978), *The Structure and Reform of Direct Taxation*, Institute for Fiscal Studies, London.

dochodowy typu cash flow” (ang. *cash flow income tax*) H. Aarona i H. Galpera¹⁰⁶ oraz „podatek od wydatków całego życia” (ang. *lifetime expenditure tax*) J. A. Kaya i M. A. Kinga¹⁰⁷.

W zakresie konstrukcji podstawy opodatkowania w podatku od dochodów osobistych trzy wymienione koncepcje nie różnią się zasadniczo od podejść klasycznych. Ich istotnym elementem również jest oczyszczenie dochodu z oszczędności – powodujące pośrednie opodatkowanie konsumpcji realizowanej w jednym roku. Ponadto obciążeniu podlega konsumpcja niezależnie do źródeł jej finansowania (również pożyczki i kredyty wchodzą do rachunku *cash flow*).

W niniejszym rozdziale omówiono sposób obliczania podstawy opodatkowania oraz pokrótce scharakteryzowano koncepcje pod względem trzech kryteriów problematycznych zidentyfikowanych przez N. Kaldora, wyodrębnionych w poprzedniej części rozprawy, tj.: podatkowego traktowania dóbr trwałego użytku, spadków i darowizn oraz skali podatkowej. Następnie sprawdzono, z jaką formą opodatkowania przedsiębiorstw zostały powiązane analizowane podejścia.

W projekcie J. E. Meade’a zaproponowano, podobnie jak w koncepcjach klasycznych, wyodrębnienie tzw. kont rejestrowanych (ang. *registered accounts*). Przepływy pieniężne związane z kupnem rejestrowanych na nich aktywów wpływałyby zmniejszająco na podstawę opodatkowania (ze względu na ich „inwestycyjny” charakter). Z kolei gotówka uzyskana w wyniku sprzedaży zwiększałaby podstawę wymiaru podatku (gdyż stanowiłaby środki, które mogą zostać przeznaczone na konsumpcję)¹⁰⁸. Podobnie J. A. Kay i M. A. King, jak również H. Aaron i H. Galper także postulowali wprowadzenie kont rejestrowanych. Dokonywane na nich operacje podlegałyby monitorowaniu przez administrację skarbową¹⁰⁹.

¹⁰⁶ H. J. Aaron, H. Galper (1985), *Assesing Tax Reform*, Brookings Institution, Washington.

¹⁰⁷ J. A. Kay, M. A. King (1990), *The British Tax System*, Oxford University Press, s. 108-119.

Jak ocenia Kaiser, nazwa nadana przez autorów jest myląca, ponieważ poprzez zastosowanie oczyszczenia z oszczędności podatek J. Kaya i M. Kinga obciąża konsumpcję zrealizowaną w danym roku, a nie konsumpcję całego życia.

Por. M. Kaiser (1992), s. 83.

¹⁰⁸ J. E. Meade (1978), op. cit., s. 175-178.

¹⁰⁹ Przykładowo założenie „rejestrowanej lokaty” powodowałoby zmniejszenie podstawy opodatkowania. Zaciągnięcie pożyczki w inny sposób niż za pomocą „rejestrowanego konta” nie wpłynęłoby na wysokość podstawy wymiaru podatku.

Por. J. A. Kay, M. A. King (1990), op. cit., s. 112 i nast.

Podobny jak w koncepcjach klasycznych był zakres wpływów podlegających opodatkowaniu oraz pomniejszających je wydatków. Przykładowo w raporcie J. E. Meade'a wyróżniono trzy rodzaje przepływów pieniężnych¹¹⁰. Pierwszy określono mianem „dochodów osobistych” (ang. *personal incomes*), do których zaliczono: wynagrodzenia za pracę, otrzymane dywidendy, odsetki, czynsze i zyski. Drugi to „wpływy kapitałowe” (ang. *capital receipts*) obejmujące: wpływy ze sprzedaży aktywów, zaciągnięte pożyczki i kredyty, otrzymanie spłaty udzielonych pożyczek oraz zmniejszenie stanu środków pieniężnych. W trzeciej grupie ujęto „wpływy nadzwyczajne” (ang. *windfall incomings*), do których należały otrzymane spadki i darowizny¹¹¹. Suma przepływów z trzech powyższych źródeł była następnie pomniejszana o wydatki o charakterze innym niż konsumpcyjny, obejmujące: nabycie aktywów, udzielenie pożyczki, spłatę zaciągniętych pożyczek i kredytów, wzrost stanu środków pieniężnych. Rozważano również uwzględnienie przekazanych darowizn oraz opłaconych podatków bezpośrednich.

J. A. Kay i M. A. King zaproponowali kształt zeznania podatkowego, jakie miałyby obowiązywać w *lifetime expenditure tax*¹¹². Po stronie wpływów wyróżniono: wynagrodzenia, emerytury, renty, zasiłki, wszelkie przychody otrzymane z działalności gospodarczej prowadzonej osobiście, wypłaty środków ze spółek osobowych, otrzymane spadki i darowizny, dywidendy i odsetki otrzymane ze spółek kapitałowych, podjęcie środków z kont rejestrowanych, wypłaty ubezpieczeń. Do wydatków zmniejszających podstawę opodatkowania zaliczono m.in.: wydatki poniesione w związku z pracą zarobkową oraz działalnością gospodarczą wykonywaną osobiście, składki ubezpieczeniowe, zwiększenie stanu środków na kontach rejestrowanych. Różnica pomiędzy sumą wpływów i wydatków stanowiła podstawę opodatkowania – kwotę wydatków o charakterze konsumpcyjnym.

W tabeli 4 zestawiono sposoby obliczenia podstawy opodatkowania w koncepcjach podatków dochodowych obciążających konsumpcję roku.

¹¹⁰ J. E. Meade (1978), op. cit., s. 151.

¹¹¹ Część wpływów zaliczonych przez J. E. Meade'a do grupy „dochodów osobistych” to dochody z kapitałów, stąd też bardziej zasadne mogłoby być ich ujęcie w grupie drugiej „wpływy kapitałowe”. Podział źródeł przepływów zaproponowany przez I. Fishera i H. W. Fishera wydaje się bardziej spójny niż podział zastosowany przez J. E. Meade'a – obejmuje on przepływy z pracy, inwestycji oraz stan środków pieniężnych.

¹¹² J. A. Kay, M. A. King (1990), op. cit., s. 114-115.

Tabela 4. Porównanie sposobu obliczania podstawy opodatkowania w koncepcjach podatku dochodowego obciążającego konsumpcję roku

	Wpływy zwiększające podstawę opodatkowania oraz wydatki zmniejszające podstawę opodatkowania (tj. inne niż konsumpcyjne)	J. E. Meade (1978)	H. Aaron, H. Galper (1985)	J. A. Kay, M. A. King (1990)
W P Ł Y W Y	Z wynagrodzeń za pracę, rent, emerytur, zasiłków, ubezpieczeń, dywidend, odsetek, własnej działalności gospodarczej, środki z likwidacji szeroko rozumianych oszczędności i inwestycji	Analogicznie do klasycznych koncepcji podatku dochodowego obciążającego konsumpcję roku, z wyjątkiem przepływów objętych odrębnym podatkiem od przedsiębiorstw.		
	Otrzymane darowizny	Tak	Nie	Tak
	Otrzymane spadki	Tak	Tak	Tak
Suma wpływów (1)				
W Y D A T K I	Związane z: uzyskiwaniem wynagrodzenia za pracę, ubezpieczeniami, prowadzeniem własnej działalności gospodarczej, środki przeznaczone na tworzenie szeroko rozumianych oszczędności (inwestycje)	Analogicznie do klasycznych koncepcji podatku dochodowego obciążającego konsumpcję roku, z wyjątkiem przepływów objętych odrębnym podatkiem od przedsiębiorstw.		
	Przekazane darowizny	Nie	Nie	Nie
	Wydatki na zakup dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku	Nie, z wyjątkami	Nie	Nie
Suma wydatków (2)				
Podstawa opodatkowania (1) – (2) *				

* Przed ewentualnymi odliczeniami.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. E. Meade (1978), op. cit., s. 151 oraz s. 175 i nast.; J. A. Kay, M. A. King (1990), op. cit., s. 102 i nast.; H. J. Aaron, H. Galper (1985), op. cit., s. 66 i nast.

W odniesieniu do dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku w raporcie J. E. Meade'a postulowano, aby generalnie były one traktowane jak aktywa nierejestrowane – a zatem środki przeznaczone na ich zakup miałyby podlegać opodatkowaniu jako konsumpcja. Z dóbr tych wyłączono jednak aktywa o szczególnie dużej wartości (jak dzieła sztuki, biżuterię), nabywane często bądź to w celu osiągnięcia wysokich zysków kapitałowych, bądź też wrażeń estetycznych, tworzących – jak to określał N. Kaldor – „dochód psychiczny”. Wydatki na tego typu składniki majątku nie zwiększałyby podstawy opodatkowania. Z kolei przychody

z ich sprzedaży byłyby porównywane z indeksowaną ceną nabycia; ewentualny zysk kapitałowy podlegałyby zaliczeniu do wpływów objętych podatkiem¹¹³.

Zarówno w propozycji *cash flow income tax* H. Aarona i H. Galpera, jak i w *lifetime expenditure tax* J. A. Kaya i M. A. Kinga nie przewidziano możliwości odliczenia wydatków na dobra konsumpcyjne trwałego użytku od podstawy opodatkowania. Były one traktowane jak wydatek na konsumpcję, a nie jak inwestycja. Metodę tę, oznaczającą przedpłatę podatku, uznano za najprostszą¹¹⁴.

Odnosnie transferu majątku autorzy trzech analizowanych koncepcji zgłaszali podobne postulaty. Nie przewidywano możliwości odliczenia od podstawy opodatkowania dokonanych darowizn – były one opodatkowane zarówno u darczyńcy, jak i obdarowanego. W przypadku spadków spadkobierca był obciążony podatkiem¹¹⁵.

W omawianych koncepcjach występowała progresywna skala podatkowa. Z jednej strony przewidywano kwotę wolną od podatku, a z drugiej – kilka stawek podatkowych. Rozwiązanie to nawiązywało do sytuacji osobistej podatnika.

3.3. Koncepcje opodatkowania konsumpcji życia z odrębnym podatkiem od przedsiębiorstw

Omówione w niniejszym rozdziale koncepcje zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego łączy fakt, że przewidywano w nich istnienie odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw. Ich drugą zasadniczą cechą wspólną jest opodatkowanie dochodu oczyszczonego z zysków osiągniętych z szeroko rozumianych oszczędności, co jest równoznaczne z obciążeniem konsumpcji życia.

Przeprowadzona analiza koncepcji pozwoliła stwierdzić, że są one bardziej zróżnicowane między sobą, aniżeli omówione w poprzednim rozdziale propozycje opodatkowania konsumpcji roku. Jak wskazuje C. Liesenfeld, w części koncepcji

¹¹³ J. E. Meade (1978), op. cit., s. 180.

¹¹⁴ J. A. Kay, M. A. King (1990), op. cit., s. 111.

¹¹⁵ Podejście to nazwano w raporcie J. E. Meade'a *Gifts Inclusive Expenditure Tax* i zróżnicowano w zależności od tego, czy aktywa zostały zaliczone do rejestrowanych czy nierejestrowanych.

Por. J. E. Meade (1978), op. cit., s. 183 i nast.

zorientowanych na obciążenie konsumpcji życia zastosowano uproszczone podejście, zgodnie z którym zakładano, że gospodarstwa domowe uzyskują dochody z aktywów finansowych na poziomie przeciętnego rynkowego oprocentowania lub też w wysokości jedynie nieznacznie odbiegającej od tego poziomu. W związku z tym dochody te w całości mogą zostać wyłączone z opodatkowania. Wówczas podstawą opodatkowania stają się dochody z pracy (względnie emerytury i renty). Jednakże ściśle biorąc, odliczeniu od podstawy opodatkowania w podatku od dochodów indywidualnych powinna podlegać kwota odpowiadająca „standardowemu” rynkowemu oprocentowaniu, natomiast dochód ją przewyższający należałoby obciążyć podatkiem¹¹⁶.

Pierwsze z podejść zostało zastosowane w koncepcjach: podatku liniowego (ang. *flat tax*) R. Halla i A. Rabushki¹¹⁷, „podatku X” (ang. *X-tax*) D. Bradforda¹¹⁸, w „uproszczonym podatku alternatywnym” (ang. *simplified alternative tax*, SAT) zaproponowanym przez C. McLure’a i G. Zodrowa jako rozwiązanie dla państw postsocjalistycznych¹¹⁹ oraz w propozycji grupy pracowników Institute for Fiscal Studies w Londynie pod kierownictwem M. Gammiego¹²⁰. Drugie podejście znalazło odzwierciedlenie w propozycji „podatku prostego” (niem. *Einfachsteuer*)¹²¹ Heidelberskiej Grupy Podatkowej (*Heidelberger Steuerkreis*).

¹¹⁶ C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 58.

¹¹⁷ R. Hall, A. Rabushka (1998), op. cit.

¹¹⁸ D. Bradford (1991), op. cit.

Warto nadmienić, że D. Bradford nadał swojej koncepcji nazwę „podatek X”, aby nie wywoływała ona natychmiastowego skojarzenia z opodatkowaniem dochodu bądź konsumpcji.

Por.: Metcalf G. E. (1995), *Value-Added Taxation: A tax Whose Time Has Come?*, „Journal of Economic Perspectives”, vol. 9, no. 1, s. 138.

¹¹⁹ C. McLure (1988), *The 1986 Act: Tax Reform’s Finest Hour or Death Throes of the Income Tax?*, „National Tax Journal”, vol. 41, no. 3, s. 309 i nast.; C. McLure, A. Tait (1992), *A Simpler Consumption-Based Alternative to the Income Tax for Socialist Economies in Transition*, „The World Bank Research Observer”, vol. 7, iss. 2 (dostęp do publikacji na stronie internetowej w bazie Proquest, <http://proquest.umi.com>).

¹²⁰ M. Gammie (1991), *Equity for Companies: A Corporation Tax for the 1990s*, Institute for Fiscal Studies, London, jak również M. Gammie (1994), op. cit.

¹²¹ Koncepcja ta jest od wielu lat rozwijana przez grupę skupiającą niemieckich ekonomistów i prawników. Na początku lat 90-tych została zaprezentowana w kilku państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Należała do nich również Polska: w czerwcu 1990 roku przedstawiono ją w Ministerstwie Finansów, a w styczniu 1991 roku w parlamentarnej komisji ds. finansów. Efektem dyskusji była publikacja pod red. E. Wengera (1991), *Niemiecki system podatkowy a reforma podatkowa w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.

W praktyce propozycję podatku prostego wprowadzono w Chorwacji. Najnowsze projekty Heidelberskiej Grupy Podatkowej dotyczą Niemiec oraz Gruzji. E. Khokrishvili zaprojektował ustawę podatkową dla Gruzji. Poza licznymi publikacjami propozycja podatku prostego dla Niemiec została przedstawiona m.in. na stronie www.einfachsteuer.de.

Propozycja podatku liniowego R. Halla i A. Rabushki przewidywała dwa podatki – od wynagrodzeń ludności oraz od dochodów przedsiębiorstw. Ze względu na jednokrotne opodatkowanie dochodów z kapitału, poprzez ich wyłączenie z opodatkowania u osoby fizycznej, podatek ten jest zaliczany do grupy koncepcji oczyszczonego z dochodów kapitałowych podatku dochodowego.

Podatek „X” D. Bradforda składa się z takich samych komponentów, jak podatek liniowy: podatku od wynagrodzeń ludności oraz podatku od przedsiębiorstw. Rozwinięciem tej koncepcji jest wariant „Eic-X” (skrót od ang. *earned income credit*), w którym występuje wyłącznie podatek od przedsiębiorstw¹²². D. Bradford argumentował, że wszelkie dochody pochodzą albo z kapitału (powstałego dzięki odroczeniu konsumpcji), albo z pracy. Ekwiwalentne do podatku od wynagrodzeń oraz podatku od przedsiębiorstw jest istnienie jednego tylko podatku, w podstawie opodatkowania którego zawarte są również wynagrodzenia wypłacone pracownikom (płatnikiem jest przedsiębiorstwo).

Zgodnie z koncepcją C. McLure’a i A. Taita *simplified alternative tax* zastąpiłby podatek dochodowy od osób fizycznych i podatek dochodowy od osób prawnych. Miałyby on charakter cedularny – w ramach jednej daniny obciążony byłby zarówno dochód osobisty w postaci wynagrodzeń i emerytur, jak i dochody z działalności gospodarczej oraz dochody z kapitału. Dywidendy i odsetki nie podlegałyby opodatkowaniu u osób (względnie przedsiębiorstw) otrzymujących je, ani też odliczeniu od podstawy opodatkowania w przypadku wypłaty¹²³.

W obydwu raportach M. Gammiego zgłoszono propozycję podatku od osób prawnych, w którym podstawa opodatkowania miała być pomniejszona o koszt kapitału

Por.: M. Rose (1997), *Ein einfaches, marktwirtschaftliches und inflationsbereinigtes Steuersystem für Polen*, Alfred-Weber Institut für Sozial- und Staatswissenschaften der Universität Heidelberg Nr. 242, s. 17 i nast; M. Rose (1998), *Konsumorientierung des Steuersystems – theoretische Konzepte im Lichte empirischer Erfahrungen*, w: „Steuersysteme der Zukunft“, red. G. Krause-Junk, Duncker & Humblot, Berlin, s. 254-258; H.-G. Petersen (2008), *Nachhaltigkeit in Finanz- und Sozialpolitik: Probleme und Lösungsansätze für den Transformationsprozess in Georgien*, w: „Nachhaltige Finanz- und Sozialpolitik in Georgien. Arbeitspapiere des Deutsch-Georgischen Arbeitskreises für Finanz- und Sozialpolitik“, red. H.-G. Petersen, S. Gelaschwili, Universitätsverlag Potsdam; M. Rose, D. Zöller (2008), *Die Heidelberger Einfachsteuer: Eine optimale Besteuerung von Einkommen in der Marktwirtschaft*, w: H.-G. Petersen (2008), op. cit.; E. Khokrishvili (2008), *„Good Taxation“ und die Neukonzeption der Einkommens- und Gewinnbesteuerung in Georgien*, Universitätsverlag Potsdam.

¹²² D. Bradford (1991), op. cit., s. 184.

¹²³ C. McLure (1988), op. cit., s. 310.

własnego¹²⁴. Pomimo, iż projekt ten dotyczył sektora przedsiębiorstw, autorzy zaznaczyli, że mógłby on zostać połączony z podatkiem od dochodów indywidualnych, w którym z podstawy opodatkowania są wyłączone dochody z kapitału¹²⁵. Propozycja została skonkretyzowana w kolejnym raporcie wydanym trzy lata później¹²⁶. W odniesieniu do podatku od dochodów indywidualnych przewidziano w niej, że wszystkie dochody, niezależnie od ich źródła i przeznaczenia, podlegają opodatkowaniu. Jeżeli jednak tworzone z nich oszczędności zostaną ulokowane na tzw. kontach EXPEP (ang. *Extended Personal Equity Plans*), wówczas korzyści uzyskane w kolejnych okresach zostaną wyłączone z podstawy opodatkowania. Rozwiązanie to różni się zatem od tzw. kont kwalifikowanych (kont rejestrowanych) proponowanych przez twórców koncepcji klasycznych.

Z kolei w koncepcji podatku prostego *Einfachsteuer* Heidelberskiej Grupy Podatkowej zakładano pełną integrację opodatkowania dochodu, wyrażającą się opodatkowaniem dochodów ze wszystkich źródeł podatkiem od dochodów osób fizycznych. W jego ramach wyróżnia się dwie formy poboru (nie zaś odrębne daniny regulowane przepisami dwóch różnych ustaw): podatek osobisty (*Einkommensteuer*) oraz podatek od zysków przedsiębiorstw (*Gewinnsteuer*) – z tym jednak zastrzeżeniem, iż ten ostatni dotyczy tylko ograniczonej grupy największych podmiotów¹²⁷. Tak dalece, jak to tylko możliwe, dochody z działalności gospodarczej prowadzonej w różnych formach prawnych powinny być przypisywane właścicielom i obciążone podatkiem od dochodów indywidualnych¹²⁸. Daleko idąca integracja jest, zdaniem zwolenników koncepcji, uzasadniona z tego względu, iż osobę fizyczną należy opodatkować na podstawie jej potencjału konsumpcyjnego. Dotyczy to obydwu źródeł dochodów – pracy i kapitału.

W przeciwieństwie do pozostałych wspomnianych koncepcji w zorientowanym na konsumpcję podatku prostym postuluje się zarówno oczyszczenie podstawy opodatkowania z oszczędności, jak i z dochodów kapitałowych – w zależności od źródła

¹²⁴ Propozycja ta, znana pod nazwą *allowance for corporate equity* (ACE), została omówiona w dalszej części rozprawy.

¹²⁵ M. Gammie (1991), op. cit., s. 3-7.

¹²⁶ M. Gammie (1994), op. cit., s. 20 i nast.

¹²⁷ W dalszej części rozdziału wyjaśniono szerzej to zagadnienie.

¹²⁸ H.-G. Petersen (2005), op. cit., s. 18; M. Rose (2006), *Das Konzept*, w: „Forschungsbericht zu einer grundlegenden Reform der Einkommens- und Gewinnbesteuerung in Deutschland“, www.einfachsteuer.de, s. 7; M. Rose (2008), *Die Einfachsteuer: „Das Gesetz“*. *Programm einer Grundlegenden Reform der Einkommens- und Gewinnbesteuerung in Deutschland*, s. 8, www.diw.de.

przychodów. Pierwsza z metod ma zastosowanie do oszczędności emerytalnych – dochody uzyskane na emeryturze ze wcześniejszych wieloletnich składek podlegają opodatkowaniu w okresie ich przekazania do konsumpcji (ponieważ w momencie ich tworzenia były odliczane od podstawy opodatkowania). Druga metoda dotyczy innych kapitałów pieniężnych.

Jednocześnie zasadnicze znaczenie w koncepcji Heidelberskiej Grupy Podatkowej odgrywa stopa procentowa. Opodatkowaniu nie podlega część dochodu odpowiadająca korzyści, jaką można by było osiągnąć z alternatywnej inwestycji na rynku kapitałowym w papiery wolne od ryzyka¹²⁹. Jej wysokość, ustalona dla przybliżenia na poziomie kilku procent¹³⁰, służy do określenia zysku kapitałowego niepodlegającego opodatkowaniu; natomiast wartość rezydualna zwiększa podstawę opodatkowania. Ma ona zastosowanie do dochodów z tzw. samodzielnej działalności zarobkowej oraz z kapitałów pieniężnych.

Tabela 5. Obliczanie podstawy opodatkowania w podatku od dochodów osobistych w koncepcji *Einfachsteuer* Heidelberskiej Grupy Podatkowej

Źródła przychodów
Niesamodzielna działalność zarobkowa
Samodzielna działalność zarobkowa
Kapitały pieniężne
Emerytury, renty, zasiłki
Kwoty zmniejszające podstawę opodatkowania
Wydatki na kształcenie
Strata z lat ubiegłych (oprocentowana)
Kwota wolna od podatku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: H.-G. Petersen, M. Rose, C. Schmidt (2006), *Reformvorschlag: Zinsbereinigte Gewinnsteuer (ZGS)*, Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung, Essen, s. 29.

¹²⁹ H.-G. Petersen, M. Rose (2003), op. cit., s. 9; P. Schinz (2009), *Zinsbereinigte Gewinnsteuer unter Berücksichtigung von Maximierungskalkülen internationaler Unternehmungen*, Verlag Dr. Kovac, Hamburg, s. 58-60.

¹³⁰ W 2006 roku proponowano stopę Europejskiego Banku Centralnego powiększoną o 3 p.p.
 Por.: M. Rose, H.-G. Petersen, C. M. Schmidt, R. Kambeck (2006), *Zinsbereinigte Gewinnsteuer. Ein Vorschlag zur Reform der Unternehmensbesteuerung in Deutschland*, Heidelberger Steuerkreis an der Alfred Weber-Gesellschaft und Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung, Heidelberg, Essen, s. 12.

W tabeli 5 został przedstawiony ogólny schemat obliczania podstawy opodatkowania w podatku osobistym¹³¹. Samodzielna działalność zarobkowa obejmuje działalność gospodarczą wykonywaną w formie jednoosobowej, wolnych zawodów, zyski i straty z udziałów w spółkach osobowych i części spółek kapitałowych, działalność rolną, leśną, rybacką, jak również wynajem i dzierżawę. Zakres ten jest zgodny z wyrażanym w literaturze poglądem, według którego wszystkie powyższe źródła przychodów należy utożsamiać z działalnością przedsiębiorczą¹³². Wydatki związane z kształceniem odzwierciedlają inwestycje w kapitał ludzki¹³³. Ewentualna strata może podlegać potrąceniu pomiędzy źródłami przychodów, a także rozliczeniu w czasie przy uwzględnieniu oprocentowania w wysokości odpowiadającej rynkowej stopie wolnej od ryzyka¹³⁴.

Odnosnie dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku w analizowanych koncepcjach stosowano podejście uproszczone, polegające na nieodliczaniu poniesionych wydatków od podstawy opodatkowania, w wyniku czego są one obciążone podatkiem w początkowej fazie ich użytkowania. W związku z tym nie ma potrzeby podejmowania w późniejszych okresach prób opodatkowania generowanych przez nie korzyści, ponieważ byłoby to trudne z praktycznego punktu widzenia.

Z kolei w odniesieniu do problematycznej kwestii opodatkowania spadków i darowizn zarówno D. Bradford, jak i R. Hall i A. Rabushka proponowali podejście polegające na ich opodatkowaniu dopiero w momencie przeznaczenia na konsumpcję. Wcześniej transfery te nie miałyby podlegać obciążeniu ani u dawcy, ani u osoby otrzymującej¹³⁵. Darowizny

¹³¹ Obowiązywał on również w chorwackim systemie podatkowym zreformowanym przy współudziale Heideberskiej Grupy Podatkowej.

Por.: M. Greß, M. Rose, R. Wiswesser (1998), *Marktorientierte Einkommensteuer. Das neue kroatische System einer konsum- und damit marktorientierten Besteuerung des persönlichen Einkommens*, Verlag Franz Vahlen, München, s. 34 i nast.

¹³² A. Bernal (2008), *Problemy odrębnego opodatkowania przedsiębiorców (działalności gospodarczej)*, w: „Nauka finansów publicznych i prawa finansowego w Polsce. Dorobek i kierunki rozwoju. Księga Jubileuszowa Profesor Alicji Pomorskiej”, red. J. Głuchowski, C. Kosikowski, J. Szotno-Koguc, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 315.

¹³³ Obejmują one m.in. opłaty za studia, kursy poszerzające kwalifikacje, szkolenia, egzaminy, raty kapitałowe i odsetki od kredytów zaciągniętych na sfinansowanie edukacji.

Por.: H.-G. Petersen (2005), op. cit., s. 18.

¹³⁴ H.-G. Petersen, M. Rose, C. Schmidt (2006), op. cit., s. 9.

¹³⁵ D. Bradford (1990), op. cit., s. 177.

i spadki były dokonywane z już raz opodatkowanego dochodu, dlatego nie podlegały powtórnemu obciążeniu u obdarowanego czy spadkobiercy.

Natomiast C. McLure i G. Zodrow podzielali opinię, że spadki i darowizny zwiększają potencjał konsumpcyjny i z tego powodu powinny być włączone do podstawy opodatkowania zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego od osób fizycznych. Dostrzegają jednak, jak już była o tym mowa przy okazji omówienia wcześniejszych koncepcji, problem traktowania tego typu transferów u dokonującego ich podatnika¹³⁶. Autorzy proponują, najmniej korzystne z punktu widzenia podatnika rozwiązanie, oznaczające podwójne opodatkowanie: spadki i darowizny są dokonywane z już wcześniej opodatkowanego dochodu, a następnie podlegają obciążeniu ponownie u osoby otrzymującej.

Z kolei w koncepcji podatku prostego *Einfachsteuer* zastosowano podejście zgodne z teorią dochodu rynkowego. Opodatkowaniu podlegają tylko dochody uzyskane w obrocie gospodarczym, do którego nie należy otrzymywanie spadków bądź darowizn. Są one dokonywane z już raz opodatkowanego dochodu, dlatego nie podlegają ponownemu obciążeniu u beneficjenta¹³⁷.

Analizowane koncepcje cechują podobne rozwiązania w odniesieniu do skali podatkowej. W podatku od wynagrodzeń R. Halla i A. Rabushki przewidziano kwotę wolną od podatku, co powodowało, że podatek ten zyskiwał pośrednio charakter progresywny¹³⁸.

¹³⁶ G. Zodrow (1990), *The Choice Between Income and Consumption: Efficiency and Horizontal Equity Aspects*, w: "The Personal Income Tax – Phoenix from the Ashes?", red. S. Cnossen, R. Bird, Elsevier Science Publishers, Amsterdam, s. 96 i nast. oraz C. McLure, G. Zodrow (1991), op. cit., s. 161 i nast.

¹³⁷ M. Rose (2006), op. cit., s. 8.

¹³⁸ Ściśle ujmując, podatek liniowy (proporcjonalny) charakteryzuje się występowaniem jednej stawki podatkowej. Jak podkreśla E. Nojszewska, podatek liniowy z kwotą wolną od podatku to podatek płaski.

C. McLure i G. Zodrow są zdania, że wokół podatku liniowego R. Halla i A. Rabushki – jednej z najbardziej znanych koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję – narosło sporo nieporozumień: „Unfortunately, the term „flat tax” is often applied to tax systems and proposals for reform that exhibit only the last of these features, the flat rate. Thus when it is said that a country has a flat tax or that someone has proposed one, it is unclear what this means”. Daje się to zauważyć również w dyskusji o podatku liniowym w Polsce. B. Brzeziński zauważa: „Koncepcja ekonomiczno-prawna podatku liniowego nie jest prostą projekcją idei opodatkowania proporcjonalnego”. Podobną opinię wyraża również J. Sobiech.

W kontekście propozycji podatku liniowego oraz doświadczeń państw postsocjalistycznych M. Kluzek poddała analizie wprowadzoną w 2004 roku w Polsce możliwość wyboru opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej według jednolitej stawki wynoszącej 19%. Analizę propozycji reform nawiązujących, w różnym stopniu, do idei podatku liniowego R. Halla i A. Rabushki, zgłoszonych w Polsce w latach 1998-2006, przeprowadził R. Gwiazdowski, a także R. Rosiński. Należały do nich: „Biała Księga Podatków”, projekt Platformy Obywatelskiej, Partii Demokratycznej Demokraci.pl, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Rady

D. Bradford zgłosił podobny postulat, z tym że zaproponował dodatkowo kilka stawek podatkowych¹³⁹. Cedularny podatek dochodowy C. McLure'a i A. Taita przewidywał progresywną skalę podatkową dla dochodów z wynagrodzeń i emerytur oraz stawkę liniową dla dochodów z działalności gospodarczej i dochodów kapitałowych, która powinna być równa najwyższej stawce z progresywnej skali. Autorzy dopuszczali również możliwość odliczania wydatków związanych z sytuacją osobistą podatnika¹⁴⁰.

W podatku prostym Heideberskiej Grupy Podatkowej przewidziano istnienie kwoty wolnej oraz odliczeń związanych z sytuacją osobistą podatnika. Zasadniczo powinna występować jedna stawka podatkowa, choć dopuszczano możliwość progresywnego ukształtowania skali podatkowej, zwłaszcza w okresie przejściowym¹⁴¹.

3.4. Podejścia do opodatkowania dochodów przedsiębiorstw w badanych koncepcjach

Pięć z omówionych w niniejszym rozdziale rozprawy koncepcji podatkowych zakładało likwidację odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw posiadających osobowość prawną. Pozostałe przewidywały uzupełnienie opodatkowania dochodów indywidualnych skonstruowanym w różny sposób, odrębnym podatkiem od przedsiębiorstw. W tej części rozprawy sprawdzono, w jaki sposób poszczególni autorzy uzasadniali

Przedsiębiorczości, Centrum im. Adama Smitha, Instytutu Sobieskiego oraz projekty rządowe. Z kolei G. Kula dokonał przeglądu podejść metodologicznych wykorzystywanych w prowadzonych od ponad dwudziestu lat badaniach nad możliwymi skutkami wprowadzenia podatku liniowego w państwach zachodnich.

Por.: E. Nojszewska (2004), *Korzystna rzeczywistość czy miraż? – rzecz o podatku liniowym*, w: „Polski system podatkowy – założenia a praktyka”, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 49 i nast.; C. E. McLure, G. Z. Zodrow (2007), *Consumption-based Direct Tax: A Guided Tour of the Amusement Park*, vol. 63, no. 2, s. 291; B. Brzeziński (1998), *Podatek zwany liniowym*, „Przegląd Podatkowy” nr 9, s. 3, J. Sobiech (2003), op. cit., s. 198 oraz M. Kluzek (2007), *Podatek liniowy a aktywność gospodarcza przedsiębiorstw*, w: „Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka”, red. W. Pluta, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław, s. 304 i nast.; R. Gwiazdowski (2007) *Podatek progresywny i proporcjonalny: doktrynalne przesłanki, praktyczne konsekwencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa; R. Rosiński (2008), *Polski system podatkowy. Poszukiwanie optymalnych rozwiązań*, Difin, Warszawa; Kula G. (2000), *Podatek liniowy – przegląd ujęć teoretycznych*, „Ekonomista” nr 3, s. 415 i nast.

¹³⁹ D. Bradford (1990), op. cit., s. 183.

¹⁴⁰ C. McLure, A. Tait (1992), op. cit.

¹⁴¹ H.-G. Petersen (2005), op. cit., s. 20; M. Rose (2006), op. cit., s. 14.

stosowane podejścia oraz wskazano, jaką konstrukcję podstawy opodatkowania w podatkach od przedsiębiorstw proponowali.

I. Fisher i H. W. Fisher dopuszczali istnienie odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw posiadających osobowość prawną tylko w sytuacji, gdyby miał charakter podatku u źródła obciążającego wyłącznie zysk dystrybuowany do właścicieli. Pełniłby on wówczas funkcję instrumentu do opodatkowania dochodów osobistych i miałby niejako charakter przedpłaty. Powinien być odliczany od podatku od dochodów osobistych w celu uniknięcia zjawiska podwójnego opodatkowania zysków wydzielonych¹⁴². Autorzy podkreślali, że przedsiębiorstwo jest „sztuczną osobą” („*artificial person*”)¹⁴³, która nie posiada własnej zdolności podatkowej. Ostateczny ciężar opodatkowania ponoszą wyłącznie ludzie, dlatego najbardziej sprawiedliwe jest opodatkowanie całego dochodu jednym podatkiem uwzględniającym sytuację osobistą. Występuje wówczas neutralność podatkowa względem formy prawnej, w jakiej prowadzona jest działalność gospodarcza, a dochód finansujący inwestycje nie jest podatkowo dyskryminowany w porównaniu z dochodem przeznaczonym na konsumpcję¹⁴⁴.

Kontynuatorzy nurtu zapoczątkowanego przez braci Fisherów w podobny sposób zapatrywali się na problem odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw.

N. Kaldor nie przewidywał w swojej koncepcji istnienia odrębnego podatku od przedsiębiorstw. Z tych samych powodów co I. Fisher i H. W. Fisher twierdził, że nie ma dla niego uzasadnienia¹⁴⁵.

Podatek konsumpcyjny D. Bradforda miał w zamierzeniu zastąpić podatki od dochodów indywidualnych oraz korporacyjnych i połączyć je w ramach jednej daniny¹⁴⁶. Autorzy raportu wielokrotnie podkreślali, że nie ma miejsca na odrębny podatek od dochodów przedsiębiorstw, uzależniony od formy prawnej, w jakiej są one

¹⁴² I. Fisher, H. W. Fisher, op. cit., s. 32.

¹⁴³ Ibidem, s. 28.

W podobnym znaczeniu w raporcie Instytutu Studiów Podatkowych nawiązano do oszczędności: „*A company is no more than an intermediary through which several different taxpayers may pool their savings*”. Por.: M. Gammie (1991), op. cit., s. 16.

¹⁴⁴ H. Litwińczuk (2003), *Problem neutralności podatkowej ze względu na formę prawną prowadzenia działalności gospodarczej*, w: „Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego”, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 293.

¹⁴⁵ N. Kaldor (1993), op. cit., s. 146.

¹⁴⁶ D. Bradford (1977), op. cit., s. 113.

zorganizowane. Opodatkowanie dochodów uzyskiwanych z działalności gospodarczej było w pełni zintegrowane z opodatkowaniem dochodu osoby fizycznej. Dochody z działalności gospodarczej przedsiębiorstw miałyby być obliczane zgodnie z zasadą kasową. Charakterystyczne przy tym było uwzględnienie w podstawie opodatkowania kwot zaciągniętych kredytów i pożyczek, zaś odliczenie od niej całości wydatków inwestycyjnych w roku ich poniesienia.

D. Bradford uzasadniał, dlaczego konsumpcja stanowi nadrzędną podstawę opodatkowania w stosunku do dochodu. Działanie ludzkie ukierunkowane na osiągnięcie dochodów ostatecznie przekłada się na bieżącą lub przyszłą konsumpcję. Przedsiębiorstwo posiadające osobowość prawną ani nie konsumuje, ani nie ponosi ciężaru podatku, który – jak już wspomniano – spada zawsze ostatecznie na człowieka¹⁴⁷. Dochody korporacji płyną do gospodarstw domowych i tam zostają spożytkowane. Termin „dochód korporacji” jest według autora niejako skrótem myślowym, określającym korzyści, jakie płyną do właściciela z kapitału zainwestowanego w przedsiębiorstwo¹⁴⁸. Tylko takie podejście umożliwia uwzględnienie sytuacji osobistej podatnika¹⁴⁹.

D. Bradford jest również zdania, że nie ma potrzeby opodatkowania niepodzielonego zysku wypracowanego przez przedsiębiorstwo. Nie jest on bowiem (jeszcze) przeznaczony na konsumpcję. Reprezentuje oszczędności gospodarstw domowych i z tego względu nie powinien podlegać obciążeniu podatkiem¹⁵⁰. Jest to rozwiązanie analogiczne do proponowanego w odniesieniu do inwestycji finansowych (oszczędności) osób fizycznych. Wpływy ze sprzedaży, otrzymane dywidendy, odsetki nie są opodatkowane, jeżeli pozostają na koncie kwalifikowanym – stanowią one bowiem kontynuację inwestycji. Zyski i straty kapitałowe nie mają konsekwencji podatkowych, dopóki nie zostaną zrealizowane.

¹⁴⁷ Wiąże się to z problemem przyczynowości i incydencji podatku.

¹⁴⁸ D. Bradford (1977), op. cit., s. 68.

¹⁴⁹ Również w polskiej literaturze z lat dwudziestych XX wieku można spotkać podobny argument przeciwko istnieniu odrębnego podatku od przedsiębiorstw: przedsiębiorstwa nie posiadają zdolności podatkowej i nie konsumują wypracowanego dochodu. A. Krzyżanowski upatrywał zaletę odrębnej daniny w tym, iż może ona stanowić wydajne źródło dochodów budżetowych. Wyraził pogląd, iż: „Opodatkowanie osób prawnych nie da się obronić, jeśli będziemy je oceniać z innych punktów widzenia”.

Cyt. za: J. Zdzitowiecki (1939), op. cit., s. 21-22.

¹⁵⁰ D. Bradford (1977), op. cit., s. 167.

S. O. Lodin uzasadniał likwidację odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw w podobny sposób jak N. Kaldor i D. Bradford¹⁵¹. Autor zaznaczył, że w przeciwieństwie do podatku dochodowego, w którym zysk przedsiębiorstwa jest obciążony niezależnie od jego przeznaczenia, w podatku od wydatków opodatkowana jest nadwyżka pieniężna, jaką właściciel pobiera z przedsiębiorstwa. Jeżeli z tych środków finansowane są dalsze oszczędności, to ich kwota wpłynie zmniejszająco na podstawę opodatkowania. Podobnie wniesienie wkładu pieniężnego do przedsiębiorstwa zmniejsza możliwości konsumpcyjne właściciela w danym okresie i stąd redukuje ono podstawę wymiaru podatku.

Uzasadniając niewystępowanie odrębnego podatku od przedsiębiorstw w proponowanej przez siebie koncepcji, również i J. Mitschke ściśle nawiązywał do stwierdzenia, że ostatecznie wszystkie dochody z działalności gospodarczej przynależą właścicielom przedsiębiorstw i zostaną u nich opodatkowane – powstaje jedynie pytanie: kiedy? Zyski rozdzielone, a następnie przeznaczone na konsumpcję, mogłyby zostać obciążone podatkiem od konsumpcji rocznej. Zyski zatrzymane podlegałyby opodatkowaniu w sposób pośredni, poprzez obciążenie zysków kapitałowych realizowanych przy zbyciu akcji bądź udziałów i przeznaczeniu uzyskanych środków na spożycie. Ponadto na końcu życia byłby pobierany podatek majątkowy, stanowiący charakterystyczny element koncepcji J. Mitschkego. Obciążałby on wszystkie, nieopodatkowane dotąd, składniki majątku¹⁵².

Autorzy pozostałych koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję zasadniczo podzielali poglądy twórców podejść klasycznych, którzy postulowali niewprowadzanie (likwidację) odrębnego podatku od dochodów przedsiębiorstw (osób prawnych). Mimo tego opowiadali się jednak za jego wyodrębnieniem.

C. McLure i G. Zodrow wymienili kilka powodów takiego podejścia¹⁵³. Pierwszy dotyczy względów fiskalnych: podatek od przedsiębiorstw jest wygodnym źródłem generowania wpływów podatkowych. Pobór całości podatku od osoby fizycznej mógłby się w praktyce okazać bardziej skomplikowany i narażony na działania zmierzające do uniknięcia opodatkowania. Ponadto odgrywa on szczególną rolę, biorąc pod uwagę transgraniczne

¹⁵¹ S. O. Lodin (1978), op. cit., s. 83.

¹⁵² C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 44.

¹⁵³ C. McLure, G. Zodrow (1991), op. cit., s. 147-150.

przepływy kapitału, jako środek do opodatkowania zagranicznych inwestorów¹⁵⁴. W świadomości społecznej jego likwidacja mogłaby wywołać negatywny odbiór spowodowany błędnym przekonaniem, że w nowym systemie „przedsiębiorstwa nie płacą podatku”. Ponadto likwidacja odrębnego podatku od przedsiębiorstw mogłaby się spotkać z oporem opinii publicznej, która, być może, nie przyjęłaby argumentu o nadrzędności opodatkowania wyłącznie konsumowanej części dochodu.

Proponowane w analizowanych koncepcjach podatki od dochodów z działalności gospodarczej, stanowiące uzupełnienie opodatkowania dochodów indywidualnych, mogą obejmować same tylko spółki kapitałowe, jak również pozostałe formy prawne. W tym drugim przypadku przyjmowałyby postać powszechnego podatku od przedsiębiorstw¹⁵⁵. Koncepcje J. E. Meade’a, J. A. Kay’a i M. A. Kinga oraz H. Aarona i H. Galpera zasadniczo postulowały obciążenie odrębnym podatkiem dochodów spółek kapitałowych. Zyski uzyskane z przedsiębiorstw nieposiadających osobowości prawnej miały być przypisane osobie fizycznej.

R. Hall i A. Rabushka, podobnie jak przedstawiciele klasycznych koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję, zaznaczali, że główna funkcja podatku dochodowego od osób prawnych polega na tym, iż jest on środkiem do opodatkowania właścicieli, sama spółka zaś – „przyrządem zbiorczym”¹⁵⁶. Podatek od przedsiębiorstw zasadniczo mógłby nie występować, gdyby nie fakt, że jest wygodnym instrumentem do pobierania podatku u źródła, przez co zmniejsza ryzyko unikania opodatkowania. Dlatego też drugim elementem systemu opodatkowania dochodów w koncepcji R. Halla i A. Rabushki, poza podatkiem od wynagrodzeń, był podatek od dochodów przedsiębiorstw (ang. *business tax*). Podlegały mu dochody z działalności gospodarczej niezależnie od formy prawnej, w jakiej jest ona prowadzona, tj. korporacji i przedsiębiorstw osób fizycznych, w tym również podatników wykonujących wolne zawody. Miał on więc charakter ogólnego podatku od przedsiębiorstw. Jak podkreślali autorzy: „W naszym systemie wszystkie dochody zaliczane są bądź do dochodów od przedsiębiorstw, bądź od wynagrodzeń”¹⁵⁷. Podatkowi

¹⁵⁴ S. Owsiak (2007), *Harmonizacja podatków bezpośrednich warunkiem integracji gospodarczej Unii Europejskiej*, w: „VII Kongres Ekonomistów Polskich – zestawienie autorów i ich charakterystyk, streszczeń referatów i referatów w układzie alfabetycznym”, s. 1254.

¹⁵⁵ S. Bach (1993), op. cit., s. 93.

¹⁵⁶ R. Hall, A. Rabushka (1998), op. cit., s. 56.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 76.

od przedsiębiorstw podlegały „wszystkie dochody uzyskiwane przez ludzi z działalności przedsiębiorczej” – a zatem obejmuje on przychody uzyskane ze sprzedaży dóbr i usług pomniejszone o wypłacone wynagrodzenia oraz wydatki na zakup składników majątku trwałego i obrotowego, dochody z kapitału ulokowanego w przedsiębiorstwie (m.in. dochody z kapitałów pieniężnych w postaci dywidend, odsetek), dochody osób wykonujących wolne zawody, jak i dochody z najmu i dzierżawy¹⁵⁸.

Bardzo podobna koncepcja podatku „X” D. Bradforda również zakładała istnienie jednego podatku obciążającego dochody uzyskane w wyniku działalności gospodarczej, niezależnie do formy prawnej. A zatem podatek ten na równi traktował spółki kapitałowe, spółki osobowe, jednoosobową działalność gospodarczą, jak również wolne zawody¹⁵⁹. Dochody z kapitału również nie podlegałyby opodatkowaniu u osoby fizycznej, ale jedynie raz – w ramach podatku od przedsiębiorstw. Podobne podejście zostało zaproponowane przez C. McLure’a i G. Zodrowa w koncepcji *simplified alternative tax* – wspólnym podatkiem miały zostać objęte wszystkie przedsiębiorstwa, niezależnie od formy prawnej.

Z kolei M. Gammie w propozycji Institute for Fiscal Studies przewidywał umożliwienie odliczenia kosztu kapitału własnego od dochodu dużych spółek kapitałowych, których akcje znajdują się w publicznym obiegu. Zawężenie to wynikało ze sposobu obliczania podstawy opodatkowania – opartego nie, jak w trzech wymienionych koncepcjach, na rachunku przepływów pieniężnych, ale na zasadach zbliżonych do „tradycyjnych”, uzupełnionych o możliwość dokonania odliczenia kosztu kapitału własnego. Dopuszczano ewentualność rozszerzenia tej regulacji na inne formy prawne, jednak dostrzegano przy tym trudność związaną z wyznaczaniem wysokości odliczenia (ang. *allowance for corporate equity*)¹⁶⁰.

W celu opodatkowania dochodów spółek kapitałowych na poziomie osoby fizycznej projekt Heidelberskiej Grupy Podatkowej przewiduje wprowadzenie instytucji spółki *Durchreichgesellschaft*¹⁶¹. Obejmuje ona wszystkie spółki posiadające osobowość prawną,

¹⁵⁸ Ibidem, s. 84-85.

¹⁵⁹ D. Bradford (1991), op. cit., s. 175-185.

¹⁶⁰ M. Gammie (1994), op. cit., s. 39.

¹⁶¹ Regulacja dotycząca *Durchreichgesellschaft* jest wzorowana na istniejącej w amerykańskim prawie podatkowym instytucji *S-corporation*. Obejmuje ona spółki posiadające osobowość prawną, które są wprawdzie podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych, ale ze względu na niewielką liczbę właścicieli (maksymalnie 10-15 osób) mogą być traktowane analogicznie do spółek osobowych, których wspólnicy podlegają podatkowi dochodowemu od osób fizycznych. Powszechnie stosowana nazwa *S-corporation*

zlokalizowane na terenie danego państwa, w których liczba właścicieli nie przekracza stu osób (przy czym co najmniej jednym musi być osoba fizyczna) i których akcje nie znajdują się w publicznym obrocie¹⁶². Wówczas w łatwy sposób można przypisać odpowiednią część dochodu każdemu z właścicieli.

W badanych koncepcjach zorientowany na konsumpcję podatek dochodowy od osób fizycznych był łączony z dwoma typami podatków od przedsiębiorstw – o podstawie opodatkowania pomniejszonej o koszt kapitału własnego lub opartej na przepływach pieniężnych. W tabeli 6 zostały zestawione warianty podejść proponowanych przez poszczególnych autorów.

Tabela 6. Forma podatku od przedsiębiorstw w koncepcjach podatku dochodowego obciążającego konsumpcję roku i podatku dochodowego obciążającego konsumpcję życia

Podatek od przepływów pieniężnych		Podatek od dochodu oczyszczonego z kosztu kapitału własnego (ACE)
od transakcji realnych (CFT-R)	od transakcji realnych i finansowych (CFT-RF)	
J. A. Kay/ M. A. King R. Hall/ A. Rabushka D. Bradford C. McLure/G. Zodrow/A. Tait	J. E. Meade (lub CFT-S) H. Aaron/ H. Galper	Heidelberska Grupa Podatkowa Institute for Fiscal Studies

Źródło: C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 78, własne modyfikacje.

Z zestawienia wynika, że zarówno podatkom od dochodów indywidualnych skonstruowanym na zasadzie *postpayment*, jak i części koncepcji *prepayment* towarzyszą podatki od przepływów pieniężnych przedsiębiorstw. Poprzez wyłączenie z podstawy opodatkowania nakładów inwestycyjnych są one zgodne z zasadą opodatkowania przesuniętego (odroczonego) w czasie. Z kolei podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego jest łączony z opodatkowaniem zgodnym z koncepcją *prepayment*. Podejścia te zostaną szerzej omówione w kolejnych częściach rozprawy.

w odniesieniu do tego typu podmiotów pochodzi od podrozdziału S „Internal Revenue Code”, który zawiera wspomniane regulacje.

Por. na ten temat D. Bradford (1977), op. cit., s. 68.

¹⁶² H.-G. Petersen (2005), op. cit., s. 19; M. Rose, H.-G. Petersen, C. M. Schmidt, R. Kambeck (2006), op. cit., s. 12-13; M. Rose (2008), op. cit., s. 9.

4. Podsumowanie

Zaprezentowane w pierwszym rozdziale rozprawy rezultaty analizy poszczególnych koncepcji podatkowych pozwoliły na dokonanie kilku spostrzeżeń.

Idea zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu nie jest efektem badań z zakresu ekonomiki opodatkowania ostatnich lat, lecz zrodziła się znacznie wcześniej. Początkowo, niejako intuicyjnie, wielu ekonomistów wskazywało, że może ona stanowić poważną i wartą rozpatrzenia propozycję ukształtowania systemu opodatkowania dochodów. Z biegiem lat dorobek naukowy w tym zakresie stawał się coraz bogatszy i, co ciekawe, zainteresowanie tą koncepcją nie słabnie, o czym świadczą także i najnowsze badania. Dostrzec można sporą różnorodność koncepcji w odniesieniu do ich szczegółów, natomiast podstawowe założenia pozostają niezmiennie. Istnieje ograniczona liczba sposobów, poprzez które można sięgnąć do konsumpcji jako podstawy opodatkowania. Pokazują to zaprezentowane w pierwszym rozdziale rozprawy klasyfikacje podejść stosowanych przez różnych autorów.

Jak wynika z przeprowadzonego badania założeń koncepcji zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego, jest ona uznawana przez wielu ekonomistów i prawników za atrakcyjną alternatywę dla tradycyjnej formy opodatkowania dochodu. Zdaniem licznych, przywołanych w rozdziale autorów dochód wydatkowany stanowi lepszą podstawę opodatkowania aniżeli dochód uzyskiwany pod względem sprawiedliwości opodatkowania i efektywności ekonomicznej.

Opodatkowanie zorientowane na konsumpcję posiada zatem atrakcyjną – z teoretycznego punktu widzenia – cechą nie zniekształca decyzji ekonomicznych w perspektywie długookresowej. W perspektywie krótkookresowej jednym z wybijających się na pierwszy plan problemów jest zawężenie podstawy opodatkowania, do jakiego dochodzi w podatku dochodowym skonstruowanym zgodnie z tym postulatem.

Interesujące jest w tym kontekście zbadanie, na ile koncepcja ta sprawdza się w praktyce. Udzielenie odpowiedzi na tak postawione pytanie wymagałoby przeprowadzenia analizy na wielu obszarach – pod kątem ekonomicznym, prawnym oraz administracyjno-organizacyjnym. Byłoby to zadanie wykraczające poza ramy jednej pracy. Dlatego w rozprawie skoncentrowano się na zagadnieniu funkcji fiskalnej podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję. Należy je uznać za zasadniczy problem w każdej dyskusji

nad reformą podatkową i jednocześnie kwestię najbardziej pragmatyczną. Dostarczanie dochodów publicznych jest bowiem podstawową funkcją podatku, a praktyczne znaczenie jakiegokolwiek projektu reformy byłoby niewielkie, gdyby w jej wyniku przestała być pełniona funkcja fiskalna. Na podstawie powyższych rozważań sformułowano problem badawczy, który dotyczy konsekwencji fiskalnych zorientowanego na konsumpcję podatku obciążającego dochody przedsiębiorstw.

Elementem różniącym tradycyjne opodatkowanie dochodów od podejścia zorientowanego na konsumpcję jest sposób podatkowego traktowania dochodów kapitałowych. Dochody generowane przez działalność gospodarczą stanowią obszar, który może być rozpatrywany samodzielnie, choć nie w całkowitym oderwaniu od opodatkowania osób fizycznych, czy opodatkowania innych źródeł dochodów. Przeprowadzona w pierwszym rozdziale analiza dotychczasowego dorobku naukowego pozwoliła na udzielenie odpowiedzi na pytanie o to, *jakie podejścia do opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej można wyodrębnić w teoretycznych koncepcjach podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję*. W ten sposób zrealizowano pierwszy cel szczegółowy rozprawy. Wychodząc od opodatkowania dochodów indywidualnych, dokonano stopniowego zawężenia przedmiotu badania do opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej – w formie podatku od przepływów pieniężnych i podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. W ten sposób dokonano konkretyzacji treści stanowiących przedmiot drugiego rozdziału rozprawy.

II. ZORIENTOWANE NA KONSUMPCJĘ OPODATKOWANIE DOCHODÓW PRZEDSIĘBIORSTW W DOTYCHCZASOWYCH BADANIACH I DOŚWIADCZENIACH PRAKTYCZNYCH

W oparciu o spostrzeżenia poczynione w pierwszej części rozprawy w niniejszym rozdziale rozwinięto zagadnienie konstrukcji podstawy opodatkowania w zorientowanym na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw – które do tej pory zostało jedynie zasygnalizowane. Poddano badaniu dwa możliwe podejścia polegające na obciążeniu przepływów pieniężnych lub dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Założenia modelowe skonfrontowano z dotychczasowymi doświadczeniami praktycznymi, co posłużyło do realizacji drugiego częściowego celu rozprawy. Polegał on na udzieleniu odpowiedzi na pytanie, *w jaki sposób podstawa opodatkowania została zdefiniowana w koncepcjach teoretycznych i praktycznych wdrożeniach zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw?* W dalszej kolejności przedstawiono uzasadnienie dla koncepcji zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw formułowane na gruncie teoretycznym, nawiązując do treści poruszonych w pierwszym rozdziale rozprawy.

Następnie przybliżono zagadnienie znaczenia fiskalnego zorientowanych na konsumpcję podatków od dochodów przedsiębiorstw. Pokazano, w jaki sposób ich omówione w poprzedniej części rozdziału właściwości, atrakcyjne z teoretycznego punktu widzenia, przekładają się na realizowanie funkcji fiskalnej. Miało to na celu ustalenie, *jakie wnioski dotyczące wpływów podatkowych generowanych przez zorientowany na konsumpcję podatek od dochodów przedsiębiorstw wynikają z dotychczasowych badań i doświadczeń praktycznych.*

Dokonano zawężenia przedmiotu badania do podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. W kończącym rozdział podsumowaniu przytoczono argumenty uzasadniające podjęcie badania nad problemem znaczenia fiskalnego zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Na podstawie przeprowadzonych rozważań sformułowano główną hipotezę badawczą oraz hipotezy pomocnicze, które zostaną poddane weryfikacji w empirycznej części rozprawy. Następnie, w oparciu

o przeprowadzony przegląd dotychczasowych podejść do analizowanej koncepcji, określono cztery ogólne założenia przyjęte w badaniu własnym.

1. Konstrukcja podstawy opodatkowania w zorientowanym na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw

W tej części rozprawy dokonano zestawienia charakterystycznych elementów konstrukcji podstawy opodatkowania w zorientowanych na konsumpcję podatkach od dochodów przedsiębiorstw. W pierwszej kolejności zaprezentowano, chronologicznie wcześniejszą, koncepcję opodatkowania przepływów pieniężnych z różnych obszarów działalności przedsiębiorstw, by następnie przejść do koncepcji podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Modele teoretyczne skonfrontowano z systemami funkcjonującymi w praktyce w różnych państwach. Na tej podstawie wskazano obszary, na których bądź to z przyczyn natury fiskalnej, bądź z innych względów praktycznych, doszło do modyfikacji pierwotnych założeń teoretycznych.

1.1. Przepływy pieniężne jako podstawa opodatkowania w koncepcjach teoretycznych

Zainteresowanie przepływami pieniężnymi jako podstawą opodatkowania stało się widoczne w literaturze od końca lat 70-tych XX wieku, po opublikowaniu raportu J. E. Meade'a¹⁶³ dotyczącego Wielkiej Brytanii. Sformułowana w nim koncepcja podatków od przepływów pieniężnych (ang. *cash flow taxes*, CFT) występuje w kilku wariantach. Wszystkie opierają się na podziale zdarzeń gospodarczych na cztery grupy. Pierwsza z nich obejmuje zdarzenia związane z działalnością operacyjną i inwestycyjną w zakresie inwestycji rzeczowych oraz niematerialnych. Przypisany jest jej skrót „R” (ang. *real items*). Druga grupa obejmuje przepływy dotyczące powstawania i obsługi zadłużenia w przedsiębiorstwie oraz

¹⁶³ J. E. Meade (1978), *The Structure and Reform of Direct Taxation*, Institute for Fiscal Studies, London. W Polsce trzy warianty podatku od przepływów pieniężnych zostały omówione przez F. Grądalskiego. Autor używa określenia „podatek od płynności firmy”.

Por. F. Grądalski (2006), op. cit., s. 224-227.

inwestycji finansowych. Zdarzenia gospodarcze z tego obszaru są określane zbiorczo jako „F” (ang. *financial items*). Do trzeciej grupy należą operacje nawiązujące do pozyskiwania przez przedsiębiorstwo kapitału własnego i dokonywania wypłat dla właścicieli – „S” (ang. *share items*). Czwarty typ przepływów pieniężnych jest związany z podatkami¹⁶⁴. Pomiędzy przepływami z poszczególnych obszarów działalności zachodzi związek wyrażony formułą (4):

$$\sum R_{wpt} + \sum F_{wpt} + \sum S_{wpt} + T_{zwr} = \sum R_{wyd} + \sum F_{wyd} + \sum S_{wyd} + T_{zapł} \quad (4)$$

oraz po przekształceniu:

$$(\sum R_{wpt} + \sum F_{wpt}) - (\sum R_{wyd} + \sum F_{wyd}) = (\sum S_{wyd} - \sum S_{wpt}) + (T_{zapł} - T_{zwr}), \quad (5)$$

gdzie:

- R_{wpt}, R_{wyd} – wpływy i wydatki z transakcji o charakterze realnym,
- F_{wpt}, F_{wyd} – wpływy i wydatki z transakcji o charakterze finansowym,
- S_{wpt}, S_{wyd} – przepływy od i do właściciela,
- $T_{zapł}, T_{zwr}$ – zapłata i zwrot podatku.

Pokazuje ona, że środki pieniężne netto uzyskane z transakcji „realnych” i „finansowych” zostają spożytkowane jako wypłaty dla właścicieli lub zapłata podatków¹⁶⁵.

Podstawowy wariant koncepcji podatku od przepływów pieniężnych to *cash flow tax* od transakcji „realnych”, nazywany w skrócie CFT-R. Początek tej koncepcji sięga publikacji E. C. Browna z 1948 roku, w której autor dokonał rozróżnienia między transakcjami o charakterze realnym i finansowym w kontekście problemu konstrukcji podstawy opodatkowania. Autor zwrócił również uwagę na główną cechę podatków od przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwach, polegającą na wyłączeniu z opodatkowania inwestycji, a obciążeniu dezinvestycji¹⁶⁶.

Podstawa opodatkowania w podatku w wersji CFT-R odwołuje się do salda strumieni gotówkowych z transakcji realnych. Jak wynika z tabeli 7, wiążą się one z dokonywanymi przez przedsiębiorstwo operacjami kupna i sprzedaży oraz z ponoszonymi kosztami pracy, podatków i innych świadczeń.

Podstawę opodatkowania tworzą przepływy ze sprzedaży i zakupów związanych z podstawową działalnością operacyjną przedsiębiorstwa oraz, po części, z działalnością

¹⁶⁴ J. E. Meade (1978), op. cit., s. 230.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 234.

¹⁶⁶ Por. E. C. Brown (1948), *Business Income Taxation – Essays in Honor of Alvin H. Hansen*, New York, cyt. za M. Kaiser (1992), op. cit., s. 42; na ten temat również S. Bach (1993), op. cit., s. 48.

inwestycyjną¹⁶⁷. Ponieważ dla obliczenia podatku istotna jest wyłącznie wysokość faktycznie uzyskanych wpływów i dokonanych wydatków, pod uwagę nie jest brane powstanie należności i zobowiązań handlowych, lecz dopiero ich rozwiązanie, któremu towarzyszy przepływ gotówki. Na wysokość podstawy opodatkowania nie mają również wpływu rezerwy, tj. ich tworzenie nie zmniejsza, a rozwiązywanie nie zwiększa podstawy wymiaru podatku¹⁶⁸.

Tabela 7. Sposób obliczania podstawy opodatkowania w podatku od przepływów pieniężnych CFT-R

Oznaczenie	(+) Wpływy	Oznaczenie	(-) Wydatki
R _{wpt1}	Sprzedaż produktów, towarów, materiałów	R _{wyd1}	Zakup materiałów, półfabrykatów, towarów
R _{wpt2}	Sprzedaż usług	R _{wyd2}	Wydatki za usługi obce
R _{wpt3}	Sprzedaż aktywów o charakterze rzeczowym i niematerialnym	R _{wyd3}	Zakup aktywów o charakterze rzeczowym i niematerialnym
		R _{wyd4}	Wynagrodzenia
		R _{wyd5}	Świadczenia i podatki
$\sum R_{wpt}$	Suma wpływów z transakcji realnych	$\sum R_{wyd}$	Suma wydatków z transakcji realnych
Podstawa opodatkowania: $PO_R = \sum R_{wpt} - \sum R_{wyd}$			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. E. Meade (1978), op. cit., s. 231.

Podatek CFT-R posiada dwa charakterystyczne elementy¹⁶⁹. Po pierwsze wydatki inwestycyjne nie są zaliczane do kosztów uzyskania przychodu stopniowo, poprzez odpisy amortyzacyjne, lecz podlegają odliczeniu od podstawy opodatkowania w całości w okresie, w którym zostały poniesione. W ten sposób państwo staje się cichym współnikiem w projektach inwestycyjnych. Rezygnuje (czasowo) z wpływów podatkowych w wysokości tarczy podatkowej na nakładach inwestycyjnych i podobnie jak przedsiębiorstwo ponosi

¹⁶⁷ Do wniosku takiego można dojść, porównując zakres transakcji objętych CFT-R z rachunkiem przepływów pieniężnych zgodnym z polską Ustawą o rachunkowości. Por. Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, Dz. U. 1994 nr 121 poz. 591 z późn. zm.

¹⁶⁸ S. Reis (2007), *Konsumorientierte Unternehmensbesteuerung aus verfassungsrechtlicher Sicht*, Duncker & Humblot, Berlin, s. 91.

¹⁶⁹ J. E. Meade (1978), op. cit., s. 231.

ryzyko związane z projektem¹⁷⁰. Po drugie na wielkość podstawy opodatkowania nie mają wpływu transakcje związane z pozyskiwaniem i obsługą kapitału. Zniesione zostaje, powszechnie stosowane, rozwiązanie zezwalające na odliczanie kosztów długu od podstawy opodatkowania.

Strata w podatku od przepływów pieniężnych powstaje w sytuacji, gdy poniesione wydatki przewyższają faktycznie uzyskane wpływy. Nierozliczona w danym roku powinna zostać przeniesiona na przyszłe okresy z uwzględnieniem zmiany wartości pieniądza w czasie, względnie zwracana z budżetu (choć to rozwiązanie wydaje się mało prawdopodobne w praktyce)¹⁷¹.

Drugi z wariantów podatku od przepływów pieniężnych, CFT-RF, został zaproponowany w raporcie J. E. Meade'a. W porównaniu z poprzednią koncepcją charakteryzuje się szerszym zakresem podstawy opodatkowania. Punkt wyjścia w kalkulacji stanowi saldo środków pieniężnych z transakcji realnych, obliczone tak jak w wariantcie CFT-R. Następnie pomniejsza się je, względnie powiększa, o nieuwzględnione uprzednio wydatki i wpływy z transakcji o charakterze „finansowym”. Rozumie się przez nie operacje związane z działalnością inwestycyjną dotyczącą części aktywów finansowych oraz związane z długiem¹⁷². W tych ostatnich przedsiębiorstwo może występować zarówno w roli podmiotu korzystającego, jak i udostępniającego kapitał. Szczegóły koncepcji zostały zestawione w tabeli 8.

Jak wynika z tabeli 8, zaciągnięty dług wpływa zwiększająco na podstawę opodatkowania, natomiast jego obsługa – spłata rat kapitałowych oraz odsetek – zmniejsza ją. Inwestycje finansowe mające wpływ na podstawę opodatkowania ograniczono do udzielania pożyczek innym jednostkom oraz do inwestycji w przedsiębiorstwa znajdujące się za granicą. Nieuwzględnienie w tym drugim przypadku analogicznych inwestycji w przedsiębiorstwa krajowe ma zapobiegać unikaniu opodatkowania. Przedsiębiorstwa zlokalizowane w tym samym państwie, podlegające temu samemu podatkowi, mogłyby łatwiej, aniżeli podmioty zlokalizowane w różnych krajach, dokonywać transakcji sprzedaży

¹⁷⁰ P. Shome, C. Schutte (1993), *Cash-Flow Tax*, International Monetary Fund Working Paper, no. 93/2, s. 4.

¹⁷¹ S. Reis (2007), op. cit., s. 92.

¹⁷² P. Swoboda (1991), *Cash-Flow-Steuer und Finanzierungsneutralität*, w: M. Rose, red. (1991a), op. cit., s. 477; J. E. Meade (1978), op. cit., s. 233.

i zakupu swoich akcji w celu zredukowania podstawy opodatkowania¹⁷³. Do zdarzeń gospodarczych typu „F” przyporządkowano również zmianę stanu środków pieniężnych¹⁷⁴.

Tabela 8. Sposób obliczania podstawy opodatkowania w podatku od przepływów pieniężnych CFT-RF

Oznaczenie	(+) Wpływy	Oznaczenie	(-) Wydatki
F _{wpl1}	Zaciągnięcie kredytu/ pożyczki	F _{wyd1}	Spłata zaciągniętego kredytu/ pożyczki
F _{wpl2}	Spłata pożyczki udzielonej innym podmiotom	F _{wyd2}	Udzielenie pożyczki innym podmiotom
F _{wpl3}	Otrzymane odsetki	F _{wyd3}	Zapłacone odsetki
F _{wpl4}	Zmniejszenie akcji (udziałów) w przedsiębiorstwach zlokalizowanych za granicą	F _{wyd4}	Zwiększenie akcji (udziałów) w przedsiębiorstwach zlokalizowanych za granicą
F _{wpl5}	Zmniejszenie środków pieniężnych na rachunkach bankowych i w kasie	F _{wyd5}	Zwiększenie środków pieniężnych na rachunkach bankowych i w kasie
ΣF _{wpl}	Suma wpływów z transakcji finansowych	ΣF _{wpl}	Suma wydatków z transakcji finansowych
ΣR _{wpl}	Suma wpływów według CFT-R	ΣR _{wyd}	Suma wydatków według CFT-R
Podstawa opodatkowania: $PO_{RF} = PO_R + \sum F_{wpl} - \sum F_{wyd} = \sum R_{wpl} - \sum R_{wyd} + \sum F_{wpl} - \sum F_{wyd}$			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. E. Meade (1978), op. cit., s. 231.

W raporcie J. E. Meade’a zwrócono uwagę na istotną zaletę *cash flow tax* w wariantcie „RF” w porównaniu z wariantem „R”, która odnosi się do problemu opodatkowania instytucji finansowych¹⁷⁵. Ponieważ dominująca część ich dochodów związana jest z operacjami finansowymi, w CFT-R podmioty te byłyby faktycznie zwolnione z opodatkowania. W koncepcji CFT-RF problem ten zostaje ograniczony.

Ponadto uniemożliwienie odliczania od podstawy opodatkowania poniesionych kosztów finansowania kapitałem obcym, postulowane w podstawowym wariantcie CFT-R,

¹⁷³ M. Kaiser (1992), op. cit., s. 57.

¹⁷⁴ S. Reis (2007), op. cit., s. 89.

¹⁷⁵ J. E. Meade (1978), op. cit., s. 233; M. Kaiser (1992), op. cit., s. 59.

wydaje się mało realne do wprowadzenia w praktyce. Miałoby to znaczący, negatywny wpływ na zadłużone przedsiębiorstwa, zwiększając ryzyko niewypłacalności¹⁷⁶.

Podstawą opodatkowania w CFT-S, trzecim zaproponowanym w raporcie J. E. Meade'a wariantcie podatku od przepływów pieniężnych, jest gotówka netto, jaką dostarcyciele kapitału własnego otrzymują z przedsiębiorstwa. Podstawę opodatkowania stanowi nadwyżka dokonanych przez przedsiębiorstwo wypłat nad uzyskanymi wpływami środków (z punktu widzenia przedsiębiorstwa ma ona znak ujemny). Takie zdarzenia, jak wykup akcji własnych, wypłata dywidend, zakup akcji (udziałów) w innych przedsiębiorstwach zwiększają podstawę opodatkowania. Z kolei emisja akcji, sprzedaż akcji (udziałów), otrzymane dywidendy oznaczają dopływ środków do przedsiębiorstwa i tym samym wpływają na nią pomniejszająco¹⁷⁷. Sposób obliczania podstawy opodatkowania w podatku od przepływów pieniężnych typu „S” przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Sposób obliczania podstawy opodatkowania w podatku od przepływów pieniężnych CFT-S

Oznaczenie	(+) Wpływy	Oznaczenie	(-) Wydatki
S_{wpl1}	Emisja akcji/ udziałów lub inne podwyższenie kapitału własnego	S_{wyd1}	Wykup akcji/ udziałów lub inne zmniejszenie kapitału własnego
S_{wpl2}	Zmniejszenie udziałów w krajowych przedsiębiorstwach	S_{wyd2}	Zwiększenie udziałów w krajowych przedsiębiorstwach
S_{wpl3}	Dywidendy otrzymane od przedsiębiorstw krajowych	S_{wyd3}	Dywidendy wypłacone
$\sum S_{wpl}$	Suma wpływów	$\sum S_{wyd}$	Suma wydatków
Podstawa opodatkowania: $PO_S = \sum S_{wyd} - \sum S_{wpl}$			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. E. Meade (1978), op. cit., s. 231.

Początkowo *cash flow tax* wiązany był raczej z opodatkowaniem korporacji. Dopiero później niektórzy autorzy rozszerzali tę propozycję na wszystkie podmioty niezależnie od formy prawnej. S. Bach jest zwolennikiem podatku od przepływów pieniężnych nie tylko jako daniny pobieranej od osób prawnych, ale jako ogólnego podatku od działalności

¹⁷⁶ P. Shome, C. Schutte (1993), op. cit., s. 7.

¹⁷⁷ J. E. Meade (1978), op. cit., s. 234.

gospodarczej – w tym także w odniesieniu do dochodów osiągniętych z rolnictwa i leśnictwa, wykonywania wolnych zawodów, najmu i dzierżawy¹⁷⁸.

Jak wspomniano w poprzednim rozdziale, autorzy koncepcji podatków dochodowych zorientowanych na konsumpcję rozważali wprowadzenie podatku od przepływów pieniężnych jako uzupełnienia podatku od dochodów osobistych. Zasadniczą ich cechą jest wyłączenie z podstawy opodatkowania wydatków inwestycyjnych, które podlegają obciążeniu dopiero w późniejszych okresach, w formie osiągniętych korzyści stanowiących źródło pokrycia wydatków o charakterze konsumpcyjnym¹⁷⁹. W literaturze spotkać można również modyfikacje omówionych podejść, których nie można jednak zaliczyć do podatków zorientowanych na konsumpcję¹⁸⁰.

1.2. Wdrożenia podatku od przepływów pieniężnych

Według najnowszego opracowania OECD podatki od przepływów pieniężnych znalazły zastosowanie w czterech państwach: Włoszech, Estonii, Norwegii i Wielkiej Brytanii¹⁸¹.

We Włoszech od 1998 roku funkcjonuje podatek lokalny (IRAP) skonstruowany na wzór wariantu R-CFT. Zgodnie z klasyfikacją przedstawioną w raporcie J. E. Meade'a obciąża on przepływy pieniężne z transakcji realnych. Podstawę opodatkowania stanowi

¹⁷⁸ S. Bach (1993), op. cit, s. 95.

¹⁷⁹ OECD (2007), *Fundamental Reform of Corporate Income Tax*, OECD Tax Policy Studies no. 16, s. 95.

¹⁸⁰ Do najbardziej znanych należy tzw. system mieszany H.-W. Sinn zakładający dualizm stawki podatkowej: niższą obciążone są zyski zatrzymane, wyższą zaś zyski wypłacone właścicielom. Cechą wspólną z podatkami od płynności jest umożliwienie dokonania natychmiastowego zaliczenia wydatków inwestycyjnych do kosztów uzyskania przychodów. R. Boadway, R. Bruce i J. Mintz zaproponowali podejście alternatywne w stosunku do CFT-RF, które miało na celu likwidację preferencyjnego traktowania inwestycji finansowych w podmiotach krajowych (nieobjętych opodatkowaniem). H. Zee zaproponował niedawno zmodyfikowany podatek od płynności, w którym odliczenie wydatków inwestycyjnych w okresie ich poniesienia miałyby zostać zastąpione odpisami amortyzacyjnymi, z tym jednak zastrzeżeniem, że wartość netto składników majątku byłaby korygowana w kolejnych okresach o koszt kapitału własnego. Jedną z zalet tego rozwiązania autor wiąże z ograniczeniem spadku wpływów podatkowych, a co za tym idzie – ryzyka ponoszonego przez władzę publiczną.

Por. H.-W. Sinn (1985), *Kapitaleinkommensbesteuerung: eine Analyse der intertemporalen, internationalen und intersektoralen Allokationswirkungen*, Paul Siebeck, Tübingen, cyt. za: M. Kaiser (1992), op. cit. s. 68-701; H. H. Zee (2006), *A Superior Hybrid Cash-Flow Tax on Corporations*, International Monetary Fund Working Paper no. 06/117, s. 16 i nast.

¹⁸¹ OECD (2007), op. cit., s. 116-118.

przychód ze sprzedaży pomniejszony o wydatki o charakterze operacyjnym. Inwestycje w majątek trwały podlegają odliczeniu od dochodu w tym okresie, w którym zostały poniesione, a nie stopniowo przez odpisy amortyzacyjne, co jest podstawową cechą podatku od przepływów pieniężnych. Uzyskane korzyści o charakterze finansowym nie są zaliczane do przychodów, a odsetki od kapitału obcego i straty kapitałowe nie zwiększają kosztów uzyskania przychodów. W sytuacji, gdy przedsiębiorstwo w ciągu roku podatkowego zmieniło lokalizację, wartość dodana jest dzielona między dwa regiony adekwatnie do kosztów związanych z opłaceniem czynnika pracy, poniesionych w każdym z nich¹⁸². Stawka podatku IRAP wynosi 4,25%, przy czym władze lokalne mogą ją podnieść o maksymalnie 1 p.p.

W Estonii podatek dochodowy od osób prawnych od 2000 roku obciąża jedynie dochód wypłacany właścicielom (m.in. w postaci dywidend). Zyski zatrzymane nie podlegają opodatkowaniu¹⁸³. Towarzyszy temu jednocześnie niska stawka podatkowa (od 22% w 2007 roku do 20% w 2009 roku)¹⁸⁴. Podatek ten jest z kolei zbliżony do wariantu S-CFT. Regulacja odwołująca się do przepływu pieniężnego została w Estonii zastosowana również w podatku dochodowym od osób fizycznych. W odniesieniu do przedsiębiorców nieposiadających osobowości prawnej istnieje możliwość odliczenia od podstawy opodatkowania wydatków poniesionych na zakup składników majątku trwałego i obrotowego w roku ich poniesienia – co z kolei zbliża ten wariant podatku do koncepcji CFT-R¹⁸⁵.

Dwa ostatnie znane przykłady podatków od przepływów pieniężnych dotyczą przemysłu rafineryjnego w Wielkiej Brytanii i Norwegii¹⁸⁶. Podatek brytyjski ma charakter

¹⁸² Jest to rozwiązanie analogiczne do tzw. *formuły apportionment*, za pomocą której wspólna skonsolidowana podstawa opodatkowania przedsiębiorstw powiązanych (CCCTB) miałyby być dzielona pomiędzy państwa członkowskie Unii Europejskiej. Obecnie toczy się dyskusja przedstawicieli nauki i praktyki gospodarczej nad tym projektem. Dzielenie skutków gospodarowania pomiędzy państwa członkowskie według kosztów pracy jest jednym z rozważanych wariantów konstrukcji formuły.

Por. na ten temat m.in. A. Flotyńska (2008a), *Dyskusyjne zagadnienia budowy wspólnej skonsolidowanej podstawy opodatkowania przedsiębiorstw podatkiem dochodowym*, w: „Współczesne finanse. Stan i perspektywy rozwoju finansów publicznych”, red. J. Głuchowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 485-493.

¹⁸³ Funke M. (2002), *Determining the Taxation and Investment Impacts of Estonia's 2000 Income Tax Reform*, „Finnish Economic Papers”, vol. 15, no. 2, s. 103-104.

¹⁸⁴ Eurostat (2007), *Taxation trends in the European Union. Main results*, s. 24 oraz OECD (2007), op. cit., s. 117.

¹⁸⁵ Por.: M. P. Devereux, P. B. Sorensen (2006), *The Corporate Income Tax: International Trends and Options for Fundamental Reforms*, European Commission, Brussels, s. 45.

¹⁸⁶ OECD (2007), op. cit., s. 116.

CFT-R: obciąża nadwyżkę przychodów (wpływów) ze sprzedaży ropy naftowej nad kosztami związanymi z jej wydobywaniem i utrzymywaniem pól naftowych. Koszty finansowe nie podlegają odliczeniu od podstawy opodatkowania. Stawka podatku wynosi 50%. Z kolei w podatku norweskim przewidziano korzystną metodę amortyzacji dla celów podatkowych oraz możliwość natychmiastowego zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów niektórych wydatków inwestycyjnych, m. in. wydatków na badania i rozwój. Możliwe jest dokonywanie odliczenia odsetek od długu nieprzekraczającego 50% wartości aktywów podlegających amortyzacji. Warto dodać, że straty podatkowe mogą być rozliczane w czasie po oprocentowaniu¹⁸⁷.

Można stwierdzić, że przytoczone przykłady posiadają cechy wspólne z dwoma wariantami podatków od przepływów pieniężnych dyskutowanymi w literaturze: R-CFT oraz S-CFT. Są to jednak podobieństwa na tyle fragmentaryczne, że trudno w ich przypadku mówić o implementacji koncepcji zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw.

Praktyczne doświadczenia w zakresie podatków od przepływów pieniężnych są bardzo ograniczone w porównaniu z podatkiem od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Dotyczą one w zasadzie pojedynczych podatków, które – poza przykładem Estonii – nie są głównymi podatkami od dochodów osób prawnych¹⁸⁸.

1.3. Dochód pomniejszony o koszt kapitału własnego jako podstawa opodatkowania w koncepcjach teoretycznych

W tradycyjnym podatku od dochodów przedsiębiorstw odsetki od kapitału obcego podlegają odliczeniu od podstawy opodatkowania. Koszt długu ulega zredukowaniu poprzez możliwość skorzystania z tarczy podatkowej. Takiej możliwości nie daje finansowanie działalności kapitałem własnym – jego koszt nie jest uznawany przez prawo podatkowe.

¹⁸⁷ Uwzględnienie zmiany wartości pieniądza w czasie przy rozliczaniu strat jest postulatem często podnoszonym przez zwolenników podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję.

Por. m. in. M. Rose (2006), op. cit., s. 22.

¹⁸⁸ Estoński podatek jest przez krytyków w Komisji Europejskiej uznawany raczej za podatek od dywidend pobierany u źródła aniżeli podatek dochodowy od osób prawnych.

Por.: M. P. Devereux, P. B. Sorensen (2006), op. cit., s. 47.

Podatek dochodowy nie posiada cechy neutralności, ponieważ kapitał własny jest traktowany jak „darmowe” źródło finansowania i dyskryminowany podatkowo.

Kapitał własny w przedsiębiorstwie, zarówno wewnętrzny jak i zewnętrzny, pochodzi pierwotnie z oszczędności gospodarstw domowych. W literaturze wyrażany jest pogląd, że jego udostępnienie powinno zostać wynagrodzone minimalną stopą zwrotu, jaką można uzyskać, inwestując środki na rynku kapitałowym i uzyskując korzyść na poziomie stopy zwrotu wolnej od ryzyka. Stopa ta stanowi podstawową rekompensatę dla gospodarstw domowych za rezygnację z konsumpcji bieżącej i jej odroczenie w czasie – ma ona charakter wynagrodzenia za oczekiwanie na korzyści w przyszłości¹⁸⁹. Dochód stanowiący to wynagrodzenie powinien być chroniony przed opodatkowaniem, aby zapewnić międzyokresową neutralność decyzyjną. Obciążona podatkiem powinna zostać dopiero nadwyżka dochodu ponad tę wartość, zwiększająca zdolność podatkową jednostki¹⁹⁰.

Na bazie tego argumentu powstała koncepcja podatku od przedsiębiorstw, zgodnie z którą za podstawę opodatkowania przyjmuje się dochód z działalności gospodarczej pomniejszony o koszt finansowania kapitałem własnym. W ten sposób korzystne podatkowo traktowanie długu jest rozszerzone również na normalny zwrot z kapitału własnego¹⁹¹. Koncepcja ta została wprowadzona do międzynarodowej dyskusji pracą E. Wengera w Niemczech¹⁹² oraz równolegle w Wielkiej Brytanii przez R. Boadway’a i N. Bruce’a¹⁹³ artykułem, na którym opierał się późniejszy raport grupy kierowanej przez M. Gammiego¹⁹⁴. W literaturze niemieckojęzycznej używane jest określenie „podatek od zysku oczyszczonego

¹⁸⁹ Rozważania dotyczą sytuacji, w której nie występuje inflacja i ryzyko.

¹⁹⁰ L. H. C. Siemers, D. Zöller (2006), *Das Übergangsmo­dell der Einfachsteuer: Eine Effiziente Unternehmensbesteuerung?*, MPRA Paper No. 757, s. 4.

¹⁹¹ Alternatywne podejście do zrównania podatkowego traktowania źródeł finansowania stanowi zgłoszona na początku lat dziewięćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych koncepcja *comprehensive business income tax* (CBIT). Proponuje się w niej niewyłączanie ani kosztu kapitału obcego, ani kosztu kapitału własnego z podstawy opodatkowania.

Por.: A. Flotyńska (2008b), *Podatek od zysków przedsiębiorstw o rozszerzonej podstawie*, w: „Gospodarka, finanse i społeczeństwo”, red. W. Przybylska-Kapuścińska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, s. 172-178.

¹⁹² E. Wenger (1983), op. cit., s. 207 i nast. Jej kontynuatorami są ekonomiści niemieccy skupieni w Heidelberskiej Grupie Podatkowej kierowanej przez prof. M. Rose.

¹⁹³ R. Boadway, N. Bruce (1984), *A General Proposition on the Design of a Neutral Business Tax*, “Journal of Public Economics”, no. 24.

¹⁹⁴ M. Gammie (1991), op. cit.

z odsetek” (niem. *zinsbereinigte Gewinnsteuer*), zaś w piśmiennictwie anglojęzycznym „ulga z tytułu finansowania kapitałem własnym” (ang. *allowance for corporate equity, ACE*)¹⁹⁵.

W literaturze dotyczącej opodatkowania przyjmuje się, że na dochód z kapitału składa się kilka elementów. Pierwszy z nich – określany mianem normalnego zwrotu z kapitału (ang. *normal return to capital*) – odpowiada stopie zwrotu wolnej od ryzyka. Natomiast dochód przewyższający normalny zwrot z kapitału (ang. *above-normal return to capital; super-normal profits*) obejmuje premię za ryzyko oraz renty ekonomiczne (ang. *economic rents*)¹⁹⁶.

Zasadniczą cechą konstrukcji podatku ACE jest to, że podstawa opodatkowania zostaje pomniejszona o koszt kapitału własnego – w części odpowiadającej normalnemu zwrotowi. Ma on postać odsetek od aktywów netto. Stopa procentowa, służąca do ich ustalenia, jest określana mianem fikcyjnej, z uwagi na fakt, iż ustala się ją arbitralnie, w przybliżeniu¹⁹⁷. W ten sposób opodatkowaniu podlega zysk rezydualny, stanowiący różnicę między dochodem obliczonym w tradycyjny sposób a jego częścią mającą odpowiadać normalnemu zwrotowi z kapitału. Jak podaje E. Maćkowiak, zysk rezydualny został po raz pierwszy zdefiniowany przez A. Marshalla jako: „*To, co pozostaje z zysków po odjęciu odsetek od kapitału według obowiązującej stopy procentowej*”. A. Marshall postulował przy tym uwzględnienie nie tylko kosztu kapitału obcego, ale również kapitału własnego, rozumianego jako koszt alternatywny. Na tej podstawie rozwinęła się koncepcja ekonomicznej wartości dodanej (EVA)¹⁹⁸.

Do obliczenia wysokości kosztu kapitału własnego wykorzystuje się jego księgową wartość, rozumianą jako majątek netto – po doliczeniu wszystkich zobowiązań

¹⁹⁵ W rozprawie stosowane są obydwie nazwy, przy czym pod pojęciem „podstawa opodatkowania pomniejszona o koszt finansowania kapitałem własnym” rozumiane jest jej pomniejszenie o oprocentowanie kapitału własnego – odpowiednio ustalone dla potrzeb podatkowych.

¹⁹⁶ G. R. Zodrow (2007), *Should capital income be subject to consumption-based taxation?*, Oxford University Working Paper, s. 9 oraz OECD (2007), op. cit., s. 50.

¹⁹⁷ W piśmiennictwie powszechnie stosowany jest termin „fikcyjne oprocentowanie kapitału własnego” (ang. *notional interest, fictitious interest on net assets*), jak również „ochronne oprocentowanie kapitału własnego” (ang. *protective interest rate*, niem. *Eigenkapitalschutzverzinsung*). Tym drugim określeniem kładzie się nacisk na pozytywny wpływ, jaki odliczenie wywiera na wzmacnianie bazy kapitałowej podmiotów gospodarczych oraz wspieranie samofinansowania. W tym kontekście ekonomiści związani z Heidelberską Grupą Podatkową i koncepcją podatku prostego *Einfachsteuer* używają także określenia „minimum egzystencji kapitału” (ang. *Kapitalexistenzminimum*).

¹⁹⁸ Por. E. Maćkowiak (2009), *Ekonomiczna wartość dodana*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 39.

przedsiębiorstwa¹⁹⁹. Uwzględniane są: pierwotne wkłady właścicieli, zakumulowane wartości wypracowanego w poprzednich okresach, niepodzielonego zysku, jak również pozyskany kapitał zewnętrzny. Podobnie E. Wenger przyjmuje bilansową wartość kapitału własnego na początku okresu za wielkość wyjściową służącą do wyznaczenia kwoty kosztu podlegającej odliczeniu²⁰⁰.

Stopa procentowa wykorzystywana do obliczenia kosztu kapitału własnego pomniejszającego podstawę opodatkowania powinna zasadniczo być ustalana odrębnie dla każdego podmiotu na rynku kapitałowym. Ze względu na techniczną trudność takiego postępowania zaproponowano stosowanie rynkowej stopy procentowej wolnej od ryzyka²⁰¹. Jako przybliżenie proponowane są stopy zwrotu z państwowych dłużnych papierów wartościowych – o różnych, najczęściej kilkuletnich, okresach zapadalności. Przykładowo w koncepcji podatku prostego *Einfachsteuer* zaproponowano stopę procentową na poziomie oprocentowania kredytów Europejskiego Banku Centralnego podwyższonego o 3 p.p., a w projekcie dualnego podatku dochodowego dla Niemiec – przeciętną trzyletnią stopę zwrotu z europejskich obligacji komercyjnych²⁰². W sytuacji, gdy zastosowana rynkowa stopa procentowa przewyższa rzeczywistą stopę zwrotu przedsiębiorstwa, osiąga ono korzyść podatkową w postaci tarczy podatkowej na normalnym zwrocie z kapitału oraz części zwrotu rezydualnego. W sytuacji odwrotnej obciążona podatkiem jest ta część zysku, która – zgodnie z wymaganiami teoretycznymi – powinna być wyłączona z opodatkowania²⁰³.

Wśród autorów panuje zgoda, że stosowanie uproszczonego podejścia odbiega wprawdzie od ideału, jednak mimo tego jest to rozwiązanie warte wprowadzenia. Możliwość odliczenia od podstawy opodatkowania szacunkowej, przybliżonej wielkości obrazującej „cenę” za wykorzystany kapitał własny jest z punktu widzenia efektywności opodatkowania

¹⁹⁹ H. Fehr, W. Wiegard (2001), *The Incidence of an Extended ACE Corporation Tax*, CESifo Working Paper no. 484, Munich, s. 4; H.-M. Grambeck (2003), op. cit., s. 43-45.

²⁰⁰ Wielkości te są korygowane o zmianę stanu kapitału własnego w ciągu roku obrotowego, jak również o inne pozycje w celu wyeliminowania ich podwójnego uwzględniania u różnych podmiotów.
Por.: E. Wenger (1991), op. cit., s. 52-53 oraz P. Schinz (2009), op. cit., s. 137-139.

²⁰¹ S. R. Bond, M. P. Devereux (1995), *On the design of a neutral business tax under uncertainty*, "Journal of Public Economics" no. 58, s. 58, a także M. Rose (1998), op. cit., s. 262; M. Rose (2008), op. cit., s. 12; OECD (2007), op. cit., s. 127.

²⁰² H.-G. Petersen, M. Rose, C. Schmidt, R. Kambeck (2006), op. cit., s. 12; Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (2008), *Dual Income Tax. A Proposal for Reforming Corporate and Personal Income Tax in Germany*, Physica-Verlag, Heidelberg, s. 14.

²⁰³ S. Cnossen (1996), op. cit., s. 84; H.-M. Grambeck (2003), op. cit., s. 44.

korzystniejsza aniżeli jej całkowite pominięcie. Ponadto wariant taki jest łatwy do zastosowania w praktyce²⁰⁴.

Podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w pierwotnej, klasycznej postaci jest obliczany i pobierany na poziomie spółki zgodnie z przedstawionymi wyżej zasadami. Możliwe są modyfikacje koncepcji, na skutek których podatek pobierany jest na poziomie wspólnika. Ponadto zmiany konstrukcji podatku mogą dotyczyć definicji kapitału własnego służącego jako podstawa wyznaczenia wysokości odliczenia oraz liczby stosowanych stawek podatkowych

W raporcie OECD wyodrębniono kilka wariantów, dla których pierwowzorem był ACE. Pierwszy z nich – *allowance for shareholder equity (ASE)* – zakłada wyłączenie normalnego zwrotu z kapitału z podstawy opodatkowania w podatku od dochodów indywidualnych. Zysk ten jest obciążony podatkiem od dochodu korporacji, pełniącym funkcję podatku u źródła. W innej propozycji – *shareholder allowance for corporate equity (shareholder ACE)* – wysokość odliczenia jest kalkulowana na poziomie spółki, a następnie dzielona między właścicieli zgodnie z posiadanymi przez nich udziałami i odliczana od indywidualnej podstawy opodatkowania²⁰⁵.

Należy również zaznaczyć, że istnieją różne podejścia do kwestii rozszerzenia możliwości odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania na inne formy prawne niż spółki kapitałowe. W raporcie M. Gammiego zarezerwowano to rozwiązanie wyłącznie dla korporacji. Zawężenie uzasadniono potrzebą odrębnego zaprojektowania szerzej zakrojonej reformy opodatkowania dochodów z przedsiębiorczości w ramach podatku osobistego²⁰⁶. Później jednak wielu autorów dostrzegało potrzebę uniezależnienia tego rozwiązania od formy prawnej i objęcia nim również przedsiębiorstw niebędących

²⁰⁴ M. Keen i J. King wyrażają następujący pogląd: „[T]he scheme does not become unattractive simple because the rate was almost certain to be set incorrectly: the extent of the distortion induced could depend on how incorrect it was. Even the wrong rate may perform better, in particular, than the standard practice of allowing no deduction for PI [‘protective interest’ – odsetki ochronne], which implicitly sets the rate to zero”.

Por. M. Keen, J. King (2002), *The Croatian Profit Tax: An ACE in Practice*, “Fiscal Studies”, vol. 23, no. 3, s. 407; podobnie C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 58 oraz P. Schinz (2009), op. cit., s. 246.

²⁰⁵ Por.: OECD (2007), op. cit., s. 135 i nast.

Zagadnienie różnic między klasycznym wariantem ACE oraz jego występującymi w praktyce modyfikacjami zostanie omówione w kolejnej części rozprawy poświęconej wdrożeniom koncepcji podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego.

²⁰⁶ M. Gammie (1991), op. cit., s. 84.

podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych²⁰⁷. Rozwiązanie to określane jest mianem APE (ang. *allowance for proprietor's equity*)²⁰⁸.

Umożliwienie odliczania kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania niezależnie od prawnej formy prowadzenia działalności należy uznać za uzasadnione. Dochody z przedsiębiorczości ostatecznie przynależą osobie fizycznej, dlatego takie podejście nie powoduje dyskryminacji określonych form prawnych i zapobiega zjawisku jej zmiany motywowanej podatkowo.

Należy przy tym jednak pamiętać, że do obliczenia wysokości odliczenia potrzebna jest odpowiednia ewidencja księgowa, której prowadzenie jest najczęściej uwarunkowane formą prawną i wielkością danego podmiotu. Objęcie koncepcją podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego małych jednostek nieposiadających osobowości prawnej wiązałoby się z koniecznością prowadzenia przez nie bardziej skomplikowanej, niż dotychczas, ewidencji²⁰⁹.

Mimo wspomnianych trudności idea koncepcji podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego wydaje się możliwa do wprowadzenia w praktyce bez konieczności dokonywania rewolucyjnych modyfikacji systemu podatkowego, jakie byłyby konieczne w przypadku któregośkolwiek podatku od przepływów pieniężnych. Konstrukcja podstawy opodatkowania przypomina bowiem regulacje funkcjonujące w wielu państwach i dopuszcza różnice w rozwiązaniach szczegółowych dotyczących definicji przychodów i kosztów podatkowych.

²⁰⁷ Na ten temat m.in. J. Isaac (1997), *A Comment on the Viability of the Allowance of Corporate Equity*, „Fiscal Studies” vol. 18, no. 3, s. 310 oraz M. Rose (1998), op. cit., s. 263.

²⁰⁸ OECD (2007), op. cit., s. 133.

²⁰⁹ Przykładowo małe podmioty, w tym przedsiębiorstwa prowadzone przez osoby fizyczne, zostały wyłączone z projektu dualnego podatku dochodowego dla Niemiec.

Por.: Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (2008), op. cit., s. 84.

1.4. Wdrożenia podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego

Omówiona w poprzednim rozdziale teoretyczna koncepcja podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego znalazła zastosowanie w kilku państwach europejskich i jednym pozaeuropejskim: Austrii, Belgii, Brazylii, Chorwacji i Włoszech. W niniejszej części rozprawy dokonano zestawienia i analizy systemów ACE funkcjonujących w praktyce²¹⁰. Jak wspomniano, koncepcja ACE może występować w czystej postaci, jak również może być poddana modyfikacjom. Za A. Klemmem²¹¹ przyjęto podział funkcjonujących w praktyce wariantów podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego na klasyczne i częściowe warianty ACE.

W koncepcji klasycznej podatek jest pobierany na poziomie spółki. Odliczenie dokonywane od podstawy opodatkowania powstaje w wyniku zastosowania do wartości kapitału własnego w danym okresie stopy procentowej w wysokości ustalonej dla celów podatkowych.

Częściowe warianty ACE ograniczają się natomiast do złagodzenia ciężaru podatkowego nałożonego na normalny zwrot z kapitału własnego, nie eliminując go jednak całkowicie (jak ma to miejsce w czystej koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję). Na podstawie przeprowadzonej analizy dotychczasowych doświadczeń praktycznych zidentyfikowano dwa sposoby osiągnięcia takiego rezultatu. Pierwszy polega na zawężeniu definicji kapitału własnego służącego za podstawę wyznaczenia wysokości odliczenia. Może się ona odnosić wyłącznie do przyrostu kapitału własnego w określonym okresie. Druga metoda jest oparta na dualizmie stawek podatkowych – część zwrotu z kapitału opodatkowana jest niższą stawką. Takie rozwiązanie nawiązuje

²¹⁰ Poza wymienionymi państwami koncepcję ACE wprowadzono również w dystrykcie Brcko w Bośni i Hercegowinie we współpracy z Heidelbergą Grupą Podatkową. W Liechtensteinie osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą mają możliwość pomniejszenia dochodu o równowartość 3% kapitału własnego. Według projektu reformy realizowanej we współpracy z ekonomistami z Heidelbergkiej Grupy Podatkowej rozwiązaniem tym miałyby zostać objęte również osoby prawne.

Na ten temat krótko: D. Nguyen-Tham, M. Rose (2006), *Methods of Efficiently Calculating Business Profit for Tax Purposes – Experience of Participation in the Tax Reform Process in the Brcko District of Bosnia and Herzegovina 2003*, "Ekonomski Pregled", no. 57 (7-8), s. 559; Regierung des Fürstentums Liechtenstein (2009), *Zukunft Standort Liechtenstein. Konzept zur Totalrevision des Gesetzes über die Landes- und Gemeindesteuern*, Vaduz, s. 30 oraz H.-G. Petersen, M. Rose, C. Schmidt (2006), op. cit., s. 15.

²¹¹ A. Klemm (2006), *Allowances for Corporate Equity in Practice*, International Monetary Fund Working Paper no. 06/259, s. 6. Klasyfikacja ta abstrahuje od rozwiązań przyjętych w zakresie opodatkowania osoby fizycznej.

do funkcjonującego w państwach skandynawskich dualnego podatku dochodowego (ang. *dual income tax*). Zakłada on występowanie dwóch stawek podatkowych w zależności od czynnika produkcji będącego źródłem dochodu – niższej dla dochodów z kapitału, wyższej dla dochodów z wynagrodzeń²¹².

W tabeli 10 dokonano zestawienia klasycznych i częściowych wariantów podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego obowiązujących (w przeszłości lub obecnie) w poszczególnych analizowanych państwach.

Tabela 10. Klasyfikacja funkcjonujących w praktyce typów podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego

Kraj	Lata obowiązywania	Uwagi
SYSTEMY KLASYCZNE		
Chorwacja	1994-2000	<i>Schutzzinsabzug;</i> <i>Protective interest rate</i>
Belgia	od 2007	<i>Notional interest deduction</i>
SYSTEMY CZĘŚCIOWE		
Brazylia	od 1996	<i>Remuneration of equity</i> - poziom wspólnika - regulacja dotyczy dywidend
Włochy	1997-2003	<i>Dual income tax</i> - poziom spółki - modyfikacja definicji kapitału własnego - dualizm stawek podatkowych
Austria	2000-2004	<i>Eigenkapitalzuwachsverzinsung</i> - poziom spółki - modyfikacja definicji kapitału własnego - dualizm stawek podatkowych

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o A. Klemm (2006), op. cit., s. 8 i inne źródła cytowane w rozdziale.

W pierwszej kolejności dokonano ogólnej charakterystyki poszczególnych systemów ACE. Następnie przeprowadzono ich analizę pod kątem dwóch kryteriów: definicji kapitału

²¹² A. Flotyńska (2007), *Koncepcja 'dual income tax' w świetle dyskusji nad reformą opodatkowania dochodów w Unii Europejskiej*, w: „Harmonizacja finansów publicznych w skali narodowej i europejskiej”, red. K. Piotrowska-Marczak, K. Kietlińska, Difin, Warszawa, s. 45-52.

własnego stanowiącego podstawę dokonania odliczenia oraz przyjętej wysokości stopy procentowej.

1.4.1. Wariant klasyczny

W Chorwacji podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego obowiązywał w latach 1994 - 2000. Reforma została zaprojektowana przez grupę niemieckich ekonomistów pod kierunkiem prof. M. Rose²¹³. Zamierzeniem twórców było wprowadzenie systemu opodatkowania dochodów zorientowanego na konsumpcję. Reforma chorwacka jest jedynym przykładem systemu podatkowego, który został w rygorystyczny sposób podporządkowany postulatowi teoretycznemu²¹⁴. M. Keen i J. King ocenili: *“It is a rare example – perhaps the only one – of a system built systematically on the principle that tax be levied on consumption rather than income”*. Objęła ona nie tylko przedsiębiorstwa niezależnie od formy prawnej, ale również osoby fizyczne, przy czym nowe regulacje zostały wprowadzone równoległe do dwóch ustaw dotyczących podatków dochodowych.

Z kolei reforma ACE w Belgii weszła w życie z początkiem 2007 roku. Zostały nią objęte spółki osobowe oraz spółki kapitałowe, ponieważ w prawie belgijskim oba rodzaje podmiotów są zrównane pod względem podatkowym i podlegają wspólnemu podatkowi dochodowemu od osób prawnych²¹⁵. W przeprowadzonej analizie belgijskiego systemu ACE P. Schinz stwierdził, że celem jego wprowadzenia nie było – w przeciwieństwie do reformy chorwackiej – ukształtowanie podatku dochodowego zgodnie z postulatem zorientowania na konsumpcję. Motywacja wiązała się raczej z zamiarem tworzenia atrakcyjnych rozwiązań dla międzynarodowych korporacji. Zostało to osiągnięte poprzez zrównanie podatkowego traktowania kapitału własnego i obcego²¹⁶. Wprowadzeniu *allowance for corporate equity*

²¹³ Reforma przeprowadzona w Chorwacji pozwoliła w kolejnych latach na modyfikację projektu *Einfachsteuer* Heidelberskiej Grupy Podatkowej dla Niemiec.

²¹⁴ Por.: M. Keen, J. King (2002), op. cit., s. 401.

²¹⁵ P. Schinz (2009), op. cit., s. 254.

²¹⁶ Należy zwrócić uwagę, że w nowszych opracowaniach członków Heidelberskiej Grupy Podatkowej również położono nacisk aspekt konkurencyjności Niemiec jako miejsca lokalizacji inwestycji, która ma być

towarzyszyły regulacje mające na celu skompensowanie jego negatywnych skutków fiskalnych: m.in. zniesiono ulgę inwestycyjną dla małych i średnich przedsiębiorstw polegającą na odliczeniu 3% wydatków inwestycyjnych od podstawy opodatkowania²¹⁷.

System ACE w Belgii funkcjonuje czwarty rok. Jego wprowadzenie w Chorwacji zostało bardzo dobrze przyjęte przez przedsiębiorców, a funkcjonowanie powszechnie oceniano jako sprawne, mimo silnej recesji, która nawiedziła gospodarkę państwa pod koniec dekady. System ACE został w tym państwie zniesiony w 2000 roku, po sześciu latach obowiązywania. Towarzyszyło temu m.in. obniżenie stawki podatkowej z 35% do 20%. W literaturze panuje zgoda co do przyczyn zniesienia ACE. Nowe rozwiązania miały za zadanie poprawić atrakcyjność Chorwacji jako miejsca lokowania inwestycji. Zarówno P. Schinz, jak i M. Keen i J. King uważają, że przyczyna mogła leżeć w większej transparentności, jaka cechuje stawkę podatkową w porównaniu z regulacjami dotyczącymi konstrukcji podstawy opodatkowania, a co za tym idzie, w większych możliwościach przyciągania zagranicznych inwestycji²¹⁸.

Podatek od zysków przedsiębiorstw zarówno w Chorwacji, jak i w Belgii został skonstruowany w taki sposób, aby opodatkowaniu podlegał rezydualny dochód z kapitału własnego. W Chorwacji za podstawę wyznaczenia wysokości odliczenia przyjęto księgową wartość kapitału własnego, rozumianą jako różnica między aktywami a zobowiązaniami przedsiębiorstwa. Wielkość tę ustalano co miesiąc, co było krytykowane jako zbędna komplikacja²¹⁹. Wartością wyjściową do obliczenia wartości kapitału własnego w belgijskim podatku dochodowym, od którego następnie obliczana jest wysokość odliczenia ACE, jest kapitał własny wykazany w bilansie zamknięcia za rok obrotowy łącznie z zyskami zatrzymanymi, ustalany zgodnie z zasadami księgowymi. Jego wysokość jest wyznaczana zgodnie ze wzorem (6)²²⁰:

zwiększona dzięki wprowadzeniu ACE. Można zatem zaobserwować, że zagadnienie konkurencji podatkowej jest poruszane tak w kontekście reformy belgijskiej, jak i w projekcie *Einfachsteuer*.

²¹⁷ OECD (2007), op. cit., s. 131-132.

²¹⁸ M. Keen, J. King (2002), op. cit., s. 417; P. Schinz (2009), op. cit., s. 242.

²¹⁹ P. Schinz (2009), op. cit., s. 246.

²²⁰ Federal Public Service Finance, *Notional Interest Deduction: an innovative Belgian tax incentive*, Brussels, s. 5; http://minfin.fgov.be/portail2/belinvest/downloads/en/publications/bro_notional_interest.pdf.

$$\text{Odl} = r * \text{KW} \quad (6)$$

gdzie:

Odl – odliczenie kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania,

r – fikcyjna stopa oprocentowania kapitału własnego,

KW – kapitał własny skorygowany dla potrzeb podatkowych.

Pod uwagę brany jest cały kapitał własny, a nie wyłącznie jego przyrost w okresie po wprowadzeniu reformy. Następnie dokonywane są korekty mające na celu zapobieżenie nadużyciom, obejmujące m.in.: akcje i udziały własne, akcje i udziały w innych jednostkach zaliczane do aktywów trwałych²²¹. Odnoszą się one przede wszystkim do dużych korporacji, a w znacznie mniejszym stopniu do małych i średnich przedsiębiorstw²²².

Będąca podstawowym elementem systemu ACE stopa procentowa, przyjęta jako fikcyjne oprocentowanie kapitału własnego, jest ustalana na rynku kapitałowym. Przy wprowadzeniu reformy w Chorwacji w 1994 roku jej wysokość musiała zostać wyznaczona arbitralnie²²³. Przewidziano ją na poziomie 5% plus wskaźnik wzrostu cen wyrobów produkcyjnych. W 2000 roku stopa ta sięgnęła wysokości 11,2%. W regionach zaliczonych do zacofanych dopuszczane były podwyższone stopy oprocentowania kapitału własnego. Zastosowane w Chorwacji podejście oceniano jako słuszne ze względu na konieczność prowadzenia aktywnej polityki gospodarczej²²⁴.

Z kolei przyjęta w prawie belgijskim stopa procentowa jest równa przeciętnej miesięcznej stopie zwrotu z 10-letnich obligacji rządowych sprzed dwóch lat. Może być zmieniana co roku o maksymalnie 1 p.p. w porównaniu z rokiem poprzednim, ale nie powinna przekroczyć poziomu 6,5%. Gdyby wahania dla okresów rok do roku były wyższe, rada ministrów ma uprawnienie do zmodyfikowania wysokości stopy. Obecnie rentowność obligacji w Belgii jest niższa niż dopuszczane odliczenie, ze względu na to, iż to ostatnie opiera się na stopach zwrotu sprzed dwóch lat²²⁵. Prawo przewiduje również zastosowanie przez małe i średnie przedsiębiorstwa stawki podwyższonej o 0,5 p.p.

²²¹ W celu wyznaczenia wartości kapitału własnego podatnicy są zobligowani do wypełnienia formularza uwzględniającego wszystkie korekty. Jest to rozwiązanie analogiczne do przyjętego w projekcie Heidelberskiej Grupy Podatkowej.

²²² KPMG (2009), *Delivering value – tax reform for the 21st century*. A KPMG submission to the Australia's Future Tax System Review, s. 12.

²²³ P. Schinz (2009), op. cit., s. 246.

²²⁴ A. Klemm (2006), op. cit., s. 8.

²²⁵ KPMG (2009), op. cit., s. 12.

Muszą one jednak spełnić co najmniej dwa z trzech warunków dotyczących wielkości przychodów, majątku i zatrudnienia²²⁶. Tabela 11 przedstawia wysokość stawek podstawowych oraz podwyższonych w kolejnych latach obowiązywania systemu ACE w Belgii.

Tabela 11. Standardowa i podwyższona stopa oprocentowania kapitału własnego w Belgii w latach 2006 – 2012

Rok podatkowy	Standardowa stopa procentowa	Stopa procentowa dla MSP
2007	3,442%	3,942%
2008	3,781%	4,281%
2009	4,307%	4,807%
2010	4,307%	4,807%
2011	4,473%	4,973%
2012	3,800%	4,300%

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o różne źródła²²⁷.

Zgodnie z belgijskim prawem podatkowym niewykorzystane odliczenie kosztu kapitału własnego można przenosić do siedmiu lat wprzód, o ile spółka nie wypracowała dostatecznie wysokiego dochodu, by móc z niego (w pełni) skorzystać. Podatnicy mają prawo skorzystania z odliczenia za poprzednie lata, a w następnej kolejności z odliczenia za bieżący rok podatkowy.

1.4.2. Warianty częściowe

Brazylia była pierwszym państwem, w którym wprowadzono częściowy system ACE. Powszechnie cytowane w literaturze badanie na temat specyfiki brazylijskiego podatku dochodowego zostało przeprowadzone przez A. Klemm²²⁸.

²²⁶ Przychody nie mogą przekraczać 7,3 mln euro, suma bilansowa 3,65 mln euro, a przeciętne zatrudnienie 50 pracowników.

²²⁷ Federal Public Service Finance, op. cit.; <http://www.kpmg.be/index.thtml/en/Topics/Nid/index.html> oraz: <http://www.amcham.be/FocusArticleFullArticle/tabid/281/smId/1161/ArticleID/212/reftab/36/t/Belgian-government-sets-new-Notional-Interest-Deduction-rates/Default.aspx>.

²²⁸ A. Klemm (2006), op. cit.

Na wynikach badania A. Klemm oparto późniejsze raporty: OECD (2007), op. cit., s. 130-131, a także KPMG (2008), *Thinking Beyond borders – tax reform for the 21st century*, A joint submission by KPMG and the Institute of Chartered Accountants in Australia to the Australia's Future Tax System Review, s. 100.

Drugim pod względem chronologicznym państwem były Włochy. Zmodyfikowany wariant podatku od dochodu oczyszczonego z kosztu kapitału własnego funkcjonował tam w latach 1997 - 2003, choć jak podkreśla wielu autorów, już zmiany wprowadzone w 2001 roku spowodowały jego znaczące ograniczenie²²⁹. Przed rokiem 1997 we Włoszech dopuszczone było standardowe odliczanie kosztów odsetek od długu od podstawy opodatkowania, w przeciwieństwie do kosztów finansowania kapitałem własnym. Stawki w podatkach dochodowych były wysokie. Za cel reformy 1997 przyjęto po pierwsze złagodzenie nierównego traktowania kapitału własnego i kapitału obcego, a po drugie obniżenie efektywnych stóp podatkowych²³⁰. Późniejsze zniesienie ACE we Włoszech w 2004 roku wiązało się z wprowadzeniem jednolitej, nieco niższej stawki podatku dochodowego.

Z kolei w Austrii częściowy system ACE został wprowadzony w 2000 roku i funkcjonował przez cztery lata. Opierał się na oprocentowaniu przyrostu kapitału własnego. Pozytywnie oceniano fakt, że reforma podatkowa w Austrii zmierzała w kierunku rozwiązań polegających na zorientowaniu opodatkowania dochodów na konsumpcję²³¹. Było to podejście odmienne od reprezentowanego w Belgii, gdzie – jak wspomniano – aspekt ten nie był w dyskusji podnoszony. Celem reformy austriackiej miało być wzmocnienie samofinansowania przedsiębiorstw²³².

Likwidacji systemu częściowego ACE w Austrii, podobnie jak w Chorwacji i we Włoszech, towarzyszyło m.in. obniżenie stawki podatku dochodowego od osób prawnych (do 25%)²³³. Zniesienie ACE w Austrii nie spotkało się z entuzjazmem ze strony przedsiębiorców. Warto podkreślić, że koncepcja umożliwienia odliczania kosztu kapitału własnego jest nadal obecna w dyskusji nad reformą opodatkowania przedsiębiorstw w tym państwie i to w postaci idącej dalej, niż w okresie funkcjonowania systemu ACE w praktyce.

²²⁹ R. Bardazzi, V. Parisi, M. G. Paziienza (2004), *Modelling direct and indirect taxes on firms: a policy simulation*, "Australian Journal of Statistics", vol. 33, no. 1+2, s. 247, a także F. Oropallo, V. Parisi (2005), *Will Italy's tax reform reduce the corporate tax burden? A microsimulation analysis*, Societa Italiana di Economia Pubblica, Dipartimento di Economia Pubblica e Territoriale, Universita di Pavia, Working Paper no. 403, s. 4.

²³⁰ Ibidem, s. 4.

²³¹ H. Winner, F. Schneider (2001), *Ein Vorschlag zur Reform der österreichischen Unternehmensbesteuerung*, w: „Kredit und Kapital“, Nr. 34, s. 233.

²³² B. Thalmeier (2002), *Analyse eines zinsbereinigten Systems der Kapitaleinkommensbesteuerung unter besonderer Berücksichtigung von Risiko*, Dissertation, Heidelberg, s. 34.

²³³ Bundesministerium für Finanzen,
http://www.bmf.gv.at/Steuern/Fachinformation/NeueGesetze/Archiv/Archiv2004/Steuerreform2005/StReformerl_1.pdf.

Podkreśla się przy tym duże znaczenie tego rozwiązania dla małych i średnich przedsiębiorstw – w kontekście wzmocnienia ich bazy kapitałowej i zmniejszenia uzależnienia od obcych źródeł finansowania²³⁴.

Specyfika brazylijskiego wariantu *allowance for corporate equity* polega na tym, że odliczenie kosztu kapitału własnego odnosi się tylko do wypłat dla właścicieli; nie przysługuje ono w stosunku do zysku zatrzymanego w spółkach kapitałowych. Tylko w przypadku niewielkich podmiotów oraz spółek z ograniczoną odpowiedzialnością możliwe jest dokonanie odliczenia kosztu kapitału własnego bez konieczności dystrybucji dochodu do właścicieli. Rozwiązanie przyjęte dla tych podmiotów jest zatem bliższe ACE w pełnej wersji²³⁵.

W systemie brazylijskim zwolniona z opodatkowania jest część dywidendy (A) odpowiadająca wysokości odliczenia fikcyjnego kosztu kapitału własnego. Mogą mieć miejsce trzy sytuacje: (1) dywidenda jest równa odliczeniu, $A_n = rKW_{n-1}$; (2) dywidenda jest niższa od odliczenia $A_n < rKW_{n-1}$; (3) dywidenda jest wyższa od odliczenia $A_n > rKW_{n-1}$. Tylko spełnienie trzeciego warunku umożliwia pełne skorzystanie z możliwości pomniejszenia podstawy opodatkowania²³⁶.

Charakter włoskiego wariantu ACE różnił się od wersji brazylijskiej, a wykazywał podobieństwa z wersją austriacką. Były nim objęte zarówno spółki kapitałowe opodatkowane podatkiem dochodowym od osób prawnych, jak też spółki osobowe i osoby fizyczne. Prowadzenie ksiąg rachunkowych stanowiło wymóg – podmioty prowadzące uproszczoną księgowość były wyłączone z regulacji²³⁷.

We Włoszech wprowadzono dualizm stawki podatkowej. Dochód dzielono na dwie części – w stosunku do jednej stosowano obniżoną, preferencyjną stawkę w wysokości 19%. Następnie obliczano zysk rezydualny, będący różnicą między całkowitym dochodem a częścią

²³⁴ Izba Powiernictwa Gospodarczego opowiada się za wprowadzeniem możliwości odliczania odsetek od kapitału własnego obliczanych nie od jego przyrostu w jednym roku, ale od całej kwoty.

Por.: K. Bruckner, red. (2008), *Memorandum 2008 der Kammer der Wirtschaftstreuhänder für die Steuerreform 2010*, Kammer der Wirtschaftstreuhänder, Wien, s. 21.

²³⁵ A. Klemm (2006), op. cit., s. 6.

²³⁶ Ibidem, s. 12.

²³⁷ R. Bardazzi, V. Parisi, M. G. Paziienza (2004), op. cit., s. 7.

dochodu opodatkowaną niższą stawką. Był on obciążony stawką standardową w wysokości 37% (od 2001 roku stawką 36%, a od 2003 roku stawką 34%)²³⁸.

Ze względu na występowanie dwóch stawek podatkowych system ACE nazywano dualnym podatkiem dochodowym (ang. *dual income tax*, DIT). Efektywna stawka podatku dochodowego w okresie jego obowiązywania kształtowała się w przedziale od 19% do 37% (względnie 36% lub 35%), w zależności od wysokości kwoty zysku możliwej do odliczenia²³⁹. Przyjęto, że do roku 2001 przeciętna ważona stawka podatku nie mogła spaść poniżej 27%. Musiała ona spełniać warunek wyrażony poniższą formułą²⁴⁰:

$$t = st_n + (1-s)t_z \geq 0,27 \quad (7)$$

przy czym:

$$s = (r * KW) / D \quad (8)$$

gdzie:

t – przeciętna ważona stawka podatku dochodowego,

t_n – obniżona stawka podatkowa,

t_z – standardowa stawka podatkowa,

s – udział dochodu opodatkowanego niższą stawką w dochodzie całkowitym,

r – stopa oprocentowania kapitału własnego,

KW – kapitał własny,

D – dochód.

Warto podkreślić, że powyższe rozwiązanie zostało podyktowane względami fiskalnymi – chęcią uniknięcia nadmiernego spadku wpływów podatkowych²⁴¹.

We włoskim systemie ACE odliczenie nie było możliwe dla całkowitego kapitału własnego, ale podstawą jego obliczenia była wartość kapitału własnego powstałego w przedsiębiorstwach po reformie. Oznaczało to, że obniżenie obciążenia podatkowego było możliwe tylko w przypadku pojawienia się w przedsiębiorstwie nowego kapitału (poprzez zatrzymanie zysków lub nową emisję). Brano pod uwagę zysk zatrzymany i kapitały

²³⁸ F. Oropallo, V. Parisi (2005), op. cit., s. 4.

²³⁹ Ibidem, s. 11.

²⁴⁰ A. Staderini (2001), *Tax reform to influence corporate financial policy: the case of the Italian business tax reform of 1997-98*, Banca D'Italia, Temi di discussion del Servizio Studi, no. 432, s. 10.

²⁴¹ M. Bordignon, S. Giannini, P. Panteghini (1998), *Corporate taxation in Italy: An Analysis of the 1998 Reform*, Dipartimento Scienze Economiche, Università di Bologna, Working Paper no. 328, s. 4 oraz R. Bardazzi, V. Parisi, M. G. Paziienza (2004), op. cit., s. 4.

rezerwowe, a następnie dokonywano korekt. Obliczenie całkowitej kwoty podatku T przebiegało według formuły (9)²⁴²:

$$T = t_z(PO - r\Delta KW_{96}) + t_n r\Delta KW_{96} \quad (9)$$

gdzie:

- T – podatek należny,
- PO – podstawa opodatkowania,
- ΔKW_{96} – przyrost kapitału własnego po 1996 roku.

Podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego we Włoszech kilkakrotnie ulegał modyfikacjom. W latach 2000 - 2001 wprowadzono korzystną dla przedsiębiorstw zmianę przewidującą istnienie mnożnika służącego do zwiększenia wartości kapitału, od której ustalano wysokość odliczenia. W 2000 roku mnożnik wyniósł 20%, a w 2001 roku został podwyższony do 40%. Zmiana ta miała na celu przybliżenie częściowego wariantu włoskiego do rozwiązania klasycznego, w którym *allowance for corporate equity* jest obliczane od całkowitej wartości kapitału własnego, a nie wyłącznie do jego przyrostu w okresie obowiązywania reformy. W wyniku tej zmiany podatek był obliczany zgodnie ze zmodyfikowaną formułą²⁴³:

$$T = t_z(PO - 1,4r\Delta KW_{96}) + t_n(1,4r\Delta KW_{96}). \quad (10)$$

Jednakże w rozwiązaniach tych brakowało konsekwencji. Kolejne zmiany, obowiązujące po 2001 roku, spowodowały odejście od idei ACE: bardziej restrykcyjnie uregulowano sposób obliczenia zmiany wartości kapitału własnego, która odtąd miała być porównywana z wielkością odnotowaną w roku 2001 (nie zaś, jak do tej pory, z 1996), stopę procentową obniżono z 7% do 3% oraz zniesiono mnożnik.

W literaturze włoskiej spotkać można pogląd, że wprowadzenie częściowego ACE było posunięciem niewystarczającym, zbyt zachowawczym. A. Staderini dopatruje się jednak także i pozytywnej strony tego rozwiązania – miało ono stanowić czynnik motywujący do zwiększania zasobów własnych środków jako alternatywy dla długu (którego ogólny poziom we włoskich przedsiębiorstwach i tak był już wysoki)²⁴⁴.

²⁴² V. Parisi (2003), *A cross country simulation exercise using the DIECOFIS corporate tax model*, European Commission, s. 4.

²⁴³ F. Oropallo, V. Parisi (2005), op. cit., s. 4-5

²⁴⁴ A. Staderini (2001), s. 11.

Austriacki wariant ACE wykazywał podobieństwa do rozwiązań włoskich. Po pierwsze również występował w nim dualizm stawek podatkowych. W odniesieniu do kwoty odzwierciedlającej fikcyjne oprocentowanie kapitału własnego wprowadzono obniżoną stawkę w wysokości 25%. Pozostała część dochodu podlegała obciążeniu według standardowej stawki podatkowej, wyższej o 9 p.p.²⁴⁵ Po drugie regulacja dotyczyła nie całości kapitału własnego, ale wyłącznie jego przyrostu w ciągu roku obrotowego. Wysokość odliczenia została ograniczona przez austriackiego ustawodawcę, a jednocześnie sposób jego wyznaczenia charakteryzował się znacznym stopniem skomplikowania, co poddawane było krytyce²⁴⁶.

Przyrost kapitału własnego w ciągu roku obrotowego był obliczany na podstawie porównania wartości przeciętnego ważonego kapitału własnego obliczonego zgodnie z przepisami podatkowymi w roku podatkowym i poprzedzających go siedmiu latach. Istotną przy tym była liczba dni w roku, przez jaką dany poziom kapitału własnego się utrzymywał. Przyrost kapitału własnego uprawniający do stosowania odliczenia pojawiał się dopiero wówczas, gdy kapitał za rok obrotowy przewyższał najwyższy stan kapitału własnego z minionych siedmiu lat. Stanowiło to utrudnienie w wykorzystaniu ulgi. W następnej kolejności dokonywano korekt w celu uniknięcia tzw. efektu kaskadowego w postaci wielokrotnego wliczania tych samych elementów kapitału własnego w różnych jednostkach²⁴⁷.

Reformą zostały objęte zarówno przedsiębiorstwa zorganizowane w formie spółek kapitałowych, jak i spółek osobowych oraz przedsiębiorstwa osób fizycznych sporządzające sprawozdania finansowe. Odpowiednie przepisy wprowadzono do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych.

Zestawienie stóp procentowanych obowiązujących w Austrii i we Włoszech przedstawia tabela 12. W Brazylii w odniesieniu do stopy oprocentowania kapitału własnego przyjęto za jej wyznacznik oprocentowanie długoterminowych obligacji państwowych²⁴⁸.

²⁴⁵ *Eigenkapitalzuwachsverzinsung nach §§ 11 und 37 Abs. 8 EStG sowie §§ 11 Abs. 2 und § 22 KStG (zu StRefG 2000)*, s. 1, źródło: <http://www.finanzjournal.at/assets/files/eigenkapitalzuwachsverzinsung.doc>.

²⁴⁶ H.-G. Petersen, M. Rose, C. Schmidt (2006), op. cit., s. 15.

²⁴⁷ <http://www.finanzjournal.at/assets/files/eigenkapitalzuwachsverzinsung.doc>.

²⁴⁸ A. Klemm (2006), op. cit., s. 8.

Tabela 12. Stopy oprocentowania kapitału własnego we Włoszech i w Austrii

Rok	Austria	Włochy
1997	---	7%
1998	---	
1999	---	
2000	4,9%	
2001	6,2%	6%
2002	5,5%	3%
2003	4,9%	---
2004	4,23%	---

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o różne źródła²⁴⁹.

Regulacje austriackie odwoływały się do stopy oprocentowania obligacji skarbowych, podwyższając ją o 0.8 p.p. W trakcie obowiązywania ACE we Włoszech wysokość stopy procentowej dwukrotnie uległa zmianie.

2. Uzasadnienie zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw

Neutralność jest jednym z głównych postulatów zgłaszanym pod adresem opodatkowania. Szczególnie w ujęciu klasycznym rola podatków powinna być ograniczona do pełnienia funkcji fiskalnej, choć wiadomo, że w rzeczywistości podatki wywierają wpływ na decyzje podmiotów gospodarczych. Wobec tego celem władzy publicznej powinno być takie kształtowanie ich konstrukcji, aby negatywny wpływ był jak najmniejszy.

W piśmiennictwie wyodrębnia się kilka obszarów, względem których rozpatrywana jest cecha neutralności opodatkowania. Klasyfikacje dokonywane przez różnych autorów nie różnią się znacząco między sobą. Dla przykładu R. Schwinger wskazuje na szeroko rozumiane decyzje inwestycyjne, konsumpcyjne oraz decyzje o charakterze instytucjonalno-transakcyjnym. Do pierwszej grupy autor zalicza wybór przestrzennej lokalizacji przedsiębiorstw oraz inwestycje w określone branże i dobra kapitałowe. Neutralność w zakresie decyzji konsumpcyjnych odnosi do rozgraniczenia między konsumpcją

²⁴⁹ Por.: V. Parisi (2003), op. cit. oraz Bundesministerium für Finanzen:
http://www.bmf.gv.at/Steuern/Fachinformation/Einkommensteuer/Verordnungen/VerordnungzurEigenk_4144/_start.htm#footer.

a oszczędnościami, które ma charakter międzyokresowy, jak również do wyboru różnych dóbr konsumpcyjnych przez osoby fizyczne. Do trzeciej grupy autor zalicza decyzje dotyczące formy prawnej prowadzenia działalności gospodarczej, źródeł finansowania oraz przeznaczenia wypracowanego zysku.

Podobną klasyfikację przeprowadził S. Bach. Autor w pierwszej kolejności łączy problem neutralności opodatkowania z akumulacją kapitału – co jest zbieżne ze wskazaną przez R. Schwingera neutralnością wyboru między konsumpcją a oszczędzaniem. Ponadto S. Bach wyodrębnia także neutralność inwestycyjną, względem źródeł finansowania, alokacji kapitału w ujęciu międzynarodowym, neutralność dotyczącą instytucjonalnych aspektów działalności przedsiębiorstwa (formy prawno - organizacyjnej oraz metod ustalania podstawy opodatkowania), a także podaży pracy, inflacji, niepewności i procedur podatkowych²⁵⁰.

W pierwszym rozdziale rozprawy przedstawiono teoretyczne cechy podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję. Zdaniem wielu ekonomistów decydujące o jego nadrzędności w stosunku do opodatkowania dochodu w tradycyjnej formie. Wykazano, że podstawowa zaleta upatrywana jest przez ekonomistów w redukcji wielokrotnego obciążenia podatkowego w perspektywie długookresowej, związanego z problemem wyboru pomiędzy obecną a przyszłą konsumpcją (oszczędnościami).

Argumentacja przedstawiona w niniejszej części rozprawy wątek ten pogłębia. Przedstawione zostało w niej uzasadnienie zorientowanego na konsumpcję podejścia do opodatkowania przedsiębiorstw, odnoszące się do podejmowanych przez nie decyzji o charakterze międzyokresowym. Dotyczą one wyboru projektów inwestycyjnych.

Decyzje o inwestowaniu mają charakter wielookresowy, stąd też do ich oceny, także pod względem kryterium neutralności opodatkowania, wykorzystywana jest wartość zaktualizowana netto przepływów pieniężnych generowanych przez projekt (NPV). Neutralny względem decyzji inwestycyjnych podatek dochodowy nie powoduje zakłóceń rynkowej alokacji kapitału i nie wpływa na strukturę kapitału trwałego w przedsiębiorstwach²⁵¹. Dzieje się tak, gdy spełnione są dwa warunki:

²⁵⁰ Por. Bach (1993), op. cit., s. 215 i nast.; R. Schwinger (1992), op. cit., s. 9 i nast.; J. E. Stiglitz (2004), op. cit., s. 552 i nast.

²⁵¹ Na temat relacji między dobrami kapitałowymi a kapitałem rozumianym jako ich wartość rynkowa, por. J. Huerta de Soto (2009), *Pieniądz, kredyt i cykle koniunkturalne*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa, s. 210-211.

(1) warunek stałej relacji NPV projektów inwestycyjnych: jeżeli przed opodatkowaniem występuje nierówność $NPV_1 > NPV_2$, to po jego uwzględnieniu nierówność $NPV_1^T > NPV_2^T$ zostaje zachowana,

(2) warunek stałego znaku NPV projektu inwestycyjnego: jeżeli przed opodatkowaniem $NPV > 0$, to po uwzględnieniu podatku dochodowego $NPV^T > 0$.

Wymienione wymagania zostają zachowane, jeżeli przy stawce podatku dochodowego t zachodzi równość: $NPV^T = (1-t)NPV$ ²⁵². Wymienione warunki nie są spełnione w każdej sytuacji, co wiąże się z występowaniem tzw. paradoksu podatkowego. Zjawisko to wynika z faktu, że opodatkowanie oddziałuje na wartość zaktualizowaną netto przepływów pieniężnych w dwojaki – i zarazem przeciwstawny – sposób. Z jednej strony przepływy pieniężne w każdym okresie są pomniejszane o wartość odprowadzanego podatku, z drugiej strony zmianie o $(1-t)$ ulega również stopa dyskontowa. Wypadkowe oddziaływanie obydwu czynników może zmienić relację między wartościami zaktualizowanymi różnych projektów²⁵³.

W literaturze dużo miejsca poświęca się problemowi konstrukcji podatku od dochodów przedsiębiorstw neutralnego względem decyzji inwestycyjnych. Zostało wypracowanych kilka modeli podatkowych. Kluczowy jest model R. Boadway'a i N. Bruce'a²⁵⁴, ponieważ stanowi on ogólną postać wcześniejszych koncepcji E. C. Browna oraz P. A. Samuelsona i S. E. Johanssona²⁵⁵, a jednocześnie punkt wyjścia dla koncepcji podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego (ACE).

W literaturze polskiej koncepcje te zostały poddane analizie przez M. Kałdońskiego²⁵⁶. W oparciu o warunki neutralności decyzyjnej podatku dochodowego sformułowane przez S. Johanssona autor wykazał neutralność koncepcji względem decyzji inwestycyjnych

²⁵² R. Schwinger (1992), op. cit., s. 24-25.

²⁵³ S. Kudert, M. Jamroży (2007), *Optymalizacja opodatkowania dochodów przedsiębiorców*, Wolters Kluwer, Warszawa, s. 62-67. Na temat paradoksu podatkowego również D. Schneider (1992), *Investition, Finanzierung und Besteuerung*, Gabler Verlag, Wiesbaden, s. 246-250.

²⁵⁴ R. Boadway, N. Bruce (1984), op. cit.

²⁵⁵ P. A. Samuelson (1964), *Tax Deductibility of Economic Depreciation to Insure Invariant Valuations*, „Journal of Political Economy” no. 72; S. E. Johansson (1969), *Income Taxes and Investment Decisions*, „Swedish Journal of Economics” no. 71.

²⁵⁶ M. Kałdoński (2007), *Wpływ podatku dochodowego na decyzje leasingowe przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, s. 54 i nast.

w warunkach niezmiennego poziomu cen, jak również w warunkach inflacji, wykorzystując kryterium wartości zaktualizowanej netto.

Propozycja R. Boadway'a i N. Bruce'a zakłada uwzględnienie w konstrukcji podstawy opodatkowania wszystkich kosztów kapitałowych ponoszonych przez przedsiębiorstwo – tj. związanych zarówno z finansowaniem długiem, jak i kapitałem własnym oraz kosztu zużycia kapitału trwałego, którego wyrazem są odpisy amortyzacyjne. Za istotne należy uznać, że w koncepcji tej wszystkie koszty wyznacza się w prosty sposób, przez co jej wdrożenie jest stosunkowo łatwe w praktyce. Amortyzacja może być dokonywana dowolną metodą (nie musi odzwierciedlać faktycznego ekonomicznego zużycia składników majątku), zaś koszt finansowania powstaje z odniesienia nominalnego średnioważonego kosztu kapitału własnego i kapitału obcego do ich wartości księgowej²⁵⁷. Z kolei podatek od dochodu przypisanego P. Samuelsona i S. Johanssona zakłada odliczenie od zysku operacyjnego rzeczywistego (opartego na wartości rynkowej) kosztu finansowania długiem i kapitałem własnym oraz faktycznego kosztu ekonomicznego zużycia dóbr kapitałowych²⁵⁸.

Istotą tego modelu jest opodatkowanie czystego zysku ekonomicznego. Wartość zaktualizowana netto w sytuacji niewystępowania opodatkowania jest wyrażona wzorem²⁵⁹:

$$NPV = -I + z_1/(1+r) + \dots + z_n/(1+r)^n = -I + V_o, \quad (11)$$

gdzie:

- I – nakład inwestycyjny,
- z_1, z_n – przepływy pieniężne w kolejnych okresach,
- V_o – wartość obecna przyszłych przepływów pieniężnych,
- r – stopa procentowa.

Zakłada się, że inwestor decyduje się na podjęcie projektu w sytuacji, gdy $NPV \geq 0$. W dowolnym momencie i w przyszłości inwestycja warta jest tyle, ile zdyskontowane

²⁵⁷ Przy założeniu, że przy zbyciu składnika majątku za cenę odbiegającą od wartości netto dojdzie do dopłaty lub zwrotu podatku dochodowego. W odniesieniu do koncepcji R. Boadway'a i N. Bruce'a stosuje się niekiedy określenie *allowance for corporate capital*.

Por. R. Boadway, N. Bruce (1984), op. cit., s. 233-234; S. R. Bond, M. P. Devereux (1995), op. cit., s. 60; M. Kałdoński (2007), op. cit., s. 67 oraz R. de Mooij, M. Devereux (2009), op. cit., s. 10.

²⁵⁸ R. Boadway, N. Bruce (1984), op. cit., s. 231.

²⁵⁹ Model opiera się na założeniach doskonałego rynku kapitałowego, którego uczestnicy mogą w każdym momencie inwestować i pożyczać środki przy stałej wysokości stopy procentowej. Jego przedstawienie w oparciu o: F. Wagner (1999), *Eine Einkommensteuer muss eine Konsumsteuer sein*, w: C. Smekal, R. Sendlhofer, H. Winner, red. (1999), op. cit., s. 25-30 oraz S. Homburg (2007), op. cit., s. 241-245.

przyszłe przepływy pieniężne z okresów $i+1$ do n , co – przy założeniu stopy procentowej na niezmiennym poziomie r jest wyrażone wzorem:

$$V_i = z_{i+1}/(1+r) + \dots + z_n/(1+r)^{n-i} \quad (12)$$

Dla momentu o jeden okres wcześniejszego $i-1$ analogiczny wzór ma postać:

$$V_{i-1} = z_i/(1+r) + z_{i+1}/(1+r)^2 + \dots + z_n/(1+r)^{n-i+1}. \quad (13)$$

Po obustronnym pomnożeniu równania przez $(1+r)$ otrzymuje się:

$$(1+r)V_{i-1} = z_i + z_{i+1}/(1+r) + \dots + z_n/(1+r)^{n-i}. \quad (14)$$

Po podstawieniu równania (12) ostatecznie równanie (14) przyjmuje postać:

$$(1+r)V_{i-1} = z_i + V_i \quad (15)$$

i po przekształceniu:

$$\Delta V_i + z_i = rV_{i-1}. \quad (16)$$

Jest to równanie zysku P. Samuelsona (*Fundamental Equation of Yield*)²⁶⁰. Oznacza ono, że przy poniesieniu wydatku inwestycyjnego I w okresie $i-1$, a następnie sprzedaży inwestycji w kolejnym okresie, korzyść osiągnięta przez inwestora, na którą składa się przepływ pieniężny za okres oraz cena sprzedaży, musi być równa zyskowi, jaki osiągnąłby on z alternatywnej inwestycji na rynku kapitałowym. Lewa strona równania przedstawia tzw. dochód ekonomiczny, tj. kwotę, która może zostać przeznaczona na konsumpcję bez naruszania początkowego kapitału. Natomiast po prawej stronie równania zapisane jest oprocentowanie kapitału własnego²⁶¹.

Wprowadzenie podatku dochodowego do standardowego teoretycznego modelu kapitałowego modyfikuje go, jak wspomniano, w dwojaki sposób – wpływa zmniejszająco na przepływ pieniężny oraz na stopę dyskontową. Przyjmując PO_i za podstawę opodatkowania oraz t za stawkę podatku dochodowego, otrzymuje się równanie:

$$V_i^T = (z_{i+1} - tPO_{i+1})/(1+r-tr) + \dots + (z_n - tPO_n)/(1+r-tr)^{n-i}. \quad (17)$$

Powyższe równanie obrazuje twierdzenie S. Johanssona i P. Samuelsona o neutralnym inwestycyjnie podatku dochodowym, mówiące, że jeżeli opodatkowaniu podatkiem dochodowym podlega czysty zysk ekonomiczny (czyli spełniony jest warunek

²⁶⁰ P. A. Samuelson (1964), op. cit., s. 604-606.

²⁶¹ Ibidem, s. 604.

$PO_i = \Delta V_i + z_i = rV_{i-1}$), to podatek dochodowy nie ma wpływu na wartość zaktualizowaną netto przepływów pieniężnych związanych z inwestycją²⁶². Innymi słowy: neutralność podatku dochodowego względem decyzji inwestycyjnej jest zachowana, jeżeli w każdym okresie horyzontu czasowego podstawę opodatkowania stanowi czysty zysk ekonomiczny²⁶³. W obciążającym dochód ekonomiczny podatku S. Johanssona i P. Samulesona dwa przeciwstawne skutki opodatkowania dochodu – zmniejszenie przepływu pieniężnego w każdym roku z jednej strony oraz stopy dyskontowej z drugiej strony – niwelują się. Jest to więc sytuacja, w której nie występuje paradoks podatkowy ani efekt do niego przeciwny²⁶⁴. Jeżeli podstawa opodatkowania obiega od zysku ekonomicznego, neutralność nie jest zachowana.

W tym kontekście istotne jest wyodrębnienie składników dochodu. Jak już wspomniano, dochód można podzielić na część odpowiadającą normalnemu zwrotowi z kapitału i część przewyższającą go, określaną jako ponadnormatywny zwrot. Ta ostatnia obejmuje premię za ryzyko oraz renty ekonomiczne. Renty oznaczają kwotę wynagrodzenia za usługi czynników produkcji przewyższającą poziom możliwy do uzyskania przy ich alternatywnym zastosowaniu. Powstają dzięki większej wydajności, lepszemu dostępowi do rynku niż konkurencyjne przedsiębiorstwa (który może być spowodowany regulacjami państwa), zaangażowaniu specyficznych zasobów naturalnych, wykorzystaniu udostępnianej w danym regionie (kraju) infrastruktury, tańszej siły roboczej, technologii, jak również pomysłu i talentu przedsiębiorcy²⁶⁵.

²⁶² Dowód powyższego twierdzenia jest następujący: równanie zysku P. Samuelsona w postaci: $(1+r)V_{i-1} = z_i + V_i$ można przekształcić do postaci: $(1+r-tr)V_{i-1} + trV_{i-1} = z_i + V_i$. Dokonując następnie podstawienia $z_i = (1+r-tr)V_{i-1}^T - V_i^T + tPO_i$, uzyskuje się równanie w postaci: $(1+r-tr)(V_{i-1} - V_{i-1}^T) + t(rV_{i-1} - PO_i) = V_i - V_i^T$. Ponieważ podstawa opodatkowania PO_i jest równa czystemu zyskowi ekonomicznemu, iloczyn $t(rV_{i-1} - PO_i)$ przyjmuje wartość zero.

Por.: S. Homburg (2007), op. cit., s. 244.

²⁶³ S. Bach (1993), op. cit., s. 248.

²⁶⁴ S. Homburg (2007), op. cit., s. 245-246.

²⁶⁵ Pojęcie renty wywodzi się z ekonomii klasycznej – w szczególności od teorii renty gruntowej D. Ricardo. J. Kay i M. King zwracają uwagę, że przedsiębiorstwa przemysłu rafineryjnego w Wielkiej Brytanii są przykładami podmiotów osiągających ponadnormatywne zyski.

Por. J. A. Kay, M. A. King (1990), op. cit., s. 178-188. Na temat również H. Brown (1941), *In What Sense a Surplus?*, "American Economic Review" no. 12, s. 833-835.

O rentach związanych z lokalizacją w kontekście międzynarodowego przepływu kapitału por. P. B. Sorensen (2006), *Can Capital Income Taxes Survive? And Should They?*, CESifo Working Paper, no. 1793, Munich op. cit., s. 14 i nast. Należy dodać, iż opodatkowanie rent ekonomicznych jest również szczególnie istotnym problemem w kontekście międzynarodowej konkurencji podatkowej, ze względu

W literaturze dotyczącej opodatkowania pojęcie renty ekonomicznej jest często używane w odniesieniu do wszelkich dochodów przewyższających normalny zwrot z zaangażowanego kapitału. W raporcie M. Gammiego rozumie się je jako zysk pozostający po uwzględnieniu wszystkich kosztów – w tym także i kosztów koniecznych do poniesienia w celu pozyskania kapitału własnego²⁶⁶. W podobny sposób definiują renty S. Bach oraz J. Mintz i J. Seade²⁶⁷.

Przy wspomnianych modelowych założeniach zarówno podatek od przepływów pieniężnych, jak i podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego stanowią typowe podatki od rent ekonomicznych. W koncepcji *cash flow tax* nakłady inwestycyjne są wyłączone z opodatkowania. Korzyści generowane przez projekt nie podlegają opodatkowaniu, jeżeli ich obecna wartość jest równa początkowym nakładom: obciążeniu podlega dopiero nadwyżka. Z kolei w *allowance for corporate equity* podatek nie występuje, jeżeli przedsiębiorstwo osiąga dochód ekonomiczny, ponieważ – zgodnie z równaniem zysku P. Samuelsona – jest on równy oprocentowaniu kapitału własnego.

Jednocześnie, przy uwzględnieniu modelowych założeń, podatek od przepływów pieniężnych i podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego (normalny zwrot z kapitału) uważa się za ekwiwalentne w długim okresie, ponieważ generują one należności podatkowe o jednakowej wartości obecnej²⁶⁸.

Obydwie formy opodatkowania dochodów przedsiębiorstw w ich teoretycznym ujęciu uznaje się za niezniekształcające²⁶⁹. Jednakże za bardziej realistyczną

na mobilność czynnika kapitału. Omówienie bogatej literatury na ten temat wykraczałoby poza ramy przyjęte w rozprawie.

²⁶⁶ „We use the term ‘economic rents’ to refer to the extra profit that a company earns after paying all its costs. For these purposes, a company’s cost include the payment of whatever market rate of return is necessary to attract equity investment in the business”. Por.: M. Gammie (1994), op. cit., s. 24.

²⁶⁷ „For a company, economic rent is the surplus of revenues over wages, interest expenses, and the imputed cost of equity financing. (Note that this amount is less than the accounting profits of the company since the latter do not include a deduction for the imputed cost of equity financing)”.

Por. J. M. Mintz, J. Seade (1991), *Cash Flow or Income? The Choice of Base for Company Taxation*, “The World Bank Research Observer”, vol. 6, no. 2, s. 180. Podobnie S. Bach (1993), op. cit., s. 88-89 i 387-389, a także J. Mintz (2007), op. cit., s. 202-204.

²⁶⁸ S. Bach i L. Lammersen ilustrują tę cechę przykładami inwestycji rzeczowych finansowanych w całości kapitałem własnym, z których korzyści są uzyskiwane w okresie kilkuletnim.

Por. S. Bach (1999), op. cit., s. 87-90 oraz L. Lammersen (1999), *Die zinsbereinigte Einkommen- und Gewinnsteuer: ökonomische Analyse eines aktuellen Reformvorschlages*, Forum Finanzwissenschaft, Band 16, Nürnberg, s. 160.

²⁶⁹ Na ten temat por. m. in.: P. B. Sorensen (2006), op. cit., s. 29 i nast., J. A. Kay, M. A. King (1990), op. cit., s. 178 oraz R. de Mooij, M. P. Devereux (2009), op. cit., s. 53.

do wprowadzenia w praktyce jest uważana koncepcja podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego²⁷⁰. Opinię tę potwierdzają dotychczasowe doświadczenia praktyczne.

3. Znaczenie fiskalne zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw

Podstawa opodatkowania w podatkach konsumpcyjnych jest węższa niż w podatkach dochodowych, czego bezpośrednim efektem jest, jak można się spodziewać, ubytek wpływów podatkowych. W literaturze nie ma jednak zgody co do ostatecznych konsekwencji fiskalnych. C. Liesenfeld słusznie stwierdza, że zagadnienie to jest bardzo złożone i trudno o jego jednoznaczne rozstrzygnięcie²⁷¹. W odniesieniu do zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw część ekonomistów wyraża pogląd, iż skala redukcji wpływów podatkowych byłaby znacząca. W praktyce mogłoby dojść nawet do zwolnienia z opodatkowania większości podatników, co oznaczałoby faktyczną marginalizację podatku²⁷².

Pogląd ten jest jednak dyskusyjny. Na podstawie dokonanego przeglądu dotychczasowych badań zidentyfikowano trzy kontrargumenty. Pozwalają one przypuszczać, iż ubytek wpływów podatkowych spowodowany zorientowanym na konsumpcję podatkiem dochodowym niekoniecznie byłby tak duży, jak sądzą sceptycy.

Po pierwsze wynika to z jego charakterystycznej cechy polegającej na wyłączeniu z opodatkowania jedynie części zysku odzwierciedlającej normalny zwrot z kapitału. Stanowi ono warunek zapewnienia niezniekształcającego charakteru podatku i może okazać się niewielkie w porównaniu z całkowitym zyskiem przedsiębiorstwa²⁷³.

²⁷⁰ P. B. Sorensen (2006), op. cit., s. 33.

²⁷¹ C. Liesenfeld (2004), op. cit., s. 79-81.

²⁷² S. Homburg (2007), op. cit., s. 248-249, a także Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (2008), op. cit., s. 5.

²⁷³ R. Gordon, L. Kalambokidis, J. Slemrod (2004), *Do we now collect any revenue from taxing capital income?*, "Journal of Public Economics" no. 88, s. 983; J. Becker, C. Fuest (2005), op. cit., s. 492; OECD (2007), op. cit., s. 52.

Drugie podejście kładzie nacisk na bodźce wzrostowe wywołane nałożeniem mniej zniekształcającego podatku – jakim jest podatek dochodowy zorientowany na konsumpcję. Intuicyjnie można stwierdzić, iż do odmiennej oceny skutków fiskalnych wprowadzenia podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję doprowadziłoby uwzględnienie czynnika czasu w analizie. Wiąże się to ze spodziewanym dynamizowaniem wzrostu gospodarczego przez podatki, w których obciążona jest konsumpcja, a zwolnione oszczędności i inwestycje²⁷⁴. W długim okresie podstawa opodatkowania może ulec zwiększeniu, a co za tym idzie, niezmienione wpływy podatkowe mogą zostać uzyskane przy niższej stawce. Na skutek obniżenia kosztu kapitału zwiększeniu mogą ulec inwestycje i zatrudnienie, co przyczyni się do przyspieszenia wzrostu gospodarczego. Na skutki takie wskazuje wiele przeprowadzonych dotąd badań symulacyjnych²⁷⁵. W oparciu o możliwość wystąpienia powyższego mechanizmu F. Grądalski wyraża pogląd, iż obawa, jakoby podatek o charakterze konsumpcyjnym miał doprowadzić do zmniejszenia wpływów budżetowych w skali makro, „wydaje się nieuzasadniona”²⁷⁶.

Trzeci pogląd dotyczy źródeł, z jakich można by zrekompensować ubytek wpływów podatkowych. Dla utrzymania ich na niezmienionym poziomie wymagane jest znalezienie dodatkowych źródeł dochodów publicznych. Nasuwający się w pierwszej kolejności sposób

²⁷⁴ J. Sobiech (2000), *Wzajemne powiązania pomiędzy opodatkowaniem bezpośrednim a opodatkowaniem pośrednim*, w: „Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku”, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, s. 168-169, a także H.-G Petersen, M. Rose (2003), op. cit., s. 24-25.

²⁷⁵ W. Vermeend, R. van der Ploeg i J. W. Timmer dokonali przeglądu badań, z którego wynika, że podatek o charakterze konsumpcyjnym spowodowałby pozytywne długookresowe skutki w gospodarce amerykańskiej w postaci wzrostu produkcji w granicach od 1,9% do 9,4%. Również T. Dalsgaard zwraca uwagę, że możliwość przejścia na zorientowany na konsumpcję system opodatkowania dochodu był poważnie rozważany w ostatnich latach w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Przeprowadzone analizy symulacyjne sugerują, że spowodowałby on impulsy prozwrostowe. Autor podchodzi jednak do rezultatów z ostrożnością.

Długookresowe efekty wzrostowe zostały wykazane również w symulacjach skutków *allowance for corporate equity* przeprowadzonych z wykorzystaniem modeli równowagi ogólnej. C. Keuschnigg i M. D. Dietz obliczyli skalę spodziewanego zwiększenia wzrostu gospodarczego w Szwajcarii. Do konkluzji o przyspieszeniu wzrostu doszli także D. M. Radulescu i M. Stimmelmayer w badaniu dla Niemiec oraz R. de Mooij i M. Devereux w symulacji skutków ACE w państwach Unii Europejskiej.

Por. W. Vermeend, R. van der Ploeg, J. W. Timmer (2008), *Taxes and the Economy. A Survey on the Impact of Taxes on Growth, Employment, Investment, Consumption and the Environment*, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton, s. 189 i nast.; T. Dalsgaard (2005), *U.S. Tax Reform: An Overview of the Current Debate and Policy Options*, International Monetary Fund Working Paper no. 05/138, s. 4-5; C. Keuschnigg, M. D. Dietz (2005), *A Growth Oriented Dual Income Tax*, CESifo Working Paper no. 1513, Munich; M. D. Radulescu, M. Stimmelmayer (2006), *ACE vs. CBIT: Which Is Better for Investment and Welfare?*, CESifo Working Paper no. 1850, Munich; R. de Mooij, M. Devereux (2009), op. cit., s. 49.

²⁷⁶ F. Grądalski (2006), op. cit., s. 229.

polega na podwyższeniu stawki podatkowej²⁷⁷. Może być to jednak rozwiązanie niekorzystne ze względu na zjawisko unikania opodatkowania, jak również międzynarodową konkurencję podatkową, prowadzącą do erozji podstawy opodatkowania²⁷⁸. Innym sposobem może być modyfikacja pozostałych elementów konstrukcji podatku (jak na przykład zniesienie ulg) oraz zwiększenie obciążeń z tytułu innych danin publicznych. W tym kontekście najczęściej wymienia się wzrost obciążenia czynnika pracy²⁷⁹.

W niniejszym rozdziale przeprowadzono analizę skutków fiskalnych zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw na dwóch obszarach. Pierwszy stanowią dotychczasowe doświadczenia praktyczne z podatkiem od dochodu oczyszczonego z kosztu kapitału własnego. Drugim są badania, głównie symulacyjne, reform podatkowych polegających na wprowadzeniu *allowance for corporate equity* i *cash flow tax* w Niemczech, Stanach Zjednoczonych oraz państwach Unii Europejskiej (w tym również w Polsce). Szczególną uwagę zwrócono na dwa kryteria: po pierwsze wpływów podatkowych (ich ubytku bądź wzrostu), po drugie obciążeń podatkowych (mierzonych w różny sposób).

3.1. Podatek od przepływów pieniężnych w badaniach symulacyjnych

Rezultaty badań omówione w niniejszej części rozprawy dotyczą hipotetycznego wprowadzenia podatku od przepływów pieniężnych w Niemczech oraz Stanach Zjednoczonych. Wyniki są prezentowane w porządku chronologicznym.

S. Bach oszacował wpływy z podatku od przepływów pieniężnych, bazując na wielkościach makroekonomicznych pochodzących z niemieckich rachunków narodowych²⁸⁰. Badanie dotyczyło wariantu obejmującego ogólny podatek od przedsiębiorstw, skonstruowany jako CFT-R, połączony z podatkiem od wynagrodzeń. Wyłączenie z analizy koncepcji CFT-S i CFT-RF autor uzasadnia ich teoretycznym charakterem i mniejszą potencjalną przydatnością w praktyce.

²⁷⁷ E. Nojszewska (2002), op. cit., s. 37, a także F. Grądalski (2006), op. cit., s. 223 oraz OECD (2007), op. cit., s. 102 i 152.

²⁷⁸ OECD (2007), op. cit., s. 153.

²⁷⁹ M. Grambeck (2003), op. cit., s. 20; OECD (2007), op. cit., s. 153.

²⁸⁰ Omówienie wyników badania na podstawie: S. Bach (1993), op. cit., s. 147-167.

Symulacja polegała na wyznaczeniu makroekonomicznej wartości przepływu pieniężnego o charakterze rzeczowym jako podstawy opodatkowania, a następnie wysokości podatku należnego, przy zastosowaniu niewysokiej stawki podatkowej. Autor zwrócił w swoim badaniu uwagę na istotną, z praktycznego punktu widzenia, kwestię dotyczącą podatkowego traktowania majątku wykorzystywanego w przedsiębiorstwie w okresie przed reformą. W zależności od przyjętego wariantu rozwiązania konsekwencje fiskalne okazały się bowiem bardzo zróżnicowane.

Pierwszy sposób – najkorzystniejszy z punktu widzenia władzy podatkowej – zakładał likwidację możliwości dokonywania odpisów amortyzacyjnych od nieumorzonych jeszcze aktywów (niem. *Belastungslösung*). Drugi polegał na natychmiastowym zaliczeniu w koszty uzyskania przychodów wydatków inwestycyjnych poniesionych na zakup składników majątku po wejściu reformy w życie, przy jednoczesnym dokonywaniu odpisów amortyzacyjnych dotychczas posiadanych aktywów (niem. *Abschreibungslösung*). Trzeci z wariantów w praktyce spowodowałby najbardziej dotkliwy ubytek wpływów podatkowych, gdyż zakładał obniżenie podstawy opodatkowania o wartość netto składników majątku, nieumorzonych przed wprowadzeniem reformy (niem. *Entlastungslösung*).

Na podstawie przeprowadzonych szacunków S. Bach określił spadek wpływów podatkowych w wariantcie pierwszym w wysokości 70,04% przy stawce nominalnej wynoszącej 10%. Przy założeniu stawki podatkowej w wysokości 20% ubytek zmalał do 40,57%. Obliczenia dla drugiego i trzeciego podejścia pokazały, że podatek od realnych przepływów pieniężnych generowałby tak niskie wpływy podatkowe, że praktycznie byłyby one bez znaczenia – podatek przy takich założeniach przestałby istnieć.

Tabela 13. Ubytek wpływów podatkowych [%] z podatku CFT-R w badaniu S. Bacha

	Stawka podatku 10%	Stawka podatku 20%
Wariant pierwszy	70,04%	40,57%
Wariant drugi	97,16%	94,33%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie S. Bach (1993), op. cit., s. 160-161.

S. Bach podkreślił, że wyniki te, choć uzyskane w drodze oszacowania, pokazują orientacyjny rząd wielkości i pozwalają stwierdzić, że regulacje dotyczące okresu

przejściowego mogą być decydującym czynnikiem przy ocenie funkcjonalności konkretnych koncepcji zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego.

Drugim z badań jest symulacja skutków podatku od przepływów pieniężnych w Stanach Zjednoczonych przeprowadzona przez R. Gordona, L. Kalambokidis i J. Slemroda²⁸¹. Autorzy oszacowali wielkość spodziewanego ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w sytuacji, gdyby został on zastąpiony „alternatywnym systemem podatkowym, który nie zniekształca decyzji o oszczędzaniu i inwestowaniu”²⁸² – za który przyjęli CFT-R. Ustalili, że gdyby podatek od realnych przepływów pieniężnych został wprowadzony w Stanach Zjednoczonych w 1995 roku, wpływy podatkowe zmalałyby o 16,3%.

Autorzy zwrócili uwagę, że przyczyną znacznej różnicy pomiędzy wynikiem uzyskanym dla 1995 roku a wynikiem dla 1983 roku (dla którego analogiczny scenariusz reformy powodował wzrost wpływów podatkowych) jest różnica wyjściowej sytuacji ekonomicznej. W szczególności znaczenie miały niższe odpisy amortyzacyjne, spowodowane zmniejszonymi nakładami inwestycyjnymi, oraz zmniejszone odsetkowe koszty uzyskania przychodu, wynikające ze spadku stóp procentowych.

Z tego względu autorzy zaproponowali skorygowanie obliczeń w taki sposób, aby uzyskać porównywalne wyniki, uwzględniające różnice w poziomie wzrostu gospodarczego. Wyniki symulacji zostały przedstawione w tabeli 14.

Tabela 14. Zmiana dochodu do opodatkowania w podatku CFT-R jako procent PKB w badaniu R. Gordona, L. Kalambokidis i J. Slemroda

	1975	1976	1977	1978	1979	1980
CFT-R	-1,16	-3,04	-3,79	-3,81	-4,40	-2,59

Źródło: R. Gordon, L. Kalambokidis, J. Slemrod (2004), op. cit., s. 992.

Przeciętny ubytek podstawy opodatkowania w relacji do rocznego PKB w badanym okresie wyniósł 3,13%²⁸³.

²⁸¹ Omówienie wyników badania na podstawie: R. Gordon, L. Kalambokidis, J. Slemrod (2004), op. cit., s. 981 i nast.

²⁸² Ibidem, s. 983.

²⁸³ Ibidem, s. 992.

W oparciu o metodologię wykorzystaną w badaniu R. Gordona, L. Kalambokidis i J. Slemroda, J. Becker i C. Fuest przeprowadzili badanie dla Niemiec²⁸⁴. Symulację fiskalnych skutków CFT-R autorzy poszerzyli o wariant CFT-S. Wyniki przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15. Zmiana wpływów podatkowych z podatków CFT-R i CFT-S jako procent PKB w badaniu J. Beckera i C. Fuesta*

	1983	1986	1989	1992	1995	1998**
CFT-R	1,8%	1,5%	- 1,6%	0,6%	1,0%	-0,1%
CFT-S	0,1%	- 0,4%	- 0,8%	- 1,0%	- 0,4%	- 0,7%

* Wyniki dotyczą całościowej reformy – z uwzględnieniem podatku dochodowego od osób fizycznych.

** Niemcy Wschodnie i Zachodnie; wcześniejsze lata – Niemcy Zachodnie.

Źródło: J. Becker, C. Fuest (2005), op. cit., s. 502.

Uzyskane wyniki charakteryzują się dużą zmiennością zarówno w przekroju według formy opodatkowania (wariant CFT-R a wariant CFT-S), jak i w poszczególnych latach wyjściowych. W przypadku wprowadzenia w Niemczech podatku CFT-R zmiany wpływów podatkowych w pierwszym roku obowiązywania nowych regulacji byłyby bardzo zróżnicowane, w zależności od sytuacji wyjściowej: w czterech analizowanych latach wzrosłyby w porównaniu z sytuacją sprzed reformy, w dwóch latach – zmalałyby. Z kolei w wariantcie CFT-S tylko w pierwszym roku analizy wpływy nieznacznie by wzrosły, w kolejnych odnotowano spadki. Skala zmian byłaby w czterech latach niższa niż w przypadku CFT-R – ubytek wpływów podatkowych nie przekraczałby 1% PKB. Maksymalny ubytek w wariantcie CFT-R wynosi 1,6% PKB w roku 1989, zaś w wariantcie CFT-S 1% PKB w 1992 roku. Warto nadmienić, iż w ocenie J. Beckera i C. Fuesta nie są to wartości znaczące²⁸⁵.

Ograniczeniem badania jest to, że zostało ono przeprowadzone na stosunkowo odległym już w czasie materiale empirycznym. Z drugiej jednak strony należy pozytywnie ocenić fakt, że powtórzono je dla wielu okresów. Okres trzydziestu jeden lat pozwolił na pogłębioną obserwację fiskalnych skutków reformy w zależności od wyjściowej sytuacji ekonomicznej.

²⁸⁴ Omówienie wyników badania na podstawie: J. Becker, C. Fuest (2005), *Does Germany Collect Revenue from Taxing the Normal Return to Capital?*, "Fiscal Studies", vol. 26, no. 4, s. 499-508.

²⁸⁵ Mogłyby zostać pokryte na przykład wzrostem stawki VAT o 2,5 p.p.; por. J. Becker, C. Fuest (2005), op. cit., s. 502.

3.2. Podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w doświadczeniach praktycznych

W niniejszej części rozprawy dokonano przeglądu badań skutków fiskalnych podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego wprowadzonego w Chorwacji, Włoszech i Belgii.

Badanie fiskalnych konsekwencji *allowance for corporate equity* w Chorwacji przeprowadzili w 2002 roku M. Keen i J. King²⁸⁶. Na podstawie dokonanej analizy dostępnych danych empirycznych autorzy określili, że wprowadzenie odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania spowodowało jej zmniejszenie w sumie o 16,4%. Uznali to za znaczący spadek, zwracając ponadto uwagę na fakt, że w efekcie wprowadzenia ACE liczne przedsiębiorstwa osiągnęły zerową podstawę opodatkowania i przestały płacić podatek dochodowy²⁸⁷. Autorzy przypuszczają, że w roku 2000 wystąpiła redukcja podstawy opodatkowania o około jedną trzecią²⁸⁸.

Tabela 16 zawiera zestawienie wartości kapitału własnego, odliczenia kosztu kapitału własnego oraz dochodu podatkowego. Z danych zawartych w tabeli wynika, że przedsiębiorstwa różnych branż w różnym stopniu korzystały z możliwości odliczenia kosztu kapitału własnego. Zaopatrywanie w elektryczność, gaz i wodę jest w badanym okresie przykładem branży z rentownością kapitału własnego nieznacznie tylko przewyższającą przyjętą dla celów podatkowych stopę oprocentowania kapitału własnego – stąd w branży tej blisko stu procentowa redukcja podstawy opodatkowania. Jest to jedyny przypadek branży tak silnie odciążonej przez nowy system podatkowy. W przedsiębiorstwach należących do branż charakteryzujących się wysoką rentownością, jak handel i naprawy, budownictwo, odnotowano kilkunastoprocentowy ubytek wpływów podatkowych.

²⁸⁶ M. Keen, J. King (2002), op. cit., s. 416.

²⁸⁷ Trudno stwierdzić, czy – a jeśli tak, to w jakim stopniu – wzrost stopy oprocentowania kapitału własnego, jaki miał miejsce po okresie objętym badaniem (z 5% do 11,2%) przyczynił się do większej redukcji podstawy opodatkowania i ubytku wpływów podatkowych. Był on w dużej mierze spowodowany wzrostem inflacji, która mogła jednak jednocześnie spowodować inflacyjny wzrost zysków.

Por.: M. Keen, J. King (2002), op. cit., s. 416.

²⁸⁸ Obliczenia zostały przeprowadzone przy założeniu stawki 35%.

Tabela 16. Fiskalne skutki ACE w Chorwacji według branż w badaniu M. Keena i M. Kinga

Branża	Księgowa wartość kapitału własnego (1)	Dochód do opodatkowania (2)	Odliczenie kosztu kapitału własnego (3)	Dochód / kapitał własny (2)/(1)	Odliczenie / dochód (3)/(2)
Rolnictwo i leśnictwo	997,6	140,5	50,5	14,1%	35,9%
Rybacktwo	93,8	19,1	4,6	20,4%	24,2%
Górnictwo	415,0	49,2	20,3	11,8%	41,3%
Przemysł	26.226,2	4.506,2	1.310,0	17,2%	29,1%
Elektryczność, gaz, woda	5.203,0	271,5	263,1	5,2%	96,9%
Budownictwo	3.523,8	938,1	167,4	26,6%	17,8%
Handel i naprawy	6.704,5	2.944,3	309,6	43,9%	10,5%
Hotelarstwo i gastronomia	1.409,4	202,1	76,8	14,3%	38,0%
Transport i komunikacja	11.551,4	1.222,0	585,7	10,6%	47,9%
Pośrednictwo finansowe	5.306,4	1.518,6	240,9	28,6%	15,9%
Wynajem i dzierżawa	2.610,5	929,9	108,6	35,6%	11,7%
Administracja publiczna	9,8	5,9	0,4	60,2%	6,2%
Edukacja	65,9	20,0	3,0	30,4%	14,9%
Opieka zdrowotna	218,9	45,6	10,8	20,9%	23,7%
Pozostałe usługi	423,3	166,5	49,2	38,5%	29,6%

Źródło: M. Keen, J. King (2002), op. cit., s. 411.

Dokonując ogólnego szacunku na podstawie danych o wielkości produktu krajowego brutto, M. Keen i J. King obliczyli, że od wprowadzenia ACE w Chorwacji w roku 1994 wpływy z podatku od zysków wzrosły do poziomu 2,5% PKB. W latach 1998-2000 nieznacznie spadły, co mogło jednak być skutkiem recesji w tym czasie. Autorzy podkreślają, że jest to poziom tylko nieznacznie niższy od analogicznych wartości w innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej w tym samym okresie²⁸⁹. Z kolei bezpośrednie inwestycje zagraniczne stanowiły 4% PKB w latach 1996-1999, podczas gdy z pozostałych państw postsocjalistycznych lepszy wynik uzyskały jedynie Czechy²⁹⁰.

Wspomniane obserwacje mogą łącznie wskazywać, że system ACE nie spowodował załamania wpływów podatkowych ani innych negatywnych konsekwencji w sferze makroekonomicznej. Jak już wspomniano, ekonomiści skłaniają się ku opinii, że system ten funkcjonował sprawnie, a zniesiono go z przyczyn politycznych.

²⁸⁹ M. Keen, J. King (2002), op. cit., s. 407.

²⁹⁰ Ibidem, s. 414.

M. Rose i R. Wiswesser odnotowali w roku 1998, że wpływy podatkowe w Chorwacji wzrosły w okresie po wprowadzeniu reformy (po roku 1994)²⁹¹. Trudno jednak określić, czy, a jeśli tak to w jakim stopniu, był to efekt ACE. Z kolei J. Lang w 1999 roku podał za ministrem finansów, że wpływy podatkowe w Chorwacji okazały się o 25% wyższe od spodziewanych. Autor wyciąga wniosek, że obawy, jakoby tak skonstruowany podatek miał być finansowany poprzez obciążenie dochodów z pracy, okazał się nieuzasadniony²⁹².

Stwierdzenia te charakteryzują się jednak dużym stopniem ogólności. Przeprowadzone dotąd dla Chorwacji badania dały pewne orientacyjne wyniki co do fiskalnych skutków tej reformy, nie pozwalają jednak na sformułowanie precyzyjnych i jednoznacznych wniosków.

Włoski system *allowance for corporate equity* był na przestrzeni kilku lat przedmiotem badania w ramach projektu *DIECOFIS*. Wykorzystano w nim mikrosymulacyjny model dla przedsiębiorstw. Prowadzone badania koncentrowały się na efektywnych stawkach podatkowych. Badanie przeprowadzone przez R. Bardazzi, V. Parisi i M. Paziencę objęło dwa okresy wyjściowe: rok 2001, w którym obowiązywał włoski system *dual income tax* oraz rok 2003, kiedy przeprowadzono nowelizację ustawy ostatecznie znoszącą ACE²⁹³. Symulacje były kontynuowane przez F. Oropallo i V. Parisi z wykorzystaniem modelu mikrosymulacyjnego w oparciu o dane z roku 2000²⁹⁴.

W badaniu skoncentrowano się na różnicy w obciążeniach podatkowych różnych grup przedsiębiorstw. Ustalono, że w wyniku zniesienia możliwości zastosowania obniżonej stawki do części wypracowanego zysku, przy jednoczesnym wprowadzeniu jednolitej nominalnej stawki podatkowej w wysokości 33% i kilku innych modyfikacjach, obciążenia przedsiębiorstw nieznacznie wzrosły – średnia stawka podatku dochodowego została podwyższona o 0,26 p.p. Szczegółowe wyniki w przekroju branżowym oraz według wielkości mierzonej liczbą zatrudnionych zostały zaprezentowane w tabeli 17.

²⁹¹ M. Rose, R. Wiswesser (1998), *Tax Reform in Transition Economies: Experiences from the Croatian Tax Reform Process of the 1990s* w: „Public Finance in a Changing World”, red. P.B. Sorensen, Macmillan Press, London, cyt. za: M. Klemm (2006), op. cit., s. 10.

²⁹² J. Lang (1999), *Konsumorientierung – eine Herausforderung für die Steuergesetzgebung?*, w: C. Smekal, R. Sendlhofer, H. Winner, red. (1999), op. cit., s. 159.

²⁹³ R. Bardazzi, V. Parisi, M. G. Paziencza (2004), op. cit., s. 249.

²⁹⁴ F. Oropallo, V. Parisi (2005), op. cit.

Tabela 17. Efektywne stawki podatkowe przed i po zniesieniu ACE we Włoszech według branż i wielkości przedsiębiorstw w badaniu F. Oropallo i V. Parisi

Branża	Udział przedsiębiorstw w całkowitej liczbie (%)	Efektywna stawka podatkowa – obowiązujące ACE (%)	Efektywna stawka podatkowa –po zniesieniu ACE (%)	Zmiana efektywnej stawki podatkowej (p.p.)
Przekrój branżowy				
Górnictwo	0,9	13,69	14,50	0,81
Przetwórstwo przemysłowe	43,4	19,36	19,37	0,01
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	1,2	20,32	23,23	2,91
Budownictwo	3,8	17,64	18,14	0,51
Sprzedaż hurtowa i detaliczna	15,1	19,08	19,41	0,33
Hotelarstwo i gastronomia	2,0	11,44	12,09	0,65
Transport, magazynowanie, łączność	7,3	17,62	18,01	0,39
Nieruchomości i usługi najmu	17,9	18,73	18,93	0,20
Edukacja	1,0	17,18	17,01	- 0,18
Opieka zdrowotna	2,9	14,15	13,55	- 0,60
Inne usługi	4,3	10,38	10,77	0,39
<i>Średnia</i>	<i>100,0</i>	<i>18,01</i>	<i>18,27</i>	<i>0,26</i>
Przekrój według wielkości (liczby pracowników)				
Od 1 do 2	15,1	16,64	17,06	0,42
3 do 9	17,4	17,75	17,83	0,08
10 do 19	17,2	19,67	19,75	0,09
20 do 49	13,8	22,03	22,58	0,56
50 do 99	6,3	23,22	23,18	- 0,04
100 do 249	21,1	19,42	19,62	0,20
250 do 499	5,5	19,65	19,74	0,09
500 do 999	2,1	19,74	20,30	0,56
> 999	1,5	22,43	23,30	0,87
<i>Średnia</i>	<i>100,0</i>	<i>18,01</i>	<i>18,27</i>	<i>0,26</i>

Źródło: F. Oropallo, V. Parisi (2005), op. cit., s. 15 i 17.

Dla firm należących do grup kapitałowych przeciętna efektywna stawka podatkowa zmalała w różnym stopniu w zależności od sektora gospodarki oraz faktu korzystania z preferencji oferowanym podatkowym grupom kapitałowym.

W trzecim z badanych krajów – w Belgii – podobnie jak we Włoszech, zastosowano metodę mikrosymulacji w celu ustalenia skutków wprowadzenia możliwości pomniejszenia podstawy opodatkowania o koszt kapitału własnego. W przeprowadzonym przez OECD badaniu wykorzystano mikrosymulacyjny model MiSIS²⁹⁵.

²⁹⁵ OECD (2007), op. cit., s. 132-133.

Przeprowadzona mikrosymulacja pozwoliła na zidentyfikowanie przedsiębiorstw, które odniosły korzyść w wyniku wprowadzenia *allowance for corporate equity*. Wyniki zostały przedstawione w tabeli 18.

Tabela 18. Rentowność przedsiębiorstw a korzyść podatkowa z wykorzystania ACE w Belgii w badaniu OECD

Decyle (przedsiębiorstwa ze wskaźnikiem rentowności > 0)	Wskaźnik rentowności		Korzyść podatkowa (% podatku należnego przed reformą)
	Minimalny (%)	Maksymalny (%)	
1	0,0	9,0	7,5
2	9,1	17,1	8,3
3	17,2	25,0	8,4
4	25,0	34,0	6,7
5	34,0	46,6	7,3
6	46,6	64,2	5,9
7	64,3	100,0	7,1
8	100,0	132,4	3,6
9	133,3	395,2	1,2
10	> 396,2	–	0,6

Źródło: OECD (2007), op. cit., s. 133.

Ubytek wpływów podatkowych na skutek reformy oszacowano na poziomie 10,4% wpływów generowanych w 2006 roku. Badanie miało charakter statyczny. Od wprowadzenia reformy nie upłynęło wiele czasu. Autorzy podkreślają, że negatywny skutek fiskalny może być niższy przy uwzględnieniu efektów dynamicznych, jak na przykład możliwego wzrostu zagranicznych inwestycji bezpośrednich.

Zaobserwowano, że korzyści z reformy – w postaci względnej tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego podlegającym odliczeniu – maleją wraz ze wzrostem rentowności przedsiębiorstw. W wartościach bezwzględnych korzyści podatkowe są największe u dużych podmiotów. Jak wynika z tabeli 18, w pierwszych siedmiu grupach decylowych wynoszą one od 6% do 8,4%, w ostatnich trzech spadają poniżej 4%.

Małe i średnie przedsiębiorstwa odniosły relatywnie większe korzyści z wprowadzenia ACE niż duże podmioty. Może być to po części efektem podwyższonej stopy oprocentowania kapitału własnego, jaką zastosowano dla tej grupy spółek.

3.3. Podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w badaniach symulacyjnych

Poza badaniami dotyczącymi obowiązujących w praktyce systemów podatku od dochodu przedsiębiorstw pomniejszonego o koszt kapitału własnego, przeprowadzono również symulacje skutków hipotetycznych reform. Towarzyszyły one projektom reform zgłoszonym w Wielkiej Brytanii i w Niemczech, a w ostatnim czasie zrealizowano badanie obejmujące państwa Unii Europejskiej²⁹⁶.

W latach 80-tych i 90-tych XX wieku badania dotyczące skutków *allowance for corporate equity* były prowadzone w brytyjskim Instytucie Studiów Podatkowych. Jak wynika z raportu M. Gammiego, ubytek wpływów podatkowych byłby znaczny²⁹⁷. W celu jego zneutralizowania stawka nominalna podatkowa powinna wzrosnąć o 10 p.p. – do poziomu 45%. Model ten, podobnie jak modele wykorzystane w większości późniejszych badań – miał charakter statyczny – nie uwzględniono w nim reakcji behawioralnych podatników.

W ramach prac Heidelberskiej Grupy Podatkowej nad projektem podatku prostego *Einfachsteuer* dla Niemiec H.-G. Petersen, A. Fischer i J. Flach przeprowadzili analizę symulacyjną fiskalnych skutków wprowadzenia możliwości pomniejszenia przez przedsiębiorstwa podstawy opodatkowania o oprocentowanie kapitału własnego²⁹⁸.

²⁹⁶ W rozdziale tym omówiono wyniki symulacji opartych na danych empirycznych. Warto nadmienić, że L. Lammersen przeprowadził teoretyczną analizę fiskalnych efektów *allowance for corporate equity* w odniesieniu do modelowego przedsiębiorstwa (osoby prawnej). Wskazał, jakie mogą być skutki ustalenia stopy oprocentowania kapitału własnego na poziomie odbiegającym od rynkowego dla wpływów z podatku dochodowego. Ustalił, że w sytuacji, gdy przyjęta stopa procentowa jest niższa od oprocentowania rynkowego, wpływy podatkowe do pewnej wysokości stawki nominalnej wzrastają, zaś po jej przekroczeniu zaczynają maleć ze względu na wzrost kosztu kapitału i spadek inwestycji. W odwrotnej sytuacji dochodzi do ubytku wpływów podatkowych spowodowanego nadmiernym subsydiowaniem inwestycji przez państwo.

Por. L. Lammersen (2002), *Investment Decisions and Tax Revenues Under an Allowance for Corporate Equity*, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung, Discussion Paper no. 02-47, Mannheim, s. 17 i nast.

²⁹⁷ Model bazował na danych o ok. 700 przedsiębiorstwach z okresu 1971-1990. Por. M. Gammie (1991), op. cit., s. 37-40.

²⁹⁸ H.-G. Petersen (2003a), *Können wir uns einen Systemwechsel leisten? Aufkommen und Wachstumsmöglichkeiten unter dem System der Einfachsteuer* w: "Ein neues Steuersystem für Deutschland. Tagungsband Steuerforum Fulda 2003", red. C. Gebhardt, DIHK und IHK Fulda, s. 176-185 oraz H.-G. Petersen, A. Fischer, J. Flach (2005), *Wirkungen der Einfachsteuer auf die Steuerbelastung von Haushalten und Unternehmen*, "Perspektiven der Wirtschaftspolitik", Bd. 6, H. 1, s. 71-94.

Autorzy wzięli pod uwagę możliwość dokonania odliczenia przez przedsiębiorstwa niezależnie od ich formy prawnej. Obliczono, że podstawa opodatkowania – a wraz z nią wpływy z podatku dochodowego od osób fizycznych (dochody z działalności gospodarczej) oraz podatku dochodowego od osób prawnych – spadłaby o 7,4%²⁹⁹. Wyniki uzyskane dla poszczególnych rodzajów przedsiębiorstw zostały przedstawione w tabeli 19.

Jak wynika z zaprezentowanego zestawienia, udział odliczenia w podstawie opodatkowania kształtuje się na niskim poziomie w małych przedsiębiorstwach osób fizycznych oraz małych i średnich spółkach kapitałowych. W pozostałych grupach podmiotów osiąga kilkanaście procent.

Tabela 19. Fiskalne skutki ACE w Niemczech w przekroju według formy prawnej i wielkości przedsiębiorstw w badaniu H.-G. Petersena, A. Fischer i J. Flach*

Typ przedsiębiorstwa	Dochód (EUR)	Kapitał własny (EUR)	Rentowność	Odliczenie / dochód
Małe przedsiębiorstwa osób fizycznych	29.886	9.365	314%	2%
Duże przedsiębiorstwa osób fizycznych	42.832	107.040	40%	12%
Małe spółki osobowe	53.369	111.309	48%	10%
Średnie spółki osobowe	219.527	570.451	38%	13%
Duże spółki osobowe	810.124	2.480.553	33%	15%
Małe spółki kapitałowe	16.633	19.749	84%	6%
Średnie spółki kapitałowe	84.962	124.997	68%	7%
Duże spółki kapitałowe	1.117.610	3.790.877	29%	17%

* Wyniki dla przedsiębiorstw modelowych.

Źródło: H.-G. Petersen, A. Fischer, J. Flach (2005), op. cit., s. 87.

Analizę uzupełniono o obliczenia stawki marginalnej i przeciętnej dla scenariusza zakładającego zatrzymanie lub wypłatę całości zysku³⁰⁰. Zaobserwowano znaczny spadek stawki marginalnej, która po reformie zawsze osiąga jednakowy poziom dla wszystkich form prawnych (równy 25% plus dodatkowe obciążenie na rzecz jednostek samorządu

Za pomocą Poczdamskiego Modelu Mikrosymulacyjnego (*Potsdamer Mikrosimulationsmodell*) zbadano również skutki po stronie gospodarstw domowych.

²⁹⁹ H.-G. Petersen, A. Fischer, J. Flach (2005), op. cit., s. 88.

³⁰⁰ H.-G. Petersen (2003a), op. cit., s. 180-185.

terytorialnego). W sytuacji wyjściowej najwyższa marginalna stopa podatku dochodowego występowała u podatników prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą oraz u wspólników spółek osobowych. Odnotowany dla tych podmiotów spadek granicznego obciążenia w wyniku odliczenia ACE był największy – wyniósł kilkanaście p.p. Również badanie przeciętnej stopy podatkowej wskazuje na gorszą wyjściową sytuację osób fizycznych w Niemczech. W wyniku wprowadzenia *allowance for corporate equity* stopa ta spada, przy czym skala obniżenia jest mniejsza (rzędu kilku p.p.) u podatników podatku dochodowego od osób prawnych³⁰¹, większa zaś u osób fizycznych.

Porównania granicznych i przeciętnych stóp podatku dochodowego dokonano również dla scenariusza zakładającego pełną wypłatę zysków w postaci dywidend. Zaobserwowano, że marginalna stopa podatkowa w sytuacji po reformie jest dla wszystkich typów przedsiębiorstw stała, a ponadto stopy marginalna i przeciętna w tym scenariuszu nie różnią się od obliczonych w wariantcie z zerową wypłatą dywidend.

W innym opracowaniu członkowie Heidelberskiej Grupy Podatkowej wyrazili następujący pogląd: „*Proponowana koncepcja sprowadza wszelkie wymagane zmiany regulacji podatkowych do niezbędnego minimum, przy jednoczesnej możliwości takiego ukształtowania konstrukcji podatku, aby nie doszło do gwałtownych zmian wpływów podatkowych*”³⁰². Autorzy nie negują, że pomniejszenie podstawy opodatkowania w podatku obciążającym dochód z działalności gospodarczej pomniejszony o koszt kapitału własnego przyczyni się do ubytku wpływów podatkowych – powinien być on jednak umiarkowany. Ponadto należy w nim upatrywać szansy dla przedsiębiorstw: zapłacą one podatek niższy o kilkanaście miliardów euro. Pomocna w złagodzeniu negatywnych skutków budżetowych mogłaby być likwidacja niektórych ulg podatkowych³⁰³.

Najnowsze badanie symulacyjne fiskalnych skutków podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego zostało przeprowadzone przez M. Devereux

³⁰¹ Tzn. tych przedsiębiorstw, które – jak była o tym mowa w poprzedniej części rozprawy – nie mają statusu *Durchreichgesellschaft*. Wyniki badania H.-G. Petersena, A. Fischer i J. Flach wskazują, że opłaca się, z punktu widzenia minimalizacji obciążenia działalności gospodarczej podatkiem dochodowym, przyjęcie formy *Durchreichgesellschaft* i opodatkowanie dochodu wspólników spółek kapitałowych w ramach dochodu osobistego. Podatek prosty jest neutralny względem decyzji o przeznaczeniu zysku i przynosi korzyści małym i średnim przedsiębiorstwom.

³⁰² M. Rose, H.-G. Petersen, C. Schmidt, R. Kambeck (2006), op. cit., s. 4.

³⁰³ Ibidem, s. 16.

i R. de Mooija na zlecenie Komisji Europejskiej³⁰⁴. Zostało ono oparte na modelu równowagi ogólnej CORTAX. Autorzy poddali analizie różnorodne skutki wprowadzenia *allowance for corporate equity* oraz *comprehensive business income tax* w 27 państwach Unii Europejskiej w zakresie efektywności i dobrobytu, a także wpływów podatkowych.

Symulacja została przeprowadzona dla kilkunastu scenariuszy, różniących się założeniami dotyczącymi m.in. tego, czy reforma wprowadzona zostaje przez jedno państwo, czy przez całą Wspólnotę; czy istnieją zewnętrzne raje podatkowe w państwach trzecich, do których przedsiębiorstwa mogą transferować zyski; czy modyfikacji ulegają stawki podatku dochodowego od osób prawnych, konsumpcyjnego i od wynagrodzeń; czy towarzyszą jej zmiany regulacji zmierzające w kierunku podatku CBIT (na przykład w zakresie niedostatecznej kapitalizacji). Badanie dotyczy podatków dochodowych od osób prawnych i zasadniczo skupia się na ocenie skutków dla największych korporacji.

Wybrane wyniki uzyskane dla Polski zostały zestawione w tabeli 20. Dotyczą one fiskalnych skutków wprowadzenia ACE w Polsce w zakresie: (1) zmiany nominalnej stawki podatku dochodowego od osób prawnych równoważącej ubytek wpływów podatkowych, (2) relacji wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych do PKB, (3) zmiany podstawy opodatkowania na skutek transferu dochodów.

Wiersze 1-4 prezentują wyniki uzyskane dla scenariusza, według którego reforma jest wprowadzona tylko w Polsce, a ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych zostaje zrekompensowany poprzez dopasowanie różnych podatków. W wierszach 7-8 rozszerzono te założenia o uwzględnienie możliwości transferu zysków do rajów podatkowych oraz wyboru przez korporacje lokalizacji ze względu na występowanie tzw. mobilnych rent³⁰⁵. Wiersze 5-6 zawierają wyniki dla scenariusza, w którym reforma ACE zostaje wprowadzona w każdym państwie Unii Europejskiej.

³⁰⁴ R. de Mooij, M. Devereux (2009), op. cit.

³⁰⁵ Mobilne renty ekonomiczne są związane ze specyfiką przedsiębiorstwa, a nie jego lokalizacją. Jeżeli w danym państwie nałożony jest podatek od rent, może on zostać uznany za niezniekształcający, o ile renty uzyskiwane przez przedsiębiorstwa wynikają z lokalizacji.

Tabela 20. Fiskalne skutki ACE w Polsce dla różnych scenariuszy w badaniu M. Devereux i R. de Mooija

Lp.	Scenariusz	Zmiana stawki pdop (p.p.)	Zmiana wskaźnika pdop/PKB (p.p.)	Zmiana podstawy opodatkowania na skutek transferu dochodu (%)
1	ACE unilateralnie, rekompensata ubytku wpływów podatkowych przez podatek pogłówny	0,0	-1,4	0,0
2	ACE unilateralnie, dopasowanie stawki pdop ex-ante (podatku konsumpcyjnego ex post)	11,3	-0,1	0,0
3	ACE unilateralnie, dopasowanie podatku od wynagrodzeń	0,0	-1,4	0,0
4	ACE unilateralnie, dopasowanie podatku konsumpcyjnego	0,0	-1,4	0,0
5	ACE we wszystkich państwach UE, dopasowanie stawki pdop ex-ante (podatku konsumpcyjnego ex post)	11,3	0,0	0,1
6	ACE we wszystkich państwach UE, raje podatkowe, dopasowanie stawki pdop ex ante (podatku konsumpcyjnego ex-post)	14,5	0,0	0,1
7	ACE unilateralnie, wybór lokalizacji, dopasowanie stawki pdop ex ante (podatku konsumpcyjnego ex-post)	11,3	-0,1	0,0
8	ACE unilateralnie, raje podatkowe i wybór lokalizacji, dopasowanie stawki pdop ex ante (podatku konsumpcyjnego ex-post)	14,5	-0,1	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Devereux, R. de Mooij (2009), op. cit., s. 111-118.

Jak wynika z pierwszego wiersza tabeli, gdyby reforma ACE została wprowadzona w 2005 roku jedynie w Polsce, relacja należnego podatku dochodowego od osób prawnych do PKB spadłaby o 1,4 p.p. – z ponad 3% poniżej 2% (czyli o ok. 40%). Jest to spadek łagodniejszy niż w pozostałych państwach Unii Europejskiej, w których wyniósł 46% (z 3,5% do 1,9%). Ze względu na przyjęte w tym scenariuszu założenie, że ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych jest rekompensowany neutralnym decyzyjnie podatkiem pogłównym, wariant ten należy uznać za czysto hipotetyczny.

Bardziej realistyczne są wyniki zawarte w drugim wierszu tabeli. Dotyczą one sytuacji, w której zrównoważenie ubytku następuje w wyniku dopasowania nominalnej stawki podatku dochodowego od osób prawnych – zmianie ulega zatem konstrukcja podatku, zaś

przychody z niego pozostają na niezmiennym poziomie³⁰⁶. Stawka podatkowa w Polsce musiałaby w tej sytuacji wzrosnąć o 11,3 p.p. – tj. osiągnąć poziom 30,3%.

Zmiana podstawy opodatkowania na skutek transferu dochodów jest wywołana wzrostem stawki podatku dochodowego od osób prawnych połączonym ze zmianami wysokości cen transferowych, dokonywanymi przez przedsiębiorstwa. W przypadku Polski we wszystkich badanych scenariuszach zmiany te były niemal nieistotne, co oznacza, że skala erozji podstawy opodatkowania nie byłaby znacząca. Podobne rezultaty osiągnięto dla innych państw członkowskich, które dołączyły do Wspólnoty w ostatnich kilku latach. Może to świadczyć o niewielkim znaczeniu międzynarodowych korporacji w gospodarce tych państw. Biorąc pod uwagę fakt, że w państwach „starej Unii Europejskiej” ubytek podstawy opodatkowania jest znacznie większy, można przypuszczać, że Polska osiągnęłaby z reformy korzyści netto³⁰⁷.

W wierszach trzecim i czwartym przedstawiono wyniki badania dla scenariuszy, w których przyjęto, że ubytek wpływów podatkowych spowodowany wprowadzeniem odliczania kosztu kapitału własnego może zostać zrównoważony zmianą innych podatków – odpowiednio podatku od wynagrodzeń i podatku konsumpcyjnego. Nie ma wówczas miejsca wzrost obciążenia podatkowego rent ekonomicznych³⁰⁸. Z kolei w wierszach siódmym i ósmym przedstawiono rezultaty symulacji dla analogicznego scenariusza, z tą różnicą, że uchylono założenie o nieprzesuwaniu dochodów do rajów podatkowych położonych poza obszarem Unii Europejskiej oraz o niepodejmowaniu przez przedsiębiorstwa decyzji o lokalizacji.

W wyniku wprowadzenia *allowance for corporate equity* i zawężenia podstawy opodatkowania wpływy podatkowe spadają. Rezultaty badania pokazują, że ubytek wpływów podatkowych w długim okresie okazuje się łagodniejszy niż bezpośrednio po wprowadzeniu ACE. M. Devereux i R. de Mooij są zdania, że wzrost stawek rekompensujący spadek wpływów może być niepożądanym rozwiązaniem ze względu na zjawisko przesuwania dochodu. Jest to często spotykana opinia.

³⁰⁶ Stawka podatku ulega dopasowaniu ex ante tzn. przed uwzględnieniem efektów behawioralnych. Dopasowywanie stawki ex post zakłada wcześniejsze zmiany behawioralne, jak na przykład zmiany inwestycji czy zatrudnienia.

R. de Mooij, M. Devereux (2009), op. cit., s. 51.

³⁰⁷ Ibidem, s. 54.

³⁰⁸ Ibidem, s. 55-57.

Porównanie wyników uzyskanych z modelu z danymi rzeczywistymi dla Polski w roku 2005 pozwala stwierdzić, że wpływy z podatku dochodowego od osób prawnych obliczone w symulacji zostały przeszacowane. Model wskazał 2,9 % stosunek podatku należnego do PKB, podczas gdy w rzeczywistości wyniósł on ok. 2,5 %³⁰⁹.

4. Podsumowanie

Dokonany w niniejszym rozdziale przegląd teoretycznych koncepcji zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw oraz ich praktycznych wdrożeń umożliwił zrealizowanie drugiego cząstkowego celu rozprawy, polegającego na *zidentyfikowaniu możliwych sposobów konstrukcji podstawy opodatkowania*. Pierwszy polega na opodatkowaniu przepływów pieniężnych, drugi – na wyłączeniu kosztu finansowania kapitałem własnym. W nawiązaniu do klasycznej teorii kapitału zaprezentowano zagadnienie neutralności opodatkowania względem decyzji inwestycyjnych i pokazano, że obydwa omawiane podatki obciążają część dochodu utożsamianą z rentą ekonomiczną. W warunkach modelowych generują one wpływy podatkowe o jednakowej wartości obecnej i mogą być traktowane jako równoważne.

Założenia teoretyczne nie są spełnione w rzeczywistości gospodarczej, jednakże z pewnością wyznaczają one kierunek, w jakim powinny pójść regulacje podatkowe, aby opodatkowanie przybrało jak najmniej zniekształcający charakter. Analiza dotychczasowego dorobku teoretycznego, jak również doświadczeń praktycznych, pozwala na sformułowanie wniosku, iż podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w praktyce lepiej spełniałby tę funkcję. Uważa się, że jego implementacja wymagałaby znacznie mniejszych zmian obowiązującego prawa podatkowego w porównaniu z przejściem na opodatkowanie przepływów pieniężnych. Potwierdza to analiza dotychczasowych doświadczeń praktycznych z *allowance for corporate equity*, które są zdecydowanie większe aniżeli fragmentaryczne wdrożenia *cash flow tax*.

³⁰⁹ Ibidem, s. 33-34.

Obserwacja ta znajduje potwierdzenie także w najnowszej, międzynarodowej literaturze dotyczącej opodatkowania przedsiębiorstw oraz w przeprowadzanych badaniach symulacyjnych. Podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego zajmuje w niej dominującą pozycję³¹⁰.

Z przytoczonych powodów badanie zawarte w dalszej części rozprawy zawężono do tej właśnie formy opodatkowania.

Podatek *allowance for corporate equity* posiada elastyczną konstrukcję, ponieważ pozostawia pewne pole swobody po pierwsze w określeniu definicji kapitału własnego, stanowiącego podstawę ustalenia wartości przysługującego odliczenia, po drugie wysokości stopy procentowej. Może być to traktowane jako potencjalne pole dla aktywnej polityki gospodarczej, czego przykładem są Chorwacja i Belgia. W państwach tych wprowadzono zróżnicowane rozwiązania, uzależnione od tego, w jakim regionie lub sektorze gospodarczym zamierzano wspierać procesy kapitalizacji. Kształt przyjętych w praktyce rozwiązań, często odbiegających od postulatów teoretycznych, był jednak przede wszystkim motywowany względami fiskalnymi.

Realizowany w niniejszym rozdziale trzeci cząstkowy cel rozprawy polegał na określeniu, *jakie wnioski dotyczące wpływów podatkowych generowanych przez zorientowany na konsumpcję podatek od dochodów przedsiębiorstw wynikają z dotychczasowych badań i doświadczeń praktycznych.*

Poziom realizacji funkcji fiskalnej jest jedną z zasadniczych kwestii, która nie może zostać pominięta w dyskusji nad propozycjami reform podatkowych. W naturalny sposób pytanie o skalę ubytku wpływów podatkowych nasuwa się w odniesieniu do danin charakteryzujących się zawężoną podstawą opodatkowania – do jakich należą podatki dochodowe zorientowane na konsumpcję. Zbyt duży ubytek wpływów podatkowych może sprawić, że projekt reformy jest w praktyce niemożliwy do wprowadzenia. Dlatego informacja na ten temat, pozyskana najczęściej w drodze symulacji, jest niezbędna

³¹⁰ Opinię tę potwierdzają H. Fehr i W. Wiegard: „(...) ACE is closer to the policy maker's notion of a fair and efficient system of capital income taxation and, hence, probably a better candidate for tax reform in central European Countries than competing reform strategies”.

Por. H. Fehr, W. Wiegard (2001), *The Incidence of an Extended ACE Corporation Tax*, CESifo Working Paper no. 484, Munich, s. 2.

dla decydentów. Powinna być prowadzona nawet w sytuacji, gdy dostępne dane zezwalają jedynie na dokonanie przybliżonych, orientacyjnych szacunków³¹¹.

Na podstawie przeprowadzonego badania można stwierdzić, iż dotychczasowe doświadczenia praktyczne w zakresie zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego są ograniczone – dotyczą kilku państw. Nie dla wszystkich zostały przeprowadzone badania dotyczące strony fiskalnej tego podatku (ani też innych aspektów tej reformy).

W rozdziale tym dokonano również przeglądu istniejących badań, w tym przeprowadzonych symulacji. Trudno je porównywać i uogólniać, co uwarunkowane jest przyczynami metodologicznymi. Wynikają one z różnic w przyjętych metodach badawczych, różnego horyzontu czasowego badań, podmiotowego i przestrzennego zakresu danych empirycznych, jak również odmiennej konstrukcji wykorzystywanych mierników obciążenia podatkowego.

Ponadto w państwach mających doświadczenia z podatkiem od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego można dostrzec tendencję do rekompensowania ubytku wpływów podatkowych poprzez jednoczesną zmianę innych regulacji podatkowych. Utrudnia to analizę fiskalnych skutków tak wprowadzenia, jak i zniesienia odliczenia kosztu kapitału własnego. Jak pokazują doświadczenia chorwackie, włoskie i austriackie, zniesieniu tej formy opodatkowania towarzyszyło obniżenie nominalnej stawki podatku dochodowego. Mogło to wynikać z faktu, że nominalna stawka podatkowa jest uznawana przez decydentów za ważniejsze narzędzie bodźcowe, choćby z tego powodu, iż jej zmiana może zostać przez podatników (tak obecnych, jak i potencjalnych) dostrzeżona łatwiej aniżeli zawężenie podstawy opodatkowania. W tym kontekście za słuszny należy jednak uznać pogląd M. Keena i J. Kinga, jaki wyrazili oni w odniesieniu do *allowance for corporate equity*. Autorzy uznali, że tak skonstruowany podatek powinien być preferowany nawet przy wyższej, rekompensującej ubytek wpływów podatkowych stawce, ponieważ pozostaje podatkiem niezniekształcającym³¹².

³¹¹ S. Bach (1993), op. cit., s. 147.

³¹² M. Keen, J. King (2002), s. 416.

Otwartą pozostaje kwestia, na ile wprowadzenie zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw przyczyniłoby się do wzrostu gospodarczego. Choćby doświadczenia chorwackie, a także badanie M. Devereux i R. de Mooija nie przeczą przypuszczeniom, że wpływ ten mógłby być pozytywny. Jak już wspomniano, ewentualne pro wzrostowe efekty byłyby istotne również z fiskalnego punktu widzenia, gdyż w dłuższym okresie mogłyby się przekładać na ograniczenie ubytku wpływów podatkowych. W związku z tym J. Becker i C. Fuest wyrażają pogląd, iż interesujące byłoby uwzględnienie elementów dynamizujących w badaniach. Należy zgodzić się z autorami, że ubytek wpływów podatkowych obliczony w badaniu statycznym może być przeszacowany, gdyż nie uwzględnia się pozytywnych bodźców, jakie reforma mogłaby przynieść w stosunku do inwestycji i wzrostu gospodarczego.

Podejście zakładające, że ubytek wpływów ze zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego niekoniecznie będzie tak duży, jak przypuszczają sceptycy, znajduje potwierdzenie w badaniach. Wskazują na to rezultaty symulacji S. Bacha dla podatku od przepływów pieniężnych – różne scenariusze generują bardzo zróżnicowane wyniki końcowe. H.-G. Petersen, A. Fischer i J. Flach odrzucają przypuszczenie, jakoby ACE prowadził do zwolnienia wszystkich przedsiębiorstw z opodatkowania³¹³. Autorzy uznają je za niezasadne na podstawie przeprowadzonego badania i określenia stosunku odliczenia kosztu kapitału własnego do dochodu stanowiącego podstawę wymiaru podatku na poziomie kilkunastu procent.

Podobnie J. Becker i C. Fuest formułują wniosek w oparciu o wyniki symulacji, że spadek wpływów z podatku od przepływów pieniężnych (niezależnie od jego wariantu) jest na tyle niewielki, że argument natury fiskalnej nie powinien być czynnikiem decydującym o wyborze bądź odrzuceniu takiego projektu reformy. Z tego też powodu *„the choice between these alternatives can therefore be made on other grounds, be those efficiency or equity considerations”*³¹⁴.

³¹³ „Modyfikacji podstawy opodatkowania polegającej na odliczeniu odsetek od kapitału własnego często zarzuca się, że doprowadziłaby do daleko idącego zwolnienia zysków z opodatkowania – przedsiębiorstwa nie byłyby obciążone podatkiem. Tego rodzaju przypuszczenia są nierealistyczne, biorąc pod uwagę rentowność kapitału własnego.”

Por. H.-G. Petersen, A. Fischer, J. Flach (2005), op. cit., s. 87.

³¹⁴ J. Becker, C. Fuest (2005), op. cit., s. 510.

Z dokonanego w niniejszym rozdziale zestawienia i przeglądu koncepcji podatkowych wynika, że zagadnienie skutków fiskalnych zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego jest dostrzegane przez wielu autorów, jak również podkreślana jest jego istotność. Stało się ono przedmiotem badań empirycznych i symulacyjnych, zwłaszcza w zakresie opodatkowania osób fizycznych. Jednakże dostępne wyniki są fragmentaryczne i dalszym ciągu daje się zauważyć potrzeba dalszych badań, szczególnie w odniesieniu do przedsiębiorstw.

J. Becker i C. Fuest wskazali istnienie luki badawczej w zakresie empirycznych analiz skutków fiskalnych: *„Compared with the extensive theoretical debate on consumption tax reforms, relatively little empirical work has been done in this area”*³¹⁵.

Podobny pogląd wyraził wcześniej J. Isaac w kontekście podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego: *„(...) an ACE system would radically redistribute the burden of taxation between different companies – those earning below the average return on capital gaining and those with higher rate of return losing. As with any tax reform, detailed work would be important, to identify the main types of gainers and losers and the size of the changes.”*³¹⁶

Istotne byłoby zatem uwzględnienie w badaniu innego niż dotąd zasięgu podmiotowego oraz zwiększenie stopnia szczegółowości poprzez uwzględnienie różnych cech przedsiębiorstw. Badanie takie mogłoby zostać przeprowadzone na polskim materiale empirycznym, gdyż jedyna dotąd analiza wykorzystująca polskie źródła informacji została przeprowadzona przez M. Devereux i R. de Mooija.

Przeprowadzona, w ramach pierwszego i drugiego rozdziału rozprawy, analiza dotychczasowego dorobku naukowego umożliwia zrealizowanie głównego celu pracy na trzech z czterech wymienionych obszarów. Określono fiskalne skutki modyfikacji podstawy opodatkowania według koncepcji zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu przedsiębiorstw na podstawie: (1) teoretycznych koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję, (2) dotychczasowych wdrożeń koncepcji podatku

³¹⁵ Ibidem, s. 492.

³¹⁶ J. Isaac (1997), op. cit., s. 306.

dochodowego zorientowanego na konsumpcję oraz (3) dotychczasowych badań nad zorientowanym na konsumpcję podatkiem od dochodów przedsiębiorstw.

Na tej podstawie sformułowano hipotezy badawcze:

Hipoteza główna: Ubytek wpływów podatkowych, będący bezpośrednim skutkiem konstrukcji podstawy opodatkowania według koncepcji zorientowania na konsumpcję, nie wyklucza pełnienia funkcji fiskalnej przez podatki od dochodów przedsiębiorstw.

Weryfikacja hipotezy głównej została przeprowadzona w drodze weryfikacji następujących hipotez częściowych:

Hipoteza o zerowym podatku:

W wyniku konstrukcji podstawy opodatkowania według koncepcji zorientowania na konsumpcję całkowitej redukcji ulega podatek należny od niektórych podatników.

Hipoteza o zróżnicowanej skali ubytku wpływów podatkowych:

Skala ubytku wpływów podatkowych jest zróżnicowana w zależności od formy prawnej, branży i wielkości przedsiębiorstw.

Hipoteza o koncentracji obciążeń podatkowych:

Konstrukcja podstawy opodatkowania według koncepcji zorientowania na konsumpcję powoduje zmianę stopnia koncentracji obciążeń podatkowych przedsiębiorstw.

Z przeprowadzonego w niniejszym rozdziale rozprawy zestawienia i analizy dotychczasowego stanu badań nad koncepcjami zorientowanych na konsumpcję podatków od dochodów przedsiębiorstw oraz ich skutkami fiskalnymi wynikają cztery wnioski dla badania własnego, omówionego w empirycznej części pracy.

Po pierwsze przyjęto, że odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania mogą dokonać wszystkie przedsiębiorstwa niezależnie od formy prawnej.

Po drugie ustalono umowną stopę oprocentowania kapitału własnego na poziomie 5%, tj. na poziomie zbliżonym do rentowności pięcioletnich obligacji skarbowych w Polsce w latach 2002-2009³¹⁷.

³¹⁷ http://www.rynek.bizzone.pl/Stopy_procentowe-Rentownosc_bonow_skarbowych_i_obligacji

Po trzecie za podstawę ustalenia wysokości odliczenia od podstawy opodatkowania przyjęto dla uproszczenia wartość księgową kapitału własnego na końcu roku obrotowego.

Po czwarte wymóg prowadzenia przez podatników pełnej ewidencji księgowej miał wpływ na zawężenie badanej zbiorowości przedsiębiorstw.

III. SYMULACJA JAKO METODA BADANIA FISKALNYCH SKUTKÓW ZMIAN PODSTAWY OPODATKOWANIA

Badanie fiskalnych skutków zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw składa się z dwóch zasadniczych etapów: pierwszy ma charakter przygotowawczy, drugi zaś polega na przeprowadzeniu właściwej symulacji oraz zaprezentowaniu uzyskanych wyników.

Niniejszy rozdział rozprawy koncentruje się na pierwszym z wymienionych etapów. Dokonano w nim krótkiego przeglądu metod symulacyjnych stosowanych w badaniach nad opodatkowaniem przedsiębiorstw. Postępowanie to posłużyło do realizacji czwartego szczegółowego celu rozprawy, polegającego na *zidentyfikowaniu podejść metodologicznych zastosowanych w dotychczasowych badaniach symulacyjnych nad fiskalnymi skutkami zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw*. Przegląd ten posłużył jako punkt wyjścia do sprecyzowania poszczególnych etapów własnej symulacji. Na tej podstawie opracowano szczegółową procedurę badawczą, na którą składają się czynności przedstawione na poniższym schemacie.

Schemat 2. Procedura badawcza zastosowana we własnym badaniu symulacyjnym

Etap badania	Czynność
I	Identyfikacja badanej zbiorowości i dobór bazy źródłowej
II	Wybór metody badawczej
III	Grupowanie materiału empirycznego
IV	Adaptacja materiału empirycznego dla potrzeb badania
V	Pomiar fiskalnych skutków modyfikacji podstawy opodatkowania

Źródło: Opracowanie własne.

Struktura dalszej części niniejszego rozdziału została podporządkowana kolejności, w jakiej omówiono następujące po sobie etapy badania.

1. Zastosowania symulacji w badaniach zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw

W pierwszej kolejności zostaną zaprezentowane podstawowe klasyfikacje metod symulacyjnych wykorzystywanych do badań na obszarze opodatkowania osób fizycznych i przedsiębiorstw. W odniesieniu do tego typu analiz w rozprawie stosowane jest określenie symulacja podatkowa. Następnie zidentyfikowano podstawowe cechy metodologiczne, względem których dokonano zestawienia wybranych badań symulacyjnych przeprowadzonych przez różnych autorów na obszarze podatku od przepływów pieniężnych oraz podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Analiza ta stanowi punkt wyjścia dla omówienia, w kolejnej części rozdziału, metodologii własnej symulacji.

1.1. Ogólna charakterystyka symulacji podatkowych

Przeprowadzanie eksperymentów na żywym organizmie gospodarczym, chociażby w zakresie polityki społecznej czy podatkowej, byłoby w praktyce niezwykle trudne i ryzykowne. Jednocześnie występuje jednak zapotrzebowanie na rezultaty eksperymentalnych badań dostarczających informacji typu *ex ante*. Służą one z jednej strony do sporządzania różnego rodzaju prognoz dotyczących rozwoju bieżącej sytuacji ekonomicznej, z drugiej zaś do określenia potencjalnych skutków hipotetycznych reform. Ostatecznymi odbiorcami tego rodzaju informacji są decydenci, którzy dzięki nim uzyskują merytoryczne wskazówki dla podejmowanych działań³¹⁸. Adekwatnym w tym przypadku narzędziem badawczym jest symulacja.

Metody symulacyjne stosowane w ekonomii są często przyrównywane do eksperymentów przeprowadzanych w naukach przyrodniczych, choć w porównaniu z nimi charakteryzują się znacznymi ograniczeniami³¹⁹. Podstawowa różnica polega na tym,

³¹⁸ H.-G. Petersen (1992), *Simulationsmodelle für die Steuer- und Sozialpolitik: Entwicklung und gegenwärtiger Stand*, w: „Wirkungsanalyse alternativer Steuer- und Transfersysteme. Das Beispiel der Bundesrepublik Deutschland“, red. H.-G. Petersen, M. Hüther, K. Müller, Campus Verlag, Frankfurt, New York, s. 16 a także A. Peichl (2008), *The Benefits of Linking CGE and Microsimulation Models: Evidence from a Flat Tax Analysis*, Institut zur Zukunft der Arbeit, Discussion Paper no. 3715, Bonn, s. 4.

³¹⁹ Por.: B. Czarny (2007), *Metodologiczne osobliwości ekonomii* w: „Bank i Kredyt”, nr 7, s. 68-69; S. Owsiak (2002), *Podstawy nauki finansów*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 42; H.-G. Petersen (1992), *op. cit.*, s. 13-14.

iż w przypadku eksperymentu osoba przeprowadzająca go kontroluje obiekt, natomiast w symulacji wszelkie operacje dokonywane są na modelu, który – niezależnie od jakości i dokładności – pozostaje zawsze jedynie przybliżeniem rzeczywistości³²⁰. Nie zmienia to jednak faktu, że pomimo ograniczeń narzuconych przyjmowanymi upraszczającymi założeniami symulacje stanowią cenne i niezwykle popularne narzędzie analiz ekonomicznych, w tym także analiz w zakresie polityki podatkowej.

Problematyka poruszona w rozprawie dotyczy możliwych, potencjalnych skutków fiskalnych wprowadzenia podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w odniesieniu do przedsiębiorstw w Polsce. Reforma ta ma charakter hipotetyczny – poszukiwana jest odpowiedź na pytanie typu „*co by było, gdyby?*”. Powoduje to konieczność sięgnięcia do symulacji jako metody badawczej. Pozwala ona na realizację postawionego celu oraz weryfikację hipotez badawczych.

Według kryterium stopnia szczegółowości wykorzystanych danych empirycznych, symulacje można podzielić na trzy grupy³²¹:

- (1) modele oparte na wielkościach makroekonomicznych pochodzących z rachunków narodowych – należą do nich: modele makroekonomiczne oraz modele równowagi ogólnej;
- (2) modele wykorzystujące dane zagregowane w średnim stopniu, pogrupowane według określonych cech – tzw. symulacje grupowe;
- (3) modele wykorzystujące dane jednostkowe – tzw. mikrosymulacje (modele mikroanalizy).

Grupa druga i trzecia określana jest zbiorczo mianem mikroekonomicznych modeli symulacyjnych³²².

³²⁰ N. Gilbert, K. G. Troitzsch (1999), *Simulation for the Social Scientist*, Open University Press, Buckingham, Philadelphia, s. 13.

³²¹ P. B. Spahn, H. P. Galler, H. Kaiser, T. Kassella, J. Merz (1992), *Mikrosimulation in der Steuerpolitik*, Physica Verlag, Heidelberg, s. 7.

W nowszych klasyfikacjach wyróżnia się dodatkowo połączone modele symulacyjne typu mikro-makro. Przykładowo A. Peichl wykorzystał zintegrowane podejście, polegające na powiązaniu modelu mikrosymulacyjnego FiFoSIM z modelem równowagi ogólnej do badania skutków podatku liniowego w warunkach niemieckich.

Por. A. Peichl (2005), *Die Evaluation von Steuerreformen durch Simulationsmodelle*, Finanzwirtschaftliche Diskussionsbeiträge, Nr. 05-1, Universität zu Köln, s. 33.

³²² H.-G. Petersen (1992), op. cit., s. 14.

Wszystkie wymienione rodzaje modeli symulacyjnych znajdują zastosowanie w analizach potencjalnych skutków przyjętej polityki podatkowej. Ponieważ mikrosymulacje oraz symulacje grupowe wykorzystano w badaniu własnym, zostaną one szerzej omówione w dalszej części rozdziału³²³.

Mikroekonomiczne modele symulacyjne wywodzą się z propozycji zgłoszonej przez G. Orcutta w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Są one oparte na zbiorach danych, w których najmniejszą dającą się wyodrębnić komórką jest pojedynczy podmiot. Autor zwrócił uwagę, że symulacje oparte na jednostkowych danych (na przykład na informacjach na temat osób fizycznych, gospodarstw domowych, przedsiębiorstw) cechują się większą dokładnością i elastycznością. Ponadto umożliwiają one badanie w różnych przekrojach, co jest niemożliwe w przypadku analizy opartej na wielkościach zagregowanych³²⁴. Obliczenia są dokonywane dla każdej badanej jednostki osobno i dopiero w następnym kroku rezultaty podlegają agregowaniu, obliczane są wartości przeciętne, sprawdzany jest rozkład określonych wielkości itd.

Należące do mikroekonomicznych modeli symulacyjnych grupowe modele symulacyjne bazują na informacjach o grupach jednostek wyodrębnionych według określonych cech, często kilku jednocześnie. Mogą nimi być przykładowo: zatrudnienie, płeć, dochód osób fizycznych czy wartość przychodów i majątku przedsiębiorstw³²⁵. W ten sposób tworzone są grupy (określane mianem komórek). W ramach każdej z nich wyodrębnia

³²³ Ze względu na fakt, iż modele równowagi ogólnej reprezentują zasadniczo odmienne podejście metodologiczne od zastosowanego w rozprawie, zostały one wyłączone z dalszych rozważań. Warto jednak nadmienić, że w ostatnim czasie za ich pomocą analizowano m.in. skutki wprowadzenia podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Z cytowanych wcześniej badań najwcześniejsze zostało przeprowadzone H. Fehra i W. Wiegarda. Dotyczyło ono efektywnościowych i dystrybucyjnych skutków hipotetycznego wdrożenia ACE w Niemczech. D. M. Radulescu i M. Stimmelmayer dokonali kilka lat później symulacji porównawczej ACE i CBIT dla Niemiec. K. Keuschnigg i M. Dietz poddali badaniu oddziaływanie ACE połączonego z dualnym podatkiem dochodowym skonstruowanym na wzór krajów skandynawskich na decyzje inwestycyjne, finansowe i organizacyjne przedsiębiorstw w Szwajcarii. Najnowszym badaniem w tej grupie jest dokonana przez R. de Mooij i M. Devereux w ramach projektu CORTAX, wspomniana już analiza potencjalnych efektów wprowadzenia ACE i CBIT w Unii Europejskiej.

Por.: H. Fehr, W. Wiegard (2001), op. cit.; C. Keuschnigg, M. Dietz (2005), op. cit., M. D. Radulescu, M. Stimmelmayer (2006), op. cit.; R. de Mooij, M. Devereux (2009), op. cit.

³²⁴ *"It is true, but not so widely noticed, that current models of our socio-economic system only predict aggregates and fail to predict distributions of individuals, households, or firms in single or multi-variate classifications"*.

Por. G. H. Orcutt (1957), *A new type of socio-economic system*, "Review of Economics and Statistics", vol. 39, no. 2, s. 116. Propozycję prowadzenia badań opartych na danych o dużej liczbie mikrojednostek autor kontynuował w późniejszej publikacji: G. H. Orcutt (1960), *Simulation of Economic Systems*, "The American Economic Review", vol. 50, no. 5.

³²⁵ H.-G. Petersen (1992), op. cit., s. 14-16.

się jednostkę przeciętną (względnie medianę), będącą reprezentantem danej grupy podmiotów. Jest to możliwe przy przyjęciu założenia, że podmioty z jednej komórki nie różnią się znacząco między sobą.

Duże praktyczne znaczenie ma fakt, iż symulacje grupowe cechują się mniejszymi wymaganiami odnośnie dokładności danych aniżeli mikrosymulacje. Ich zaletą jest również to, iż można je przeprowadzić przy relatywnie mniejszym nakładzie pracy. Precyzyjność symulacji grupowych można w niektórych przypadkach poprawić poprzez zwiększenie liczby wyodrębnionych komórek. Istotne jest jednak, aby wzrostowi stopnia szczegółowości, a zarazem możliwości poznawczych, nie towarzyszyły nieadekwatnie wysokie koszty³²⁶. W przeciwieństwie do tego stosowanie mikrosymulacji pozwala na uniknięcie błędów wynikających z agregowania informacji³²⁷. Przy stosowaniu symulacji grupowych trzeba mieć również na uwadze, że w miarę wyodrębniania kolejnych poziomów badania zaczynają się pojawiać komórki o małej liczebności, a w skrajnych przypadkach – komórki puste³²⁸. Ponadto różne kryteria grupowania tego samego materiału mogą niekiedy prowadzić do różnych rezultatów³²⁹.

Często napotykanym ograniczeniem dla mikroekonomicznych metod symulacyjnych na obszarze opodatkowania jest niedobór materiału empirycznego. Zdarza się, że zbiór danych zawiera jedynie część potrzebnych informacji; inne niezbędne charakterystyki znajdują się w odrębnych zbiorach. W kompleksowych badaniach stosuje się sformalizowane procedury służące przypisaniu danym z jednego źródła informacji pochodzących z innych źródeł (ang. *matching and merging*)³³⁰.

³²⁶ Ibidem, s. 18

³²⁷ Przykładowo niedokładności mogą powstawać przy agregowaniu wartości dodatnich i ujemnych. Por. na ten temat R. Bardazzi, V. Parisi, M. G. Paziienza (2004), op. cit., s. 232.

³²⁸ Jest to ograniczenie, które napotkano również w badaniu własnym, przy korzystaniu z zasobów Głównego Urzędu Statystycznego objętych tajemnicą statystyczną: „*Nie mogą być publikowane ani udostępniane dane zagregowane, jeśli istniałaby możliwość zidentyfikowania na ich podstawie danych odnoszących się do konkretnych osób lub podmiotów gospodarczych. Oznacza to, iż nie można udostępniać danych charakteryzujących wyniki ekonomicznej działalności podmiotów gospodarczych, jeżeli na daną agregację składają się mniej niż 3 podmioty lub udział jednego podmiotu w określonym zestawieniu jest większy niż 3/4 całości.*”; por.: http://www.stat.gov.pl/gus/5548_PLK_HTML.htm.

³²⁹ P. B. Spahn, H. P. Galler, H. Kaiser, T. Kassella, J. Merz (1992), op. cit., s. 25-27.

³³⁰ M. Brehe (2007), *Ein Nachfragesystem für dynamische Mikrosimulationsmodelle*, Universitätsverlag Potsdam, s. 13 i nast.

Ponieważ mikrosymulacja bazuje na danych jednostkowych, których liczebność jest z reguły bardzo duża, wymaga ona przeważnie doboru próby losowej³³¹. Charakteryzuje się większą elastycznością od modeli grupowych, umożliwiając analizę danych pod względem różnych kryteriów. N. Gilbert i K. G. Troitzsch zwracają uwagę, że w wielu przypadkach skutki modyfikacji konstrukcji podatków są możliwe do oszacowania jedynie za pomocą modeli mikrosymulacyjnych: „*We must instead go back to the individual cases, calculate their taxes due before and after the tax revision, and reaggregate the tax revenue*”³³².

W literaturze dokonywane jest rozróżnienie między statycznymi a dynamicznymi metodami symulacyjnymi. W pracy przyjęto podział zaproponowany przez H.-G. Petersena i kontynuowany przez M. Brehe³³³. Zgodnie z nim symulacje mają statyczny charakter w przypadku, gdy zakłada się niezmienność zachowań podmiotów ekonomicznych (np. w zakresie podaży pracy, oszczędności gospodarstw domowych, czy inwestycji przedsiębiorstw). Założenie to odnosi się do krótkiego okresu i pozwala na badanie efektów natychmiastowych, bezpośrednich (ang. *first round effects, first-order effects*; używane jest również określenie *morning-after effects*). Niektórzy autorzy określają je mianem badania formalnej incydencji podatku – w przeciwieństwie do incydencji efektywnej, uwzględniającej zmiany zachowania podmiotów gospodarczych³³⁴.

W odniesieniu do modeli statycznych A. Harding stwierdza: „*Static models are often viewed as gigantic ‘accounting’ models, where the relationships showed are essentially mechanical in nature and behavioural change is usually assumed to be non-existent*”³³⁵. Są one jednak w pełni odpowiednim narzędziem do badań o charakterze krótkookresowym. Z kolei symulacja dynamiczna umożliwia analizowanie długofalowych skutków reform. Jest podejściem bardziej skomplikowanym, ponieważ wymaga uchylenia założenia

³³¹ Jako alternatywne podejście A. Peichl wskazuje przeprowadzenie symulacji dla jednostek uznanych za typowe.

Por. A. Peichl (2005), op. cit., s. 24.

³³² N. Gilbert, K. G. Troitzsch (1999), op. cit., s. 53.

³³³ M. Brehe (2007), op. cit., s. 6-7.

³³⁴ M. Hüther (1992), *Zu den methodisch-empirischen Grundlagen der Simulation alternativer steuer- und sozialrechtlicher Regelungen für die Bundesrepublik Deutschland: Inzidenzkonzept und Datenbasen*, w: „Wirkungsanalyse alternativer Steuer- und Transfersysteme. Das Beispiel der Bundesrepublik Deutschland”, red. H.-G. Petersen, M. Hüther, K. Müller, Campus Verlag, Frankfurt, New York, s. 24; S. Bach (2008), op. cit., s. 45.

³³⁵ A. Harding (2000), *Dynamic Microsimulation: Recent Trends and Future Prospects*, w: „Microsimulation in Government Policy and Forecasting”, red. A. Gupta, V. Kapur, Elsevier, s. 298.

o niezmienności zachowań podmiotów gospodarczych oraz przyjęcia założeń o ich rozwoju w czasie³³⁶.

Mikrosymulacje oraz symulacje grupowe na obszarze polityki podatkowej były przez długi czas stosowane głównie do badania opodatkowania osób fizycznych, w szczególności rozkładu obciążeń oraz zmian wysokości wpływów podatkowych. Opierają się one na danych z indywidualnych zeznań podatkowych³³⁷. W porównaniu z nimi symulacje fiskalnych skutków reform w zakresie podatków od przedsiębiorstw prowadzono znacznie rzadziej. Wynikało to przede wszystkim z ograniczonej dostępności odpowiednich danych³³⁸. Aby poradzić sobie z tym ograniczeniem, niektórzy autorzy posługują się w badaniach

³³⁶ M. Brehe wskazuje, że niektórzy autorzy określają mianem dynamicznych modele, które uwzględniają endogeniczne zmiany określonych cech (tj. zmiany w strukturze zbiorowości – na przykład w strukturze wieku ludności).

Por. M. Brehe (2007), op. cit., s. 7; N. Gilbert, K. G. Troitzsch (1999), op. cit., s. 56; J. Merz (1993), *Microsimulation as an Instrument to Evaluate Economic and Social Programmes*, Forschungsinstitut Freie Berufe, Discussion Paper no. 5, s. 4, a także P. B. Spahn, H. P. Galler, H. Kaiser, T. Kassella, J. Merz (1992), op. cit., s. 16.

³³⁷ Przykładem badań symulacyjnych prowadzonych w Niemczech w zakresie opodatkowania osób fizycznych jest analiza skutków podatku od wydatków przeprowadzona przez F. Hinterbergera, M. Müllera i H.-G. Petersena. C. Bork stworzył model symulacyjny obejmujący podatki bezpośrednie, pośrednie oraz płatności transferowe. Przykładem nowszego badania jest analiza przeprowadzona przez H. Müllera. W Polsce od kilku lat rozwijany jest mikrosymulacyjny model podatkowo-zasiłkowy SIMPL w ramach międzynarodowego projektu EUROMOD. Przeglądu podatkowych modeli mikrosymulacyjnych rozwijanych w różnych państwach dokonali między innymi M. W. Socha i L. Wincenciak.

Por. F. Hinterberger, M. Müller, H.-G. Petersen (1991), *Simulation eines Ausgabensteuersystems für die Bundesrepublik Deutschland*, w: M. Rose, red. (1991a), op. cit., s. 399-432; C. Bork (2000), *Steuern, Transfers und private Haushalte. Eine mikroanalytische Simulationsstudie der Aufkommens- und Verteilungswirkungen*, Peter Lang, Frankfurt am Main; H. Müller (2005), *Ein Vergleich der Ergebnisse von Mikrosimulationen mit denen von Gruppensimulationen auf Basis der Einkommensteuerstatistik*, Statistische Ämter des Bundes und der Länder, FDZ-Arbeitspapier Nr. 1; O. Bargain, L. Morawski, M. Myck, M. Socha (2007), *As SIMPL As That: Introducing a Tax-Benefit Microsimulation Model for Poland*, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Discussion Paper no. 2988; M. W. Socha, L. Wincenciak (2007), *Wpływ systemów podatku dochodowego i świadczeń społecznych na ubóstwo i redystrybucję dochodów. Przegląd nowych badań empirycznych*, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego; O. Lelkes (2007), *Tax-Benefit Microsimulation Models in Eastern Europe*, „International Journal of Microsimulation”, vol. 1, no. 1; J. O'Hare, A. Gupta (2000), *Practical Aspects of Microsimulation Modelling*, w: A. Gupta, V. Kapur (2000), op. cit., s. 572-574 oraz www.microsimulation.org.

³³⁸ J. G. Wilkins (2000), *The Tax Policy Analyst's Best Friend*, w: A. Gupta, V. Kapur (2000), op. cit., s. 32. O trudnościach w pozyskaniu z zakresu opodatkowania przedsiębiorstw także: P. B. Spahn, H. P. Galler, H. Kaiser, T. Kassella, J. Merz (1992), op. cit., s. 87-89; J. Merz (1993), op. cit., s. 18 oraz H.-G. Petersen (2008), op. cit., s. 18.

Krótkiego przeglądu badań nad opodatkowaniem przedsiębiorstw z wykorzystaniem mikrosymulacji dokonał R. Maiterth (2006), *Mikrosimulation in der Betriebswirtschaftlichen Steuerlehre*, Forschungsdatenzentrum, Statistisches Bundesamt, Arbeitspapier Nr. 12, Wiesbaden, s. 6 i nast.

syntetycznymi, „sztucznymi” danymi, na podstawie których charakteryzują wybrany typ przedsiębiorstwa i w odniesieniu do niego przeprowadzają następnie symulację³³⁹.

Obecnie sytuacja ta ulega stopniowej poprawie. Rośnie liczba badań symulacyjnych opartych na rzeczywistych danych, poświęconych opodatkowaniu przedsiębiorstw. Szczególnie w państwach wysokorozwiniętych realizowane są projekty bądź to przez instytuty badawcze³⁴⁰, bądź też w specjalnie powołanych komórkach ministerstw finansów³⁴¹.

1.2. Przegląd wybranych badań symulacyjnych

W poprzedniej części rozprawy omówiono rezultaty badań dotyczących fiskalnych skutków zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw – skonstruowanego jako podatek od przepływów pieniężnych bądź podatek od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Wykorzystano w nich zróżnicowane podejścia metodologiczne. Wszystkie opierają się na rzeczywistych danych historycznych, różnią się jednak m.in. stopniem ich zagregowania. W większości posłużono się mikroekonomicznymi modelami symulacyjnymi.

³³⁹ R. Maiterth (2006), op. cit., s. 9-10.

³⁴⁰ Przykładem zastosowania mikrosymulacji w badaniu opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej jest projekt „BizTax” Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung w Berlinie. Głównym celem skonstruowanego modelu jest dostarczanie informacji na temat zmian wielkości i rozkładu obciążeń podatkowych przedsiębiorstw oraz skutków modyfikacji przepisów podatkowych dla dochodów fiskalnych państwa.

Inny projekt wykorzystujący mikrosymulacje jest realizowany obecnie w Zentrum für Europäische Weltwirtschaft w Mannheim – „*Entwicklung und Erweiterung eines Mikrosimulationsmodells zur Abschätzung der finanziellen Konsequenzen von Reformen im Bereich der Unternehmensbesteuerung unter Berücksichtigung von Verhaltensanpassungen der Unternehmen*”.

Por.: S. Bach, H. Buslei, N. Dwenger, F. Fossen (2008), *Dokumentation des Mikrosimulationmsmodells BizTax zur Unternehmensbesteuerung in Deutschland*, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Berlin oraz <http://www.zew.de/de/forschung/projekte.php3?action=detail&nr=926&abt=steu>.

³⁴¹ Przykładem są modele mikrosymulacyjne dla podatku dochodowego od osób prawnych rozwijane w Wielkiej Brytanii i Kanadzie.

Por. R. J. Eason (2000), *Modelling Corporation Tax in the United Kingdom* oraz A. McGrath, C. McCann (2000), *Canada's Corporation Tax Model*, w: A. Gupta, V. Kapur (2000), op. cit.

W niniejszym rozdziale dokonano przeglądu szczegółowych podejść metodologicznych zastosowanych w omówionych wcześniej badaniach symulacyjnych.

Zestawienie zostało przeprowadzone w oparciu o następujące kryteria:

- 1) Cel badania;
- 2) Metoda badawcza;
- 3) Źródła danych;
- 4) Kryteria grupowania danych (przekroje badania);
- 5) Liczebność badanej zbiorowości przedsiębiorstw;
- 6) Horyzont czasowy;
- 7) Sposób pomiaru skutków fiskalnych.

Wyodrębnione kryteria stanowiły punkt odniesienia w kolejnym etapie postępowania badawczego, polegającym na szczegółowym określeniu metody zastosowanej w badaniu własnym. Wyniki przeprowadzonej analizy zostały skonfrontowane z możliwościami, jakie dają dostępne w Polsce bazy danych, oraz z wynikającymi z nich ograniczeniami i z celem badania własnego.

Tabela 21. Zestawienie głównych cech metodologii zastosowanej w wybranych badaniach symulacyjnych nad zorientowanym na konsumpcję podatkiem od dochodów przedsiębiorstw

S. Bach (1993)	Institute for Fiscal Studies (1991)	H.-G. Petersen (2003); H.-G. Petersen, A. Fischer, J. Flach (2005)	R. Gordon, L. Kalambokidis, J. Slemrod (2004)	J. Becker, C. Fuest (2005)	R. Bardazzi, V. Parisi, M. Paziienza (2004); F. Oropallo, V. Parisi (2005)	OECD (2009)
1	2	3	4	5	6	7
1. Cel badania						
Określenie wysokości wpływów podatkowych z podatku od przepływów pieniężnych z transakcji realnych (CFT-R) oraz podatku od wynagrodzeń. Badanie dla Niemiec.	Określenie wysokości wpływów podatkowych z podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego (ACE). Badanie dla Wielkiej Brytanii.	Określenie wysokości dochodu do opodatkowania i wpływów podatkowych z podatku prostego (<i>Einfachsteuer</i>) oraz rozkładu obciążeń podatkowych. gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Badanie dla Niemiec.	Określenie wysokości dochodu do opodatkowania i wpływów podatkowych z podatku od przepływów pieniężnych z transakcji realnych (CFT-R); badanie dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Badanie dla Stanów Zjednoczonych Ameryki.	Określenie wysokości dochodu do opodatkowania i wpływów podatkowych z podatku od przepływów pieniężnych z transakcji realnych i dla właścicieli (CFT-R i CFT-S); badanie dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Badanie dla Niemiec.	Określenie zmian wysokości obciążeń podatkowych przedsiębiorstw na skutek zniesienia częściowego wariantu podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego (ACE). Badanie dla Włoch.	Zbadanie skutków fiskalnych wprowadzenia podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego (ACE) w Belgii oraz zidentyfikowanie skali korzyści spowodowanych reformą u różnych grup podmiotów. Badanie dla Belgii.
2. Metoda badawcza						
Symulacja oparta na danych makroekonomicznych. Charakter statyczny.	Symulacja oparta na danych zagregowanych. Charakter statyczny.	Gospodarstwa domowe: mikrosymulacja (Poczdamski Model Mikrosymulacyjny);	Symulacja oparta na danych zagregowanych. Charakter statyczny.	Symulacja oparta na danych zagregowanych. Charakter statyczny.	Mikrosymulacja (model DIECOFIS). Charakter statyczny.	Mikrosymulacja (model MiSIS). Charakter statyczny.

		Przedsiębiorstwa: symulacja rozliczenia podatkowego oparta na danych pogrupowanych. Charakter statyczny.				
3. Źródła danych						
Rachunki narodowe oraz statystyki podatkowe.	Sprawozdania finansowe.	Gospodarstwa domowe: badanie dochodów i wydatków gospodarstw domowych; administracja skarbową; panel socioekonomiczny. Przedsiębiorstwa: zbiór danych utworzony przez Deutsches Institut für Wirtschafts- forschung na podstawie statystyk podatkowych.	Zeznania podatkowe – dane zintegrowane z publikacji Statistics of Income Division of the Internal Revenue Service.	Dane ze sprawozdań finansowych (baza Deutsche Bundesbank); dane o stopach procentowych i dochodach osób fizycznych (Statistisches Bundesamt).	Dane statystyczne (ISTAT) oraz dane włoskiej izby handlowej.	Zeznania podatkowe – reprezentatywna próba. Dane połączone z informacjami ze sprawozdań finansowych.
4. Kryteria grupowania danych (przekroje badania)						
Nie dotyczy.	Podatnicy podatku dochodowego od osób prawnych.	Osoby fizyczne i przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa pogrupowane według: - formy prawnej (spółki kapitałowe,	Osoby fizyczne i przedsiębiorstwa (posiadające i nieposiadające osobowości prawnej)	Osoby fizyczne i przedsiębiorstwa.	Przedsiębiorstwa pogrupowane według: - branży (górnictwo, przemysł, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię	Przedsiębiorstwa podzielone na grupy decylowe według rentowności mierzonej jako stosunek nadwyżki operacyjnej netto i wartości dodanej.

		spółki osobowe, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą) - wielkości (małe, średnie, duże).			elektryczną, budownictwo, handel, usługi hotelarskie, komunikacja, inne usługi, edukacja, zdrowie i inne usługi społeczne), - wielkości.	Analiza według wielkości przedsiębiorstw (małe, średnie, duże).
5. Liczebność badanej zbiorowości przedsiębiorstw						
Nie dotyczy.	Ok. 700 przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych.	130.412 przedsię- biorstw, w tym: - 51.458 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, - 28.450 spółek osobowych, - 50.504 spółek kapitałowych.	b.d.	b.d.	26.196 przedsiębiorstw, w tym: - 8.021 dużych - 18.175 małych i średnich (łącznie 4,7% włoskich przedsiębiorstw w badanym roku). Dodatkowo dane o 17.968 grupach przedsiębiorstw (ok.103.000 podmiotów).	b.d.
6. Horyzont czasowy						
Badanie dla 1990 roku.	Badanie dla lat 1971-1990.	Badanie w zakresie opodatkowania osób fizycznych – 1998 rok. Badanie w zakresie opodatkowania	Badanie dla 1995 roku.	Badanie dla każdego roku okresu 1977-1998.	Badanie dla 2000 roku.	Badanie dla 2006 roku.

		przedsiębiorstw – 1995 rok; porównanie z rokiem 2004 i 2005.				
7. Sposób pomiaru skutków fiskalnych						
Bezwzględna wartość wpływów podatkowych po reformie (przy założeniu hipotetycznej stawki podatkowej w wysokości 10% i 20%).	Bezwzględna wartość wpływów podatkowych po reformie; symulacja wysokości stawki podatkowej, przy której wpływy pozostają na niezmiennym poziomie.	Relacja między kwotą odliczenia kosztu kapitału własnego i podstawą opodatkowania oraz rentownością kapitału własnego i stopą procentową; marginalna i przeciętna stopa podatku dochodowego przedsiębiorstw w podziale według formy prawnej i wielkości.	Bezwzględna wartość korekt podstawy opodatkowania w sytuacji wyjściowej; bezwzględna wartość wpływów podatkowych po reformie.	Makroekonomiczny miernik obciążenia podatkowego typu ex post (<i>backward-looking approach</i>).	Mikroekonomiczny miernik obciążenia podatkowego typu ex post (<i>backward-looking approach</i>).	Badanie związku pomiędzy efektywną stopą podatkową i rentownością przedsiębiorstw.

Źródło: Opracowanie własne.

Z zestawienia zawartego w tabeli 21 wynika, że pomimo zbliżonego celu badań autorzy symulacji dotyczących skutków fiskalnych zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw stosują różne szczegółowe podejścia metodologiczne. Główną linię podziału wyznacza kryterium stopnia szczegółowości wykorzystanych danych empirycznych. Spotkać można zarówno analizy oparte na wielkościach makroekonomicznych, jak również na danych pogrupowanych oraz danych jednostkowych. Najnowsze spośród analizowanych badań posługują się symulacją grupową oraz mikrosymulacją, co potwierdza wyrażoną wcześniej opinię, iż mikroekonomiczne modele symulacyjne zyskują na znaczeniu.

Źródłem danych empirycznych jest najczęściej administracja skarbową oraz rachunki narodowe. Niekiedy instytucje badawcze tworzą własne bazy danych w oparciu o istniejące informacje pierwotne³⁴².

Można zaobserwować, że poza wspomnianymi już modelami równowagi ogólnej, symulacje w zakresie zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw mają charakter statyczny. Dzieje się tak pomimo ograniczeń w zakresie interpretacji uzyskanych tą drogą wyników. Niewłączenie do modelu reakcji przedsiębiorstw na reformę powoduje, że analiza ma charakter krótkookresowy i dotyczy wyłącznie bezpośrednich skutków reformy, przy założeniu niezmienności pozostałych czynników. Autorzy uzasadniają takie podejście m.in. tym, iż reakcje podatników na zmiany opodatkowania nie występują natychmiast, stąd też analiza krótkookresowa jest odpowiednim narzędziem badań³⁴³.

Ponadto niektórzy autorzy wskazują, że wprowadzenie do badania elementu dynamizującego jest możliwe poprzez powtórzenie obliczeń dla analogicznych przekrojów w różnych punktach w czasie³⁴⁴. A. Klemm podkreślił konieczność prowadzenia badań w oparciu o dane z większej liczby lat z uwagi na fakt, iż warunki ogólnogospodarcze dla danego roku mogą nie być typowe i ich rozwój w innych okresach może znacząco

³⁴² Przykładowo baza danych utworzona w Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung posłużyła również do badania symulacyjnego skutków innej reformy w Niemczech. Skoncentrowano się w nim na obciążeniach podatkowych różnych typów przedsiębiorstw.

Por.: J. Flach (2003), *Die Auswirkungen der Unternehmenssteuerreform auf ausgewählte Unternehmen*, Diskussionsbeitrag Nr. 40, Universität Potsdam.

³⁴³ S. Bach (2008), op. cit., s. 45.

³⁴⁴ Skutek ten można osiągnąć również poprzez wykorzystanie danych panelowych.

Por.: R. Bardazzi, F. Gastaldi, M. G. Paziienza (2003), *Report describing Country IT Indirect tax base rules module*, Deliverable 5.2 of the DIECOFIS Project, University of Florence, s. 16.

odbiegać od wartości zaobserwowanych dla badanego roku³⁴⁵. Jak wynika z dokonanego zestawienia, podejście to zostało zastosowane w symulacji Institute for Fiscal Studies, jak również badaniu J. Beckera i C. Fuesta.

Można spotkać również podejście, w którym dane empiryczne o przedsiębiorstwach są pogrupowane według takich cech jak: forma prawna, wielkość, branża, region. Pogłębia to analizę w sytuacji, gdy cechy te mogą pozostawać w związku z badanymi zjawiskami. Przykładem jest badanie przeprowadzone przez H.-G. Petersena, A. Fischer i J. Flach, jak również inne badania³⁴⁶.

Część symulacji przeprowadzonych na obszarze zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodów przedsiębiorstw ogranicza się do porównania dwóch scenariuszy: przed i po reformie. Niektóre, jak symulacja rozliczenia podatkowego dokonana przez H.-G. Petersena, A. Fischer i J. Flach, są poszerzone o analizę wrażliwości na zmianę określonych parametrów.

Istotnym zagadnieniem jest również ustalenie konstrukcji miernika obciążenia podatkowego – określenie rzeczywistej, historycznej wielkości ekonomicznej, do której należy odnieść kwotę podatku obciążającego przedsiębiorstwo³⁴⁷. W literaturze angielskojęzycznej podejście takie określane jest mianem *backward looking approach* (niem. *vergangenheitsorientierter Ansatz*). Wykorzystane dane mogą mieć charakter mikroekonomiczny (na przykład pozycje sprawozdań finansowych) lub makroekonomiczny (z rachunków narodowych)³⁴⁸. Ponadto miernik może być obliczany zarówno dla danych

³⁴⁵ M. Klemm (2006), op. cit., s. 14.

³⁴⁶ W mikrosymulacji Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung utworzono przekroje badanych przedsiębiorstw według formy prawnej, branży, wielkości oraz regionu, w którym podmiot działa. Z kolei D. Knirsch zbadała za pomocą symulacji Monte Carlo wpływ zmiany metody ustalania dochodu podatkowego na wysokość obciążeń podatkowych przedsiębiorstw podzielonych według formy prawnej oraz branży.

Por.: S. Bach, H. Buslei, N. Dwenger, F. Fossen (2008), op. cit., s. 9; D. Knirsch (2005), *Reform der steuerlichen Gewinnermittlung durch Übergang zur Einnahmen-Überschuss-Rechnung – Wer gewinnt, Wer verliert?*, Diskussionsbeitrag Nr. 5, arqus Diskussionsbeiträge zur Quantitativen Steuerlehre, Karl-Franzens-Universität Graz, s. 13.

³⁴⁷ Mogą nimi być na przykład: przychody ze sprzedaży, ekonomiczna wartość dodana czy suma płac, dywidend i zysku nierozdzielonego jako zapłata za usługi wszystkich czynników produkcji.

Por. J. Sobiech (2004), *Opodatkowanie w strategiach finansowych przedsiębiorstw*, w: „Polski system podatkowy. Założenia a praktyka”, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 376-378 oraz E. Czerwińska, D. Krzemińska, M. Kuchlewska (1994), *Ciężar podatkowy w przedsiębiorstwie*, w: „Zdolność podatkowa i wiarygodność kredytowa przedsiębiorstwa”, red. E. Czerwińska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, s. 27 i nast.

³⁴⁸ Alternatywnym w stosunku do niego podejściem metodologicznym jest tzw. *forward looking approach* (niem. *zukunftsorientierter Ansatz*).

jednostkowych, jak i danych zagregowanych (pogrupowanych). W przypadku przedsiębiorstw często stosowaną wielkością odniesienia jest zysk operacyjny oraz zysk brutto³⁴⁹. Za podstawową zaletę tak skonstruowanego miernika uznaje się fakt, iż w pośredni sposób uwzględniona jest w nim złożoność regulacji prawnych obowiązujących w badanym okresie³⁵⁰.

Po dokonaniu przeglądu metodologii zastosowanej w wybranych symulacjach fiskalnych skutków wprowadzenia zorientowanych na konsumpcję podatków od dochodów przedsiębiorstw, kolejnym krokiem badania jest ustalenie szczegółów poszczególnych etapów procedury badawczej.

2. Źródła danych

Pierwszy etap procedury badawczej polega na zidentyfikowaniu źródeł danych empirycznych wykorzystanych do obliczeń. Zakres wykorzystania mikrosymulacji i symulacji grupowej jako metody badawczej jest zdeterminowany dokładnością danych. W kolejnym kroku zostanie przedstawiony sposób grupowania danych.

2.1. Charakterystyka i uzasadnienie doboru źródeł

Wyznaczenie fiskalnych skutków podatku do dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego wymaga wykorzystania dwojakiego rodzaju danych. Po pierwsze wymagana jest informacja o wysokości kapitału własnego przedsiębiorstw. Można ją znaleźć w sprawozdaniach finansowych. Po drugie należy znać wyjściową wartość podstawy opodatkowania oraz należnego podatku dochodowego. Informacje tego rodzaju

Por. Na ten temat m.in. L. Lammersen (2002), *The Measurement of Effective tax Rates: Common Themes in Business Management and Economics*, Discussion Paper no. 02-46, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung, Mannheim, s. 8-9; G. Nicodeme (2001), *Computing effective corporate tax rates: comparisons and results*, MPRA Paper no. 3808, s. 4-10; P. B. Sorensen (2004), *Measuring Taxes on Capital and Labor: An Overview of Methods and Issues* w: "Measuring the Tax Burden on Capital and Labor", red. P. B. Sorensen, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, s. 14-19; C. Spengel (2004), *Ermittlung und Aussagefähigkeit von Indikatoren der effektiven Steuerbelastung*, w: "Perspektiven der Unternehmensbesteuerung", red. M. Schratzenstaller, A. Truger, Metropolis-Verlag, Marburg.

³⁴⁹ L. Lammersen (2002), op. cit., s. 6-8.

³⁵⁰ F. Oropallo, V. Parisi (2005), op. cit., s. 10.

są trudniejsze do uzyskania, ponieważ można je wyczytać ze sprawozdań finansowych jedynie w sposób pośredni.

W badaniu zostały wykorzystane trzy źródła danych. Pierwsze z nich – „Monitor Polski B” – to źródło o charakterze samodzielnym, tzn. nie wymaga uzupełnienia informacjami z innych baz danych. Dwa kolejne źródła informacji pochodzą z Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów. Zostały one połączone ze względu na niewystarczającą, dla potrzeb badania, zawartość informacyjną każdego z nich osobno.

Monitor Polski B

„Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej Monitor Polski B” (dalej używany skrót MPB) jest publikowany przez Centrum Obsługi Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Ogłaszane są w nim sprawozdania finansowe – bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych i zestawienie zmian w kapitale własnym – jednostek wskazanych w Ustawie o rachunkowości³⁵¹. Należą do nich m.in. grupy kapitałowe, spółki akcyjne (z wyjątkiem spółek będących na dzień bilansowy w organizacji) oraz podmioty zorganizowane w innych niż spółka akcyjna formach prawnych, charakteryzujące się znaczną wielkością, mierzoną średniorocznym zatrudnieniem, wartością aktywów oraz przychodów³⁵².

W badaniu wykorzystano informacje z „Monitora Polskiego B” udostępnione w formie elektronicznej w bazie danych Emerging Markets Information Services (EMIS). Umożliwia ona przeszukiwanie zbiorów i generowanie informacji ze sprawozdań finansowych publikowanych od roku 2000³⁵³, m.in. według roku publikacji oraz branży.

Z badania wyłączono grupy kapitałowe. Uwzględniono natomiast łączne sprawozdania finansowe³⁵⁴, które zawierają dane wewnętrznych jednostek organizacyjnych samodzielnie sporządzających sprawozdania finansowe (tzw. jednostka wielooddziałowa,

³⁵¹ Art. 64 Ustawy o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 1994 nr 121 poz. 591 z późn. zm.

³⁵² Obowiązki badania i ogłaszania sprawozdań finansowych podlegają jednostki, które w poprzedzającym roku obrotowym, za jaki sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z trzech warunków odnoszących się do skali działalności: (a) średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób, (b) suma aktywów bilansu na końcu roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2.500.000 euro, (c) przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5.000.000 euro.

³⁵³ Przeglądanie publikacji sprzed roku 2000 jest możliwe w węższym zakresie.

³⁵⁴ Zgodnie z art. 51 ust. 1 Ustawy o rachunkowości jednostka, w skład której wchodzi jednostki organizacyjne sporządzające samodzielne sprawozdania finansowe, sporządza łączne sprawozdania finansowe, będące sumą sprawozdania finansowego jednostki i wszystkich jej oddziałów (zakładów).

której sprawozdanie łączne należy traktować jak sprawozdanie pojedynczej jednostki gospodarczej)³⁵⁵. Ogłaszaniu podlega tylko roczne łączne sprawozdanie finansowe³⁵⁶.

W sytuacjach, kiedy rok obrotowy spółki nie pokrywa się z rokiem kalendarzowym, przyjęto, że sprawozdanie finansowe było za ten rok kalendarzowy, na który przypada większość miesięcy.

Główny Urząd Statystyczny i Ministerstwo Finansów

Główny Urząd Statystyczny zbiera informacje na temat poszczególnych pozycji sprawozdań finansowych przedsiębiorstw za pomocą formularza SP „Roczna ankieta przedsiębiorstwa” i SP-03 „Sprawozdanie o działalności gospodarczej przedsiębiorstw”. Badanie oparte na formularzu SP ma charakter roczny, pełny – obejmuje podmioty niezależnie od formy prawnej, prowadzące księgi rachunkowe oraz podatkową księgę przychodów i rozchodów, inne niż mikroprzedsiębiorstwa, tj. zatrudniające więcej niż dziewięciu pracowników³⁵⁷. Mikroprzedsiębiorstwa są z kolei objęte badaniem reprezentatywnym opartym na formularzu SP-03. Nie zawiera on dostatecznie szczegółowych informacji ze sprawozdań finansowych³⁵⁸. Ponadto zdecydowana większość mikroprzedsiębiorstw prowadzi uproszczoną ewidencję księgową, stąd nie było możliwe ich uwzględnienie w badaniu.

W badaniu wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego zebrane za pomocą formularza SP, zawarte w publikacjach:

- (1) *Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych*, lata 2004-2008,
- (2) *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych*, lata 2004-2008,
- (3) informacje szczegółowe udostępnione przez GUS indywidualnie, lata 2004-2008.

³⁵⁵ K. Maksymiuk (2008), *Łączne sprawozdanie finansowe i jego badanie*, „BDO Podatki i rachunkowość”, nr 5 (7), <http://www.podatkirachunkowosc.bdo.pl/biuletyn/51/audyt/laczne-sprawozdanie-finansowe-i-jego-badanie.html>.

³⁵⁶ Zgodnie z art. 64 ust. 2 Ustawy o rachunkowości.

³⁵⁷ Definicja mikroprzedsiębiorstwa stosowana przez Główny Urząd Statystyczny została przyjęta w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej. Odbiega ona od definicji mikroprzedsiębiorcy zawartej w art. 104 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, gdyż nie uwzględnia rocznego obrotu netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych (poniżej 2.000.000 euro) ani sumy aktywów (poniżej 2.000.000 euro).

³⁵⁸ Główne informacje o mikroprzedsiębiorstwach dotyczą następujących obszarów: pracujący i wynagrodzenia, wartość brutto środków trwałych i nakłady na ich budowę, ulepszanie i zakup, przychody i koszty z całokształtu działalności.

W badaniu opartym na danych Głównego Urzędu Statystycznego wykorzystano zagregowane informacje finansowe o średnio 39.625 przedsiębiorstwach rocznie, co daje łącznie 198.128 obserwacji w pięcioletnim okresie badania³⁵⁹. Są to podmioty inne niż tzw. mikroprzedsiębiorstwa w rozumieniu definicji stosowanej przez GUS, prowadzące księgi rachunkowe³⁶⁰. Z analizy zostały wyłączone mikroprzedsiębiorstwa oraz jednostki prowadzące uproszczoną ewidencję³⁶¹.

Fakt ten zaważył na znaczącym ograniczeniu zakresu badanych przedsiębiorstw. Podmioty prowadzące księgi rachunkowe stanowią niecałe 10% przedsiębiorstw w Polsce. Z tej grupy ok. 65% podmiotów to mikroprzedsiębiorstwa, z czego wynika, że dane wykorzystane w badaniu pokrywają ok. 3% całej zbiorowości.

W odniesieniu do podmiotów nieposiadających osobowości prawnej dane GUS nie dostarczają wymaganej informacji o wysokości podatku dochodowego przypadającego na prowadzoną działalność gospodarczą. Z tego względu zostały one powiązane z publikowanymi co roku przez Ministerstwo Finansów danymi dotyczącymi podatku dochodowego od osób fizycznych:

Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych, lata 2004-2008.

Wykorzystane w badaniu trzy źródła danych wzajemnie się uzupełniają. Dzięki temu możliwe było poszerzenie jego zakresu. Informacje pochodzące z GUS obejmują: spółki kapitałowe, spółki osobowe i osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W „Monitorze Polskim B” publikowane są sprawozdania finansowe tych samych form prawnych, z tym jednak zastrzeżeniem, że zdecydowana większość danych dotyczy spółek

³⁵⁹ Jeżeli podmiot prowadził działalność w kilku latach i spełniał wymogi objęcia badaniem GUS, baza danych zawiera informacje na jego temat z kilku lat.

³⁶⁰ Zgodnie z art. 2 Ustawy o rachunkowości do prowadzenia ksiąg rachunkowych są zobowiązane przedsiębiorstwa w formie spółek akcyjnych, z ograniczoną odpowiedzialnością, komandytowych, komandytowo-akcyjnych oraz spółki partnerskie, spółki jawne osób fizycznych, spółki cywilne osób fizycznych i osoby fizyczne, których przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 1.200.000 euro. Podmioty o przychodach poniżej tej wartości mogą dobrowolnie prowadzić księgi.

³⁶¹ W większości przypadków obie te cechy występują łącznie. Mikroprzedsiębiorstwa stanowią dominującą grupę pod względem liczebności (ok. 1.750.000 podmiotów w różnych latach, co stanowi ok. 95% wszystkich przedsiębiorstw w Polsce). Jednakże ze względu na niewielką skalę działalności udział zatrudnionych, nakładów inwestycyjnych, środków trwałych brutto, przychodów ogółem, wartości dodanej czy wartości produkcji są w nich niższe niż u dużych podmiotów, stanowiących 0,2% przedsiębiorstw w Polsce (obliczenia własne na przykładzie roku 2007 na podstawie: Główny Urząd Statystyczny, *Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych*).

posiadających osobowość prawną. GUS i MPB są zatem zbiorami o części wspólnej, którą stanowią spółki kapitałowe zatrudniające ponad dziewięć osób i spełniające jednocześnie co najmniej dwa z trzech wymogów ogłaszania i publikowania sprawozdań finansowych. W części różniącej oba zbiory danych znajdują się podmioty zatrudniające poniżej dziesięciu osób, spełniające jednocześnie wymóg badania i ogłaszania sprawozdań finansowych oraz przedsiębiorstwa małe i średnie prowadzące księgi rachunkowe, o zbyt małej skali działalności, aby podlegały obowiązkowi badania i ogłaszania sprawozdań finansowych. Zakres podmiotowy źródeł wykorzystanych w badaniu został przedstawiony w tabeli 22.

Tabela 22. Zakres podmiotowy źródeł danych empirycznych wykorzystanych w badaniu

	Osoby prawne	Spółki osobowe	Osoby fizyczne
MPB	Tak (największe)	Raczej nie (nieliczne)	Raczej nie (nieliczne)
GUS	Tak (inne niż mikro)	Tak (inne niż mikro)	Tak (inne niż mikro)
MF	Tak (niezależnie od wielkości)	Tak (niezależnie od wielkości)	

Źródło: Opracowanie własne.

Baza danych pochodzących z „Monitora Polskiego B” zawiera informacje o najmniej licznej grupie podmiotów, ale cechuje ją największa dokładność. Wynika to po pierwsze z jednostkowego charakteru danych, a po drugie – z przeprowadzonych korekt³⁶². Dane GUS są wprawdzie zagregowane, ale uzupełnione o dane MF umożliwiają z kolei oszacowanie obciążenia podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

Tabela 23. Stopień szczegółowości źródeł danych empirycznych wykorzystanych w badaniu

	Osoby prawne	Spółki osobowe	Osoby fizyczne
MPB	Dane jednostkowe	Dane jednostkowe	Dane jednostkowe
GUS	Dane pogrupowane ¹⁾	Dane pogrupowane ¹⁾	Dane pogrupowane ¹⁾
MF	Dane zagregowane	Dane zagregowane	Dane zagregowane

¹⁾ z zachowaniem zasad tajemnicy statystycznej.

Źródło: Opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 22 i 23 wykorzystane źródła materiału empirycznego cechują się zróżnicowanym zakresem podmiotowym i stopniem szczegółowości.

³⁶² Istota przeprowadzonych korekt zostanie omówiona w dalszej części rozdziału.

Jednostkowe dane pochodzące z „Monitora Polskiego B” służą jako podstawa przeprowadzenia mikrosymulacji – obliczenia są dokonywane dla każdego podmiotu odrębnie, zaś agregowaniu podlegają dopiero ostateczne wyniki. Ponadto umożliwiają one zidentyfikowanie i wykluczenie podmiotów niespełniających kryteriów określonych w badaniu, a także badanie pod kątem przekrojów niemożliwych do wyodrębnienia w zbiorze danych pogrupowanych.

W odniesieniu do danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów zostanie przeprowadzona symulacja grupowa.

2.2. Zakres badania

Dokonano pogrupowania przedsiębiorstw pod względem trzech cech, które mogą okazać się istotne dla skali redukcji obciążeń podatkowych w przypadku wprowadzenia podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego. Wysokość kapitału własnego i podstawy opodatkowania mogą się różnie kształtować, w zależności od:

- (1) formy prawnej przedsiębiorstwa,
- (2) branży, w której przedsiębiorstwo działa,
- (3) wielkości przedsiębiorstwa.

Podział podmiotów według formy prawnej odpowiada jednocześnie ich podziałowi według kryterium formy opodatkowania w Polsce: spółki kapitałowe podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób prawnych, zaś wspólnicy spółek osobowych i osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

Podział przedsiębiorstw według branż dotyczy czterech sektorów: przemysłu, budownictwa, handlu i usług. Wykorzystane dane GUS obejmują kilka sekcji PKD, natomiast obliczenia na podstawie MPB zostały przeprowadzone dla przykładowych branż z każdego sektora, co było uwarunkowane koniecznością ich korygowania³⁶³.

³⁶³ Podział danych GUS na branże został dokonany zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności 2004 i objął sekcje: C, D, E, F, G, H, I, K.

Wykorzystane w badaniu dane z „Monitora Polskiego B” objęły przykładowe branże z poszczególnych sekcji: produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych i włókien sztucznych; budownictwo; handel detaliczny z wyjątkiem sprzedaży pojazdów mechanicznych i motocykli, naprawy artykułów przeznaczenia osobistego i użytku domowego; informatyka i działalność pokrewna.

Schemat 3. Przekroje badania (podział przedsiębiorstw)

Forma prawna	Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów (mln zł)	Branża
Spółki kapitałowe	<0,8	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
	(8; 50>	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
	> 50	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
Spółki osobowe	<0,8	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
	(8; 50>	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
	> 50	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	<0,8	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
	(8; 50>	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi
	> 50	Przemysł
		Budownictwo
		Handel i naprawy
		Usługi

Źródło: Opracowanie własne.

Jako kryterium podziału przedsiębiorstw według wielkości przyjęto wartość przychodów ze sprzedaży, która pokazuje skalę podstawowej działalności operacyjnej i jest

często stosowana jako wyznacznik wielkości klasyfikowania podmiotów gospodarczych³⁶⁴. Schemat 3 przedstawia podział przedsiębiorstw zgodnie z wyżej wymienionymi kryteriami. W każdym roku wyodrębniono w sumie 36 komórek (grup).

Wykorzystanie danych z trzech źródeł wpłynęło na przyjęty horyzont czasowy badania. Dane GUS obejmują pięć lat: od 2004 do 2008, podobnie – uzupełniające je – dane Ministerstwa Finansów o podatku dochodowym od osób fizycznych³⁶⁵. „Monitor Polski B” obejmuje lata od 2004 do 2007, co uwarunkowane jest poślizgiem czasowym pomiędzy zakończeniem roku obrotowego a datą ukazania się publikacji. Sprawozdania finansowe są ogłaszane najczęściej po roku lub po dwóch latach (a w pojedynczych przypadkach także i później). Na podstawie obserwacji lat wcześniejszych można przyjąć, że pojedyncze sprawozdania finansowe za rok 2007 ukażą się w wydaniach „Monitora Polskiego B” po roku 2009, tj. po okresie, w którym prowadzono obliczenia.

Schemat 4. Zakres czasowy badania według źródeł danych

	2004	2005	2006	2007	2008
MF					
GUS					
MPB					

Źródło: Opracowanie własne.

Analogiczne obliczenia zostały przeprowadzone dla każdego roku osobno. Umożliwiło to dokonanie porównania wyników symulacji różnych sytuacji wyjściowych.

³⁶⁴ Przyjęcie liczby zatrudnionych jako kryterium wielkości przedsiębiorstwa (jak w badaniach GUS) nie odzwierciedliłoby dokładnie skali działalności. Podmioty zakwalifikowane do mikroprzedsiębiorstw ze względu na niższą od 9 liczbę zatrudnionych mogą mieć znaczny majątek i osiągać wysokie przychody. W jednostkowych przypadkach mogą nawet podlegać obowiązkowi badania i ogłaszania sprawozdań finansowych (co obserwuje się niekiedy w przypadku działalności prowadzonej przez osoby fizyczne). Warto nadmienić, że również ustawodawca sięga do kryterium przychodów, definiując mikro, małe, średnie i duże przedsiębiorstwa oraz małego podatnika.

³⁶⁵ W związku ze zmianą klasyfikacji PKD w 2007 roku wszystkie dane zostały udostępnione w formie ujednoliconej w wersji PKD 2004.

3. Adaptacja danych dla potrzeb badania

Kolejnym etapem przyjętej procedury badawczej było dostosowanie dostępnego materiału empirycznego dla potrzeb badania. Konieczność adaptacji odnosi się zarówno do danych pochodzących z „Monitora Polskiego B”, jak i Głównego Urzędu Statystycznego. W pierwszym przypadku konieczne było skorygowanie informacji publikowanych w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw w celu prawidłowego określenia należności podatkowych. W drugim przypadku dane ze statystyki publicznej podlegały uzupełnieniu o informacje pochodzące z publikacji Ministerstwa Finansów.

3.1. Adaptacja danych z „Monitora Polskiego B”

Dane pochodzące z „Monitora Polskiego B”, udostępnione w bazie EMIS, zostały poddane daleko idącej adaptacji, a czynności związane z modyfikacją bazy danych obejmowały:

1. Przyporządkowanie danych o przedsiębiorstwach z poszczególnych branż do odpowiednich lat obrotowych (wynikające z poślizgu czasowego w publikowaniu sprawozdań finansowych);
2. Przyporządkowanie danych do odpowiednich form prawnych;
3. Dokonanie korekty podatku dochodowego wykazanego w rachunku zysków i strat o podatek odroczony w celu ustalenia wysokości podatku bieżącego.

Podmioty, których sprawozdania finansowe podlegają obowiązkowi badania i ogłaszania w „Monitorze Polskim B”, są zobligowane do tworzenia rezerwy i ustalania aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Rezerwy i aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego dotyczą tzw. różnic przejściowych³⁶⁶ i wiążą się z czasowymi różnicami między regulacjami prawa podatkowego (podstawą opodatkowania), a zyskiem brutto ustalonym zgodnie z przepisami Ustawy o rachunkowości³⁶⁷. Wskutek występowania różnic przejściowych oraz tworzenia aktywów i rezerw podatek dochodowy,

³⁶⁶ W przeciwieństwie do trwałych różnic pomiędzy rachunkowym a podatkowym ujęciem wyniku finansowego, które nie ulegają odwróceniu.

³⁶⁷ I. Olchowicz (2005), *Rachunkowość podatkowa*, Difin, Warszawa, s. 217.

który obciąża wynik finansowy jednostki i wpływa na jej rentowność, składa się z części bieżącej i części odroczonej³⁶⁸.

Dla wyznaczenia wysokości podatku bieżącego istotny jest fakt, że aktywa i rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego wykazywane w bilansie są pozycją zbiorczą, niezależnie od tego, czy wpływają na wynik finansowy, czy też rozlicza się je kapitałowo lub z wartością firmy. Przedstawia to schemat 5.

Schemat 5. Rozbudowa analityczna konta „podatek dochodowy”

Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV
Podatek dochodowy			
	Podatek dochodowy bieżący		
	Podatek dochodowy odroczoney		
		Podatek odroczoney rozliczany wynikowo	
		Podatek odroczoney rozliczany z wartością firmy	
		Podatek odroczoney rozliczany kapitałowo	
			Z kapitałem z aktualizacji wyceny
			Z zyskiem lub stratą z lat ubiegłych
			Z kapitałem zapasowym

Źródło: W. Gabrusewicz, M. Kamieniecka (2007), op. cit., s. 133.

Dla potrzeb badania przyjęto założenie, że w analizowanych podmiotach wszystkie operacje związane z aktywami i rezerwami z tytułu odroczonego podatku dochodowego mają charakter wynikowy. Jest to założenie bliskie rzeczywistości gospodarczej. Wielu autorów jest zgodnych, iż w praktyce rzadkie są operacje powodujące rozliczanie aktywów i rezerw z kapitałem własnym lub wartością firmy³⁶⁹.

³⁶⁸ Zgodnie z obowiązującą w rachunkowości zasadą memoriałową wynik finansowy powinien być obciążony współmierną kwotą podatku dochodowego (co oznacza, że obciążenie z tytułu podatku dochodowego nie jest tożsame z płatnościami z jego tytułu).

Por.: E. Walińska (1997), *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa, cyt. za: W. Gabrusewicz, M. Kamieniecka (2007), *MSR 12. Podatek dochodowy*, Difin, Warszawa, s. 47.

³⁶⁹ W. Gabrusewicz i M. Kamieniecka stwierdzają: „W pozycji aktywa i rezerwy ujmuje się ich pełne wartości, tzn. obliczone zarówno dla różnic przejściowych dotyczących operacji gospodarczych rozliczanych z wynikiem finansowym, jak i odnoszonych na kapitał własny. Dla pełnego zobrazowania podatku dochodowego wpływającego na wynik finansowy konieczne byłoby wydzielenie w aktywach i rezerwach tych ujętych w rachunku zysków i strat oraz tych odnoszonych na kapitał własny” oraz „Jeżeli utworzone rezerwy lub aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego dotyczą operacji, których skutek wpływa na wynik finansowy, to korespondują one również z wynikiem finansowym. Ma to miejsce w zdecydowanej większości zdarzeń rodzących obowiązki tworzenia aktywów lub rezerw na odroczoney podatek dochodowy (...)”.

Podobnie wypowiada się K. Winiarska: „W praktyce najczęściej mają miejsca zdarzenia, których skutki różnic z tytułu odroczonego podatku dochodowego są odnoszone na wynik finansowy. Ponoszone koszty i osiągnięte przychody są różnie interpretowane w przepisach bilansowych i podatkowych. Sporadycznie w roku bilansowym

Wartość podatku bieżącego (tzw. podatku fiskalnego tj. faktycznie odprowadzonego do urzędu skarbowego) wyznaczono w oparciu o formułę (18):

$$PB_n = PD_n - (R_n - R_{n-1}) + (A_n - A_{n-1}), \quad (18)$$

gdzie:

PB_n – podatek bieżący za rok n ,

PD_n – podatek dochodowy wykazany w rachunku zysków i strat za rok n ,

R_n – rezerwa na odroczony podatek dochodowy na końcu roku n ,

R_{n-1} – rezerwa na odroczony podatek dochodowy na końcu roku $n-1$,

A_n – aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego na końcu roku n ,

A_{n-1} – aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego na końcu roku $n-1$.

Ustawa o rachunkowości nie nakazuje wyodrębniania w rachunku zysków i strat części bieżącej i części odroczonej podatku. Powoduje to, że przedsiębiorstwa w rozmaity sposób dokonują zapisów dotyczących tego elementu sprawozdania finansowego. Większość z nich przedstawia pozycję zbiorczą „podatek dochodowy”, część wykazuje podatek dochodowy wraz z jego jednym bądź obydwoma komponentami. W badaniu zaobserwowano, że liczne podmioty niepoprawnie wykazują odroczoną część podatku dochodowego w pozycji „pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)”³⁷⁰. W tej sytuacji postępowano w następujący sposób: określono wartość podatku odroczonego dla każdego przedsiębiorstwa zgodnie z formułą (19):

$$OPD_n = (R_n - R_{n-1}) - (A_n - A_{n-1}), \quad (19)$$

gdzie:

OPD_n – odroczony podatek dochodowy w roku n ,

występują zdarzenia będące skutkiem błędów fundamentalnych, wynikające ze zmiany polityki rachunkowości, emisji kapitału podstawowego i innych przyczyn odnoszonych na kapitał własny. Operacje, których skutki odnoszone są na wartość firmy, mają miejsce tylko w pewnych jednostkach powstałych w wyniku połączenia”.

Również I. Olchowicz stwierdza: „Większość rezerw i aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego powstaje, gdy przychód lub koszt wchodzi w skład wyniku finansowego brutto jednego okresu, lecz wchodzi do dochodu podatkowego w innym okresie. Tak powstały odroczony podatek ujmuje się w rachunku zysków i strat”.

Por. W. Gabrusewicz, M. Kamieniecka (2007), op. cit., s. 108-109; K. Winiarska (2009), *Odroczony podatek dochodowy*, w: „Rachunkowość zaawansowana”, red. K. Winiarska, Wolters Kluwer, Warszawa, s. 104; I. Olchowicz (2005), op. cit., s. 327.

³⁷⁰ Na taką praktykę zwraca uwagę K. Winiarska. Autorka wymienia trzy stosowane w przedsiębiorstwach rozwiązania: po pierwsze wykazywanie podatku bieżącego i odroczonego w zbiorczej pozycji „podatek dochodowy”, po drugie wykazywanie podatku bieżącego w pozycji „podatek dochodowy”, a podatku odroczonego w „pozostałe obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego”; po trzecie wykazywanie podatku zbiorczo w pozycji „podatek dochodowy” wraz z wyodrębnieniem jego obydwu komponentów – części bieżącej i odroczonej.

Por. K. Winiarska (2009), op. cit., s. 102.

a następnie sprawdzono, czy wartość odroczonego podatku dochodowego wyliczona na podstawie formuły jest zgodna z wartością pozycji „pozostałe obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego”. Jeżeli tak, to oznaczało to, iż podatek odroczoney został wykazany w tej właśnie pozycji; jeżeli nie – wówczas postępowano zgodnie z założeniem, że pozycja ta pokazuje inną wartość³⁷¹.

Kolejny etap badania polegał na sprawdzeniu trafności (wyrażonej procentowo sprawdzalności) zastosowanej formuły (18). Dla przedsiębiorstw, które wykazały w sprawozdaniu finansowym podatek dochodowy z wyodrębnieniem jego poszczególnych komponentów, sprawdzono zgodność tej wartości z wynikiem własnych obliczeń. Rezultaty weryfikacji zostały przedstawione w tabeli 24.

Tabela 24. Zgodność podatku bieżącego wykazanego w rachunkach zysków i strat z podatkiem bieżącym obliczonym za pomocą formuły

rok	Przemysł		Budownictwo		Handel		Usługi	
	% przedsiębiorstw umożliwiających weryfikację	z tego: % zgodności	% przedsiębiorstw umożliwiających weryfikację	z tego: % zgodności	% przedsiębiorstw umożliwiających weryfikację	z tego: % zgodności	% przedsiębiorstw umożliwiających weryfikację	z tego: % zgodności
2004	34%	96%	47%	97%	52%	96%	49%	96%
2005	32%	100%	46%	96%	49%	98%	46%	92%
2006	34%	95%	46%	95%	39%	94%	45%	94%
2007	37%	98%	41%	96%	44%	94%	43%	95%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Z tabeli 24 wynika, że jakość danych uzyskanych poprzez korektę jest wysoka. W przypadku 30-50% przedsiębiorstw obserwuje się ponad 90-procentową zgodność obliczeń z rzeczywistą wartością podatku. Stwierdzono więc, iż nie ma przeciwwskazań dla przyjęcia założenia, że zbliżone wartości charakteryzują pozostałą część zbiorowości.

Z bazy danych usunięto pojedyncze podmioty wykazujące, pomimo dokonanej korekty, ujemny podatek dochodowy, który nie mógł być utożsamiany z podatkiem bieżącym. W kolejnym kroku ujęto przedsiębiorstwa w grupach zgodnie ze sformułowanymi wcześniej kryteriami.

³⁷¹ Pozycja ta mogła składać się z większej liczby wartości, w tym m.in. z podatku odroczonego.

Tabela 25. Liczba przedsiębiorstw uwzględnionych w badaniu opartym na danych z „Monitora Polskiego B” (po korektach)

rok	Przemysł ¹⁾			Budownictwo			Handel ²⁾			Usługi ³⁾			Łączna liczba przedsiębiorstw
	M	Ś	D	M	Ś	D	M	Ś	D	M	Ś	D	
2004	11	90	115	92	314	146	25	81	111	50	69	29	1.133
2005	9	93	122	79	355	171	16	104	109	43	63	36	1.200
2006	11	96	122	73	344	289	19	109	132	41	63	37	1.336
2007	8	63	88	38	280	183	10	70	73	18	46	23	900

¹⁾ Na przykładzie branży: produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych i włókien sztucznych.

²⁾ Na przykładzie branży: handel detaliczny z wyjątkiem sprzedaży pojazdów mechanicznych i motocykli, naprawy artykułów przeznaczenia osobistego i użytku domowego.

³⁾ Na przykładzie branży: informatyka i działalność pokrewna.

M – małe, Ś – średnie, D – duże przedsiębiorstwo.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Ostatecznie, po dokonaniu wszystkich czynności dostosowujących bazę danych do potrzeb badania uzyskano informację o ponad tysiącu przedsiębiorstw w latach 2004-2006 oraz dziewięciuset podmiotach w 2007 roku, co daje łącznie 4.569 obserwacji w horyzoncie czteroletnim.

3.2. Adaptacja danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów

W wyniku pogrupowania danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego wyodrębniono 36 komórek (grup). Liczebność każdej z nich w poszczególnych latach została przedstawiona w tabeli 26. Grupowanie danych wymaga przyjęcia założenia, że przedsiębiorstwa należące do poszczególnych komórek są w miarę jednorodne i mogą być reprezentowane przez przedsiębiorstwo o średnich wartościach cechy.

Tabela 26. Liczba przedsiębiorstw uwzględnionych w badaniu opartym na danych Głównego Urzędu Statystycznego

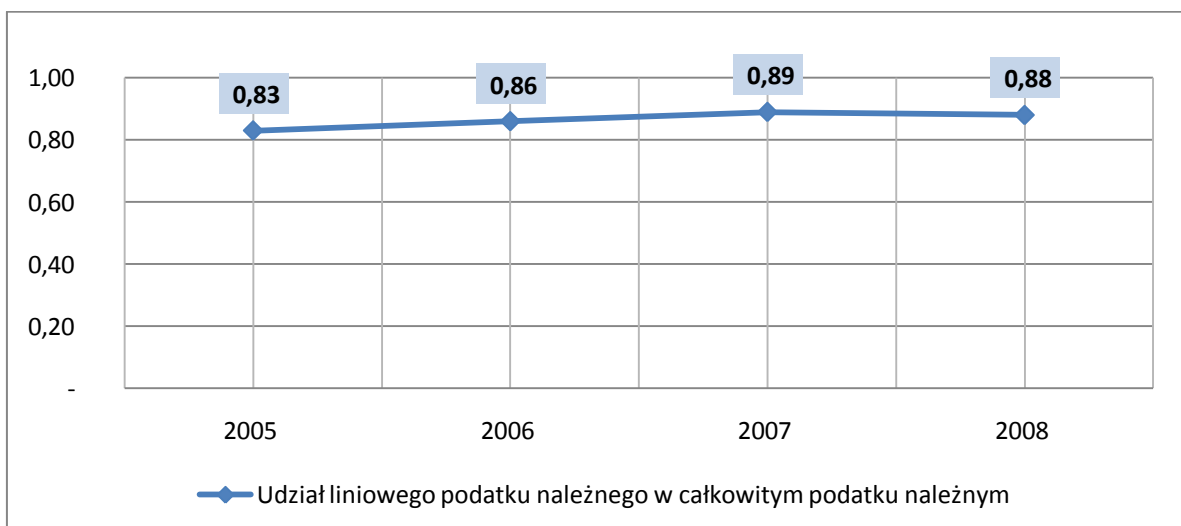
	Spółki kapitałowe	Spółki osobowe	Osoby fizyczne	Łączna liczba przedsiębiorstw
2004	24.386	5.502	6.265	36.153
2005	25.405	5.811	6.837	38.053
2006	25.534	6.281	7.020	38.835
2007	26.076	6.625	7.397	40.098
2008	28.411	7.728	8.850	44.989

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Dane Głównego Urzędu Statystycznego w części dotyczącej spółek kapitałowych zawierają informację o wysokości podatku bieżącego. Została ona wykorzystana w symulacji³⁷². Natomiast w celu ustalenia wartości podatku dochodowego od działalności gospodarczej prowadzonej indywidualnie przez osoby fizyczne lub w formie spółek osobowych dokonano połączenia danych GUS z danymi MF. Przyjęto przy tym dwa założenia.

Zgodnie z założeniem pierwszym dochody badanych podmiotów są opodatkowane stawką liniową w wysokości 19%. Założenie to wynika z dwóch powodów. Po pierwsze ta forma opodatkowania pełni dominującą rolę w generowaniu wpływów podatkowych w porównaniu z opodatkowaniem dochodów osób fizycznych z działalności gospodarczej według skali podatkowej. Oszacowano, że udział liniowego podatku dochodowego od osób fizycznych pobranego od działalności gospodarczej w całkowitych wpływach z podatku dochodowego od działalności gospodarczej osób fizycznych w Polsce wynosi niemal 90%. Przedstawia to wykres 1.

Wykres 1. Udział należnego liniowego podatku dochodowego od działalności gospodarczej osób fizycznych w całkowitym należnym podatku dochodowym od działalności gospodarczej osób fizycznych

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

³⁷² Podatek bieżący obliczony na podstawie formuły uwzględniającej zmianę stanu aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego jedynie nieznacznie odbiega od kwoty wykazanej przez GUS (o kilka procent in plus bądź in minus).

Po drugie uwzględnienie w obliczeniach opodatkowania według skali byłoby trudne i wymagałoby dokonania daleko idących uproszczeń ze względu na problem uwzględnienia sfery osobistej podatnika³⁷³. Dlatego też przyjęto, że udział każdej grupy przedsiębiorstw (określonej według formy prawnej, branży i wielkości) w podatku należnym ogółem (podstawie opodatkowania ogółem) jest równy jej udziałowi w zysku brutto ogółem przedsiębiorstw zakwalifikowanych przez GUS do „osób fizycznych”³⁷⁴.

4. Pomiar skutków fiskalnych modyfikacji podstawy opodatkowania

Po dostosowaniu dostępnych danych do potrzeb badania sprecyzowano sposób pomiaru fiskalnych konsekwencji modyfikacji podstawy opodatkowania. Etap ten polegał na zdefiniowaniu formuł, za pomocą których przeprowadzono następnie obliczenia. Stanowią one odwzorowanie regulacji podatkowych i służą do symulacji rozliczenia podatkowego.

W odniesieniu do spółek kapitałowych symulacja została przeprowadzona w oparciu zarówno o dane z „Monitora Polskiego B”, jak również Głównego Urzędu Statystycznego, co umożliwiło porównanie wyników uzyskanych na podstawie obydwu źródeł.

4.1. Ubytek wpływów podatkowych

W odniesieniu do obydwu baz danych zastosowano analogiczne formuły obliczeniowe. Dla bazy MPB zostały one zastosowane do danych jednostkowych (mikrosymulacja), dla bazy GUS – do danych pogrupowanych (symulacja grupowa).

³⁷³ Podejście to umożliwia zbiorcze traktowanie kwot podatku bez konieczności ich przypisywania podatnikom – osobom fizycznym. Ich liczba nie jest równa liczbie przedsiębiorstw ze względu na występowanie spółek osobowych, a także jednoczesne prowadzenie kilku rodzajów działalności przez tych samych przedsiębiorców.

³⁷⁴ Obliczenia zostały dokonane w oparciu o publikację „Działalność przedsiębiorstw niefinansowych” z lat 2004 - 2008.

W obliczeniach przyjęto stawkę podatków dochodowych t na poziomie obowiązującym w Polsce w badanym okresie. Była ona stała i wynosiła 19%. Stopę oprocentowania kapitału własnego k przyjęto na poziomie 5%, stałym w każdym roku.

W oparciu o formułę (20) obliczono podstawę opodatkowania w stanie wyjściowym:

$$PO_{w,n} = PB_{w,n} / t \quad (20)$$

gdzie:

$PO_{w,n}$ - podstawa opodatkowania w sytuacji wyjściowej w roku n ,

$PB_{w,n}$ - podatek należny w sytuacji wyjściowej w roku n ,

t - nominalna stawka podatkowa.

Obliczenia zostały przeprowadzone bez uwzględnienia ewentualnych odliczeń od podatku dochodowego od osób prawnych oraz podatku dochodowego od osób fizycznych. Jak pokazuje zestawienie zawarte w tabeli 27, rzeczywista wartość odliczeń nie była wysoka – dla podatku dochodowego od osób prawnych wynosiła w pierwszej połowie badanego okresu ok. 5%, a następnie spadła poniżej 1% wartości podatku przed odliczeniami; dla liniowego podatku od dochodów osób fizycznych uzyskiwanych z działalności gospodarczej wynosiła w badanym okresie ok. 5-6%.

Tabela 27. Udział odliczeń od podatku dochodowego od osób prawnych i liniowego podatku dochodowego od osób fizycznych w podatku przed odliczeniami

Podatek	2004	2005	2006	2007	2008
PDOP	b.d.	3,4%	5,2%	1%	0,5%
PDOF	b.d.	5,8%	5,5%	5,3%	5,8%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Koszt finansowania kapitałem własnym, podlegający odliczeniu od podstawy opodatkowania, został obliczony zgodnie z formułą (21):

$$Odl_n = k KW_n \quad (21)$$

gdzie:

Odl_n – kwota odliczenia od podstawy opodatkowania w roku n ,

k – oprocentowanie kapitału własnego,

KW_n – bilansowa wartość kapitału własnego na końcu roku n .

Na podstawie formuły (22) dokonano obliczenia wysokości podatku należnego po reformie:

$$PB_{ref,n} = t(PB_{w,n}/t - k KW_n) \quad (22)$$

gdzie:

$PB_{ref,n}$ - podatek należny po reformie w roku n .

Formułę (22) można również zapisać jako:

$$PB_{ref,n} = PB_{w,n} - tOdl_n. \quad (23)$$

Powyższy zapis pokazuje, że podatek należny po reformie różni się od podatku należnego w sytuacji wyjściowej o tarczę podatkową na koszcie kapitału własnego odpisanego od postawy opodatkowania (analogicznie do tarczy podatkowej na odsetkach od kapitału obcego). Oczywiście nie każde przedsiębiorstwo może ją wykorzystać w pełni – nie jest to możliwe, jeżeli podstawa opodatkowania jest mniejsza od kwoty odliczenia.

Względny ubytek wpływów podatkowych jest wyrażony jako stosunek sumy tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego przedsiębiorstw ogółem do podatku należnego ogółem w sytuacji wyjściowej:

$$U_n = \sum(tOdl_n) / \sum PB_w. \quad (24)$$

gdzie:

U_n – ubytek wpływów podatkowych.

Obliczenia zostały przeprowadzone w programie Microsoft Excel 2007.

4.2. Koncentracja obciążeń podatkowych

Kolejny etap postępowania badawczego polegał na porównaniu stopnia koncentracji obciążeń podatkowych w poszczególnych wyodrębnionych grupach przedsiębiorstw w sytuacji wyjściowej z sytuacją po wprowadzeniu reformy. Pozwoliło to stwierdzić, czy wprowadzenie podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego powoduje zmiany w rozkładzie podatku należnego. Badanie przeprowadzono dla danych jednostkowych pochodzących z „Monitora Polskiego B” – analizie poddano rozkład podatku

dochodowego od osób prawnych. W tym celu posłużono się krzywą Lorenza oraz współczynnikiem Giniego³⁷⁵.

Krzywa Lorenza jest konstruowana na podstawie uporządkowanych rosnąco danych o wartościach podatku należnego k przedsiębiorstw tak, że $PB_1 \leq \dots \leq PB_k$ ³⁷⁶. Na osi odciętych przedstawiony jest skumulowany udział jednostek w ich całkowitej liczbie, natomiast na osi rzędnych skumulowany udział cechy – podatku należnego – w jej zsumowanej wartości. Im bliżej linii równomiernego rozkładu (45 stopni) leży krzywa Lorenza, tym mniejsza występuje koncentracja. Im bardziej się od tej linii oddala, tym koncentracja jest silniejsza³⁷⁷.

Miernikiem koncentracji przedstawionej graficznie za pomocą krzywej Lorenza jest współczynnik Giniego. Należy on do względnych miar koncentracji, które służą odpowiedzi na pytanie: jaki odsetek cechy przypada na jaki odsetek jednostek posiadających tę cechę?³⁷⁸ Współczynnik Giniego dla danych jednostkowych dotyczących podatku dochodowego od osób prawnych został obliczony według wzoru (25):

$$G = \frac{1}{k} * \sum_{i=1}^k (2i - k - 1) * h_i, \quad (25)$$

gdzie:

G – współczynnik Giniego,

k – liczba przedsiębiorstw,

i – numer przedsiębiorstwa (podmioty uporządkowane według rosnących wartości podatku należnego),

h_i – odsetek podatku należnego od przedsiębiorstwa i w całkowitej kwocie podatku należnego.

Współczynnik Giniego przyjmuje wartości z przedziału lewostronnie domkniętego $<0; (n-1)/n$. Im jego wartość jest bliższa zeru, tym względna koncentracja jest mniejsza;

³⁷⁵ W badaniach nad polskim systemem podatkowym współczynnik Giniego, jak również inne miary koncentracji, zostały wykorzystane przez M. Kośnego w odniesieniu do podatku dochodowego od osób fizycznych.

Por.: Kośny M. (2007), *Podatki a dobrobyt społeczny*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 108 i nast.

³⁷⁶ R. Fahrmeir, R. Künstler, I. Pigeot, G. Tutz (2007), *Statistik: Der Weg zur Datenanalyse*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, s. 78-84.

³⁷⁷ G. Bourier (2008), *Beschreibende Statistik: praxisorientierte Einführung*, Gabler, Wiesbaden, s. 112 oraz C. Schöffel (1997), *Einführung für Studenten der Wirtschaftswissenschaften anhand von praktischen Beispielen und Klausuraufgaben*, Dresden University Press, s. 63 i nast.

³⁷⁸ G. Bourier (2008), op. cit., s. 107 i nast.

poziom względnej koncentracji wzrasta w miarę zbliżania się wartości współczynnika do jedności. Poniżej wartości 0,5 koncentrację określa się jako słabą, powyżej – jako silną.

Podstawowe ograniczenie współczynnika Giniego polega na tym, że może on osiągać tę samą wartość przy różnych rozkładach cechy. Wadę tę łatwo jednak wyeliminować poprzez analizę krzywej Lorenza³⁷⁹.

5. Podsumowanie

W niniejszym rozdziale został przeprowadzony przegląd symulacji podatkowych – tych, których wyniki omówiono w poprzednich częściach rozprawy, jak również kilku dodatkowych – pod kątem wykorzystanej metodologii. Zrealizowano czwarty częściowy cel pracy, polegający na zidentyfikowaniu *podejść metodologicznych zastosowanych w dotychczasowych badaniach symulacyjnych nad fiskalnymi skutkami zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw*. Zdefiniowano procedurę badawczą zastosowaną we własnej symulacji, co posłużyło do sprecyzowania założeń badawczych.

W badaniu własnym znalazła zastosowanie metoda mikrosymulacji oraz symulacji grupowej. Metody te są powszechnie stosowane w badaniach nad opodatkowaniem. Do tej pory częściej prowadzono analizy z zakresu obciążeń podatkowych osób fizycznych, natomiast wzrost zainteresowania symulacjami w odniesieniu do przedsiębiorstw daje się zaobserwować od stosunkowo niedawna. Niniejsza rozprawa wpisuje się w ten nurt.

Badanie zostało przeprowadzone na rzeczywistych danych historycznych dotyczących wielu podmiotów. Zwiększa to realizm uzyskanych rezultatów w porównaniu z symulacjami dla pojedynczych, modelowych podmiotów³⁸⁰.

Ponadto wykorzystany został materiał empiryczny o polskich przedsiębiorstwach, uwzględniający polską specyfikę baz danych, wciąż jeszcze w ograniczonym stopniu nadających się do prowadzenia tego typu badań. Połączenie danych z trzech różnych źródeł poszerzyło możliwości badawcze, bowiem umożliwiło uwzględnienie w symulacji znacznie większej grupy podmiotów. Ponadto dane zastosowane w badaniu charakteryzują się aktualnością.

³⁷⁹ Ibidem, s. 114.

³⁸⁰ Pogląd taki wyrazili m. in. R. de Mooij, M. Devereux (2009), op. cit., s. 41.

Ze względu na niedostatki dostępnych danych zaproponowano metodę ich adaptacji dla potrzeb badania. Poddano je procesowi weryfikacji, sortowania i grupowania, a następnie także korygowania w oparciu o wyznaczoną formułę, w celu określenia wielkości charakteryzujących stan wyjściowy w badaniu. Niejako na marginesie poczyniono obserwację dotyczącą praktyk stosowanych przez polskie przedsiębiorstwa w zakresie ujawniania podatku odroczonego w sprawozdaniach finansowych.

Zastosowana w badaniu symulacja ma charakter statyczny – pozwala zidentyfikować bezpośrednie skutki pomniejszenia podstawy opodatkowania o koszt kapitału własnego. We wszystkich analizowanych badaniach nad zorientowanym na konsumpcję podatkiem od dochodów przedsiębiorstw, z wyjątkiem modeli równowagi ogólnej, stosowano podejście statyczne.

Powtórzenie obliczeń dla kolejnych lat okresu 2004-2008 pozwoliło na sprawdzenie, w jakim stopniu wyniki różnią się między sobą w zależności od przyjętego stanu wyjściowego. Mimo iż nie zastąpi to symulacji uwzględniającej reakcje behawioralne przedsiębiorstw, to wprowadza pewien element dynamizujący badanie. Zastosowana metoda daje pogląd na temat wyłącznych, wyizolowanych od wpływu innych czynników, skutków zmiany podstawy opodatkowania w podatkach dochodowych w okresie następującym bezpośrednio po reformie.

Symulacja została przeprowadzona dla różnorodnych przekrojów danych. Umożliwiło to stwierdzenie, na ile otrzymane rezultaty różnią się między sobą w zależności od cech przedsiębiorstw: formy prawnej, branży wielkości. Poddany badaniu hipotetyczny projekt reformy ACE nie ogranicza jej zasięgu wyłącznie do osób prawnych, lecz obejmuje obydwie polskie podatki dochodowe – od osób prawnych i od osób fizycznych.

Z powyższych rozważań wynika również, że symulacja skutków fiskalnych podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego zostanie przeprowadzona przy następujących założeniach.

Po pierwsze nie zostały w nim uwzględnione powiązania międzynarodowe i ich konsekwencje dla opodatkowania.

Po drugie modyfikacją objęte są wyłącznie podatki dochodowe.

Po trzecie modyfikacja podstawy opodatkowania jest jedyną zmianą konstrukcji podatków od dochodów przedsiębiorstw. Stawka podatkowa jest stała i równa stawce obowiązującej w Polsce w latach 2004-2008.

Po czwarte modyfikacja podstawy opodatkowania polega na wyłączeniu kwoty stanowiącej 5% bilansowej wartości kapitału własnego na koniec okresu obrotowego.

Po piąte badaniu podlegają bezpośrednie skutki zmiany podatkowej (ang. *first-round effects*) – podatnicy nie reagują na modyfikację podstawy opodatkowania.

IV. REZULTATY SYMULACJI FISKALNYCH SKUTKÓW ZMIANY PODSTAWY OPODATKOWANIA W PODATKACH OD DOCHODÓW PRZEDSIĘBIORSTW

W niniejszym rozdziale rozprawy zestawiono i omówiono uzyskane rezultaty przeprowadzonej symulacji fiskalnych skutków zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Prezentacja wyników odpowiada kolejności, w jakiej realizowano poszczególne cele szczegółowe oraz weryfikowano hipotezy badawcze.

Pierwszy krok polegał na znalezieniu odpowiedzi na pytanie *jaka część podatników przestałaby płacić podatek dochodowy na skutek pomniejszenia podstawy opodatkowania o koszt kapitału własnego*.

Następnie poszukiwano odpowiedzi na pytanie, *jaka byłaby skala ubytku wpływów podatkowych bezpośrednio po wprowadzeniu modyfikacji podstawy opodatkowania zgodnej z koncepcją podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję*. Ta część badania przebiegała w dwóch etapach obejmujących: po pierwsze określenie skali ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych w różnych przekrojach przedsiębiorstw, po drugie wyznaczenie wysokości tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego oraz określenie możliwości jej wykorzystania. Analiza była zatem dokonywana z dwóch punktów widzenia – to, co stanowi wartość negatywną dla władzy podatkowej (ubytek wpływów podatkowych) przedstawia korzyść dla podatników (osłona na odliczeniu od podstawy opodatkowania)³⁸¹.

W dalszym etapie przeprowadzono obliczenia mające na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie o *rozkład obciążeń podatkowych na skutek wprowadzenia zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw*. Porównanie wartości współczynnika Giniego dla należnego podatku dochodowego od osób prawnych w sytuacji wyjściowej i po modyfikacji podstawy opodatkowania pozwala stwierdzić, w jaki sposób na skutek wprowadzenia *allowance for corporate equity* zmienia się koncentracja obciążeń podatkowych.

³⁸¹ Punktem odniesienia w analizie względnego ubytku wpływów podatkowych jest podatek należny przed reformą płacony przez badane podmioty (a nie całkowite wpływy z danego podatku za dany rok). Często używany zwrot „wpływy podatkowe w roku t” oznacza wpływy za rok t (w rzeczywistości występujące w różnych okresach).

Ostatni szczegółowy cel rozprawy polega na ustaleniu *szacunkowej wysokości stawek podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych koniecznej (przy niezmiennych pozostałych czynnikach) dla zachowania wpływów podatkowych na dotychczasowym poziomie*. Punkt ten stanowi dopełnienie wcześniejszych symulacji, ponieważ obrazuje, jak duży wzrost podstawowego, najbardziej „transparentnego” elementu konstrukcji podatków dochodowych musiałby towarzyszyć wprowadzeniu podatku od rent ekonomicznych.

Wyniki są prezentowane w podziale według formy prawnej (spółki kapitałowe, spółki osobowe i osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą), branży (przemysł, budownictwo, handel, usługi) i wielkości przedsiębiorstw (małe, średnie, duże). Kolejne kroki badawcze służą weryfikacji hipotez szczegółowych oraz głównej hipotezy rozprawy, dokonanej w podsumowaniu rozdziału.

Przeprowadzenie symulacji wymagało uprzedniego scharakteryzowania stanu wyjściowego obowiązującego w poszczególnych latach w Polsce. Obejmowało ono: zidentyfikowanie przedsiębiorstw niepłacących podatku dochodowego od osób prawnych w latach 2004 -2007, obliczenie wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych generowanych przez badane podmioty w okresie 2004 - 2008 oraz wyznaczenie współczynnika koncentracji należnego podatku dochodowego od osób prawnych dla lat 2004 - 2007.

Badanie w zakresie podatku dochodowego od osób prawnych zostało przeprowadzone w oparciu zarówno o dane Głównego Urzędu Statystycznego, jak i „Monitora Polskiego B”. W dokonanych zestawieniach zawarto i porównano wyniki uzyskane na podstawie obydwu źródeł danych.

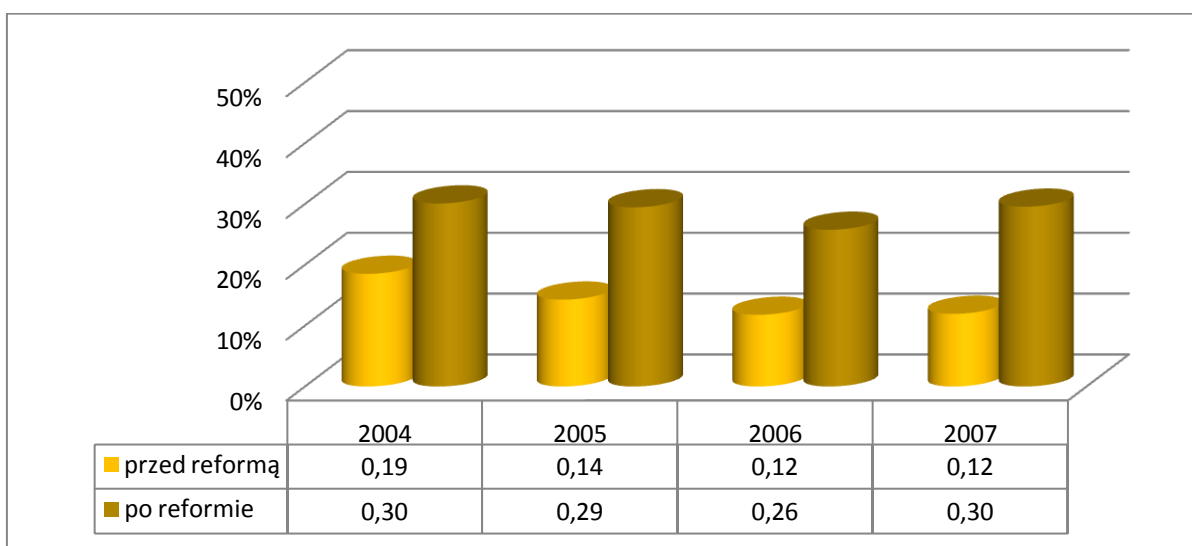
1. Podatek zerowy

W pierwszej kolejności w badaniu zidentyfikowano podatników, którzy w sytuacji wyjściowej nie płacili podatku dochodowego od osób prawnych. Następnie obliczono przyrost ich liczby spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania, polegającą

na dokonaniu odliczenia kosztu kapitału własnego. Symulację na tym obszarze przeprowadzono w oparciu o dane jednostkowe pochodzące z „Monitora Polskiego B”.

Wyniki symulacji uzyskane dla przedsiębiorstw przemysłowych zostały zestawione na wykresie 2. W każdym roku badanego okresu kilkanaście procent podatników w sytuacji wyjściowej nie wykazuje podatku. Oznacza to, że podmioty te nie osiągnęły dodatniej podstawy opodatkowania w danym roku podatkowym lub w latach wcześniejszych, co może być powiązane z rozliczaniem strat podatkowych w czasie. Ich udział w całej grupie jest malejący – od 19% w 2004 roku do 12% w dwóch ostatnich analizowanych latach. Może być to spowodowane z jednej strony ograniczonymi możliwościami zaliczania wydatków do kosztów uzyskania przychodów, a z drugiej strony rosnącą rentownością działalności.

Wykres 2. Przedsiębiorstwa branży przemysłowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Po wprowadzeniu *allowance for corporate equity* liczba przedsiębiorstw przemysłowych niepłacących podatku w trzech na cztery lata badania wzrasta ponad dwukrotnie, co stanowi znaczącą zmianę. Największy przyrost występuje w roku 2007. Szczegółowe wyniki symulacji, uwzględniające wielkość podmiotów, zostały zestawione w tabeli 28.

W grupie małych przedsiębiorstw przemysłowych w sytuacji wyjściowej podatku nie płaci ponad połowa³⁸². Wysoki udział tych podmiotów w całkowitej liczbie małych przedsiębiorstw w wyniku reformy nie zwiększa się już tak silnie, jak w przypadku spółek średnich i dużych. W tych bowiem grupach wyjściowy udział podatników niepłacących podatku dochodowego od osób prawnych jest niższy – mieści się w przedziale 5% - 17%. Z kolei przyrosty spowodowane wprowadzeniem ACE są znaczące, nawet kilkukrotne.

Zwraca uwagę fakt, że wyjściowy udział dużych spółek przemysłowych niepłacących podatku spada w kolejnych latach badania – od 17% do 5%. Ma to wpływ na analogiczną tendencję zaobserwowaną dla wszystkich podmiotów w branży. Przyrosty liczby dużych podatników, spowodowane wprowadzeniem odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania, są nie tylko z każdym rokiem większe, ale też przeważnie przewyższają przyrosty osiągane przez spółki małe i średnie.

Tabela 28. Przedsiębiorstwa branży przemysłowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości

rok	Małe					Średnie					Duże					Razem				
	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ
2004	6	0,60	8	0,73	33%	14	0,16	27	0,30	93%	20	0,17	30	0,26	50%	40	0,19	65	0,30	63%
2005	6	0,67	7	0,78	17%	10	0,11	28	0,30	180%	16	0,13	31	0,25	94%	32	0,14	66	0,29	106%
2006	6	0,55	6	0,55	0%	13	0,14	26	0,27	100%	8	0,07	27	0,22	238%	27	0,12	59	0,26	119%
2007	4	0,50	7	0,88	75%	11	0,17	23	0,37	109%	4	0,05	17	0,19	325%	19	0,12	47	0,30	147%

Oznaczenia użyte w tabeli:

L₁, L₂ – liczba przedsiębiorstw niepłacących podatku dochodowego od osób prawnych odpowiednio w sytuacji wyjściowej i po modyfikacji podstawy opodatkowania;

U₁, U₂ – udział przedsiębiorstw niepłacących podatku dochodowego od osób prawnych w danej grupie odpowiednio w sytuacji wyjściowej i po modyfikacji podstawy opodatkowania;

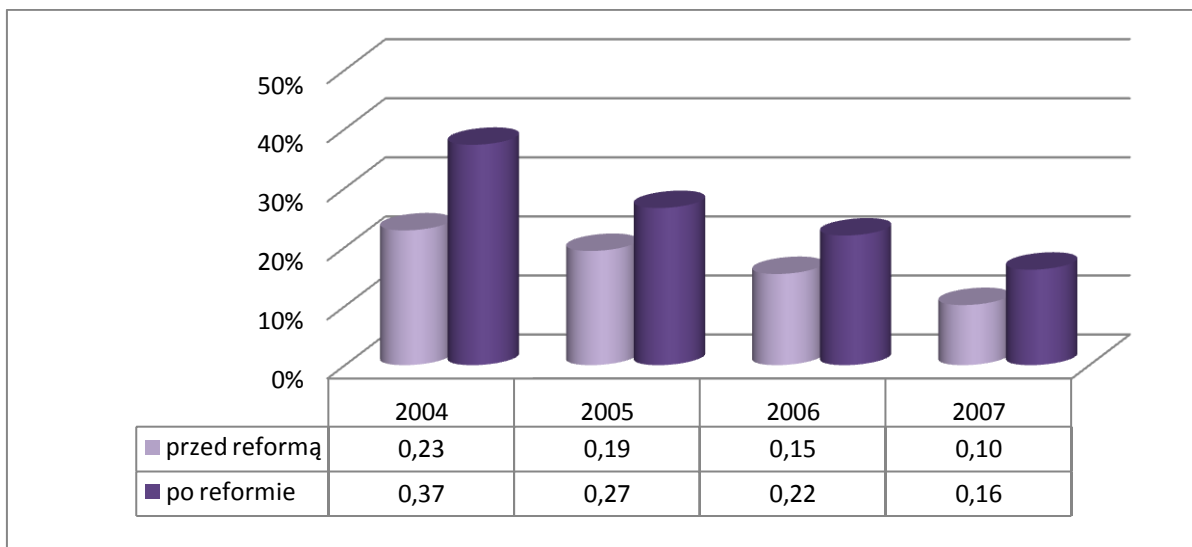
Δ – przyrost liczby przedsiębiorstw niepłacących podatku dochodowego od osób prawnych w wyniku reformy.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

³⁸² Niektóre grupy przedsiębiorstw – w tym głównie zbiór małych podmiotów – odznaczają się niewielką liczebnością, co powoduje większą wrażliwość wyników na cechy poszczególnych jednostek.

Wyniki symulacji uzyskane dla przedsiębiorstw budowlanych zostały zestawione na wykresie 3. Wynika z niego, że udział podatników o zerowym podatku w sytuacji wyjściowej wykazuje tendencję spadkową, podobnie jak w branży przemysłowej. Wynosi on 23% na początku i 10% na końcu badanego okresu.

Wykres 3. Przedsiębiorstwa branży budowlanej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Jak wynika z tabeli 29, największy udział podatników niepłacących podatku dochodowego w sytuacji wyjściowej występuje w grupie małych podmiotów – wynosi on ok. 50%. W średnich i dużych przedsiębiorstwach jest on zbliżony i nie przekracza 20%.

Spowodowany reformą przyrost małych spółek kapitałowych charakteryzujących się zerowym podatkiem nie jest tak wysoki, jak w przypadku podmiotów średnich i dużych. Udział tych dwóch ostatnich grup wzrasta w większości okresów o połowę lub więcej, jest to jednak wciąż jeszcze mniejsza zmiana od zaobserwowanej w przedsiębiorstwach przemysłowych. Widoczne jest to także w wynikach łącznych dla całej branży budowlanej – najsilniejszy, ok. 60-procentowy wzrost liczby spółek kapitałowych niepłacących podatku dochodowego od osób prawnych występuje w latach 2004 i 2007, podczas gdy liczba przedsiębiorstw przemysłowych w trzech okresach ulega podwojeniu.

Tabela 29. Przedsiębiorstwa branży budowlanej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości

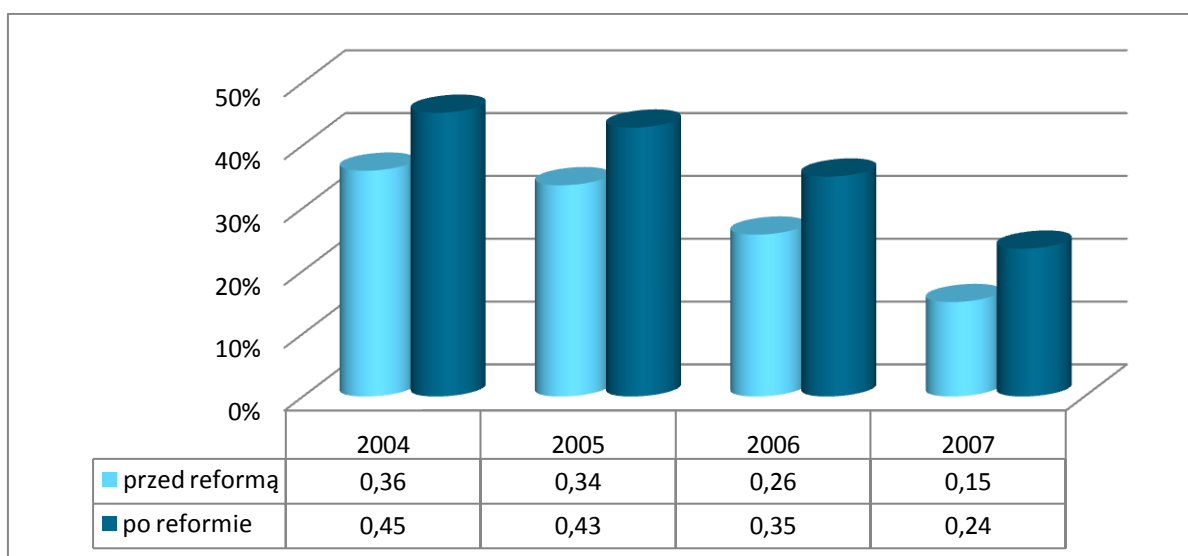
rok	Małe					Średnie					Duże					Razem				
	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ
2004	40	0,43	55	0,60	38%	63	0,20	108	0,34	71%	23	0,16	43	0,29	87%	126	0,23	206	0,37	63%
2005	41	0,52	49	0,62	20%	51	0,14	76	0,21	49%	25	0,15	36	0,21	44%	117	0,19	161	0,27	38%
2006	38	0,52	50	0,68	32%	51	0,15	76	0,22	49%	20	0,07	29	0,10	45%	109	0,15	155	0,22	42%
2007	18	0,47	18	0,47	0%	16	0,06	41	0,15	156%	17	0,09	22	0,12	29%	51	0,10	81	0,16	59%

Oznaczenia jak w tabeli 28.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Udział przedsiębiorstw handlowych, które w sytuacji wyjściowej wykazują zerowy podatek należny, jest nawet o kilkanaście p.p. wyższy aniżeli w grupie podmiotów branży przemysłowej i budowlanej. Cechą wspólną jest natomiast wyraźny, stopniowy spadek tego udziału w badanym okresie – od 36% w 2004 do 15% w 2007 roku. Analogiczna tendencja zarysowuje się w wynikach symulacji dla sytuacji po reformie – na wykresie 4 widoczne jest, że udział przedsiębiorstw z zerowym podatkiem wynosi 45% w 2004 roku i spada do 24% w 2007 roku.

Wykres 4. Przedsiębiorstwa branży handlowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Jak wynika z tabeli 30, udział małych przedsiębiorstw handlowych niewykazujących podatku należnego jest zbliżony w latach 2004 i 2005 do udziału małych przedsiębiorstw przemysłowych – przekracza 60%. W kolejnych dwóch latach grupa ta odnotowuje spadek udziału do ok. 20%.

Spośród czterech badanych branż w grupie przedsiębiorstw handlowych występuje największy udział spółek średnich i dużych niepłacących podatku dochodowego sytuacji wyjściowej. Podczas gdy w pozostałych branżach osiąga on najczęściej wartości rzędu kilku bądź kilkunastu procent, w przedsiębiorstwach handlowych sięga nawet 37% (duże podmioty w 2006 roku). Łączne względne przyrosty liczby podatników wykazujących zerowy podatek należny, spowodowane wprowadzeniem możliwości odliczania od podstawy opodatkowania kosztu kapitału własnego, są w branży handlowej niższe aniżeli w grupie przedsiębiorstw przemysłowych i budowlanych.

Tabela 30. Przedsiębiorstwa branży handlowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości

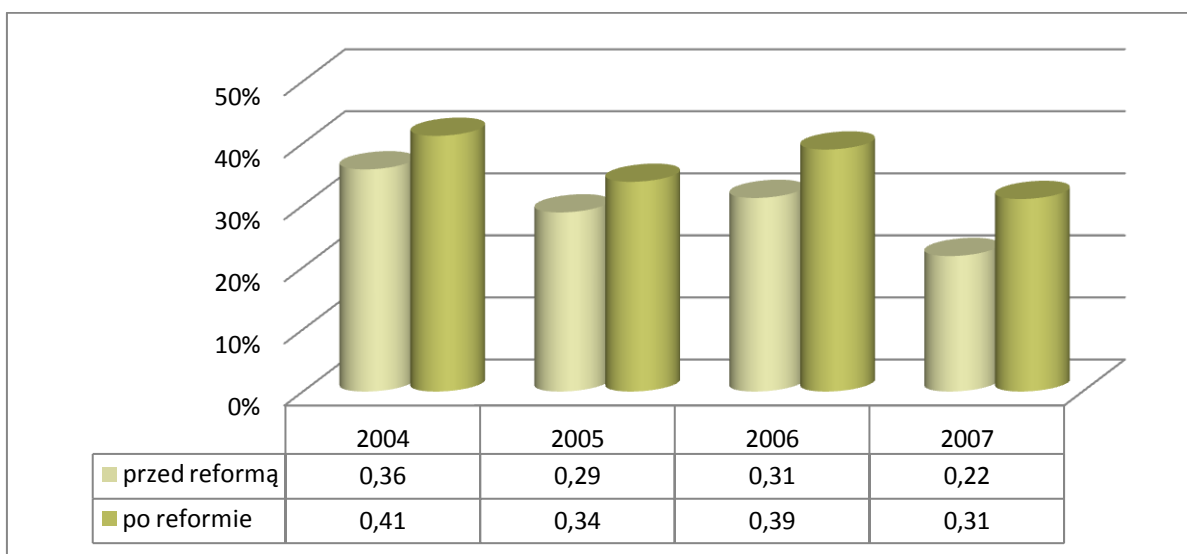
rok	Małe					Średnie					Duże					Razem				
	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ
2004	15	0,60	18	0,72	20%	24	0,30	33	0,41	38%	39	0,35	47	0,42	21%	78	0,36	98	0,45	26%
2005	11	0,69	13	0,81	18%	36	0,35	46	0,44	28%	30	0,28	39	0,36	30%	77	0,34	98	0,43	27%
2006	3	0,16	7	0,37	133%	15	0,14	22	0,20	47%	49	0,37	62	0,47	27%	67	0,26	91	0,35	36%
2007	2	0,20	4	0,40	100%	11	0,16	15	0,21	36%	10	0,14	17	0,23	70%	23	0,15	36	0,24	57%

Oznaczenia jak w tabeli 28.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”..

W odniesieniu do wyników symulacji uzyskanych dla przedsiębiorstw usługowych należy zauważyć, iż nie wykazują one tak wyraźnej tendencji spadkowej w zakresie liczby podatników niepłacących podatku dochodowego od osób prawnych w sytuacji wyjściowej, jak podmioty należące do pozostałych trzech analizowanych branż. Z wykresu 5 wynika, że udział ten jest w pierwszym roku symulacji równie wysoki, jak w przedsiębiorstwach handlowych – wynosi 36% - następnie spada o 7 p.p., by w 2006 roku wzrosnąć do 31%, a w 2007 roku ponownie spaść do 22%.

Wykres 5. Przedsiębiorstwa branży usługowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Z danych zawartych w tabeli 31 wynika, że najliczniejsza w branży usługowej grupa małych spółek wykazuje największy udział podmiotów niepłacących podatku dochodowego w sytuacji wyjściowej – przekracza on 60%. Są to wartości zbliżone do wyników uzyskanych dla małych przedsiębiorstw przemysłowych, z tym jednak zastrzeżeniem, iż liczebność małych przedsiębiorstw w branży przemysłowej jest kilkakrotnie niższa niż w usługowej. Powoduje to, że względny przyrost podatników z branży usługowej niepłacących podatku na skutek reformy jest wprawdzie niewielki, ale ich udział w grupie po wprowadzeniu ACE sięga nawet 80% w 2006 roku.

Tabela 31. Przedsiębiorstwa branży usługowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości

rok	Małe					Średnie					Duże					Razem				
	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ	L ₁	U ₁	L ₂	U ₂	Δ
2004	33	0,66	35	0,70	6%	16	0,23	18	0,26	13%	4	0,14	8	0,28	100%	53	0,36	61	0,41	15%
2005	26	0,60	29	0,67	12%	12	0,19	15	0,24	25%	3	0,08	4	0,11	33%	41	0,29	48	0,34	17%
2006	29	0,71	33	0,80	14%	10	0,16	11	0,17	10%	5	0,14	11	0,30	120%	44	0,31	55	0,39	25%
2007	12	0,67	14	0,78	17%	6	0,13	11	0,24	83%	1	0,04	2	0,09	100%	19	0,22	27	0,31	42%

Oznaczenia jak w tabeli 28.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Przyrosty liczby średnich przedsiębiorstw usługowych wykazujących zerowy podatek należny na skutek wprowadzenia *allowance for corporate equity* są umiarkowane, natomiast w grupie dużych podmiotów można odnotować podwojenie tej liczby w trzech z czterech analizowanych lat.

2. Ubytek wpływów podatkowych

W pierwszej kolejności zaprezentowano rezultaty symulacji w zakresie wysokości ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych, jaki obliczono w oparciu o dane Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów. Następnie przedstawiono wyniki dla podatku dochodowego od osób prawnych, uzyskane na podstawie dwóch źródeł danych – Głównego Urzędu Statystycznego oraz „Monitora Polskiego B”.

Analiza ubytku wpływów podatkowych jest dokonywana w kilku ujęciach o rosnącym stopniu szczegółowości. Rozpoczyna ją omówienie wyników zbiorczych dla danej formy prawnej ze wskazaniem zmian względnych oraz bezwzględnych, by następnie przejść do analizy zmian według wielkości podmiotów oraz branży, w której one działają.

2.1. Ubytek podatku dochodowego od osób fizycznych

Łączny ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych na skutek wprowadzenia odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania został oszacowany na poziomie od 20% do nieco ponad 30%, w zależności od wyjściowego roku symulacji. Wyniki zbiorcze przedstawia tabela 32.

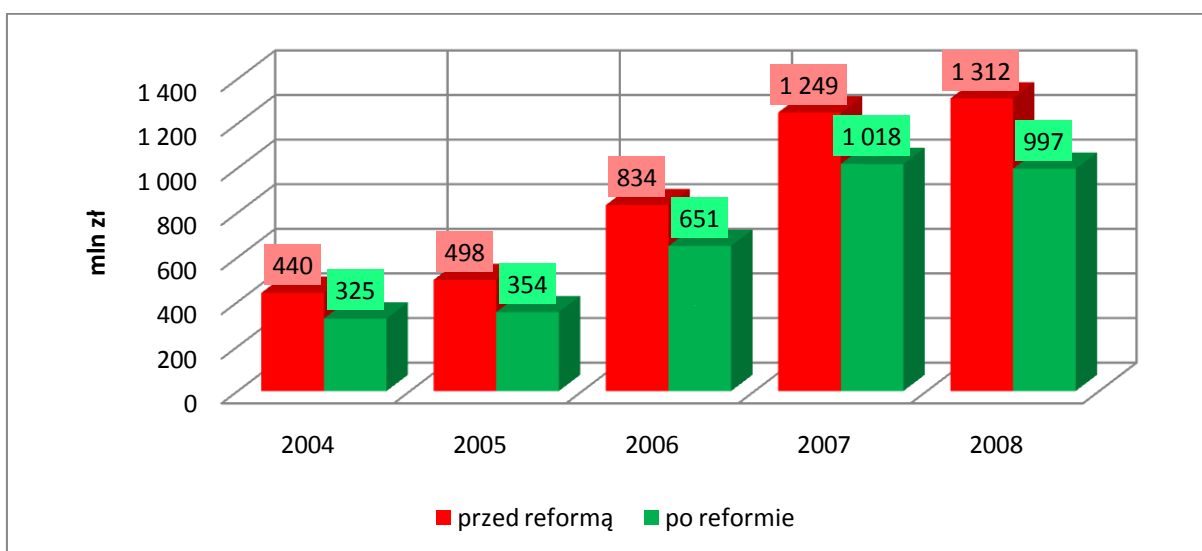
Tabela 32. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych

2004	2005	2006	2007	2008
29,5%	31,6%	23,5%	19,8%	24,7%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Zróźnicowanie skali ubytku jest duże – na przestrzeni pięciu lat wynosi do 12 p.p. Oszacowane wpływy z podatku dochodowego od osób fizycznych generowane z obciążenia wspólników spółek osobowych oraz samodzielnych przedsiębiorców kształtują się przed reformą na zbliżonym poziomie – w granicach do 834 mln zł w ciągu pierwszych trzech lat, ze znacznym wzrostem w latach 2007-2008 do 1,3 mld zł. Jak wynika z wykresów 6 i 7, na skutek reformy państwo traci w pierwszych dwóch latach ok. 270-330 mln zł wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych. W roku 2008 kwota ta podwaja się, co jest wynikiem wzrostu fiskalnego znaczenia tej formy opodatkowania.

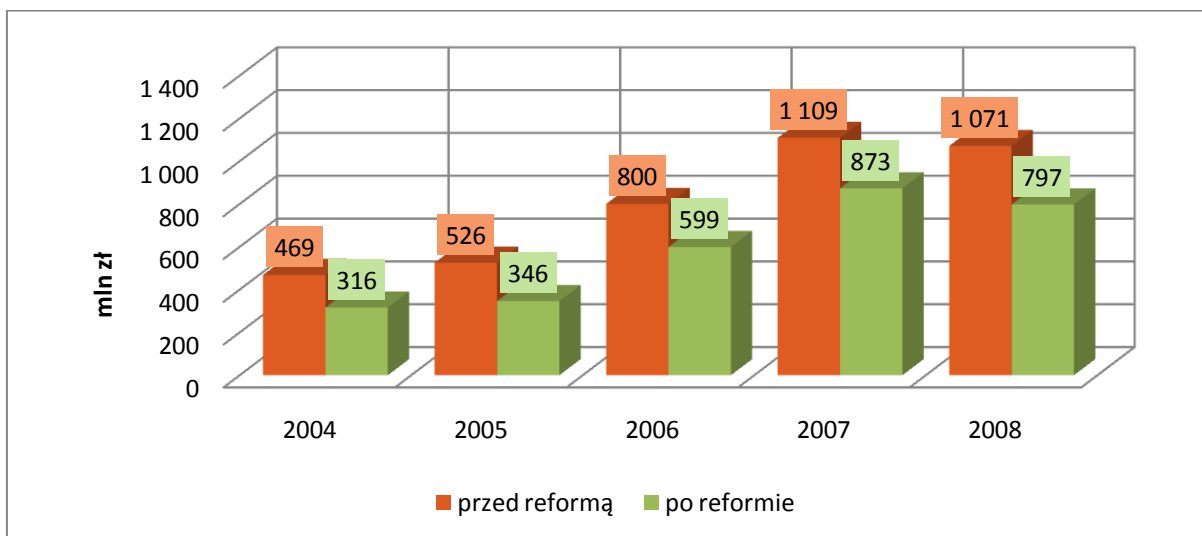
Wykres 6. Porównanie wysokości wpływów z podatku od dochodów osiągniętych w spółkach osobowych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Wysokość wpływów z opodatkowania dochodów uzyskiwanych z jednoosobowej działalności gospodarczej przed i po wprowadzeniu *allowance for corporate equity* przedstawia wykres 7. Porównanie wykresów 6 i 7 pokazuje, iż na skutek reformy w latach 2004 i 2005 w większym stopniu poprawia się sytuacja samodzielnych przedsiębiorców jako grupy w stosunku do wspólników spółek osobowych jako grupy. Łączny podatek pobierany od działalności gospodarczej tych pierwszych, choć wyższy w sytuacji wyjściowej, spada po wprowadzeniu ACE do poziomu nieco niższego niż w przypadku działalności w formie spółek osobowych. W kolejnych latach zjawisko to jednak nie występuje – działalność spółek osobowych zarówno przed, jak i po reformie jest silniej obciążona podatkiem dochodowym.

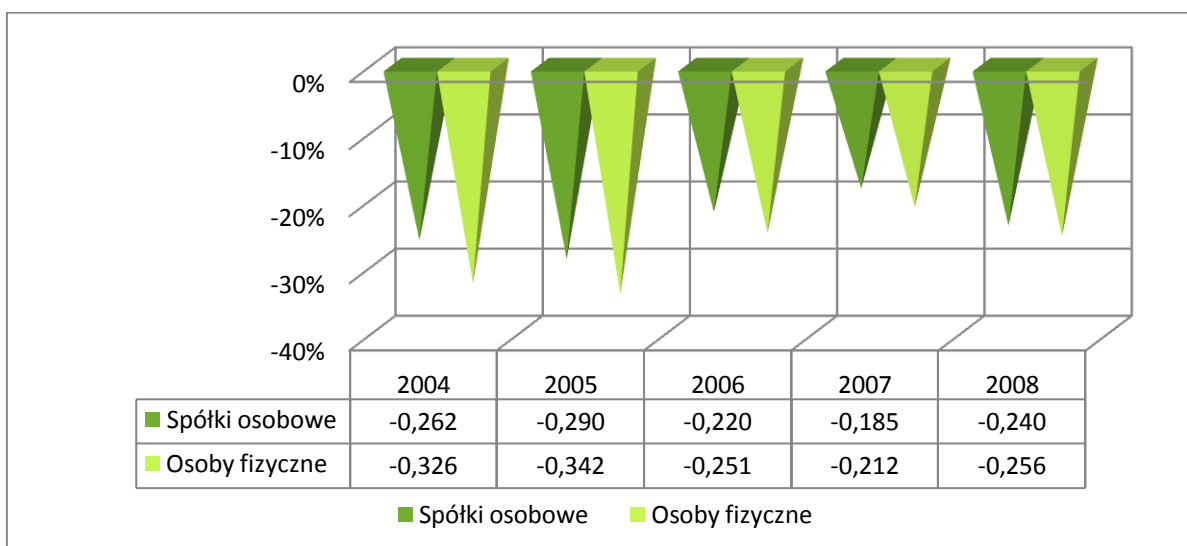
Wykres 7. Porównanie wysokości wpływów z podatku od dochodów osiągniętych przez osoby fizyczne z działalności gospodarczej przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Wykres 8 pokazuje, że procentowy spadek płatności podatku dochodowego jest silniejszy o kilka punktów (od 2 p.p. do 6 p.p) w przypadku jednoosobowej działalności gospodarczej. Relacja ta pozostaje niezmienną niezależnie od roku wyjściowego symulacji. Jednocześnie jest jednak widoczne, że z upływem czasu poziom ubytku wpływów podatkowych generowanych przez obie formy prawne spada i wyrównuje się.

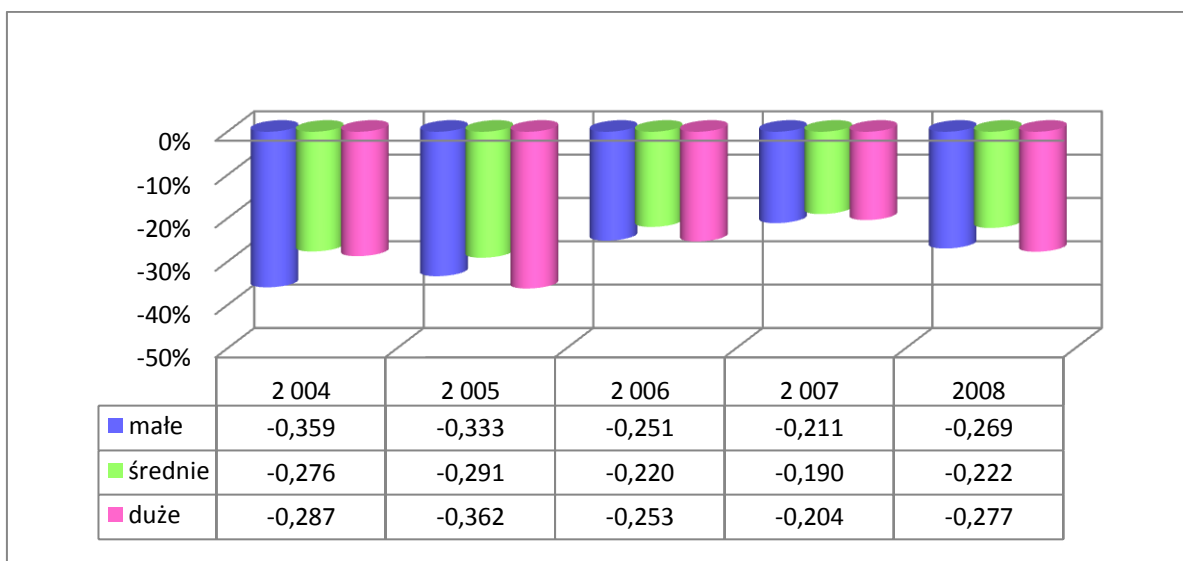
Wykres 8. Porównanie ubytku wpływów z podatku od dochodów osiągniętych w spółkach osobowych i dochodów z jednoosobowej działalności osób fizycznych

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Wykres 9 przedstawia znaczną różnicę względnej redukcji wpływów podatkowych między różnymi latami horyzontu badania. W pierwszych latach symulacja wykazuje nawet 36-procentowy ubytek wpływów podatkowych generowanych przez przedsiębiorstwa małe i duże. Jego rozmiar maleje w 2007 roku (nawet do 19% u średnich podmiotów).

Wykres 9. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych według wielkości przedsiębiorstw

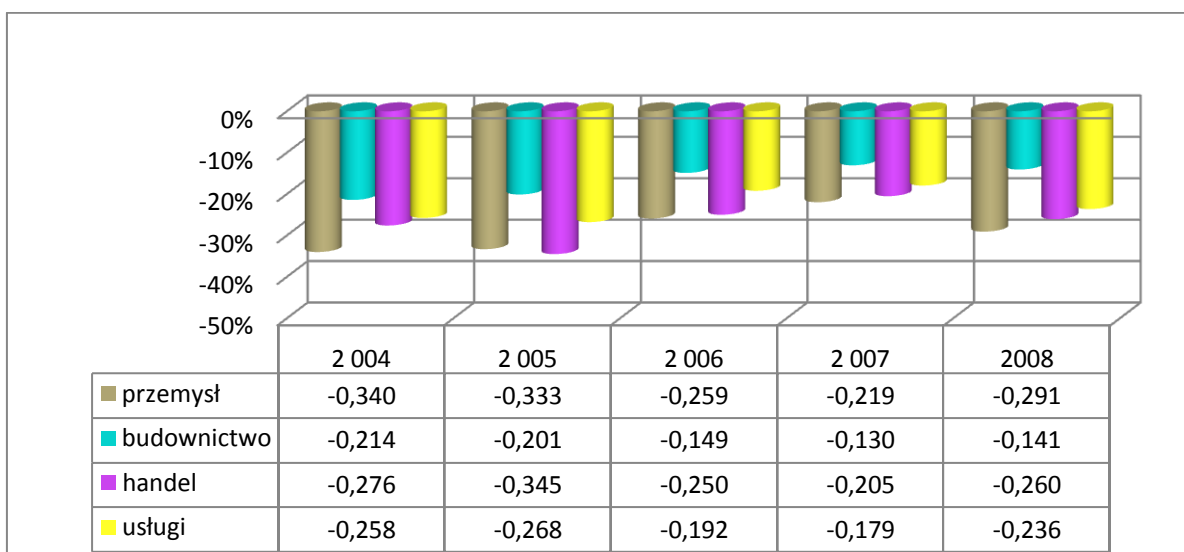

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

W kolejnych latach naprzemiennie u małych i dużych podmiotów daje się zaobserwować największą procentową redukcja generowanych przez nie wpływów podatkowych. W przypadku tych pierwszych przyczyną może być stosunkowo niska wyjściowa podstawa opodatkowania – koszt kapitału własnego stanowi prawie 36% podstawy opodatkowania w 2004 roku. W przypadku zaś dużych przedsiębiorstw istotną rolę odgrywa znaczny zasób kapitału własnego.

Analiza w podziale branżowym pozwala zaobserwować, iż niezależnie od roku wyjściowego symulacji utrzymuje się prawidłowość zilustrowana na wykresie 10. Największy procentowy ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych ma miejsce w przemyśle (z wyjątkiem roku 2005), następnie w handlu i usługach, natomiast najmniejszy ubytek odnotowuje budownictwo. W wartościach bezwzględnych jest on również największy w przypadku handlu i przemysłu.

Wykres 10. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych według branż przedsiębiorstw

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Ubytki wpływów generowanych z opodatkowania dochodów uzyskiwanych w przedsiębiorstwach budowlanych są znacząco niższe. W latach 2006-2008, w których spadek wpływów jest najłagodniejszy niezależnie od przekroju badania, ubytek w tej branży kształtuje się na poziomie poniżej 15%.

2.2. Ubytek podatku dochodowego od osób prawnych

Wyniki symulacji grupowej

Łączny ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych na skutek wprowadzenia odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania został oszacowany na poziomie od 31% do 36%, w zależności od roku wyjściowego. Wyniki zbiorcze przedstawia tabela 33.

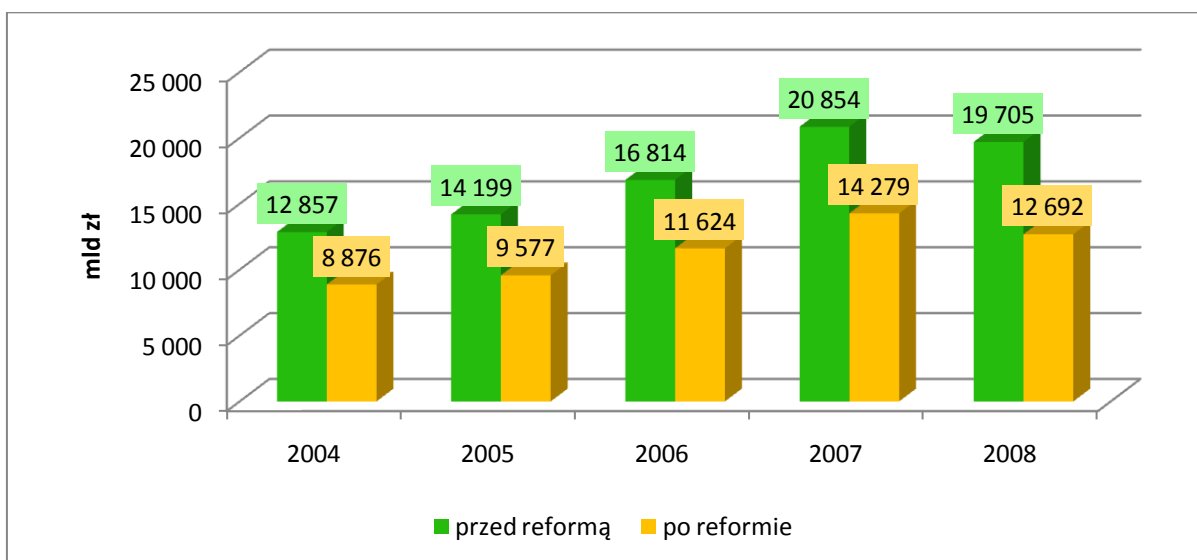
Tabela 33. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych (GUS)

2004	2005	2006	2007	2008
31,0%	32,6%	30,9%	31,5%	35,6%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Jak wynika z zestawienia przedstawionego na wykresie 11, bezwzględna wartość ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych wzrasta z każdym rokiem – od ok. 4 mld zł w 2004 roku do ponad 7 mld zł w 2008 roku. Największa skala ubytku wpływów podatkowych w 2008 roku (o 4 p.p. wyższa w porównaniu z rokiem 2007) jest spowodowana dwoma czynnikami: po pierwsze spadkiem podstawy opodatkowania ogółem badanych przedsiębiorstw o 5,5% w porównaniu z rokiem poprzednim (spadkiem wpływów podatkowych o tę samą wartość) oraz jednoczesnym wzrostem zasobu kapitału własnego o 4,7%.

Wykres 11. Porównanie wysokości wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Dalsza analiza pozwala na określenie, przedsiębiorstwa których branż i jakiej wielkości przyczyniają się w największym stopniu do ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych.

Jak wynika z tabeli 34, największa bezwzględna wartość ubytku przypada w każdym roku na branżę przemysłową – dzięki odliczeniu kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania pozostaje w przedsiębiorstwach tej grupy od 2,5 mld zł do ponad 4 mld zł. łączna korzyść – drugich w kolejności – przedsiębiorstw usługowych jest ponad 2,5-krotnie niższa. Na trzecim miejscu plasują się podmioty branży handlowej, na ostatnim – budowlanej.

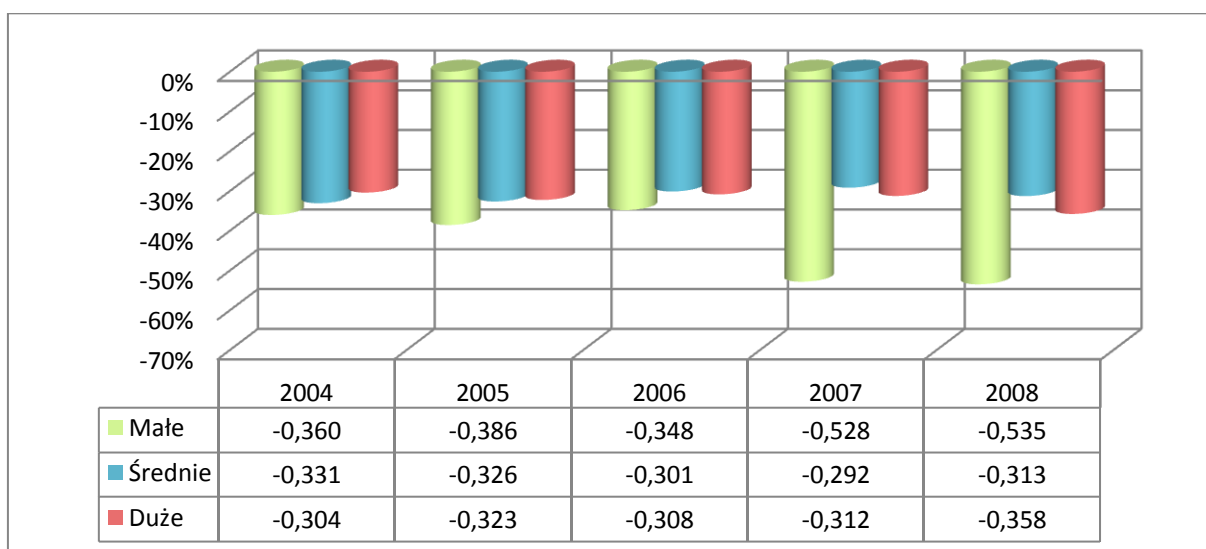
Tabela 34. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według branż i wielkości przedsiębiorstw

	2004	2005	2006	2007	2008
tys. zł					
Przemysł	-2 485 612	-2 820 480	-3 158 455	-4 097 919	-4 183 090
Budownictwo	-93 689	-106 975	-133 934	-205 801	-271 699
Handel	-538 346	-611 948	-729 394	-808 811	-928 159
Usługi	-863 492	-1 083 256	-1 168 558	-1 461 644	-1 630 644
Małe	-150 629	-213 561	-188 008	-292 969	-285 594
Średnie	-607 416	-700 855	-752 227	-843 279	-895 341
Duże	-3 223 095	-3 708 243	-4 250 107	-5 437 926	-5 832 659
Razem	-3 981 140	-4 622 660	-5 190 342	-6 574 174	-7 013 593

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

W podziale spółek kapitałowych według wielkości przychodów ze sprzedaży przedstawionym na wykresie 12 widoczne jest, że ubytek należności podatkowej u małych podmiotów, będący najniższym w wartościach bezwzględnych, jest jednocześnie najwyższy w ujęciu względnym. Obserwacja ta powtarza się w każdym badanym roku.

Wykres 12. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według wielkości przedsiębiorstw

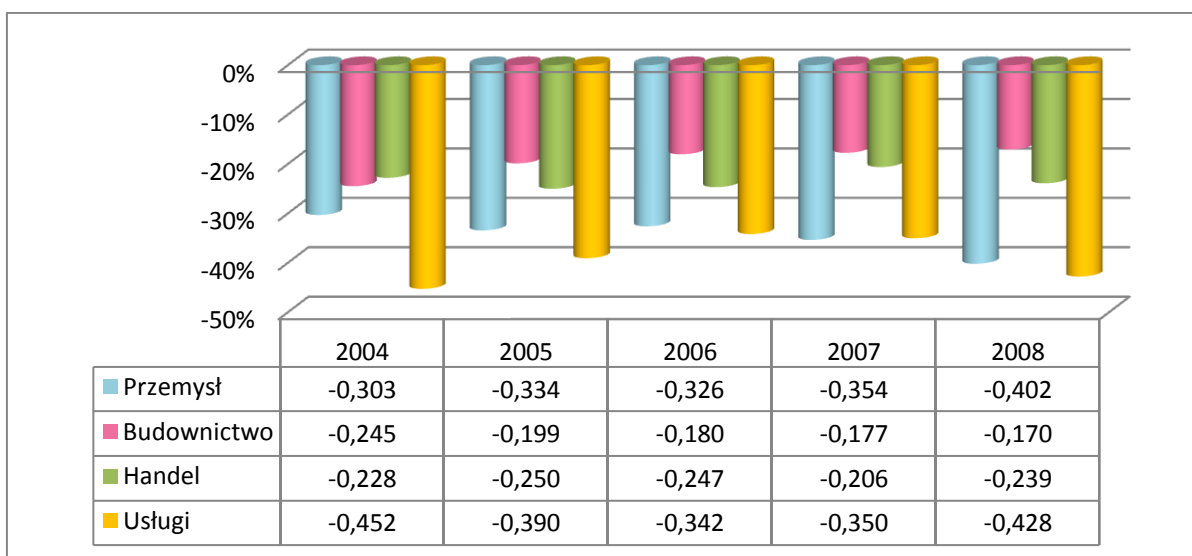
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Wysoki, w porównaniu z wcześniejszymi okresami, spadek wpływów z podatku dochodowego od małych przedsiębiorstw w latach 2007-2008 jest spowodowany dynamicznym wzrostem ich kapitału własnego (całkowitego i przeciętnego) w porównaniu z rokiem 2006: ponad dwukrotnym w 2007 roku i 1,5-krotnym w 2008 roku.

Skala ubytku wpływów podatkowych generowanych przez średnie i duże przedsiębiorstwa kształtuje się na zbliżonym, ok. 30-33 % poziomie. Wyjątek stanowi rok 2008, w którym spadek w przypadku dużych podmiotów dochodzi do 36%. Jest on spowodowany po pierwsze ograniczeniem podstawy opodatkowania w porównaniu z rokiem poprzednim o 6,3% przy jednoczesnym wzroście zasobu kapitału własnego o 7,3%.

Z kolei na wykresie 13 jest widoczne, że wyniki dotyczące względnego ubytku wpływów podatkowych w podziale branżowym dosyć znacząco się różnią. Branża usługowa odnotowuje najsilniejszy spadek wpływów podatkowych – przekraczający w skrajnych latach analizy próg 40%. Przyczyną jest stosunkowo niska wyjściowa wartość podstawy opodatkowania, która – w połączeniu z drugim co do wielkości (po przemyśle) zasobem kapitału własnego – reaguje na reformę silnym spadkiem. Z wyjątkiem lat 2004 - 2005 procentowa skala ubytku wpływów z opodatkowania dochodów przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych jest zbliżona.

Wykres 13. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według branż przedsiębiorstw

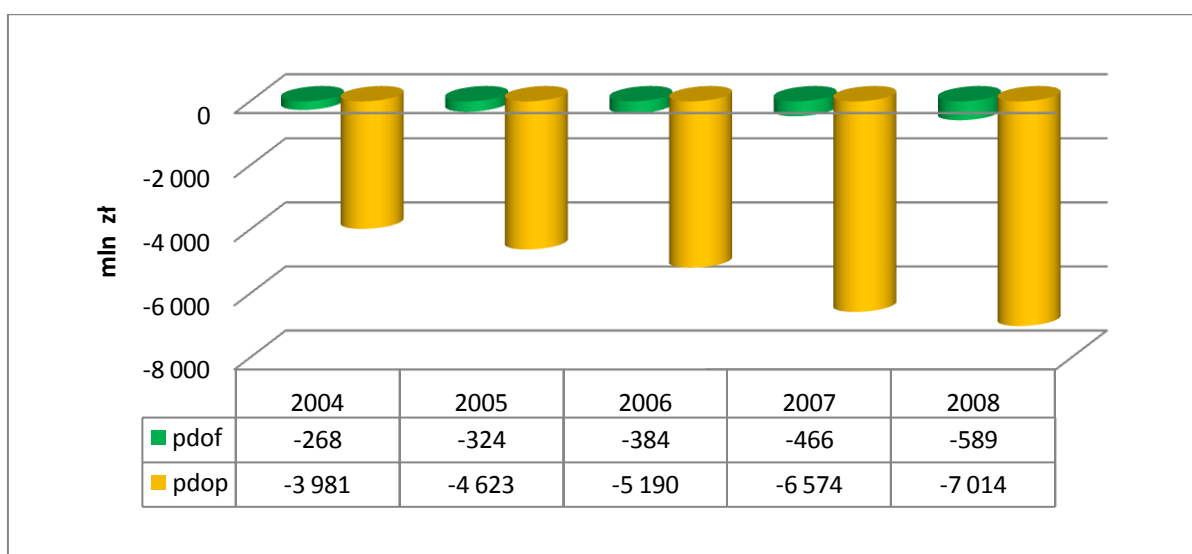

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Względny ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych generowanych przez przedsiębiorstwa handlowe charakteryzuje się stabilnością w czasie. Z kolei w branży budowlanej można odnotować malejący względny ubytek wpływów w kolejnych latach analizy.

Warto zaznaczyć, że badane w ramach symulacji grupowej, na podstawie danych GUS, spółki kapitałowe generują należny podatek dochodowy ponad dziesięciokrotnie wyższy od podatku dochodowego przypadającego na objętą analizą działalność gospodarczą osób fizycznych. Stąd wynika, widoczna na wykresie 14, dysproporcja między bezwzględnym ubytkiem należnego CIT (rzędu kilku mld zł) – a bezwzględnym ubytkiem należnego PIT (rzędu kilkuset mln zł).

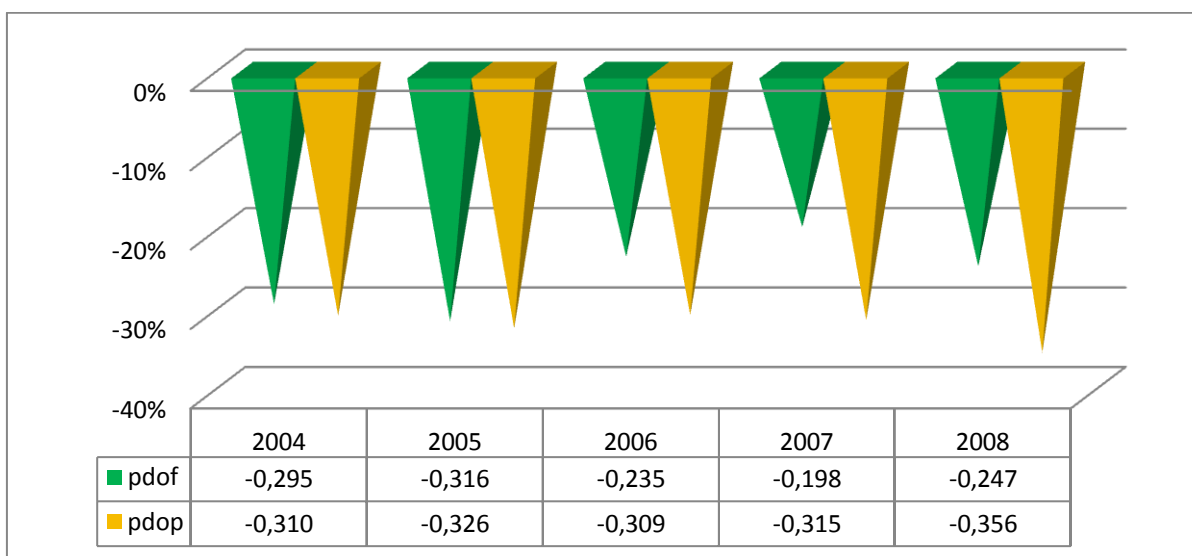
Wykres 14. Porównanie bezwzględnego ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Z kolei w ujęciu względnym dysproporcja nie jest tak znacząca. Zbliżony ubytek dla obydwu form opodatkowania dochodów wskazuje symulacja oparta na danych z lat 2004 i 2005. W kolejnych okresach wyższy procentowy ubytek odnotowuje podatek dochodowy od osób prawnych, co przedstawiono na wykresie 15.

Wykres 15. Porównanie względnego ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Jak już wspomniano, w pierwszych dwóch latach analizy skala wyrażonego w wartościach względnego ubytku podatku dochodowego od osób prawnych jest tylko nieznacznie wyższa od ubytku podatku dochodowego od osób fizycznych. W całym badanym okresie przekracza ona 30%. Natomiast ubytek wpływów podatkowych z podatku dochodowego od osób fizycznych w latach 2006-2008 kształtuje się na niższym, ok. 20-procentowym poziomie.

Wyniki mikrosymulacji

Łączny ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych na skutek wprowadzenia odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania, obliczony na podstawie danych pochodzących z „Monitora Polskiego B”, został oszacowany na poziomie od 18% do 21%, w zależności od wyjściowego roku symulacji. Wyniki zbiorcze przedstawia tabela 35.

Tabela 35. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych (MPB)

2004	2005	2006	2007
21,3%	19,0%	19,2%	18,2%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

W tabeli 36 zostały zestawione rezultaty mikrosymulacji w podziale branżowym. Można zauważyć, że dla poszczególnych lat uzyskano zbliżone wyniki. Szczególnie stabilne są one w przypadku branży przemysłowej.

Tabela 36. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według branż

2004	2005	2006	2007
PRZEMYSŁ			
24%	22,8%	26,3%	24,5%
BUDOWNICTWO			
19,9%	14,7%	12,5%	15,4%
HANDEL			
18,9%	20,2%	20,9%	13,3%
USŁUGI			
12,1%	11,2%	13,7%	16,2%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

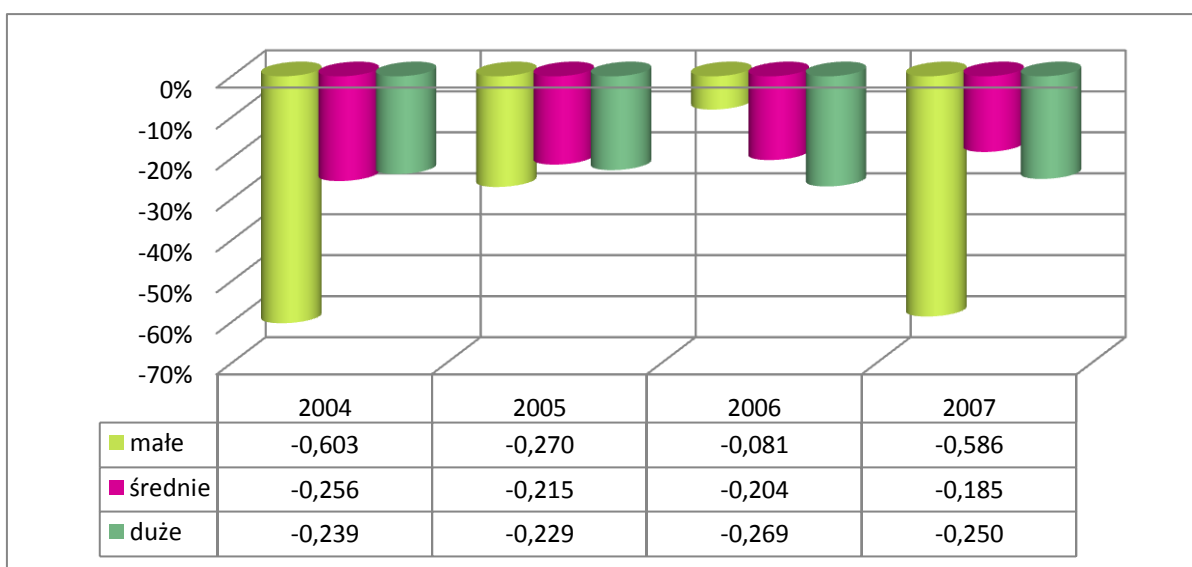
Analiza według branż pozwala stwierdzić, że na znacznym poziomie kształtuje się ubytek podatku dochodowego płaconego przez przedsiębiorstwa sektora przemysłowego. Podmioty te w największym stopniu korzystają z reformy. Zbliżony poziom ubytku wpływów podatkowych – w dwóch latach również przekraczający 20% - wykazują przedsiębiorstwa handlowe (z tym jednak zastrzeżeniem, że w roku 2007 są one wyjątkowo najmniejszym beneficjentem spośród wszystkich badanych branż). Mniejszy ubytek należnego podatku daje się odnotować w ramach przedsiębiorstw budowlanych oraz usługowych.

Skala ubytku wpływów podatkowych dla przedsiębiorstw poszczególnych branż, z uwzględnieniem ich wielkości, została przedstawiona na wykresach 16 - 19.

Z wykresu 16 wynika, że skala ubytku wpływów z podatku dochodowego odprowadzanego przez średnie i duże podmioty sektora przemysłowego jest zbliżona w dwóch pierwszych badanych latach, a następnie spada w przypadku małych, a zwiększa się w przypadku dużych przedsiębiorstw. W ten sposób te ostatnie stają się relatywnie większymi beneficjentami wprowadzenia odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania.

Największą skalę ubytku wśród podmiotów podlegających badaniu reprezentują małe przedsiębiorstwa przemysłowe – ok. 60% w latach 2004 i 2007. Z kolei dla roku 2006 ubytek jest rekordowo niski – kształtuje się na poziomie 8%. Wynika to ze wspomnianego ograniczenia w badaniu małych przedsiębiorstw oraz z faktu, że u wielu przedsiębiorstw tej grupy, które płacą podatek w sytuacji wyjściowej, odliczenie kosztu kapitału własnego stanowi znaczny ułamek wyjściowej podstawy opodatkowania.

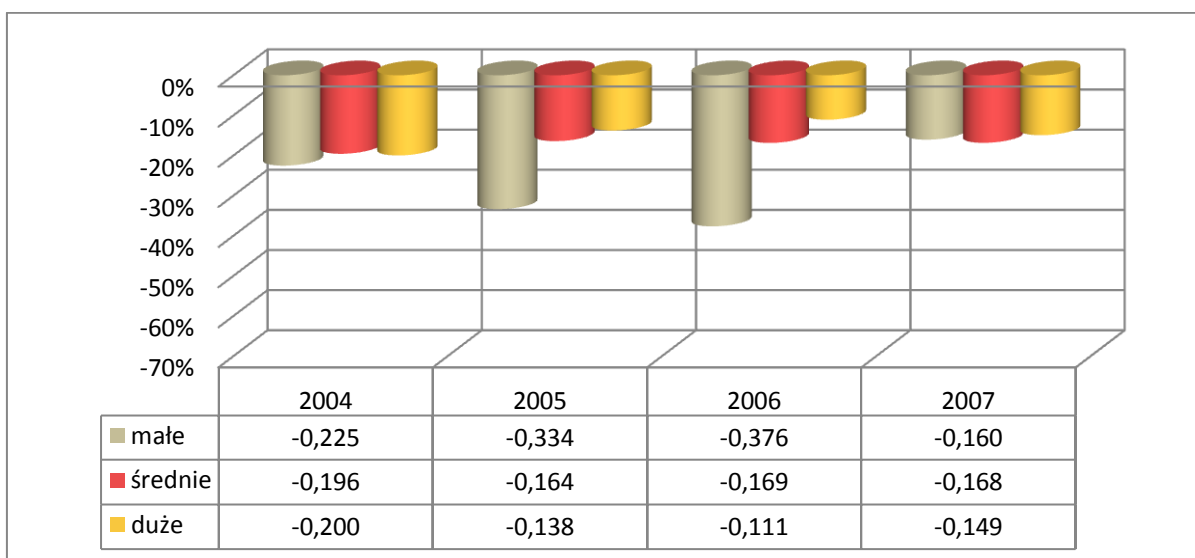
Wykres 16. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach przemysłowych według wielkości przedsiębiorstw

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Jak można odczytać z wykresu 17, podmioty branży budowlanej są mniejszym beneficjentem reformy w porównaniu z przedsiębiorstwami przemysłowymi. Ubytek generowanego przez nie podatku należnego osiąga, w przypadku podmiotów średnich i dużych, wartość poniżej 20%. Wyjątek stanowią małe przedsiębiorstwa w latach 2005 i 2006 – spadek wpływów podatkowych przekracza w ich przypadku 30%.

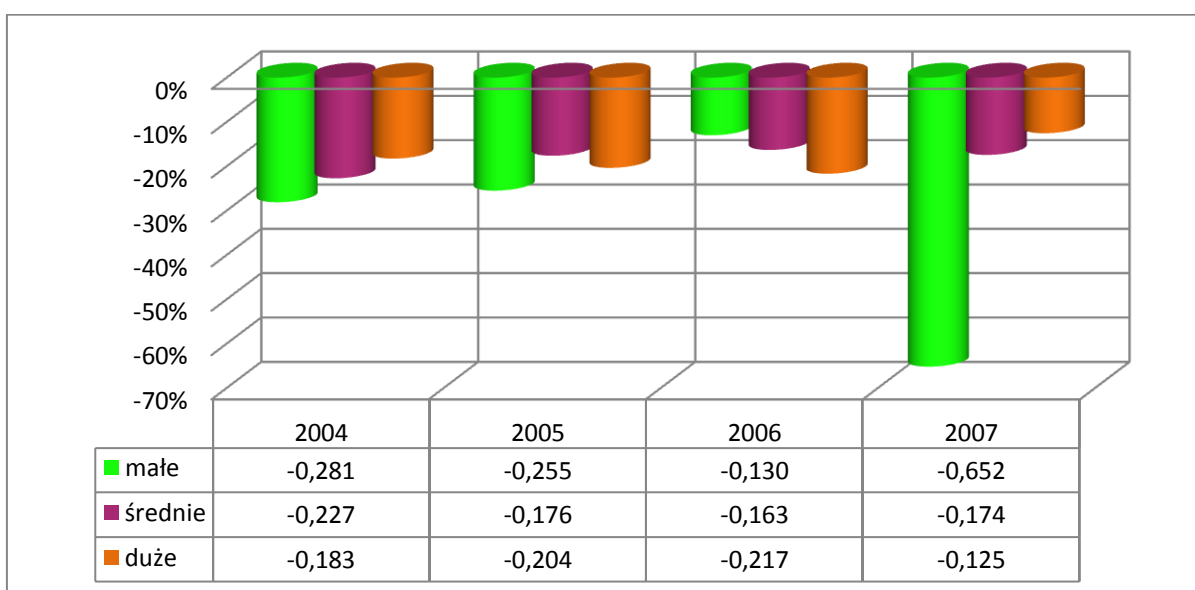
Wykres 17. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach budowlanych według wielkości przedsiębiorstw

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Z kolei skala ubytku wpływów z podatku pobieranego od przedsiębiorstw handlowych jest nieco większa aniżeli przedsiębiorstw usługowych – w przypadku średnich i dużych spółek pierwszej branży oscyluje ona wokół 20%, zaś w przypadku sektora usług – osiąga wartości rzędu 10-13% (z wyjątkiem roku 2007).

Wykres 18. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach handlowych według wielkości przedsiębiorstw

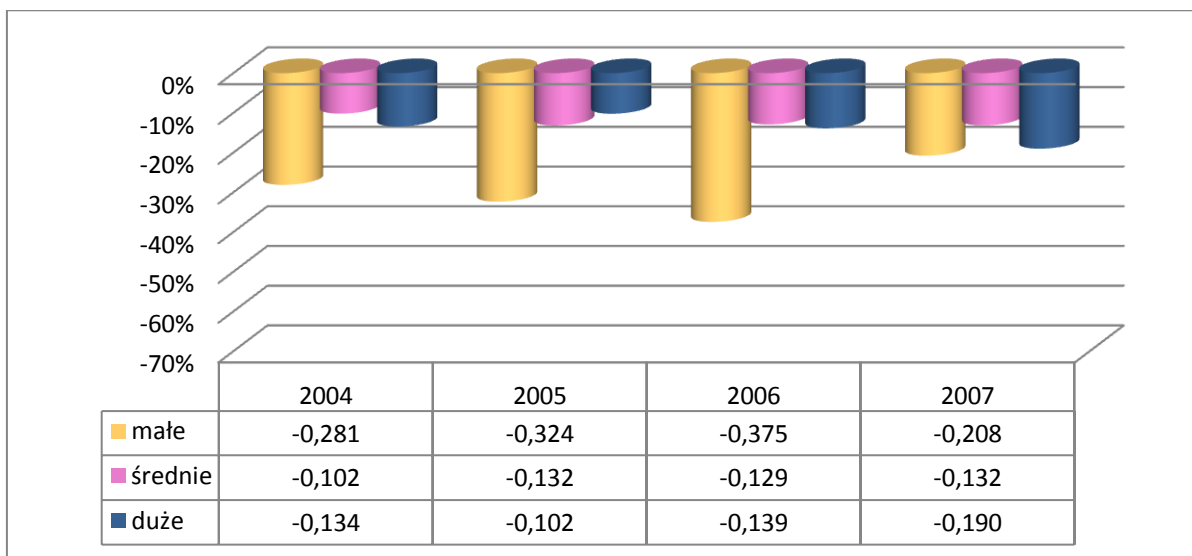

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Małe spółki handlowe generują zróżnicowany ubytek wpływów w trzech latach analizy, przy czym rok 2007 charakteryzuje się wysoką wartością 65%. Wynika to z faktu, że na ośmiu podatników odprowadzających podatek dochodowy w sytuacji wyjściowej, w wyniku reformy dwaj zostali całkowicie zwolnieni z opodatkowania, a dla trzech innych odliczenie stanowiło ponad połowę wyjściowej podstawy wymiaru podatku.

Skala ubytku wpływów podatkowych jest zróżnicowana również w branży usługowej, w zależności od wyjściowego roku symulacji oraz wielkości podmiotów. Na wykresie 19 daje się zauważyć silny, w roku 2006 nawet ok. 38-procentowy spadek należnego podatku od podmiotów tej grupy. Dotyczy to małych przedsiębiorstw, które konsekwentnie, w każdym badanym przekroju, okazują się relatywnie największym beneficjentem wprowadzenia ACE³⁸³.

Wykres 19. Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach usługowych według wielkości przedsiębiorstw

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Z powyższych zestawień można wywnioskować, że ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych spowodowany wprowadzeniem możliwości odliczenia od podstawy opodatkowania hipotetycznego kosztu finansowania kapitałem własnym,

³⁸³ Problem z niewielką liczebnością nie występuje w przypadku małych przedsiębiorstw usługowych, ponieważ stanowią one ok. jednej trzeciej całej grupy.

kształtuje się – podobnie jak w przypadku obliczeń przeprowadzonych na danych GUS – w zróżnicowany sposób, w zależności od wyjściowego roku symulacji, branży oraz wielkości przedsiębiorstw.

Wyniki symulacji dla spółek kapitałowych uzyskane w badaniu opartym na danych GUS i MPB różnią się o ponad 10 p.p., przy czym skala względnego ubytku wpływów podatkowych (a tym samym redukcji obciążeń przedsiębiorstw) jest wyższa według symulacji bazującej na danych GUS.

Ponadto w obliczeniach opartych na danych GUS występuje nieco inna kolejność branż, biorąc pod uwagę zmianę obciążenia podatkowego każdej z nich wyniku reformy. Mimo tego daje się jednak uchwycić pewna prawidłowość: największym ubytkiem charakteryzuje się podatek pobierany od dochodów przedsiębiorstw przemysłowych, najmniejszym zaś – budowlanych.

Różnice te wynikają z charakteru danych oraz zakresu podmiotowego obydwu źródeł. Z jednej strony badanie wykorzystujące dane GUS charakteryzuje się mniejszą dokładnością. Jest to skutkiem zagregowanego charakteru informacji, który może powodować zniekształcenia. Z drugiej jednak strony liczebność uwzględnionych w badaniu podmiotów z bazy MPB jest znacznie niższa i zbiór ten obejmuje tylko największe z nich – w przeciwieństwie do danych GUS.

3. Tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego

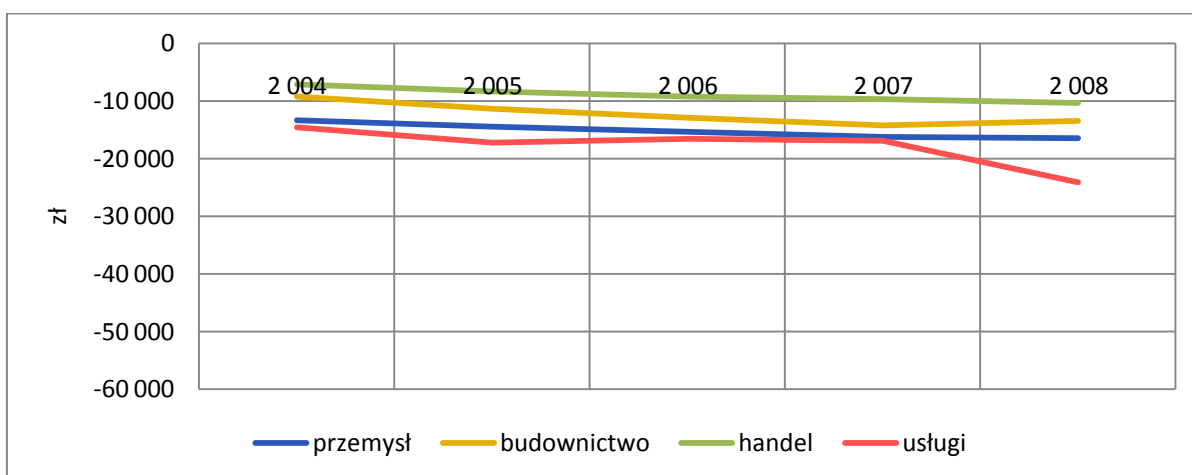
W pierwszej kolejności omówiono rezultaty uzyskane dla podatku dochodowego od osób fizycznych, by następnie przejść do podatku dochodowego od osób prawnych. W tej drugiej części badania wykorzystano zarówno zagregowane dane Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów, jak i dane jednostkowe pochodzące z „Monitora Polskiego B”.

3.1. Tarcza podatkowa w podatku dochodowym od osób fizycznych

Wysokość osłony podatkowej kształtuje się w odmienny sposób w zależności od formy prawnej, branży i wielkości podmiotów. Wpływa na nią również rok wyjściowy symulacji, choć należy zauważyć, iż wzajemne relacje między poszczególnymi grupami przedsiębiorstw pozostają najczęściej stałe, niezależnie od roku, dla którego prowadzone są obliczenia. Grupa przedsiębiorstw osiągająca najwyższą korzyść w roku 2004 z reguły pozostaje nią również w roku 2008.

Na wykresach 20-22 zaprezentowano kształtowanie się wartości rocznej przeciętnej (przypadającej na jedno przedsiębiorstwo)³⁸⁴ korzyści w postaci tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego. Można zaobserwować wzrost bezwzględnej wartości tarczy podatkowej wraz ze wzrostem skali działalności. W małych przedsiębiorstwach przeciętna roczna tarcza podatkowa kształtuje się w przedziale ok. 10-20 tys. zł, w średnich 20-50 tys. zł, zaś w dużych przyjmuje wartości rzędu kilkuset tys. zł.

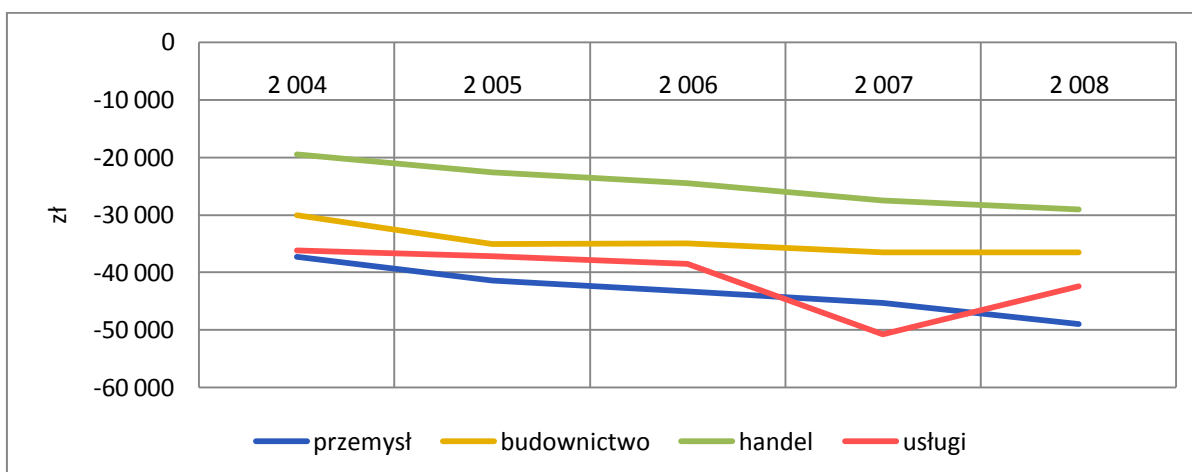
Wykres 20. Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych – małe przedsiębiorstwa według branż

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

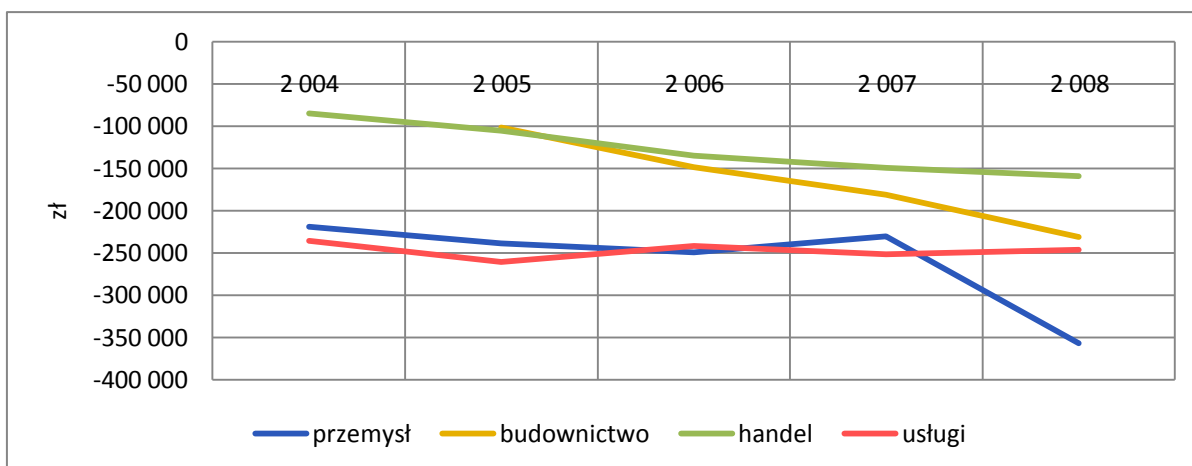
³⁸⁴ Niekoniecznie na jednego podatnika.

Wykres 21. Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koscie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych – średnie przedsiębiorstwa według branż

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Wykres 22. Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koscie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych – duże przedsiębiorstwa według branż

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Daje się zauważyć prawidłowość: najniższa osłona podatkowa występuje w przedsiębiorstwach handlowych, dalej budowlanych, a następnie naprzemiennie w usługowych i przemysłowych.

Jak wynika z tabeli 37, przeciętna wartość osłony podatkowej jest zbliżona dla osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zakwalifikowaną do małej i średniej oraz wspólników małych i średnich spółek osobowych. W tych czterech grupach występują jednak różnice na korzyść osób fizycznych: rzędu od kilkuset złotych (np. małe podmioty branży budowlanej w 2004 roku) do kilku tysięcy (np. branża usługowa w 2005 roku).

Wyjątek stanowią m.in. małe spółki osobowe w branży usługowej, które w roku 2008 osiągają roczną korzyść w wysokości ponad 30 tys. zł, tj. o 11 tys. zł wyższą niż analogiczne przedsiębiorstwo prowadzone przez osobę fizyczną. Powodem tego przyrostu jest ponad 2,6-krotny wzrost kapitału własnego małych spółek osobowych w branży usługowej w roku 2008 w porównaniu z rokiem 2007 (przy mniejszym, bo 1,4-krotnym, wzroście liczby samych przedsiębiorstw). Spowodowało to wzrost udziału odliczenia ACE w podstawie opodatkowania – z 18% w 2007 roku do 39% rok później.

Tabela 37. Przeciętna wysokość rocznej tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych*

Forma prawna	Wielkość	Branża	2004	2005	2006	2007	2008
			zł				
Spółki osobowe	Małe	przemysł	-11 494	-13 329	-14 395	-15 436	-15 858
		budownictwo	-8 887	-9 955	-11 204	-14 024	-13 266
		handel	-5 984	-7 108	-8 273	-9 188	-9 535
		usługi	-12 956	-14 747	-17 006	-16 525	-30 443
	Średnie	przemysł	-33 742	-38 350	-40 895	-42 958	-47 755
		budownictwo	-26 144	-31 873	-34 410	-37 110	-36 667
		handel	-18 257	-21 251	-23 232	-26 573	-28 344
		usługi	-36 871	-35 244	-33 196	-54 327	-44 831
	Duże	przemysł	-275 019	-294 019	-296 516	-262 996	-467 089
		budownictwo	b.d.	-116 681	-108 574	-168 720	-235 233
		handel	-85 556	-111 537	-152 855	-175 214	-185 095
		usługi	-82 910	-147 122	-175 868	-202 642	-201 271
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	Małe	przemysł	-14 842	-15 305	-16 178	-16 803	-17 042
		budownictwo	-9 538	-12 490	-13 998	-14 369	-13 511
		handel	-8 212	-9 622	-10 332	-10 260	-11 129
		usługi	-15 653	-18 886	-16 284	-17 254	-19 326
	Średnie	przemysł	-39 852	-43 744	-45 107	-47 117	-50 069
		budownictwo	-32 248	-37 104	-35 181	-36 081	-36 396
		handel	-20 791	-23 975	-25 866	-28 560	-29 754
		usługi	-35 547	-38 337	-41 453	-48 625	-40 890
	Duże	przemysł	-182 531	-197 214	-211 641	-201 295	-227 239
		budownictwo	b.d.	-71 412	-195 294	-195 014	-226 895
		handel	-84 536	-97 094	-107 283	-112 831	-117 904
		usługi	-419 288	-396 838	-347 299	-339 225	-338 887

* Minus oznacza zmniejszenie podatku; z punktu widzenia przepływów pieniężnych przedsiębiorstwa są to wielkości dodatnie.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Osiągnięcie wyższych korzyści podatkowych na skutek wprowadzenia *allowance for corporate equity* w jednoosobowych przedsiębiorstwach osób fizycznych w porównaniu

ze spółkami osobowymi jest widoczne również w grupie średnich podmiotów. W pierwszych latach badanego okresu różnice między tymi dwiema formami prawnymi osiągają wartość rzędu 5-6 tys. zł, w późniejszych latach spadają do 2-4 tys. zł. Z kolei w roku 2007 i 2008 w branży budowlanej i usługowej korzystniejsze, ze względu na możliwość odliczenia kosztu kapitału własnego, jest prowadzenie działalności w formie spółki osobowej. Potwierdza to przypuszczenie, iż w zależności od sytuacji wyjściowej i określonych cech grupy przedsiębiorstw skutki reformy kształtują się na różnym poziomie.

Tabela 38. Przeciętny kapitał własny w spółkach osobowych

Wielkość	Branża	2004	2005	2006	2007	2008
		tys. zł				
Małe	przemysł	1 209 938	1 403 086	1 515 291	1 624 857	1 669 297
	budownictwo	935 482	1 047 881	1 179 408	1 476 239	1 396 396
	handel	629 889	748 230	870 815	967 210	1 003 655
	usługi	1 363 824	1 552 308	1 790 121	1 739 504	3 204 564
Średnie	przemysł	3 551 841	4 036 796	4 304 712	4 521 868	5 026 894
	budownictwo	2 752 018	3 355 069	3 622 133	3 906 322	3 859 672
	handel	1 921 800	2 236 973	2 445 515	2 797 176	2 983 565
	usługi	3 881 198	3 709 843	3 494 318	5 718 679	4 719 079
Duże	przemysł	28 949 356	30 949 403	31 212 171	27 683 800	49 167 285
	budownictwo	b.d.	12 282 167	11 428 875	17 760 000	24 761 385
	handel	9 005 937	11 740 732	16 089 979	18 443 617	19 483 648
	usługi	8 727 333	15 486 500	18 512 368	21 330 696	21 186 452

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Z kolei wśród dużych podmiotów większymi beneficjentami reformy są przedsiębiorcy zorganizowani w formie spółek osobowych. Wyjątek stanowią osoby fizyczne działające w branży usługowej – ich tarcza podatkowa jest nawet trzykrotnie wyższa od korzyści osiąganych w ramach analogicznych spółek osobowych – jak również w branży budowlanej w 2006 i 2007 roku.

Najwyższa wartość osłony podatkowej u osób fizycznych działających w branży usługowej idzie w parze z najwyższym – spośród wszystkich analizowanych grup przedsiębiorstw – przeciętnym kapitałem własnym. Kilkakrotnie przewyższa on wartość kapitału własnego dużych spółek osobowych w tej branży³⁸⁵. Wpływające na skalę odliczeń

³⁸⁵ Liczebność obydwu tych grup przedsiębiorstw jest niewielka (grupy liczą po kilkanaście jednostek).

wartości przeciętnego kapitału własnego w podziale na formy prawne zostały przedstawione w tabeli 38 i 39.

Tabela 39. Przeciętny kapitał własny osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą

Wielkość	Branża	2004	2005	2006	2007	2008
		tys. zł				
Małe	przemysł	1 562 351	1 611 040	1 702 981	1 768 706	1 793 846
	budownictwo	1 004 016	1 314 699	1 473 464	1 512 511	1 422 255
	handel	864 405	1 012 817	1 087 608	1 080 007	1 171 445
	usługi	1 647 729	1 988 009	1 714 154	1 816 262	2 034 300
Średnie	przemysł	4 194 950	4 604 666	4 748 132	4 959 644	5 270 400
	budownictwo	3 394 497	3 905 708	3 703 255	3 798 000	3 831 118
	handel	2 188 523	2 523 708	2 722 771	3 006 282	3 131 958
	usługi	3 741 792	4 035 452	4 363 507	5 118 394	4 304 165
Duże	przemysł	19 213 742	20 759 400	22 278 000	21 188 992	23 919 936
	budownictwo	b.d.	7 517 000	20 557 286	20 527 750	23 883 696
	handel	8 898 576	10 220 455	11 292 917	11 876 939	12 410 962
	usługi	44 135 600	41 772 400	36 557 833	35 707 846	35 672 333

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

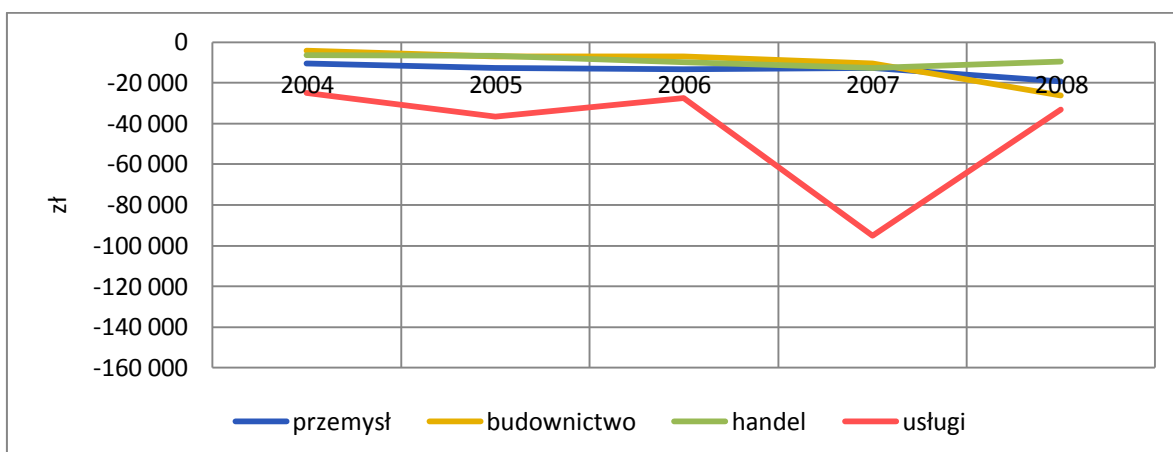
Wraz z wielkością, wyznaczoną według kryterium przychodów ze sprzedaży, wzrasta także kapitał własny, będący podstawą dokonania odliczenia od podstawy opodatkowania.

3.2. Tarcza podatkowa w podatku dochodowym od osób prawnych

Wyniki symulacji grupowej

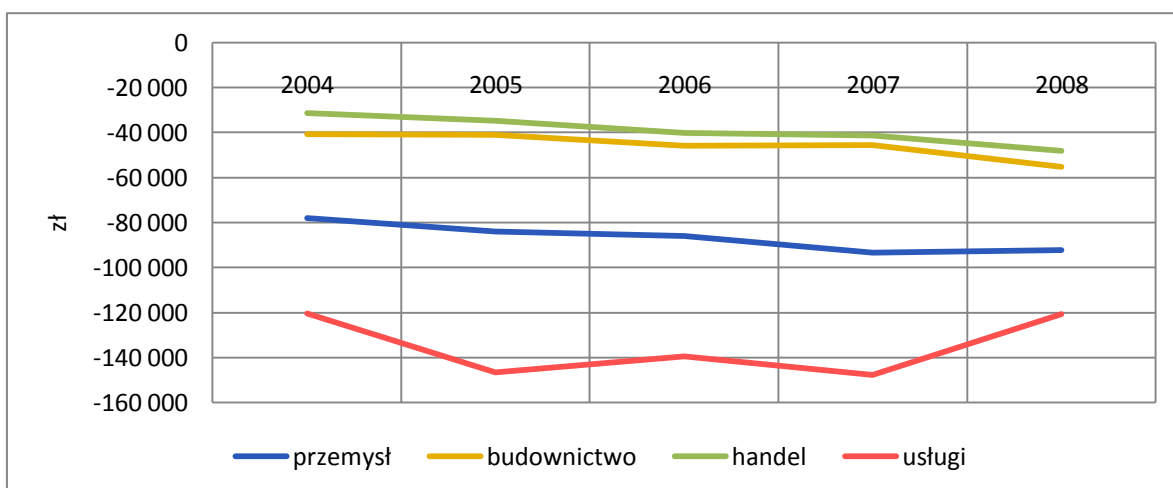
Wykresy 23-25 wskazują na wspólną cechę wyników dotyczących wysokości tarczy podatkowej w poszczególnych formach opodatkowania w podziale branżowym. Podobnie, jak w przypadku podatku dochodowego od osób fizycznych, niższe korzyści podatkowe uzyskują podmioty branży handlowej i budowlanej, wyższe zaś – przemysłowej i usługowej.

Wykres 23. Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koscie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych – małe przedsiębiorstwa według branż

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

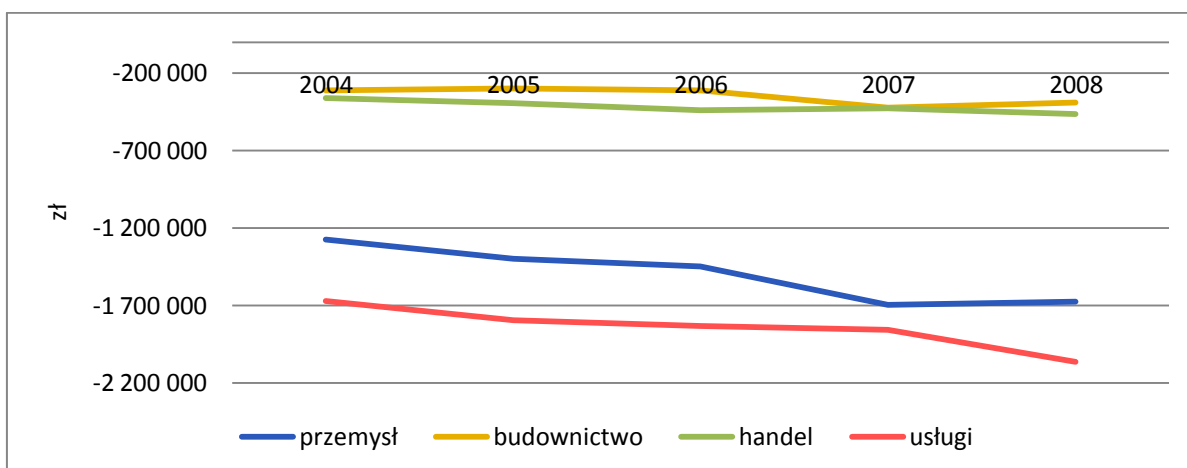
Wykres 24. Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koscie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych – średnie przedsiębiorstwa według branż

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Przeciętna wysokość tarczy podatkowej na koscie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych wykazuje niewielką zmienność w czasie. Jedynie w przypadku małych i średnich podatników należących do branży usługowej widoczne są znaczne wahania spowodowane zmianami kapitału własnego tych podmiotów. Jest to najwyraźniej widoczne w roku 2007 w grupie małych przedsiębiorstw – kapitał wzrósł w stosunku do roku poprzedniego ponad trzykrotnie, natomiast liczba przedsiębiorstw zmalała o 25 podmiotów.

Wykres 25. Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszty kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych – duże przedsiębiorstwa według branż

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

W tabeli 40 zostały zestawione przeciętne wartości kapitału własnego w analizowanych spółkach kapitałowych.

Tabela 40. Przeciętny kapitał własny w spółkach kapitałowych

Wielkość	Branża	2004	2005	2006	2007	2008
		tys. zł				
Małe	przemysł	1 088 047	1 319 988	1 402 058	1 345 618	2 015 676
	budownictwo	439 249	725 756	736 093	1 109 549	2 746 386
	handel	676 209	709 134	1 031 768	1 331 720	985 482
	usługi	2 627 693	3 855 069	2 888 696	10 015 623	3 502 069
Średnie	przemysł	8 199 170	8 843 446	9 039 705	9 835 473	9 706 208
	budownictwo	4 293 477	4 331 525	4 818 275	4 799 623	5 809 976
	handel	3 311 255	3 651 975	4 231 303	4 334 497	5 058 044
	usługi	12 671 990	15 419 870	14 679 871	15 548 396	12 713 495
Duże	przemysł	134 172 904	147 304 752	152 448 536	178 647 421	176 671 106
	budownictwo	32 609 154	31 246 589	32 734 203	44 334 068	41 102 365
	handel	38 058 217	41 571 799	46 469 598	44 999 499	48 658 397
	usługi	176 118 019	189 186 098	193 076 789	195 643 966	217 286 793

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Z tabeli 41 wynika, że spółki kapitałowe branży usługowej uzyskują najwyższe korzyści z tarczy podatkowej niezależnie od wielkości przedsiębiorstw. Drugie miejsce przeważnie zajmują przedsiębiorstwa przemysłowe. Dotyczy to jednostek zawartych w bazie

danych GUS. Wśród średnich oraz największych podmiotów ujętych w zbiorze danych MPB dominującą pozycję w zakresie wysokości korzyści podatkowej odnoszonej z wprowadzenia ACE mają przedsiębiorstwa przemysłowe. Wysokość tarczy podatkowej w trzech pozostałych branżach wykazuje większą zmienność w zależności od wyjściowego roku symulacji.

Tabela 41. Przeciętna wysokość rocznej tarczy podatkowej* na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych**

Wielkość	Branża	2004	2005	2006	2007	2008
		zł				
Małe	przemysł	-10 336 (-10 792)	-12 540 (-905)	-13 320 (-3 671)	-12 783 (-10 101)	-19 149
	budownictwo	-4 173 (-9 152)	-6 895 (-16 679)	-6 993 (-28 503)	-10 541 (-26 981)	-26 091
	handel	-6 424 (-15 305)	-6 737 (-32 152)	-9 802 (-38 379)	-12 651 (-45 271)	-9 362
	usługi	-24 963 (-6 838)	-36 623 (-9 250)	-27 443 (-6 251)	-95 148 (-11 704)	-33 270
Średnie	przemysł	-77 892 (-111 763)	-84 013 (-108 415)	-85 877 (-109 750)	-93 437 (-110 212)	-92 209
	budownictwo	-40 788 (-62 862)	-41 149 (-57 325)	-45 774 (-57 602)	-45 596 (-88 456)	-55 195
	handel	-31 457 (-40 260)	-34 694 (-40 812)	-40 197 (-68 804)	-41 178 (-57 319)	-48 051
	usługi	-120 384 (-73 157)	-146 489 (-72 474)	-139 459 (-91 370)	-147 710 (-87 238)	-120 778
Duże	przemysł	-1 274 643 (-1 171 981)	-1 399 395 (-1 205 658)	-1 448 261 (-1 164 630)	-1 697 151 (-1 183 279)	-1 678 376
	budownictwo	-309 787 (-225 212)	-296 843 (-250 818)	-310 975 (-177.789)	-421 174 (-357 761)	-390 472
	handel	-361 553 (-186 988)	-394 932 (-524 194)	-441 461 (-581 408)	-427 495 (-315 625)	-462 255
	usługi	-1 673 121 (-258 798)	-1 797 268 (-287 225)	-1 834 229 (-371 537)	-1 858 618 (-258 715)	-2 064 225

* Minus oznacza zmniejszenie podatku; z punktu widzenia przepływów pieniężnych przedsiębiorstwa są to wielkości dodatnie.

** W nawiasach zamieszczono wyliczenia oparte na danych pochodzących z „Monitora Polskiego B”.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, Ministerstwa Finansów oraz „Monitora Polskiego B”.

Wyniki mikrosymulacji

W oparciu o jednostkowe dane z „Monitora Polskiego B” można również stwierdzić, że przeciętna wartość tarczy podatkowej wzrasta wraz ze zwiększeniem wielkości przedsiębiorstw. Świadczy to o tym, że dysponują one wyższym kapitałem własnym, stanowiącym podstawę odliczenia, oraz że wyjściowa podstawa opodatkowania jest dostatecznie wysoka, aby umożliwiła, przynajmniej częściowe, skorzystanie z *allowance for corporate equity*.

Podobnie jak w symulacji grupowej, wartość osłony podatkowej jest zróżnicowana między badanymi branżami. Największą osłonę uzyskują: spośród małych – przedsiębiorstwa handlowe, spośród średnich i dużych – przemysłowe. W przypadku tych pierwszych wykazuje ona tendencję rosnącą, natomiast wartość tarczy podatkowej średnich i dużych podmiotów branży przemysłowej jest zbliżona w kolejnych latach i wynosi odpowiednio ok. 100 tys. zł i ponad dziesięciokrotnie więcej.

Ponadto w badaniu zidentyfikowano podatników faktycznie korzystających z możliwości dokonania odliczenia od podstawy opodatkowania. Wyniki symulacji pokazują, że nie każde przedsiębiorstwo korzysta z tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego. Wyróżnić można trzy sytuacje: (1) brak korzyści z tarczy podatkowej, jeżeli podstawa opodatkowania jest równa zero, tj. $PO_{w,n}=0$; (2) odniesienie częściowych korzyści z tarczy podatkowej, jeżeli podstawa opodatkowania jest niższa od odliczenia $PO_{w,n}<Odl_n$ i $PO_{w,n}\neq 0$; (3) odniesienie pełnych korzyści z tarczy podatkowej, jeżeli $PO_{w,n}>Odl_n$. W sytuacji trzeciej procentowy ubytek podatku należnego jest równy udziałowi odliczenia w podstawie opodatkowania.

W tabeli 42 zebrano wyniki mikrosymulacji w podziale według branż i wielkości. Widoczne jest, że udział podatników korzystających z tarczy podatkowej przeważnie rośnie wraz z wielkością (wyjątek stanowi sektor przemysłowy w latach 2004 i 2005, budowlany w 2005 i 2007 oraz handlowy w 2004 i 2006 – nie są to jednak znaczne różnice).

Wśród przedsiębiorstw osiągających przychody ze sprzedaży na poziomie niższym od 8 mln zł, około połowa korzysta z osłony podatkowej (w handlu nawet 80% w 2007 roku). Wyjątkiem jest branża usługowa, w której beneficjentem jest jedna trzecia podmiotów.

Tabela 42. Odsetek przedsiębiorstw korzystających z tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych według wielkości i branży

rok	Małe	Średnie	Duże
PRZEMYSŁ			
2004	45,5%	82,4%	81,7%
2005	33,3%	89,2%	86,1%
2006	45,5%	86,5%	92,6%
2007	50,0%	82,5%	95,5%
BUDOWNICTWO			
2004	54,3%	78,7%	82,2%
2005	45,6%	85,1%	83,6%
2006	45,2%	84,3%	90,3%
2007	52,6%	93,9%	90,2%
HANDEL			
2004	40,0%	67,9%	63,1%
2005	31,2%	63,5%	71,6%
2006	73,7%	83,5%	72,0%
2007	80,0%	83,0%	84,9%
USŁUGI			
2004	34,0%	75,4%	82,8%
2005	39,5%	79,4%	88,9%
2006	27,5%	82,5%	86,5%
2007	36,8%	84,8%	95,7%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Z kolei w grupie przedsiębiorstw średnich i dużych jest to już zdecydowana większość – w spółkach handlowych ok. 60% - 85%, w pozostałych ok. 75% - 95%. Wśród średnich i dużych podmiotów najmniejszy ułamek korzystających z osłony zaobserwowano w handlu. Wraz z rosnącą skalą działalności wzrasta szansa podatników na skorzystanie z odliczenia od podstawy opodatkowania – uwarunkowana wysokością kapitału własnego i wyjściowej podstawy opodatkowania.

4. Koncentracja obciążeń podatkowych

Na podstawie danych jednostkowych pochodzących z „Monitora Polskiego B” podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie czy, a jeśli tak, to jaką zmianę koncentracji należnego podatku dochodowego od osób prawnych powoduje odliczenie kosztu kapitału

własnego od podstawy opodatkowania. Wartości obliczonego współczynnika Giniego dla poszczególnych branż zostały zestawione w tabeli 43.

Tabela 43. Współczynnik Giniego dla należnego podatku dochodowego od osób prawnych przed i po reformie według branż

	2004	2005	2006	2007
PRZEMYSŁ				
G ₁	0,7863	0,7827	0,7648	0,7740
G ₂	0,8158	0,8090	0,7957	0,8145
<i>przyrost p.p.</i>	0,03	0,03	0,03	0,04
BUDOWNICTWO				
G ₁	0,7628	0,7446	0,6998	0,6934
G ₂	0,7964	0,7675	0,7231	0,7140
<i>przyrost p.p.</i>	0,03	0,02	0,02	0,02
HANDEL				
G ₁	0,8052	0,8671	0,8253	0,8108
G ₂	0,8261	↓0,8650	0,8315	0,8379
<i>przyrost p.p.</i>	0,02	-0,002	0,01	0,03
USŁUGI				
G ₁	0,7847	0,7837	0,7839	0,6242
G ₂	0,8137	0,8035	0,8022	0,6521
<i>przyrost p.p.</i>	0,03	0,02	0,02	0,03

Oznaczenia użyte w tabeli:

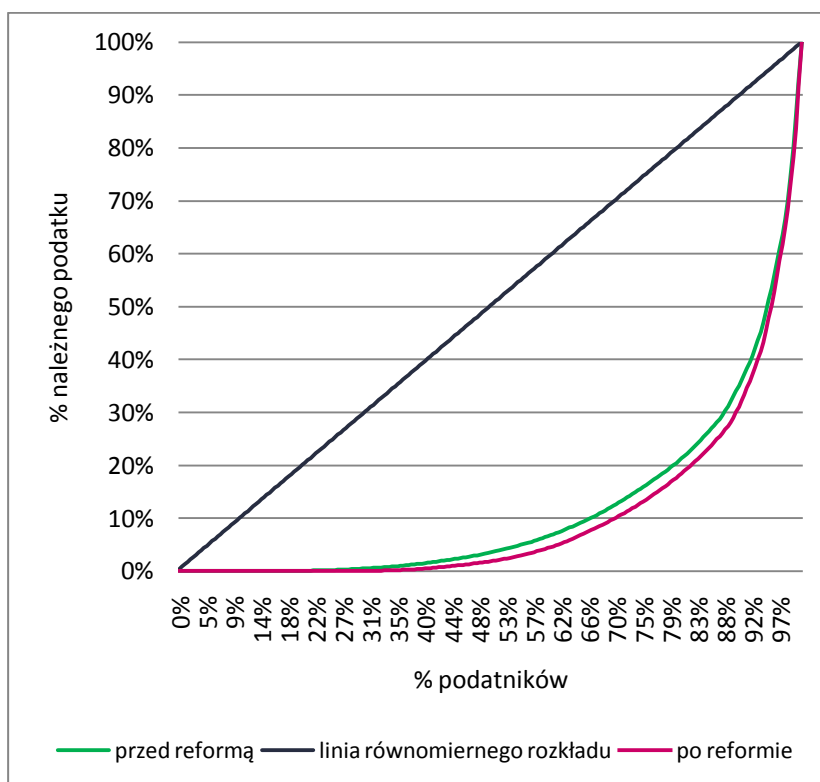
G₁, G₂ – współczynnik Giniego odpowiednio w sytuacji wyjściowej i po modyfikacji podstawy opodatkowania.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Powyższe dane wskazują na silną koncentrację należnego podatku dochodowego w badanych spółkach kapitałowych. Współczynnik Giniego we wszystkich analizowanych grupach przedsiębiorstw przekracza znacząco wartość 0,5, co oznacza, że największa część podatku jest odprowadzana przez mało liczną grupę podatników. Obserwację tę ilustruje przebieg krzywej Lorenza przedstawiony na wykresach 26 - 29³⁸⁶.

³⁸⁶ Wyniki symulacji przedstawiono na przykładzie roku 2006; jak wynika z tabeli 43, dla pozostałych lat badanego okresu uzyskano zbliżone rezultaty.

Wykres 26. Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży przemysłowej w 2006 roku

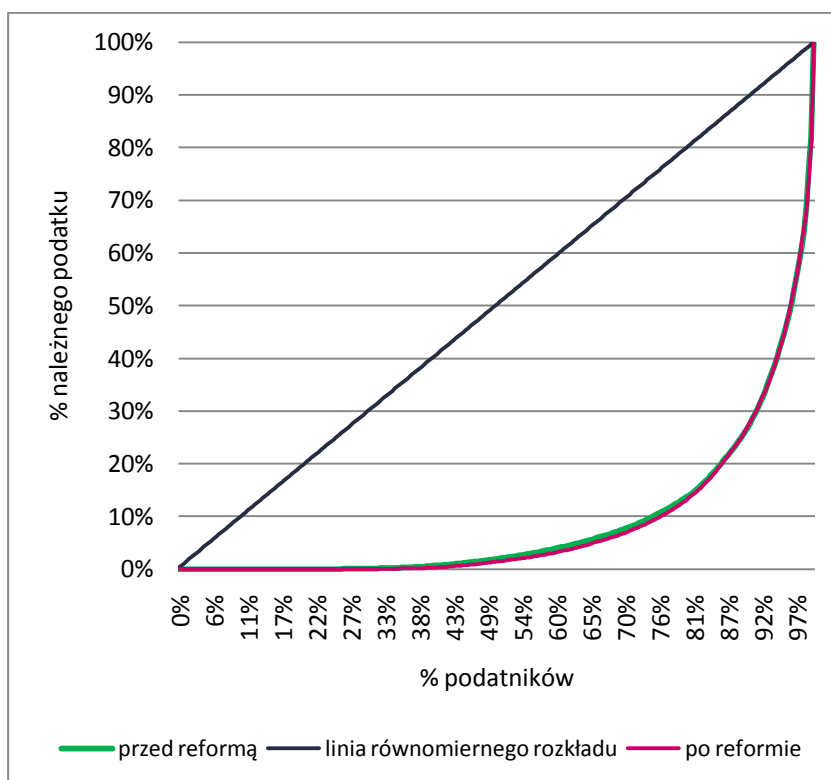

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Na każdym z czterech wykresów można zauważyć silną koncentrację należnego podatku dochodowego, o czym świadczy mocne wygięcie krzywych Lorenza w stosunku do linii równomiernego rozkładu. W najmniejszym stopniu jest ono widoczne w branży budowlanej.

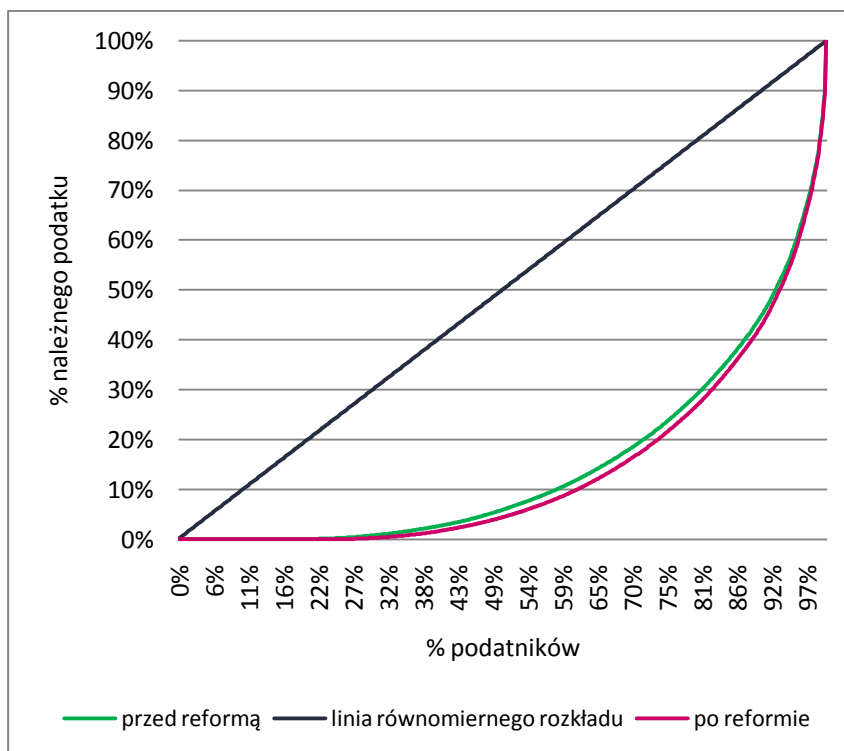
Obserwacja ta pokrywa się ze wskazaniem współczynnika Giniego. W trzech z czterech analizowanych lat przyjmuje on w branży przemysłowej niższą wartość niż w pozostałych trzech grupach przedsiębiorstw.

Wykres 27. Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży handlowej w 2006 roku

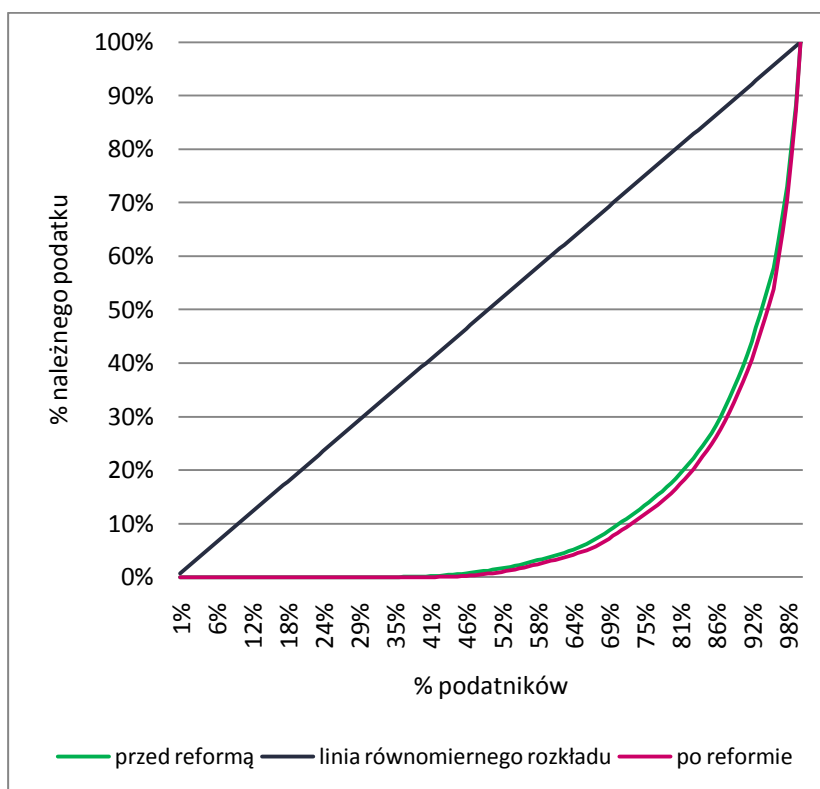
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Wykres 28. Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży budowlanej w 2006 roku

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Wykres 29. Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży usługowej w 2006 roku

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Z kolei najwyższa wartość współczynnika Giniego i zarazem krzywa najbardziej odbiegająca od linii równomiernego rozkładu ciężaru podatkowego występują w branży handlowej. W tej też grupie, jak widać na wykresie 27, wprowadzenie *allowance for corporate equity* praktycznie nie wpływa na poziom koncentracji. Podobny wynik nie został jednak zaobserwowany w obliczeniach opartych na danych z pozostałych lat – w tych przypadkach występowały większe różnice między wartością współczynnika Giniego przed i po wprowadzeniu reformy.

W wyniku odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania koncentracja należnego podatku najbardziej pogłębia się w branży przemysłowej. Pokrywa się to z wynikami symulacji rozmiarów ubytku wpływów podatkowych – w przypadku przedsiębiorstw tej branży jest on, jak już wspomniano, największy.

Pomimo powyższych różnic uzyskane wyniki wykazują duże podobieństwo tak w podziale branżowym, jak i w poszczególnych latach. Połowa wpływów podatkowych

generowana jest przez ok. 90% podmiotów branży budowlanej i nieznacznie ponad 90% podatników kolejno w branżach: usługowej, przemysłowej oraz handlowej³⁸⁷.

Wprowadzenie możliwości odliczania kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania pogłębia jeszcze koncentrację podatku należnego u nielicznej grupy przedsiębiorstw. Przyczynia się do tego wspomniany fakt, że część podatników o niskiej rentowności na skutek reformy zostaje faktycznie zwolniona z opodatkowania.

Należy pamiętać, że obliczenia zostały przeprowadzone w odniesieniu do nielicznej grupy największych podmiotów. Na ich podstawie można zaobserwować, jak niejednorodna jest to grupa. Prawdopodobnie analiza całościowa, tj. uwzględniająca wszystkie przedsiębiorstwa niezależnie od ich wielkości, wykazałaby koncentrację dochodu właśnie w grupie podmiotów największych.

5. Stawka podatkowa niwelująca ubytek wpływów podatkowych

W symulacji skutków podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego w Polsce w latach 2004-2008 zastosowano stawkę liniowego podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych na poziomie 19%, tj. w rzeczywistej wysokości obowiązującej w tym okresie. Kolejnym elementem przeprowadzonej symulacji było zbadanie, jaki wzrost stawki podatkowej – przy 5-procentowej stopie oprocentowania kapitału własnego – zrekompensowałby ubytek wpływów z obydwu podatków.

Wykorzystano zarówno dane jednostkowe pochodzące z „Monitora Polskiego B”, jak i zagregowane dane Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów. W tabeli 44 zebrano wyniki uzyskane na podstawie bazy danych GUS.

³⁸⁷ W badaniu zostali uwzględnieni podatnicy, którzy nie płacili podatku przed i po reformie.

Tabela 44. Stawki podatku dochodowego od osób prawnych i podatku dochodowego od osób fizycznych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania (różne warianty)

	2004	2005	2006	2007	2008
Stawka niwelująca ubytek pdop ¹⁾	27,52%	28,17%	27,48%	27,75%	29,5%
Stawka niwelująca ubytek pdof ²⁾	26,95%	27,79%	24,84%	23,68%	25,24%
Stawka niwelująca ubytek pdop i pdof	27,48%	28,15%	27,23%	27,27%	28,97%

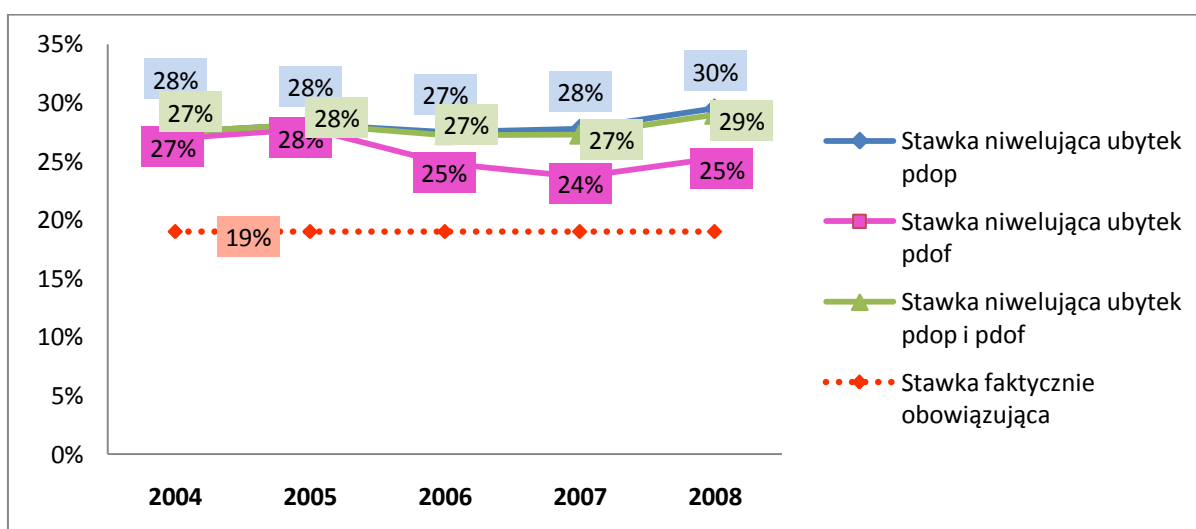
¹⁾ Stawka podatku dochodowego od osób fizycznych bez zmian (występuje ubytek wpływów).

²⁾ Stawka podatku dochodowego od osób prawnych bez zmian (występuje ubytek wpływów)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Jak wynika z tabeli 44, przy założeniu równości stawki podatku dochodowego od osób prawnych i liniowego podatku dochodowego od osób fizycznych uzyskane rezultaty różnią się między sobą o maksymalnie 2 p.p. w zależności od roku wyjściowego symulacji. W trzech latach wymagana stawka podatkowa wzrasta z 19% do 27%, w roku 2005 do 28%, a w ostatnim roku badanego okresu przyjmuje najwyższą wartość 29%. Wzrost ten jest spowodowany znacznym (do ok. 30%) przyrostem stawki podatku dochodowego od osób prawnych.

Wykres 30. Stawki podatku dochodowego od osób prawnych i podatku dochodowego od osób fizycznych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania (różne warianty)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Wymagana dla zniwelowania ubytku wpływów podatkowych stawka podatku dochodowego od osób fizycznych wykazuje tendencję spadkową i przyjmuje w latach 2006-2008 wyraźnie niższe wartości niż stawka podatku dochodowego od osób prawnych (różnica wynosi od 2 do 5 p.p) i stawka wspólna dla obydwu form opodatkowania dochodów (różnica od 2 do 4 p.p.).

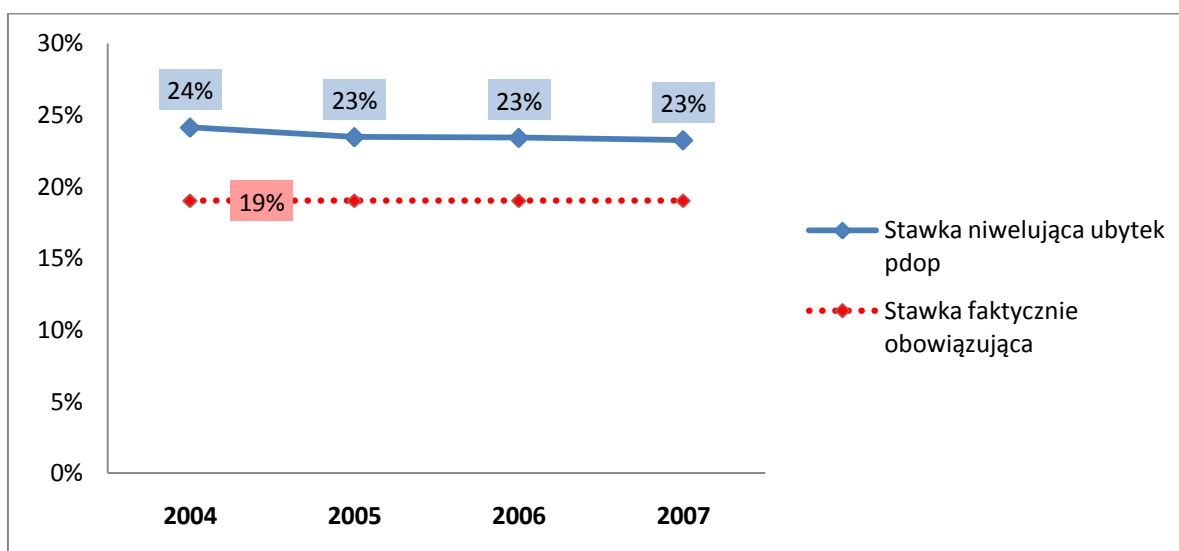
Wyniki symulacji dla podatku dochodowego od osób prawnych przeprowadzonej w oparciu o dane pochodzące z „Monitora Polskiego B” wskazują na niższe wartości stawki podatkowej koniecznej dla zniwelowania ubytku wpływów. Przedstawione w tabeli 45 oraz na wykresie 31 rezultaty są od 4 p.p do 5 p.p. niższe niż w badaniu opartym na danych GUS i pokazują, że stawka podatkowa powinna zasadniczo wynieść 23%.

Tabela 45. Stawki podatku dochodowego od osób prawnych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania

	2004	2005	2006	2007
Stawka niwelująca ubytek pdop	24,13%	23,46%	23,41%	23,24%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Wykres 31. Stawki podatku dochodowego od osób prawnych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z „Monitora Polskiego B”.

Jak już wspomniano, różnica uzyskanych wyników jest skutkiem odmiennego charakteru danych wyjściowych (jednostkowe i zagregowane), różnego zakresu podmiotowego obydwu zbiorów danych, jak również różnej liczby podmiotów zawartej w każdym z nich.

6. Podsumowanie

Przeprowadzone obliczenia symulacyjne pozwalają na udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Synteza uzyskanych wyników umożliwia weryfikację sformułowanych hipotez badawczych.

Po pierwsze, na podstawie danych empirycznych pochodzących z „Monitora Polskiego B” zidentyfikowano przedsiębiorstwa niepłacące podatku dochodowego od osób prawnych w latach 2004-2007, w podziale według branż i wielkości. Ustalono, że wzrost udziału podmiotów niepłacących podatku dochodowego w wyniku modyfikacji podstawy opodatkowania jest zróżnicowany w zależności od branży i wielkości, a także roku wyjściowego symulacji. Największy okazał się wśród podmiotów średnich i dużych. Zaobserwowano, że w branżach, w których największa liczba podatników odprowadza podatek w sytuacji wyjściowej, skala faktycznego zwolnienia z podatku w wyniku wprowadzenia możliwości odliczania kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania jest największa.

Ostateczny udział podatników niepłacących podatku dochodowego oscyluje w granicach ok. 25% - 40% (przy uwzględnieniu podmiotów wykazujących zerowy podatek już w sytuacji wyjściowej). Udział przedsiębiorstw faktycznie zwolnionych z opodatkowania w wyniku wprowadzenia podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję nie dotyczy całej badanej populacji – wynosi kilka procent w branży budowlanej, handlowej i usługowej oraz kilkanaście w przemyśle.

Wyniki przeprowadzonej symulacji pozwalają na zrealizowanie piątego częściowego celu badawczego. Na tej podstawie **pierwsza hipoteza częściowa o zerowym podatku została zweryfikowana pozytywnie**. W wyniku modyfikacji podstawy opodatkowania niektórzy podatnicy zostają faktycznie zwolnieni z podatku dochodowego. Jednak podstawa

opodatkowania u przeważającej części podatników nie ulega całkowitej redukcji – większość z nich nadal pozostaje obciążona podatkiem, choć w mniejszym stopniu.

Po drugie, na podstawie danych empirycznych z „Monitora Polskiego B”, głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów oszacowano, o ile procent, na skutek wprowadzenia *allowance for corporate equity*, spada całkowity podatek należny generowany przez przedsiębiorstwa pogrupowane według formy prawnej, branży i wielkości.

Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych osiąga wartości z przedziału 20% - 32%. Niezależnie od przyjętego kryterium grupowania danych jest on najwyższy w latach 2004 i 2005, a w kolejnych trzech latach spada.

Wyniki uzyskane dla podatników podatku dochodowego od osób prawnych nie wykazują podobnej prawidłowości. Ponadto skala ubytku wpływów podatkowych oszacowana w oparciu o dane GUS jest we wszystkich przypadkach większa od tej, którą pokazuje mikrosymulacja. W pierwszym przypadku wynosi od 31% do 36%, w drugim zaś od 18% do 21%.

Powtórzenie obliczeń dla pięciu kolejnych lat w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych potwierdziło następującą prawidłowość: w największym stopniu spadają wpływy podatkowe uzyskiwane z sektora przemysłowego, w następnej kolejności – handlowego i dalej – usługowego oraz budowlanego. Wynika to ze zróżnicowanego poziomu kapitału stanowiącego podstawę dokonania odliczenia.

Wyniki w przekroju branżowym uzyskane dla spółek kapitałowych nie umożliwiają równie jednoznacznego stwierdzenia. Jednak można dokonać na ich podstawie wskazania, iż z branży przemysłowej (dane MPB) i usługowej (dane GUS) ubytek wpływów jest największy.

Uogólniając wyniki uzyskane dla przedsiębiorstw pogrupowanych według wielkości przychodów ze sprzedaży, można stwierdzić, że znaczny ubytek wpływów podatkowych występuje w przedsiębiorstwach małych – zarówno nieposiadających osobowości prawnej, jak i w spółkach kapitałowych. Wyniki przeprowadzonej symulacji charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem, w zależności od formy prawnej, branży i wielkości badanych podmiotów. Wynika to ze zróżnicowanych wartości ich kapitału własnego oraz różnych możliwości wykorzystania osłony podatkowej na jego koszcie.

Po trzecie w badaniu określono roczną wysokość osłony podatkowej na koszcie kapitału własnego.

Jak można oczekiwać, bezwzględna wartość tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego wzrasta wraz ze wzrostem skali działalności przedsiębiorstw mierzonej wysokością przychodów ze sprzedaży. W zdecydowanej większości małych przedsiębiorstw osiąga ona wielkość rzędu od kilku do kilkunastu tysięcy zł; w średnich – do 150 tys. zł., natomiast w dużych podmiotach są to wartości bardzo zróżnicowane – od ok. 100 tys. zł do nawet 1,6 mln zł – w zależności od formy prawnej i branży, w której podmiot prowadzi działalność. Porównanie wyników według form prawnych pozwala stwierdzić, że wysokość osłony podatkowej jest zbliżona dla działalności prowadzonej indywidualnie przez osoby fizyczne oraz w formie spółek osobowych; większa zaś dla spółek kapitałowych. Ponadto uzyskane wyniki wskazują na sektory usługowy oraz przemysłowy jako te, w których przeciętna wartość korzyści podatkowej jest najwyższa.

Udział przedsiębiorstw mogących skorzystać na tarczy podatkowej jest znacznie większy wśród średnich i dużych podmiotów. Wynika to z niższego udziału w tej grupie podatników wykazujących w sytuacji wyjściowej zerową podstawę opodatkowania.

Uzyskane wyniki pozwoliły na udzielenie odpowiedzi na pytanie o *skalę ubytku wpływów podatkowych bezpośrednio po wprowadzeniu modyfikacji podstawy opodatkowania zgodnej z koncepcją podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję*, w podziale według formy prawnej, branży i wielkości. Szósty szczegółowy cel rozprawy został zrealizowany. **Druga hipoteza cząstkowa o zróżnicowanej skali ubytku wpływów podatkowych została zweryfikowana pozytywnie.**

Po czwarte, na podstawie danych jednostkowych pochodzących z „Monitora Polskiego B” sprawdzono, jaką koncentrację wykazywał należny podatek dochodowy od osób prawnych w latach 2004-2007.

Uzyskane wyniki wskazują na silną koncentrację obciążeń podatkiem dochodowym od osób prawnych w badanej populacji przedsiębiorstw. Współczynnik Giniego w sytuacji wyjściowej przekracza wartość 0,5 we wszystkich badanych grupach spółek kapitałowych. Oznacza to, że największa część podatku jest odprowadzana przez mało liczną grupę podatników. Ok. 50% podatku należnego jest generowane przez ponad 90% spółek. Wprowadzenie modyfikacji podstawy opodatkowania w podatkach od dochodów przedsiębiorstw pogłębia koncentrację podatku należnego u nielicznej grupy podatników. Przyczyną jest, wspomniane już, faktyczne zwolnienie z opodatkowania części z nich. Wyniki przeprowadzonej symulacji pozwoliły na zrealizowanie siódmego cząstkowego celu

badawczego. Na tej podstawie **trzecia hipoteza cząstkowa o koncentracji obciążeń podatkowych została zweryfikowana pozytywnie.**

Po piąte w badaniu określono wysokość stawki podatkowej wymaganej dla zneutralizowania ubytku wpływów podatkowych spowodowanego ograniczeniem podstawy opodatkowania w latach 2004-2008. Pozwoliło to na zrealizowanie ósmego szczegółowego celu badawczego rozprawy.

Ustalono, że stawka niwelująca ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych zawiera się w przedziale 27%-30% (według obliczeń przeprowadzonych na podstawie danych GUS) oraz 23%-24% (według obliczeń przeprowadzonych na podstawie danych jednostkowych pochodzących z „Monitora Polskiego B”). Różnica wyników dotyczących wysokości stawki podatku dochodowego od osób prawnych, uzyskanych w oparciu o dane GUS i dane „Monitora Polskiego B”, wynosi od 4 p.p do 5 p.p. i jest spowodowana odmiennym charakterem danych wyjściowych (zagregowane i jednostkowe), różnym zakresem podmiotowym obydwu zbiorów danych, jak również różną liczebnością każdego z nich.

Wymagana dla zniwelowania ubytku wpływów podatkowych stawka podatku dochodowego od osób fizycznych przyjmuje wartości z przedziału 24%-28%, przy czym wykazuje na ogół tendencję spadkową w kolejnych latach analizy.

Reasumując, należy stwierdzić, że przeprowadzone badanie wykazało ubytek wpływów z podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego rzędu 20%-30%. Uzyskane wyniki wykazują znaczne zróżnicowanie w zależności od:

- (1) kryterium grupowania danych: według formy prawnej, wielkości, branży;
- (2) wyjściowego roku symulacji;
- (3) źródła danych (co za tym idzie, ich zakresu podmiotowego i stopnia szczegółowości).

W wyniku modyfikacji podstawy opodatkowania następuje dość znaczne ograniczenie wpływów z podatku od dochodów uzyskiwanych przez osoby fizyczne z działalności gospodarczej oraz z podatku dochodowego od osób prawnych. Obydwa podatki nadal dostarczają jednak znaczących dochodów budżetowych, stąd ich funkcja fiskalna, choć ograniczona, zostaje zachowana. **Główna hipoteza rozprawy została zweryfikowana pozytywnie.**

ZAKOŃCZENIE

Koncepcja podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję doczekała się licznych opracowań w światowej literaturze przedmiotu. Wypracowanych zostało wiele szczegółowych projektów reform, a tocząca się dyskusja jest wielowątkowa. Aspekt fiskalny jest w niej dostrzegany, lecz nie został do tej pory poddany bardziej kompleksowemu i pogłębionemu badaniu. Rozprawa stanowi próbę, choćby częściowego, zapełnienia tej luki. Ponadto jest ona jednym z pierwszych w Polsce podejść do problemu zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Pomimo iż niektórzy autorzy sygnalizowali tę kwestię, nie była ona dotąd przedmiotem szerszej dyskusji wśród polskich ekonomistów.

Zastosowane w rozprawie ujęcie problematyki polegało po pierwsze na podkreśleniu związku przyczynowo - skutkowego pomiędzy konstrukcją podstawy opodatkowania a realizowaniem funkcji fiskalnej przez podatek dochodowy. Położono nacisk na bezpośrednie skutki reformy, z jakimi należałoby się liczyć, wprowadzając ją w życie. Po drugie zidentyfikowano cztery, wzajemnie się uzupełniające obszary, na których prowadzono rozważania. Po dokonaniu analizy teoretycznych koncepcji sprawdzono, jak funkcjonują one w praktyce, jak są oceniane w świetle badań empirycznych innych autorów oraz jakich wniosków dostarcza własne badanie symulacyjne. Służyło to rozwiązaniu postawionego w rozprawie problemu badawczego.

W teoretycznej części pracy dokonano syntetycznego przedstawienia i usystematyzowania bogatego dorobku naukowego. W miejscach, w których dostrzeżono taką potrzebę, starano się, choćby w niewielkim stopniu, zmodyfikować klasyfikacje zaproponowane przez innych autorów tak, aby były one ściśle podporządkowane własnym celom badawczym. Ponadto uporządkowano różnorodne nazewnictwo stosowane na obszarze zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego oraz zaproponowano polskie tłumaczenie niektórych określeń. W odniesieniu do skutków fiskalnych badanej formy opodatkowania przedsiębiorstw zidentyfikowano dwa wzajemnie się uzupełniające obszary, na których dokonano przeglądu istniejącego dorobku. Pierwszy z nich dotyczy dotychczasowych doświadczeń praktycznych, drugi zaś – przeprowadzonych do tej pory badań symulacyjnych.

W empirycznej części rozprawy wykorzystano metodę symulacyjną do zbadania fiskalnych konsekwencji zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw. Ponieważ nie była ona dotąd często stosowanym narzędziem w analizach skutków polityki podatkowej w zakresie przedsiębiorstw, efekt podjętych działań polegał również na ocenie możliwości badawczych stwarzanych przez dostępne bazy danych dotyczące podmiotów działających w Polsce.

Poszczególne części rozprawy zostały podporządkowane realizacji celów cząstkowych, co w konsekwencji umożliwiło weryfikację szczegółowych hipotez badawczych oraz głównej hipotezy badawczej. Na podstawie czterech wymienionych obszarów sprawdzono, jakie skutki fiskalne powoduje modyfikacja podstawy opodatkowania w podatkach od dochodów przedsiębiorstw zgodna z koncepcją zorientowanego na konsumpcję opodatkowania dochodu. Umożliwiło to zrealizowanie głównego celu rozprawy.

Przeprowadzone badanie wykazało, że wdrożenie zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw powoduje dość znaczący ubytek wpływów podatkowych – rzędu 20% - 30% – w okresie bezpośrednio po reformie. Wartość niezrealizowanych wpływów podatkowych stanowi koszt fiskalny wprowadzenia w życie tego typu rozwiązania. Musiałby on zostać wzięty pod uwagę przy projektowaniu reformy podatkowej. Rezygnacja z dochodów publicznych pochodzących z jednego źródła wymagałaby ich uzupełnienia dochodami z innego źródła bądź ograniczenia wydatków.

Przeprowadzone badanie wykazało jednak, że funkcja fiskalna zorientowanych na konsumpcję podatków dochodowych, choć ograniczona – zostaje w przeważającym stopniu zachowana. Ubytek wpływów podatkowych w żadnym przekroju badania nie okazał się tak wysoki, aby – z fiskalnego punktu widzenia – skonstruowany w ten sposób podatek dochodowy tracił zasadność. Określenie granicy, powyżej której koszt fiskalny nie byłby do zaakceptowania, zależałoby oczywiście od konkretnych warunków ekonomiczno-politycznych, w jakich decyzję taką przyszłoby podjąć. Również argumenty o charakterze pozafiskalnym pozostają, w przypadku zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego, utrzymane, a nawet wzmocnione. W przeciwieństwie do podatku dochodowego w tradycyjnej formie nie obciąża on bowiem wielokrotnie oszczędności

ani minimalnego dochodu stanowiącego wynagrodzenie za włożony kapitał. Nie zniekształca również międzyokresowych decyzji podmiotów gospodarczych.

Postulat, aby podatek dochodowy posiadał powyższe cechy, należy uznać za w pełni uzasadniony. Jego spełnienie zapewniłoby podmiotom gospodarczym lepsze warunki funkcjonowania, ich inicjatywa nie byłaby hamowana przez regulacje podatkowe, co przyczyniałoby się do rozwoju. Nieprzykładanie należytej wagi do wymienionych cech, obserwowane niekiedy w literaturze, może paradoksalnie wynikać z faktu, że funkcjonujące w rzeczywistości podatki dochodowe przeważnie ich nie posiadają.

W tym kontekście należy zgodzić się z poglądem wyrażonym przez W. Andrews: *“But even if one is not prepared to abandon the accretion model [tradycyjny model Schanza-Haiga-Simonsa] as a goal, the consumption model can help achieve a better understanding of the existing tax by providing another frame of reference for critical evaluation”*³⁸⁸. Opinia ta wydaje się jednak o tyle zbyt ostrożna, iż zawęży ona funkcję zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego do swoistego “wzorca” – punktu odniesienia w ocenie istniejących systemów podatkowych. Tymczasem w świetle rozważań przeprowadzonych w rozprawie należy stwierdzić, że badana koncepcja zasługuje na uznanie jej za wartą rozpatrzenia w praktyce alternatywę dla istniejących podejść do opodatkowania dochodu.

Przeprowadzone badanie nie miało na celu stworzenia projektu konkretnej reformy podatkowej dla Polski. Uzyskane rezultaty mogą jednak stanowić punkt wyjścia do dalszych, bardziej szczegółowych badań. Mogłyby okazać się przydatne w sytuacji, gdyby została zgłoszona szczegółowa propozycja reformy i ściśle określone wszystkie jej elementy.

Wprowadzenie stosownych regulacji w zakresie zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego powinno stanowić świadomą, długofalową decyzję. Jak pokazują doświadczenia kilku państw oraz projekt Heidelberskiej Grupy Podatkowej, implementacja odpowiednich rozwiązań do konkretnych ustaw podatkowych nie wymaga rewolucyjnych zmian w prawie podatkowym i mogłaby zostać przeprowadzona także i w odniesieniu do polskich ustaw o podatku dochodowym od osób fizycznych i podatku dochodowym od osób prawnych. Dalsze badania byłyby wysoce pożądane, biorąc pod uwagę fakt, że od wielu lat tak w Polsce, jak i w innych państwach, toczy się dyskusja nad kształtem systemu podatkowego. Zgłaszane są postulaty jego racjonalizowania i ukształtowania w taki

³⁸⁸ W. Andrews (1974), op. cit., s. 1122.

sposób, aby nie zniekształcał procesów rynkowych i nie obciążał nadmiernie różnych przejawów działalności podmiotów gospodarczych.

Zastosowane w rozprawie ujęcie tematu, wykorzystana metoda badawcza oraz uzyskane rezultaty wymagają uzupełnienia o krytyczny komentarz pozwalający na określenie kierunków dalszych badań.

Dla dokonania uzasadnienia koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję niezbędne jest odwołanie do perspektywy długookresowej. Charakter wielookresowy posiadają decyzje o oszczędzaniu i inwestowaniu. Również zjawisko podwójnego opodatkowania oszczędności i lawiny podatkowej wykracza poza jeden rok podatkowy, a same daniny publiczne są nakładane z myślą o dostarczaniu dochodów publicznych przez długi czas. Uwzględnienie tej perspektywy jest jednak niezmiernie złożone w badaniu empirycznym. Symulacja pozwalająca na takie podejście wymagałaby zastosowania zaawansowanych modeli i przyjęcia licznych założeń odnośnie decyzji różnych podmiotów gospodarczych. Niezmiernie interesujące byłoby jednak zbadanie długookresowych skutków zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego, a więc zdynamizowanie zastosowanego podejścia. Odnosi się to zarówno do jego konsekwencji mikroekonomicznych, jak również makroekonomicznych.

Wprowadzenie zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego mogłoby wywołać liczne skutki na poziomie mikroekonomicznym, choćby w zakresie struktury i kosztu kapitału. W znacznym stopniu zostałyby odciążone przedsiębiorstwa o niskiej rentowności, wypracowujące zysk na poziomie zbliżonym do normalnego zwrotu z kapitału. Z jednej strony można w tej sytuacji mówić o ochronnym działaniu *allowance for corporate equity* w stosunku do słabszych ekonomicznie podmiotów. Z drugiej jednak strony podatek od rent ekonomicznych może zniechęcać do podejmowania ryzyka, co osłabia argument o jego neutralnym charakterze. Państwo winno partycypować w ewentualnych startach na równi ze swoim udziałem w wypracowanym przez podatników dochodzie.

Z pewnością przedsiębiorstwa o odmiennym profilu i skali działalności, a co za tym idzie – zróżnicowanych wielkościach finansowych, takich jak choćby wartość majątku, przychodów czy struktura źródeł finansowania – w odmienny sposób zareagowałyby na reformę. Wzrost środków pieniężnych pozostających do dyspozycji pojawiłby się

u podmiotów mniej zadłużonych. Dalszych badań wymagałyby możliwe skutki dla konkurencyjności przedsiębiorstw spowodowane wprowadzeniem zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego. Pogłębiona analiza jego efektów byłaby możliwa przy uchyleniu założenia o niewystępowaniu reakcji podatników na zmiany podatkowe, sformułowanego we wstępie i ujętego również w głównej hipotezie rozprawy. Należy jednak zaznaczyć, że już samo badanie przeprowadzone przy założeniu braku reakcji podmiotów gospodarczych na zmianę regulacji podatkowych pokazuje, jak bardzo zróżnicowane są jej efekty w zależności od cech podatników oraz momentu wprowadzenia reformy. W realnym świecie potrzebna jest szczególna świadomość faktu, że tym bardziej zróżnicowane i złożone, często odbiegające od oczekiwanych, skutki mogą wystąpić w praktyce gospodarczej, gdzie między wielkościami ekonomicznymi występuje sieć wzajemnych powiązań.

Można się spodziewać, że efekty na poziomie mikroekonomicznym znalazłyby przełożenie na zmiany makroekonomiczne. W rozprawie wysunięto intuicyjne przypuszczenie, że zorientowany na konsumpcję podatek dochodowy może wywoływać bodźce pro wzrostowe. Byłyby one efektem ograniczenia podatkowego obciążenia zainwestowanego kapitału, co stwarza zachęty do podejmowania działań rozwojowych – zwiększonego popytu inwestycyjnego, wzrostu zatrudnienia i konsumpcji.

Omawiana forma opodatkowania mogłaby się przyczyniać do napływu zagranicznych inwestycji, a co za tym idzie zwiększenia konkurencyjności gospodarki również w ujęciu międzynarodowym. Chociaż z drugiej strony należy podkreślić, iż względy fiskalne mogłyby niwelować ten pozytywny efekt. Podwyższenie stawek podatkowych, dokonane w celu ograniczenia ubytku wpływów podatkowych, może zniechęcać do inwestycji w państwie, w którym funkcjonuje zorientowany na konsumpcję podatek dochodowy. Jest to prawdopodobne zwłaszcza w sytuacji występowania mobilnych rent ekonomicznych, wynikających nie ze specyfiki lokalizacji, ale ze szczególnych cech przedsiębiorstw.

Odrębnym zagadnieniem jest zgodność tego typu rozwiązań z międzynarodowym prawem podatkowym i umowami o unikaniu podwójnego opodatkowania – szczególnie w przypadku unilateralnego wprowadzenia zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego. Inną sytuację stwarzałoby jego wprowadzenie w wielu państwach, na przykład w ramach Unii Europejskiej. Koncepcje takie są zgłaszane, jednak otwarta pozostaje kwestia ich dalszego rozwoju, zwłaszcza w kontekście harmonizacji opodatkowania bezpośredniego oraz projektu wspólnej skonsolidowanej podstawy opodatkowania.

Interesująca byłaby także możliwość stwierdzenia, do jakich rezultatów doprowadziłoby uchylenie pozostałych, mocnych założeń. Odnoszą się one po pierwsze do definicji kapitału własnego przyjętego za podstawę wyznaczenia wysokości odliczenia od podstawy opodatkowania, a po drugie do wysokości stopy procentowej mającej odzwierciedlać normalny zwrot z kapitału. Przewidziany przepisami prawa podatkowego sposób ustalania wartości kapitału własnego w *allowance for corporate equity* powinien pozwalać na precyzyjne określenie wysokości środków zainwestowanych w przedsiębiorstwo i wykorzystywanych w prowadzonej działalności. Pogłębionej analizie wymagałoby stwierdzenie, czy – a jeśli tak, to które ze stosowanych dotychczas w praktyce podejść byłoby warte wdrożenia. W pierwszym z nich, korzystniejszym dla podatnika, uwzględnia się także wartość kapitału powstałego przed wejściem w życie nowych regulacji, zaś w drugim – jedynie środki własne zgromadzone po reformie. Ta druga metoda pozwala na ograniczanie ubytku wpływów podatkowych, jest więc korzystniejsza z punktu widzenia władzy podatkowej.

Kwestie te okazują się trudne w praktyce, ponieważ wymagają umiejętnego pogodzenia dwóch aspektów. Z jednej strony regulacje podatkowe powinny być jak najbardziej przejrzyste, nieskomplikowane i niestwarzające pola do nadużyć. Postulaty te przyświecały twórcom zróżnicowanych koncepcji szczegółowych zorientowanego na konsumpcję podatku dochodowego. Z drugiej zaś strony istotne jest, aby – przy pewnej swobodzie ich kreowania – nie odejść od pierwotnej idei podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję tak dalece, że jego (względnie) neutralny charakter nie zostanie zachowany. Regulacje prawne w zakresie podatku dochodowego powinny stanowić kompromis pomiędzy możliwie jak największą prostotą obliczania podatku i jego poboru z jednej strony a ograniczaniem zjawiska unikania i uchylania się od opodatkowania z drugiej strony.

Ponadto w rozprawie przyjęto założenie, iż wprowadzeniu *allowance for corporate equity* nie towarzyszą modyfikacje innych elementów konstrukcji podatku dochodowego. Należy uznać za wysoce prawdopodobne, że wdrożeniu tego typu reformy, w okresie przejściowym, towarzyszyłyby inne rozwiązania, mające na celu ograniczenie spadku wpływów podatkowych. Ponadto duże znaczenie miałyby określenie kształtu i struktury całego systemu podatkowego, a nie wyłącznie wyizolowanego opodatkowania dochodów.

Wymienione powody skłaniają do sformułowania przypuszczenia, że uchylene przyjętych w badaniu założeń i poszerzenie analizy o dodatkowe elementy mogłoby spowodować, że bezpośredni koszt fiskalny wprowadzenia zorientowanego na konsumpcję podatku od dochodów przedsiębiorstw okazałby się niższy. Z drugiej strony należałoby wziąć pod uwagę również efekt przeciwny, spowodowany powstaniem bądź zwiększeniem strat podatkowych w porównaniu z sytuacją wyjściową.

W odniesieniu do zastosowanej metodologii należy wspomnieć o ograniczeniach związanych z wykorzystanym materiałem empirycznym. Zakres dostępnych źródeł danych spowodował konieczność przyjęcia kilku upraszczających założeń, które mogły zmniejszyć dokładność uzyskanych wyników. Symulacja została przeprowadzona na grupie polskich przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe. Wyników nie można uogólniać na całą populację przedsiębiorstw działających w Polsce. Większość funkcjonujących w rzeczywistości gospodarczej podmiotów, wśród których dominującą pozycję zajmują mikroprzedsiębiorstwa, nie została uwzględniona w badaniu ze względu na prowadzenie przez nie uproszczonej ewidencji księgowej. Objęcie ich badaniem mogłoby wpłynąć na uzyskane wyniki.

Zorientowanym na konsumpcję podatkiem od dochodów przedsiębiorstw mogą zostać z powodzeniem objęte podmioty zorganizowane w różnych formach prawnych. Podejście to znalazło zastosowanie w przeprowadzonym badaniu – możliwość dokonania odliczenia kosztu kapitału własnego od podstawy opodatkowania przewidziano zarówno dla spółek kapitałowych, jak i spółek osobowych i działalności gospodarczej prowadzonej przez osoby fizyczne. W dalszych badaniach podejście to wymagałoby poszerzenia o problem opodatkowania dochodów uzyskiwanych przez osoby fizyczne z kapitałów pieniężnych – czyli kompleksowego uwzględnienia systemu opodatkowania dochodów. W analizowanych w rozprawie propozycjach reform, jak choćby w projekcie Heidelberskiej Grupy Podatkowej, zastosowano takie właśnie, szersze podejście.

Do kwestii problematycznych należy zaliczyć wymóg prowadzenia przez przedsiębiorstwa bardziej szczegółowej ewidencji księgowej, umożliwiającej określenie podstawy opodatkowania według zmodyfikowanych zasad. W przypadku wprowadzenia w Polsce podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego wymogiem tym zostałyby objęte większość podmiotów. Mogłoby się to spotkać z krytyką jako komplikowanie warunków działania małych i średnich przedsiębiorstw. Z drugiej jednak

strony dla zachowania neutralności opodatkowania należy uznać za w pełni zasadne objęcie podatkiem *allowance for corporate equity* wszystkich podmiotów niezależnie od formy prawnej, wielkości czy typu prowadzonej dotąd ewidencji. Ponadto to właśnie najmniejsze przedsiębiorstwa stanowią najliczniejszą grupę podmiotów gospodarczych tak w Polsce, jak również w innych państwach. Generują one zasadniczą część łącznej produkcji, przychodów i wartości dodanej. Często mają jednak ograniczone możliwości pozyskiwania kapitału. Zorientowany na konsumpcję podatek dochodowy zapewniałby podatkową osłonę części zainwestowanych środków, stwarzając tym samym zachętę do rozwoju działalności.

Pomimo teoretycznego charakteru, rozprawa posiada również elementy aplikacyjne. Wynikają one z nawiązania do podstawowej funkcji podatków, nadrzędnego celu ich nakładania i poboru – jakim jest cel fiskalny. Żadna reforma podatkowa nie może być analizowana, a tym bardziej realizowana w praktyce, z pominięciem tego zasadniczego kryterium. Jednocześnie starano się w rozprawie podkreślić, że osiągnięcie tego celu nie powinno przybierać formy konfiskaty. Przeciwnie, powinno w miarę możliwości sprzyjać rozwojowi gospodarczemu, także za cenę niższych – w możliwych do zaakceptowania granicach – dochodów publicznych. Zwłaszcza, jeżeli ograniczenie obciążeń podatkowych faktycznie przyczyniłoby się do pobudzania aktywności gospodarczej – wówczas baza podatkowa w długim okresie powiększyłaby się, co prawdopodobnie przełożyłoby się na zwiększenie dochodów publicznych. Ustalenie, jak wysoki ubytek wpływów podatkowych w okresie przejściowym jest możliwy do przyjęcia należy do trudnych problemów natury praktycznej.

Znaczenie aplikacyjne posiada również zastosowana w badaniu metoda mikrosymulacji i symulacji grupowej. Wprawdzie w wariancie statycznym jej możliwości poznawcze są ograniczone do bezpośrednich skutków reformy. Nie zmienia to jednak faktu, iż stanowi ona atrakcyjne narzędzie analizy polityki podatkowej ze względu na dużą dokładność i możliwość prowadzenia za jej pomocą analizy w różnych przekrojach, uzależnionych od aktualnych potrzeb. Jest ona wykorzystywana w wielu państwach w projektach mających na celu dostarczenie decydom informacji *ex ante* o prawdopodobnych skutkach reform podatkowych. Wykorzystanie tego typu narzędzia byłoby wysoce pożądane w warunkach polskich, gdzie dokonywane zmiany w prawie podatkowym są wciąż jeszcze rzadko popierane wcześniejszą, rzetelną analizą skutków, jakie mogą one spowodować.

LITERATURA

LITERATURA ZWARTA

- [1] Aaron H. J., Galper H. (1985), *Assessing Tax Reform*, Brookings Institution, Washington.
- [2] Adam L. (1962), *Podatki i opłaty w kapitalizmie*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- [3] Bach S. (1993), *Die Idee der Cash-flow-Steuer vor dem Hintergrund des gegenwärtigen Steuersystems*, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Duncker & Humblot, Berlin.
- [4] Bach S. (1999), *Der Cash-flow als Bemessungsgrundlage der Unternehmensbesteuerung*, w: "Einkommen versus Konsum. Ansatzpunkte zur Steuerreformdiskussion", red. C. Smekal, R. Sendlhofer, H. Winner, Physica-Verlag, Heidelberg.
- [5] Bernal A. (2008), *Problemy odrębnego opodatkowania przedsiębiorców (działalności gospodarczej)*, w: „Nauka finansów publicznych i prawa finansowego w Polsce. Dorobek i kierunki rozwoju. Księga Jubileuszowa Profesor Alicji Pomorskiej”, red. J. Głuchowski, C. Kosikowski, J. Szolno-Koguc, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- [6] Boadway R., Wildasin D. (2007), *Opodatkowanie a oszczędności* w: „Efektywność polityki podatkowej”, red. M. P. Devereux, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- [7] Bond S. R. (2000), *Levelling Up or Levelling Down? Some Reflections on the ACE and CBIT Proposals, and the Future of the Corporate Tax Base* w: "Taxing Capital Income in the European Union. Issues and Options for Reform", red. S. Cnossen, Oxford University Press, New York.
- [8] Bork C. (2000), *Steuern, Transfers und private Haushalte. Eine mikroanalytische Simulationsstudie der Aufkommens- und Verteilungswirkungen*, Peter Lang, Frankfurt am Main.
- [9] Bourier G. (2008), *Beschreibende Statistik: praxisorientierte Einführung*, Gabler, Wiesbaden.
- [10] Bradford R., red. (1977), *Blueprints for Basic Tax Reform*, Department of the Treasury, Washington.
- [11] Bradford D. F. (1991), *Die X-Steuer: Ein Weg zur Steuervereinfachung*, w: „Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems”, red. M. Rose, Springer-Verlag, Heidelberg.
- [12] Brehe M. (2007), *Ein Nachfragesystem für dynamische Mikrosimulationsmodelle*, Universitätsverlag Potsdam.
- [13] Brzeziński B. (2008), *Wprowadzenie do prawa podatkowego*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń.

- [14] Czerwińska E., Krzemińska D., Kuchlewska M. (1994), *Ciężar podatkowy w przedsiębiorstwie*, w: „Zdolność podatkowa i wiarygodność kredytowa przedsiębiorstwa”, red. E. Czerwińska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- [15] Devereux M. P., red. (2007), *Efektywność polityki podatkowej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- [16] Dziemianowicz R. I. (2007), *Efektywność systemu opodatkowania rolnictwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- [17] Eason R. J. (2000), *Modelling Corporation Tax in the United Kingdom*, w: “Microsimulation in Government Policy and Forecasting”, red. A. Gupta, V. Kapur, Elsevier, Amsterdam.
- [18] Fahrmeir R., Künstler R., Pigeot I., Tutz G. (2007), *Statistik: Der Weg zur Datenanalyse*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
- [19] Fisher I., Fisher H. W. (1942), *Constructive Income Taxation*, Harper & Brothers Publishers, New York, London.
- [20] Flotyńska A. (2007), *Koncepcja ‘dual income tax’ w świetle dyskusji nad reformą opodatkowania dochodów w Unii Europejskiej*, w: „Harmonizacja finansów publicznych w skali narodowej i europejskiej”, red. K. Piotrowska-Marczak, K. Kietlińska, Difin, Warszawa.
- [21] Flotyńska A. (2008a), *Dyskusyjne zagadnienia budowy wspólnej skonsolidowanej podstawy opodatkowania przedsiębiorstw podatkiem dochodowym*, w: „Współczesne finanse. Stan i perspektywy rozwoju finansów publicznych”, red. J. Głuchowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- [22] Flotyńska A. (2008b), *Podatek od zysków przedsiębiorstw o rozszerzonej podstawie*, w: „Gospodarka, finanse i społeczeństwo”, red. W. Przybylska - Kapuścińska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- [23] Gabrusewicz W., Kamieniecka M. (2007), *MSR 12. Podatek dochodowy*, Difin, Warszawa.
- [24] Gajl N. (1995), *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- [25] Gammie M., red. (1991), *Equity for Companies: A Corporation Tax for the 1990s*, Institute for Fiscal Studies, London.
- [26] Gammie M., red. (1994), *Setting Savings Free. Proposals for the Taxation of Savings and Profits*, Institute for Fiscal Studies, London.
- [27] Gilbert N., Troitzsch K. G. (1999), *Simulation for the Social Scientist*, Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
- [28] Gomułowicz A. (2001), *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- [29] Goode R. (1980), *The Superiority of the Income Tax* w: “What Should Be Taxed: Income or Expenditure?”, red. J. A. Pechman, The Brookings Institution, Washington.

- [30] Grambeck H.-M. (2003), *Konsumsteuerreform und Konsumbesteuerung. Eine vergleichende Analyse und Bewertung verschiedener Konsumsteuermodelle unter besonderer Berücksichtigung der Probleme in offenen Volkswirtschaften*, Peter Lang, Frankfurt.
- [31] Grądalski F. (2006), *System podatkowy w świetle optymalnego opodatkowania*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.
- [32] Greß M., Rose M., Wiswesser R. (1998), *Marktorientierte Einkommensteuer. Das neue kroatische System einer konsum- und damit marktorientierten Besteuerung des persönlichen Einkommens*, Verlag Franz Vahlen, München.
- [33] Gwiazdowski R. (2007), *Podatek progresywny i proporcjonalny: doktrynalne przesłanki, praktyczne konsekwencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- [34] Hall R. E., Rabushka A. (1998), *Podatek liniowy*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- [35] Harding A. (2000), *Dynamic Microsimulation: Recent Trends and Future Prospects*, w: "Microsimulation in Government Policy and Forecasting", red. A. Gupta, V. Kapur, Elsevier.
- [36] Hinterberger F., Müller M., Petersen H.-G. (1991), *Simulation eines Ausgabensteuersystems für die Bundesrepublik Deutschland*, w: "Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems", red. M. Rose, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Tokio.
- [37] Holmes K. (2000), *The Concept of Income. A multidisciplinary analysis*, International Bureau of Fiscal Documentation Publications, Amsterdam.
- [38] Homburg S. (2007), *Allgemeine Steuerlehre*, Verlag Vahlen, München.
- [39] Huerta de Soto J. (2009), *Pieniądz, kredyt i cykle koniunkturalne*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa.
- [40] Hüther M. (1992), *Zu den methodisch - empirischen Grundlagen der Simulation alternativer steuer- und sozialrechtlicher Regelungen für die Bundesrepublik Deutschland: Inzidenzkonzept und Datenbasen*, w: "Wirkungsanalyse alternativer Steuer- und Transfersysteme. Das Beispiel der Bundesrepublik Deutschland", red. H.-G. Petersen, M. Hüther, K. Müller, Campus Verlag, Frankfurt, New York.
- [41] Kaiser M. (1992), *Konsumorientierte Reform der Unternehmensbesteuerung*, Physica-Verlag, Heidelberg.
- [42] Kaldor N. (1993), *An Expenditure Tax*, Gregg Revivals.
- [43] Kałdoński M. (2007), *Wpływ podatku dochodowego na decyzje leasingowe przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- [44] Kay J. A., King M. A. (1990), *The British Tax System*, Oxford University Press.
- [45] Khokrishvili E. (2008), *"Good Taxation" und die Neukonzeption der Einkommens- und Gewinnbesteuerung in Georgien*, Universitätsverlag Potsdam.
- [46] Kiesewetter D. (1999), *Zinsbereinigte Einkommen- und Körperschaftsteuer: Die Implementierung im deutschen Steuersystem*, Erich Schmidt Verlag, Bielefeld.

- [47] Kluzek M. (2007), *Podatek liniowy a aktywność gospodarcza przedsiębiorstw*, w: „Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka”, red. W. Pluta, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- [48] Kośny M. (2007), *Podatki a dobrobyt społeczny*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- [49] Krajewska A. (2010), *Podatki w Unii Europejskiej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- [50] Kudert S., Jamróży M. (2007), *Optymalizacja opodatkowania dochodów przedsiębiorców*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- [51] Lammersen L. (1999), *Die zinsbereinigte Einkommen- und Gewinnsteuer: ökonomische Analyse eines aktuellen Reformvorschlages*, Forum Finanzwissenschaft, Band 16, Nürnberg.
- [52] Lang J. (1999), *Konsumorientierung – eine Herausforderung für die Steuergesetzgebung?*, w: “Einkommen versus Konsum. Ansatzpunkte zur Steuerreformdiskussion”, red. C. Smekal, R. Sendlhofer, H. Winner, Physica-Verlag, Heidelberg.
- [53] Lang J. (2005), *The influence of tax principles on the taxation of income from capital*, w: “The Notion of Income from Capital”, red. P. Essers, A. Rijkers, International Bureau of Fiscal Documentation, EATLP International Tax Series, vol. I, Amsterdam.
- [54] Lang J. (2003), *Einfachheit und Gerechtigkeit der Besteuerung von investierten Einkommen*, w: „Integriertes Steuer- und Sozialsystem“, red. M. Rose, Physica-Verlag, Heidelberg.
- [55] Liesenfeld C. (2004), *Konsumorientierte Einkommensteuer und internationale Steuerordnung*, Peter Lang, Frankfurt am Main.
- [56] Litwińczuk H. (2003), *Problem neutralności podatkowej ze względu na formę prawną prowadzenia działalności gospodarczej*, w: „Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego”, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- [57] Litwińczuk H., Karwat P. (2008), *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, tom I, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- [58] Litwińczuk H. (2008), *Podatki dochodowe w Polsce (ewolucja konstrukcji)*, w: „Nauka finansów publicznych i prawa finansowego w Polsce. Dorobek i kierunki rozwoju. Księga Jubileuszowa Profesor Alicji Pomorskiej”, red. J. Głuchowski, C. Kosikowski, J. Szołno-Koguc, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- [59] Lodin S. O. (1978), *Progressive Expenditure Tax – an Alternative? A Report of the 1972 Government Commission on Taxation*, Liber Förlag, Stockholm.
- [60] Maćkowiak E. (2009), *Ekonomiczna wartość dodana*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- [61] McGrath A., McCann C. (2000), *Canada’s Corporation Tax Model*, w: “Microsimulation in Government Policy and Forecasting”, red. A. Gupta, V. Kapur, Elsevier, Amsterdam.

- [62] McLure C. E. Jr., Zodrow G. (1991), *Administrative Vorteile des individuellen Steuervorauszahlungsansatzes gegenüber einer direkten Konsumbesteuerung*, w: „Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems“, red. M. Rose, Springer-Verlag, Heidelberg.
- [63] Meade J. E., red. (1978), *The Structure and Reform of Direct Taxation*, Institute for Fiscal Studies, London.
- [64] Mintz J. (2007), *Podatek dochodowy od osób prawnych*, w: „Efektywność polityki podatkowej“, red. M. P. Devereux, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- [65] Mitschke J. (1976), *Über die Eignung von Einkommen, Konsum und Vermögen als Bemessungsgrundlagen der direkten Besteuerung*, Duncker & Humblot, Berlin.
- [66] Musgrave R. A. (1990), *On Choosing the 'Correct' Tax Base – A Historical Perspective*, w: „Heidelberger Congress on Taxing Consumption“, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokyo, Hong Kong.
- [67] Nojszewska E. (2002), *Podatek dochodowy jako narzędzie polityki gospodarczej*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.
- [68] Nojszewska E. (2004), *Korzystna rzeczywistość czy miraż? – rzecz o podatku liniowym*, w: „Polski system podatkowy. Założenia a praktyka“, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- [69] O'Hare J., Gupta A. (2000), *Practical Aspects of Microsimulation Modelling*, w: „Microsimulation in Government Policy and Forecasting“, red. A. Gupta, V. Kapur, Elsevier, Amsterdam.
- [70] Olchowicz I. (2005), *Rachunkowość podatkowa*, Difin, Warszawa.
- [71] Owsiak S. (2002), *Podstawy nauki finansów*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- [72] Peffekoven R. (1980), *Persönliche allgemeine Ausgabensteuer*, w: „Handbuch der Finanzwissenschaft“, red. F. Neumark, Band II, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- [73] Petersen H.-G. (1992), *Simulationsmodelle für die Steuer- und Sozialpolitik: Entwicklung und gegenwärtiger Stand*, w: „Wirkungsanalyse alternativer Steuer- und Transfersysteme. Das Beispiel der Bundesrepublik Deutschland“, red. H.-G. Petersen, M. Hüther, K. Müller, Campus Verlag, Frankfurt, New York.
- [74] Petersen H.-G. (1993), *Finanzwissenschaft*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz.
- [75] Petersen H.-G. (2003a), *Können wir uns ein neues Steuersystem leisten? Aufkommen und Wachstumsmöglichkeiten unter dem System der Einfachsteuer*, w: „Ein neues Steuersystem für Deutschland. Tagungsband Steuerforum Fulda 2003“, red. C. Gebhardt, DIHK und IHK Fulda.
- [76] Petersen H.-G. (2003b), *Werte, Prinzipien und Gerechtigkeit: Zu einem dynamischen Verständnis von Leistungsfähigkeit* w: „Steuerpolitik – Von der Theorie zur Praxis. Festschrift für Manfred Rose zum 65. Geburtstag“, red. M. Ahlheim, H.-D Wenzel, W. Wiegard, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York.

- [77] Petersen H.-G. (2008), *Nachhaltigkeit in Finanz- und Sozialpolitik: Probleme und Lösungsansätze für den Transformationsprozess in Georgien*, w: „Nachhaltige Finanz- und Sozialpolitik in Georgien. Arbeitspapiere des Deutsch - Georgischen Arbeitskreises für Finanz- und Sozialpolitik“, red. H.-G. Petersen, S. Gelaschvili, Universitätsverlag Potsdam.
- [78] Reis S. (2007), *Konsumorientierte Unternehmensbesteuerung aus verfassungsrechtlicher Sicht*, Duncker & Humblot, Berlin.
- [79] Rose M., red. (1991a), *Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Tokio.
- [80] Rose M. (1991b), *Plädoyer für ein konsumbasiertes Steuersystem*, w: „Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems“, red. M. Rose, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Tokio.
- [81] Rose M. (1991c), *Podstawy niemieckiego systemu podatkowego. Krytyczna analiza pod kątem zamierzeń polityki finansowej w społecznej gospodarce rynkowej. Konsekwencje dla opracowania optymalnego systemu podatkowego w Polsce*, w: „Niemiecki system podatkowy a reforma podatkowa w Polsce“, red. E. Wenger, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- [82] Rose M. (1998), *Konsumorientierung des Steuersystems – theoretische Konzepte im Lichte empirischer Erfahrungen*, w: „Steuersysteme der Zukunft“, red. G. Krause-Junk, Duncker & Humblot, Berlin.
- [83] Rose. M. (2005), *Economic aspects of taxation of income from capital* w: “The Notion of Income from Capital”, P. Essers, A. Rijkers, International Bureau of Fiscal Documentation, EATLP International Tax Series, Vol. I, Amsterdam.
- [84] Rose M. , Zöllner D. (2008), *Die Heidelberger Einfachsteuer: Eine optimale Besteuerung von Einkommen in der Marktwirtschaft*, w: „Nachhaltige Finanz- und Sozialpolitik in Georgien. Arbeitspapiere des Deutsch - Georgischen Arbeitskreises für Finanz- und Sozialpolitik“, red. H.-G. Petersen, S. Gelaschvili, Universitätsverlag Potsdam.
- [85] Rosiński R. (2008), *Polski system podatkowy. Poszukiwanie optymalnych rozwiązań*, Difin, Warszawa.
- [86] Schinz P. (2009), *Zinsbereinigte Gewinnsteuer unter Berücksichtigung von Maximierungskalkülen internationaler Unternehmungen*, Verlag Dr. Kovac, Hamburg.
- [87] Schneider D. (1992), *Investition, Finanzierung und Besteuerung*, Gabler Verlag, Wiesbaden.
- [88] Schöffel C. (1997), *Einführung für Studenten der Wirtschaftswissenschaften anhand von praktischen Beispielen und Klausuraufgaben*, Dresden University Press, Dresden.
- [89] Schwinger R. (1992), *Einkommens- und Konsumorientierte Steuersysteme. Wirkungen auf Investition, Finanzierung und Rechnungslegung*, Physica-Verlag, Heidelberg.
- [90] Smekal C., Sendlhofer R., Winner H., red. (1999), *Einkommen versus Konsum. Ansatzpunkte zur Steuerreformdiskussion*, Physica-Verlag, Heidelberg.
- [91] Sobiech J. (2000), *Wzajemne powiązania pomiędzy opodatkowaniem bezpośrednim a opodatkowaniem pośrednim*, w: „Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku“, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.

- [92] Sobiech J. (2003), *Kontrowersyjne problemy opodatkowania dochodów w Polsce*, w: „Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego”, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- [93] Sobiech J. (2004), *Opodatkowanie w strategiach finansowych przedsiębiorstw*, w: „Polski system podatkowy – założenia a praktyka”, red. A. Pomorska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- [94] Sokołowski J. (1991a), *Oddziaływanie podatków dochodowych i od wartości dodanej na procesy gospodarcze*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- [95] Sokołowski J. (1991b), *Podatek dochodowy jako instrument oddziaływania na zmiany w strukturze produkcji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- [96] Sokołowski J. (1994), *Strategia podatkowa przedsiębiorstwa: jak zmniejszyć obciążenia podatkowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [97] Sokołowski J. (1995), *Zarządzanie przez podatki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [98] Sorensen P. B. (2004), *Measuring Taxes on Capital and Labor: An Overview of Methods and Issues* w: “Measuring the Tax Burden on Capital and Labor”, red. P. B. Sorensen, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London.
- [99] Spahn P. B., Galler H. P., Kaiser H., Kassella T., Merz J. (1992), *Mikrosimulation in der Steuerpolitik*, Physica-Verlag, Heidelberg.
- [100] Spengel C. (2004), *Ermittlung und Aussagefähigkeit von Indikatoren der effektiven Steuerbelastung*, w: “Perspektiven der Unternehmensbesteuerung”, red. M. Schratzenstaller, A. Truger, Metropolis-Verlag, Marburg.
- [101] Stiglitz J. (2004), *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [102] Swoboda P. (1991), *Cash-Flow-Steuern und Finanzierungsneutralität*, w: “Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems”, red. M. Rose, Springer-Verlag, Berlin.
- [103] Thalmeier B. (2002), *Analyse eines zinsbereinigten Systems der Kapitaleinkommensbesteuerung unter besonderer Berücksichtigung von Risiko*, Dissertation, Heidelberg.
- [104] Uchman J. (2002), *Podatkowe uwarunkowania polityki wypłat dywidend spółek kapitałowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- [105] Vermeend W., van der Ploeg R., Timmer J. W. (2008), *Taxes and the Economy. A Survey on the Impact of Taxes on Growth, Employment, Investment, Consumption and the Environment*, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton.
- [106] Wagner F. W. (1999), *Eine Einkommensteuer muss eine Konsumsteuer sein*, w: “Einkommen versus Konsum. Ansatzpunkte zur Steuerreformdiskussion”, red. C. Smekal, R. Sendlhofer, H. Winner, Physica-Verlag, Heidelberg.

- [107] Walasik A. (2008), *Dwie koncepcje zdolności podatkowej*, w: „Współczesne finanse. Stan i perspektywy rozwoju finansów publicznych”, red. J. Głuchowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń
- [108] Wenger E., red. (1991), *Niemiecki system podatkowy a reforma podatkowa w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- [109] Wenger E. (1991), *Opodatkowanie przedsiębiorstw i ich finansowanie. Zarys optymalnego systemu opodatkowania przedsiębiorstw*, w: „Niemiecki system podatkowy a reforma podatkowa w Polsce”, red. E. Wenger, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- [110] Wilkins J. G. (2000), *The Tax Policy Analyst's Best Friend*, w: “Microsimulation in Government Policy and Forecasting”, red. A. Gupta, V. Kapur, Elsevier, Amsterdam.
- [111] Winiarska K. (2009), *Odroczony podatek dochodowy*, w „Rachunkowość zaawansowana”, red. K. Winiarska, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- [112] Zdzitowiecki J. (1939), *Pojęcie dochodu w polskim podatku dochodowym*, Gebethner i Wolff, Poznań, Warszawa.
- [113] Zodrow G. Z. (1990), *The choice between income and consumption: efficiency and horizontal equity aspects*, w: “The Personal Income Tax. Phoenix from the ashes?”, red. S. Cnossen, R. M. Bord, Elsevier Science Publishers, Amsterdam.
- [114] Zumstein P. (1977), *Die Ausgabensteuer. Volkswirtschaftliche Begründung und praktische Durchsetzbarkeit*, Verlag Rüegger, Diessenhofen.

LITERATURA CZASOPISMIENNICZA

- [115] Andrews W. D. (1974), *A Consumption - Type or Cash Flow Personal Income Tax*, “Harvard Law Review”, vol. 87, nr 6.
- [116] Bahl R., Wallace S. (2007), *From Income Tax to Consumption Tax? The Case of Jamaica*, “Finanzarchiv”, vol. 63, no. 3.
- [117] Bardazzi R., Parisi V., Paziienza M. G. (2004), *Modelling direct and indirect taxes on firms: a policy simulation*, “Austrian Journal of Statistics”, vol. 33, no. 1+2.
- [118] Becker J., Fuest C. (2005), *Does Germany Collect Revenue from Taxing the Normal Return to Capital?*, “Fiscal Studies”, vol. 26, no. 4.
- [119] Boadway R., Bruce N. (1984), *A General Proposition on the Design of a Neutral Business Tax*, “Journal of Public Economics”, no. 24.
- [120] Bond S. R., Devereux M. P. (1995), *On the design of a neutral business tax under uncertainty*, “Journal of Public Economics”, no. 58.
- [121] Break G., Pechman J. A. (1975), *Relationship between the Corporation and Individual Income Taxes*, “National Tax Journal”, vol. 28.
- [122] Brown H. (1941), *In What Sense a Surplus?*, “American Economic Review”, no 12.
- [123] Brzeziński B. (1998), *Podatek zwany liniowym*, „Przegląd Podatkowy” nr 9.

- [124] Cnossen S. (1996), *Company Taxes in the European Union: Criteria and Options for Reform*, "Fiscal Studies", vol. 17, no. 4.
- [125] Czarny B. (2007), *Metodologiczne osobliwości ekonomii*, "Bank i Kredyt" nr 7.
- [126] Famulska T. (2002), *Opodatkowanie dochodów z kapitałów pieniężnych – za i przeciw (aspekty teoretyczne i praktyczne)*, „Bank i Kredyt” nr 7.
- [127] Funke M. (2002), *Determining the Taxation and Investment Impacts of Estonia's 2000 Income Tax Reform*, "Finnish Economic Papers", vol. 15, no. 2.
- [128] Goode R. (1960), *New System of Direct Taxation in Ceylon*, "National Tax Journal", vol. 13, no. 4.
- [129] Gordon R., Kalambokidis L., Slemrod J. (2004), *Do we now collect any revenue from taxing capital income?*, "Journal of Public Economics", no. 88.
- [130] Hubbard G. R. (1993), *Corporate Tax Integration: A View From the Treasury Department*, "Journal of Economic Perspectives" vol. 7, no. 1.
- [131] Isaac J. (1997), *A Comment on the Viability of the Allowance for Corporate Equity*, "Fiscal Studies", vol. 18, no. 3.
- [132] Johansson S. E. (1969), *Income Taxes and Investment Decisions*, "Swedish Journal of Economics", no. 71.
- [133] Keen M., King J. (2002), *The Croatian Profit Tax: An ACE in Practice*, "Fiscal Studies", vol. 23, no. 3.
- [134] Kula G. (2000), *Podatek liniowy – przegląd ujęć teoretycznych*, „Ekonomista” nr 3.
- [135] Lelkes O. (2007), *Tax-Benefit Microsimulation Models in Eastern Europe*, „International Journal of Microsimulation”, no. 1.
- [136] Maksymiuk K. (2008), *Łączne sprawozdanie finansowe i jego badanie*, „BDO Podatki i rachunkowość”, nr 5 (7) [dostęp XII 2009 na: <http://www.podatkirachunkowosc.bdo.pl/biuletyn/51/audyt/laczne-sprawozdanie-finansowe-i-jego-badanie.html>].
- [137] McLure C. E. (1988), *The 1986 Act: Tax Reform's Finest Hour or Death Throes of the Income Tax?*, "National Tax Journal", vol. 41, no. 3.
- [138] McLure C. E., Tait A. (1992), *A Simpler Consumption-Based Alternative to the Income Tax for Socialist Economies in Transition*, "The World Bank Research Observer", vol. 7, iss. 2 [dostęp do publikacji III 2010 poprzez bazę Proquest <http://proquest.umi.com>].
- [139] McLure C. E., Zodrow G. Z. (2007), *Consumption-based Direct Tax: A Guided Tour of the Amusement Park*, "Finanzarchiv", vol. 63, no. 2.
- [140] Metcalf G. E. (1995), *Value-Added Taxation: A tax Whose Time Has Come?*, "Journal of Economic Perspectives", vol. 9, no. 1.
- [141] Mintz J. M., Seade J. (1991), *Cash Flow or Income? The Choice of Base for Company Taxation*, "The World Bank Research Observer", vol. 6, no. 2.
- [142] Nguyen-Tham D., Rose M. (2006), *Methods of Efficiently Calculating Business Profit for Tax Purposes – Experience of Participation in the Tax Reform Process in the Brcko District of Bosnia and Herzegovina 2003*, "Ekonomski Pregled", no. 57 (7-8).

- [143] Nita A. (1995), *Konstrukcja dochodu podatkowego w niemieckim podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Monitor Podatkowy” nr 8.
- [144] Orcutt G. H. (1957), *A new type of socio-economic system*, “Review in Economics and Statistics”, vol. 39, no. 2.
- [145] Orcutt G. H. (1960), *Simulation of Economic Systems*, “The American Economic Review”, vol. 50, no. 5.
- [146] Petersen H.-G., Fischer A., Flach J. (2005), *Wirkungen der Einfachsteuer auf die Steuerbelastung von Haushalten und Unternehmen*, „Perspektiven der Wirtschaftspolitik“, Bd. 6, H. 1.
- [147] Samuelson P. A. (1964), *Tax Deductibility of Economic Depreciation to Insure Invariant Valuations*, „Journal of Political Economy”, no. 72.
- [148] Slemrod J. (1997), *Deconstructing the Income Tax*, “American Economic Review”, vol. 87, no. 2.
- [149] Wenger E. (1983), *Gleichmäßigkeit der Besteuerung von Arbeits- und Vermögenseinkünften*, “Finanzarchiv” Nr. 41.
- [150] Winner H., Schneider F. (2001), *Ein Vorschlag zur Reform der österreichischen Unternehmensbesteuerung*, „Kredit und Kapital“ Nr. 34.
- [151] Zodrow G. R. (1995), *Taxation, uncertainty and the choice of a consumption tax base*, “Journal of Public Economics”, no. 58.
- [152] Zodrow G. R. (2003), *Prospects for Consumption-Based Tax Reform in the United States*, “FinanzArchiv”, vol. 59, no. 2.

INNE OPRACOWANIA

- [153] Bach S., Buslei H., Dwenger N., Fossen F. (2008), *Dokumentation des Mikrosimulationsmodells BizTax zur Unternehmensbesteuerung in Deutschland*, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Berlin.
- [154] Bardazzi R., Gastaldi F., Paziienza M.G. (2003), *Report describing country IT indirect tax base rules module*, Deliverable 5.2 of the DIECOFIS Project, University of Florence.
- [155] Bargain O., Morawski L., Myck M., Socha M. (2007), *As SIMPL As That: Introducing a Tax-Benefit Microsimulation Model for Poland*, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Discussion Paper no. 2988.
- [156] Bordignon M., Giannini S., Panteghini P. (1998), *Corporate taxation in Italy: An Analysis of the 1998 Reform*, Dipartimento Scienze Economiche, Università di Bologna, Working Papers no. 328.
- [157] Bruckner K., red. (2008), *Memorandum 2008 der Kammer der Wirtschaftstreuhänder für die Steuerreform 2010*, Kammer der Wirtschaftstreuhänder, Wien.
- [158] Dalsgaard T. (2005), *U.S. Tax Reform: An Overview of the Current Debate and Policy Options*, International Monetary Fund Working Paper, no. 05/138.

- [159] de Mooij R. A., Devereux M. P. (2009), *Alternative Systems of Business Tax in Europe. An applied analysis of ACE and CBIT Reforms*, Working Paper no. 17, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- [160] Devereux M. P., Sorensen P. B. (2006), *The Corporate Income Tax: International Trends and Options for Fundamental Reforms*, European Commission, Brussels.
- [161] Eurostat (2007), *Taxation trends in the European Union. Main results*.
- [162] Fehr H., Wiegard W. (2001), *The Incidence of an Extended ACE Corporation Tax*, CESifo Working Paper no. 484, Munich.
- [163] Flach J. (2003), *Die Auswirkungen der Unternehmenssteuerreform auf ausgewählte Unternehmen*, Diskussionsbeitrag Nr. 40, Universität Potsdam.
- [164] Keuschnigg C., Dietz M. D. (2005), *A Growth Oriented Dual Income Tax*, CESifo Working Paper no. 1513, Munich.
- [165] Klemm A. (2006), *Allowances for Corporate Equity in Practice*, International Monetary Fund Working Paper, no. 06/259.
- [166] Knirsch D. (2005), *Reform der steuerlichen Gewinnermittlung durch Übergang zur Einnahmen-Überschuss-Rechnung – Wer gewinnt, Wer verliert?*, arqus Diskussionsbeiträge zur Quantitativen Steuerlehre, Nr. 5, Karl-Franzens-Universität, Graz.
- [167] KPMG (2008), *Thinking beyond borders – tax reform for the 21st century*, A joint submission by KPMG and the Institute of Chartered Accountants in Australia to the Australia's Future Tax System Review.
- [168] KPMG (2009), *Delivering value – tax reform for the 21st century*, A KPMG submission to the Australia's Future Tax System Review.
- [169] Lammersen L. (2002a), *The Measurement of Effective tax Rates: Common Themes in Business Management and Economics*, Discussion Paper no. 02-46, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung, Mannheim.
- [170] Lammersen L. (2002b), *Investment Decisions and Tax Revenues Under an Allowance for Corporate Equity*, Discussion Paper no. 02-47, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung, Mannheim.
- [171] Maiterth R. (2006), *Mikrosimulation in der Betriebswirtschaftlichen Steuerlehre*, Statistische Ämter des Bundes und der Länder, Forschungsdatenzentrum-Arbeitspapier Nr. 12, Wiesbaden.
- [172] Merz J. (1993), *Microsimulation as an Instrument to Evaluate Economic and Social Programmes*, Forschungsinstitut Freie Berufe, Discussion Paper no. 5.
- [173] Müller H. (2005), *Ein Vergleich der Ergebnisse von Mikrosimulationen mit denen von Gruppensimulationen auf Basis der Einkommensteuerstatistik*, Statistische Ämter des Bundes und der Länder, Forschungsdatenzentrum-Arbeitspapier Nr. 1, Wiesbaden.
- [174] Nicodeme G. (2001), *Computing effective corporate tax rates: comparisons and results*, MPRA Paper no. 3808.
- [175] OECD (2007), *Fundamental Reform of Corporate Income Tax*, OECD Tax Policy Studies, no. 16.

- [176] Oropallo F., Parisi V. (2005), *Will Italy's Tax Reform Reduce the Corporate Tax Burden? A Microsimulation Analysis*, Societa Italiana di Economia Pubblica, Dipartimento di Economia Pubblica e Territoriale, Universita di Pavia, Working Paper no. 403.
- [177] Owsiak S. (2007), *Harmonizacja podatków bezpośrednich warunkiem integracji gospodarczej Unii Europejskiej*, w: „VII Kongres Ekonomistów Polskich – zestawienie autorów i ich charakterystyk, streszczeń referatów i referatów w układzie alfabetycznym”.
- [178] Parisi V. (2003), *A cross country simulation exercise using the DIECOFIS corporate tax model*, European Commission.
- [179] Peichl A. (2005), *Die Evaluation von Steuerreformen durch Simulationsmodelle*, Finanzwirtschaftliche Diskussionsbeiträge, Nr. 05-1, Universität zu Köln.
- [180] Peichl A. (2008), *The Benefits of Linking CGE and Microsimulation Models: Evidence from a Flat Tax Analysis*, Institut zur Zukunft der Arbeit, Discussion Paper no. 3715, Bonn.
- [181] Petersen H.-G. (2004), *Capital Flight and Capital Income Taxation*, Diskussionsbeitrag Nr. 41, Universität Potsdam.
- [182] Petersen H.-G. (2005), *Konsumorientierte Besteuerung als Ansatz effizienter Besteuerung*, Diskussionsbeitrag Nr. 50, Universität Potsdam.
- [183] Petersen H.-G., Rose M. (2003), *Zu einer Fundamentalreform der deutschen Einkommensteuer: Die Einfachsteuer des ‚Heidelberger Steuerkreises‘*, Diskussionsbeitrag Nr. 34, Universität Potsdam.
- [184] Petersen H.-G., Rose M., Schmidt C. (2006), *Reformvorschlag: Zinsbereinigte Gewinnsteuer (ZGS)*, Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung, Essen.
- [185] Radulescu D. M., Stimmelmayer M. (2006), *ACE vs. CBIT: Which Is Better for Investment and Welfare?* CESifo Working Paper no. 1850, Munich.
- [186] Regierung des Fürstentums Liechtenstein (2009), *Zukunft Standort Liechtenstein. Konzept zur Totalrevision des Gesetzes über die Landes- und Gemeindesteuern*, Vaduz.
- [187] Rose M. (1997), *Ein einfaches, marktwirtschaftliches und inflationsbereinigtes Steuersystem für Polen*, Alfred-Weber Institut für Sozial- und Staatswissenschaften der Universität Heidelberg, Nr. 242.
- [188] Rose M., Petersen H.-G., Schmidt C. M., Kambeck R. (2006), *Zinsbereinigte Gewinnsteuer. Ein Vorschlag zur Reform der Unternehmensbesteuerung in Deutschland*, Heidelberger Steuerkreis an der Alfred Weber-Gesellschaft und Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung, Heidelberg, Essen.
- [189] Rose M. (2006), *Forschungsbericht zu einer grundlegenden Reform der Einkommens- und Gewinnbesteuerung in Deutschland: Teil I Das Konzept, Teil II Vorzüge und Reformschritte des Übergangs, Teil III Das Gesetz, Teil IV Eine praktische Anwendung*, Heidelberg [dostęp III 2010 na: www.einfachsteuer.de].
- [190] Rose M. (2008), *Die Einfachsteuer: „Das Gesetz“. Programm einer Grundlegenden Reform der Einkommens- und Gewinnbesteuerung in Deutschland* [dostęp XI 2008 na: www.diw.de].

- [191] Shome P., Schutte C. (1993), *Cash-Flow Tax*, International Monetary Fund Working Paper, no. 93/2.
- [192] Siemers L. H. C., Zöllner D. (2006), *Das Übergangsmodell der Einfachsteuer: Eine Effiziente Unternehmensbesteuerung?*, MPRA Paper no. 757.
- [193] Sorensen P. B. (2006), *Can Capital Income Taxes Survive? And Should They?*, CESifo Working Paper no. 1793, Munich.
- [194] Staderini A. (2001), *Tax reforms to influence corporate financial policy: the case of the Italian business tax reform of 1997-98*, Banca D'Italia, Temi di discussione del Servizio Studi, no. 432.
- [195] Socha M. W., Wincenciak L. (2007), *Wpływ systemów podatku dochodowego i świadczeń społecznych na ubóstwo i redystrybucję dochodów. Przegląd nowych badań empirycznych*, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego.
- [196] Zee H. H. (2006), *A Superior Hybrid Cash-Flow Tax on Corporations*, International Monetary Fund Working Paper no. 06/117.
- [197] Zodrow G. R. (2007), *Should capital income be subject to consumption-based taxation?*, Oxford University Working Paper.
- [198] Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (2008), *Dual Income Tax. A Proposal for Reforming Corporate and Personal Income Tax in Germany*, Physica-Verlag, Heidelberg.

AKTY PRAWNE

- [199] Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych z dnia 26 lipca 1991 r., Dz. U. 1991 nr 80 poz. 350 z późn. zm.
- [200] Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 15 lutego 1992 r., Dz. U. 1992 nr 21 poz. 86 z późn. zm.
- [201] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz. U. 1994 nr 121 poz. 591 z późn. zm.
- [202] Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r., Dz. U. 2004 nr 173 poz. 1807 z późn. zm.

ŹRÓDŁA DANYCH EMPIRYCZNYCH

- [203] Główny Urząd Statystyczny, *Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych, lata 2004-2008*.
- [204] Główny Urząd Statystyczny, *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych, lata 2004-2008*.

- [205] Główny Urząd Statystyczny, dane pochodzące z formularza SP na temat przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe, udostępnione na indywidualne zamówienie.
- [206] Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej Monitor Polski B*, lata 2004-2007, baza Emerging Markets Information Services [dostęp XII 2009 na: <http://www.securities.com/>].
- [207] Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych*, lata 2004-2008.
- [208] Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób prawnych*, lata 2004-2008.

STRONY INTERNETOWE

- [209] Amcham Belgium:
<http://www.amcham.be/FocusArticleFullArticle/tabid/281/smid/1161/ArticleID/212/reetab/36/t/Belgian-government-sets-new-Notional-Interest-Deduction-rates/Default.aspx> [dostęp XII 2009].
- [210] Bizzone:
http://www.rynek.bizzone.pl/Stopy_procentowe-Rentownosc_bonow_skarbowych_i_obligacji [dostęp XII 2009].
- [211] Bundesministerium für Finanzen, Austria
http://www.bmf.gv.at/Steuern/Fachinformation/Einkommensteuer/Verordnungen/VerordnungzurEigenk_4144/_start.htm#footer [dostęp XII 2009].
- [212] Bundesministerium für Finanzen, Niemcy:
http://www.bmf.gv.at/Steuern/Fachinformation/NeueGesetze/Archiv/Archiv2004/Steuerreform2005/StReformerl_1.pdf [dostęp XII 2009].
- [213] Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung: www.diw.de [dostęp III 2010].
- [214] Dziennik Urzędowy GUS – Komunikat Prezesa GUS *Rentowność pięcioletnich obligacji skarbowych serii PS0414*: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_6544_PLK_HTML.htm [dostęp XII 2009].
- [215] Federal Public Service Finance, Belgia: *Notional Interest Deduction: an innovative Belgian tax incentive*, Brussels [dostęp XII 2009 na: http://minfin.fgov.be/portail2/belinvest/downloads/en/publications/bro_notional_interest.pdf].
- [216] Finanzjournal: <http://www.finanzjournal.at> [dostęp XII 2009].
- [217] Finanzjournal: *Eigenkapitalzuwachsverzinsung nach §§ 11 und 37 Abs. 8 EStG sowie §§ 11 Abs. 2 und § 22 KStG (zu StRefG 2000)* [dostęp XII 2009 na: <http://www.finanzjournal.at/assets/files/eigenkapitalzuwachsverzinsung.doc>].
- [218] Główny Urząd Statystyczny: http://www.stat.gov.pl/gus/5548_PLK_HTML.htm [dostęp XII 2009].

- [219] Heidelberger Steuerkreis: www.einfachsteuer.de [dostęp III 2010].
- [220] International Microsimulation Association: www.microsimulation.org [dostęp III 2010].
- [221] KPMG: <http://www.kpmg.be/index.thtml/en/Topics/Nid/index.html> [dostęp III 2010].
- [222] Proquest: <http://proquest.umi.com> [dostęp III 2010].
- [223] Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung: www.rwi-essen.de [dostęp III 2010].
- [224] Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung:
<http://www.zew.de/de/forschung/projekte.php3?action=detail&nr=926&abt=steu>
[dostęp III 2010].

SPIS TABEL

Tabela 1.	Obciążenie podatkowe oszczędności w podatku dochodowym oczyszczonym z oszczędności i podatku dochodowym oczyszczonym z odsetek.....	27
Tabela 2.	Klasyfikacja koncepcji podatku dochodowego zorientowanego na konsumpcję	37
Tabela 3.	Porównanie sposobu obliczania podstawy opodatkowania w klasycznych koncepcjach podatku dochodowego	40
Tabela 4.	Porównanie sposobu obliczania podstawy opodatkowania w koncepcjach podatku dochodowego obciążającego konsumpcję roku	51
Tabela 5.	Obliczanie podstawy opodatkowania w podatku od dochodów osobistych w koncepcji <i>Einfachsteuer</i> Heideberskiej Grupy Podatkowej.....	56
Tabela 6.	Forma podatku od przedsiębiorstw w koncepcjach podatku dochodowego obciążającego konsumpcję roku i podatku dochodowego obciążającego konsumpcję życia	65
Tabela 7.	Sposób obliczania podstawy opodatkowania w podatku od przepływów pieniężnych CFT-R	71
Tabela 8.	Sposób obliczania podstawy opodatkowania w podatku od przepływów pieniężnych CFT-RF.....	73
Tabela 9.	Sposób obliczania podstawy opodatkowania w podatku od przepływów pieniężnych CFT-S.....	74
Tabela 10.	Klasyfikacja funkcjonujących w praktyce typów podatku od dochodu pomniejszonego o koszt kapitału własnego	84
Tabela 11.	Standardowa i podwyższona stopa oprocentowania kapitału własnego w Belgii w latach 2006 - 2012	88
Tabela 12.	Stopy oprocentowania kapitału własnego we Włoszech i w Austrii.....	94
Tabela 13.	Ubytek wpływów podatkowych [%] z podatku CFT-R w badaniu S. Bacha	104
Tabela 14.	Zmiana dochodu do opodatkowania w podatku CFT-R jako procent PKB w badaniu R. Gordona, L. Kalambokidis i J. Slemroda.....	105
Tabela 15.	Zmiana wpływów podatkowych z podatków CFT-R i CFT-S jako procent PKB w badaniu J. Beckera i C. Fuesta	106
Tabela 16.	Fiskalne skutki ACE w Chorwacji według branż w badaniu M. Keena i M. Kinga	108
Tabela 17.	Efektywne stawki podatkowe przed i po zniesieniu ACE we Włoszech według branż i wielkości przedsiębiorstw w badaniu F. Oropallo i V. Parisi	110
Tabela 18.	Rentowność przedsiębiorstw a korzyść podatkowa z wykorzystania ACE w Belgii w badaniu OECD	111
Tabela 19.	Fiskalne skutki ACE w Niemczech w przekroju według formy prawnej i wielkości przedsiębiorstw w badaniu H.-G. Petersena, A. Fischer i J. Flach.....	113

Tabela 20.	Fiskalne skutki ACE w Polsce dla różnych scenariuszy w badaniu M. Devereux i R. de Mooija.....	116
Tabela 21.	Zestawienie głównych cech metodologii zastosowanej w wybranych badaniach symulacyjnych nad zorientowanym na konsumpcję podatkiem od dochodów przedsiębiorstw	134
Tabela 22.	Zakres podmiotowy źródeł danych empirycznych wykorzystanych w badaniu.....	144
Tabela 23.	Stopień szczegółowości źródeł danych empirycznych wykorzystanych w badaniu.....	144
Tabela 24.	Zgodność podatku bieżącego wykazanego w rachunkach zysków i strat z podatkiem bieżącym obliczonym za pomocą formuły.....	151
Tabela 25.	Liczba przedsiębiorstw uwzględnionych w badaniu opartym na danych z „Monitora Polskiego B” (po korektach)	152
Tabela 26.	Liczba przedsiębiorstw uwzględnionych w badaniu opartym na danych Głównego Urzędu Statystycznego.....	152
Tabela 27.	Udział odliczeń od podatku dochodowego od osób prawnych i liniowego podatku dochodowego od osób fizycznych w podatku przed odliczeniami	155
Tabela 28.	Przedsiębiorstwa branży przemysłowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości	164
Tabela 29.	Przedsiębiorstwa branży budowlanej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości	166
Tabela 30.	Przedsiębiorstwa branży handlowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości	167
Tabela 31.	Przedsiębiorstwa branży usługowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania – według wielkości	168
Tabela 32.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych	169
Tabela 33.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych (GUS)	173
Tabela 34.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według branż i wielkości przedsiębiorstw	175
Tabela 35.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych (MPB)	178
Tabela 36.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według branż	179
Tabela 37.	Przeciętna wysokość rocznej tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych	186
Tabela 38.	Przeciętny kapitał własny w spółkach osobowych.....	187
Tabela 39.	Przeciętny kapitał własny osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą	188

Tabela 40.	Przeciętny kapitał własny w spółkach kapitałowych.....	190
Tabela 41.	Przeciętna wysokość rocznej tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych	191
Tabela 42.	Odsetek przedsiębiorstw korzystających z tarczy podatkowej na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych według wielkości i branży.....	193
Tabela 43.	Współczynnik Giniego dla należnego podatku dochodowego od osób prawnych przed i po reformie według branż	194
Tabela 44.	Stawki podatku dochodowego od osób prawnych i podatku dochodowego od osób fizycznych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania (różne warianty)	199
Tabela 45.	Stawki podatku dochodowego od osób prawnych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania	200

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1.	Udział należnego liniowego podatku dochodowego od działalności gospodarczej osób fizycznych w całkowitym należnym podatku dochodowym od działalności gospodarczej osób fizycznych	153
Wykres 2.	Przedsiębiorstwa branży przemysłowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania	163
Wykres 3.	Przedsiębiorstwa branży budowlanej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania	165
Wykres 4.	Przedsiębiorstwa branży handlowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania	166
Wykres 5.	Przedsiębiorstwa branży usługowej wykazujące zerowy podatek dochodowy od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania	168
Wykres 6.	Porównanie wysokości wpływów z podatku od dochodów osiągniętych w spółkach osobowych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania	170
Wykres 7.	Porównanie wysokości wpływów z podatku od dochodów osiągniętych przez osoby fizyczne z działalności gospodarczej przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania	171
Wykres 8.	Porównanie ubytku wpływów z podatku od dochodów osiągniętych w spółkach osobowych i dochodów z jednoosobowej działalności osób fizycznych	171
Wykres 9.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych według wielkości przedsiębiorstw.....	172
Wykres 10.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych według branż przedsiębiorstw.....	173
Wykres 11.	Porównanie wysokości wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych przed i po wprowadzeniu odliczenia od podstawy opodatkowania.....	174
Wykres 12.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według wielkości przedsiębiorstw.....	175
Wykres 13.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych według branż przedsiębiorstw.....	176
Wykres 14.	Porównanie bezwzględnego ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych	177
Wykres 15.	Porównanie względnego ubytku wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych	178
Wykres 16.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach przemysłowych według wielkości przedsiębiorstw ...	180

Wykres 17.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach budowlanych według wielkości przedsiębiorstw.....	181
Wykres 18.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach handlowych według wielkości przedsiębiorstw.....	181
Wykres 19.	Ubytek wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych w przedsiębiorstwach usługowych według wielkości przedsiębiorstw	182
Wykres 20.	Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych – małe przedsiębiorstwa według branż ...	184
Wykres 21.	Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych – średnie przedsiębiorstwa według branż	185
Wykres 22.	Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób fizycznych – duże przedsiębiorstwa według branż ...	185
Wykres 23.	Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych – małe przedsiębiorstwa według branż....	189
Wykres 24.	Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych – średnie przedsiębiorstwa według branż	189
Wykres 25.	Przeciętna roczna tarcza podatkowa na koszcie kapitału własnego w podatku dochodowym od osób prawnych – duże przedsiębiorstwa według branż	190
Wykres 26.	Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży przemysłowej w 2006 roku.....	195
Wykres 27.	Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży handlowej w 2006 roku	196
Wykres 28.	Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży budowlanej w 2006 roku	196
Wykres 29.	Krzywa Lorenza rozkładu należnego podatku dochodowego od osób prawnych w branży usługowej w 2006 roku	197
Wykres 30.	Stawki podatku dochodowego od osób prawnych i podatku dochodowego od osób fizycznych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania (różne warianty).....	199
Wykres 31.	Stawki podatku dochodowego od osób prawnych niwelujące ubytek wpływów podatkowych spowodowany modyfikacją podstawy opodatkowania	200

SPIS SCHEMATÓW

Schemat 1.	Teoria czystego przyrostu majątku według G. von Schanza, R. Haiga i H. Simonsa	22
Schemat 2.	Procedura badawcza zastosowana we własnym badaniu symulacyjnym	125
Schemat 3.	Przekroje badania (podział przedsiębiorstw)	146
Schemat 4.	Zakres czasowy badania według źródeł danych	147
Schemat 5.	Rozbudowa analityczna konta „podatek dochodowy”	149